

*Haraldella
Sukelaipolalle
Antti Airaksinen*

Harald Olausen

NORJALAISESSEET

- esipuhe professori Timo Airaksinen

Kulttuuriklubi

Norjalaisesseet

Harald Olausen

Kulttuuriklubi

Omistettu Itä-Norjasta vuonna 1872 Kotkaan
Hans Gutzeitin houkuttelemana suomalaista
vihreää kultaa vuolemaan lähteneille uskaliaille
norjalaisille ja heidän jälkeläisilleen.

Norjalaisesseitä
Harald Olausen
Kustannustoimittaja
Eero Suorsa
Kulttuuriklubi 2020
ISBN:978-952-6668-09-3
Painettu Euroopassa
Layout Mika Jyrylä
Train2GOAL

To whom it may concern

Oslo August 20, 2019

This is to certify that Harald Olausen was a member of the Foreign Press Association, Norway during 2007, working as a freelance.

He is invited to use the facilities at Norway International Press Centre, NIPS, for his book projects; the essaybook "Norsæsser" and a book with black-white photos from Oslo.

Best regards,

Björn Lindahl

Treasurer

Foreign Press Association, Norway

Klingenbergt 5, 5th floor

0166 Oslo

Tämän kirjan tekemiseen on kirjoittaja saanut apurahan vuonna 2019 Norjan ja Suomen väliseltä kulttuurirahastolta. Siitä kiitos rahaston johtokunnan suomalaisjäsenille: erityisasiantuntija Eero Hokkaselle ja suurlähettiläs Pekka Huhtaniemelle sekä yli-intendentti Susanna Petterssoille, ja rahaston Norjan jaoston hallituksen jäsenille puheenjohtaja, toimitusjohtaja Christian Bjellandille ja hallituksen jäsenille pääsihteri Espen Stedjelle sekä toimitusjohtaja Trude Gornæs Ugelstadille. Lisäksi kiitän suuresti ”Gutzeitin miehenä” StoraEnson maajohtaja Seppo Parvea ja tiedostusjohtaja Satu Härköstä ystävällisestä avusta hankkeen toteuttamiseksi sekä Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistoa (ELKA) Mikkelissä Hans Gutzeitin kirjeiden ja arkiston käytöstä. Kiitos avusta myös Norjan Oslossa Norways Foreign Press Assosiatonin (FPA) Björn Lindahlille.

”Oliko Jan Inge Haraldsenista, ennen niin avokätisestä miehestä, tulossa ahne? Oliko hänestä tulossa Ebenezer Scrooge, jonka hän hyvin tiesi, koska Dickensin itära ilkimys oli käytetty hahmo sekä sarjakuva- että kauhu- maailmassa, eräänlainen itsekkyyden ruumiilistuma. Niin, eikö Dickensin Saiturin joulu moninkin tavoin ollut yksi suurimmista tarinoista, mitä oli kirjoitettu? Ja eikö Jan Ingelle ollut käymässä samalla tavalla kuin Scroogelkin? Eikö hän ollut juuri samalla tavalla nujertumassa rahan ylivallan alle? Ja milloin tämä kaikki oli alkanut?”

-Tor Renberg ”Iskuja joka suunnasta”
(LIKE 2017).

Sisällysluettelo

Kaikki alkaa Gutzeitista

Norjasta, Norjalle, Norjassa

Enää vain mummojen huvi

Lyhyt Norjan historia numeroina

17.toukokuuta-ilmiö

Tyyppinorjalaiset mentaliteetit

Pohjoismainen tasapaino

Nyky-Norjan prinssi Fortinbras

Talouden kriisiherkkyydestä

Poikkeavaa ja erikoista

Norjan monimiljardöörit

Kohtalonyhteys

Maantieteellispoliittinen Norja

Norjalaishiihtäjät

Harald Hirmuisten tarinat

Millaista on olla luvaton norjalainen?

Vasemmistoradikalismin ongelmat

Suomi ja Norja naapureina

Turvallisuuspolitiikasta

Nato-kysymys

Suomalaiset ja norjalaiset

”Doktoral universalis”-henki

Onko hän yksi meistä?

Suomalaismediat Norjasta

Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa

Kaikki alkaa Gutzeitista

”Eversti J.H.Magill toimi aluksi Suomessa Imatran Tainionkoskella toimineessa metsäteollisuusyritys Tornator Oy:ssä, joka sulautettiin Enso-Gutzeit Oy:hyn vuonna 1941. Magill opetteli sekä suomen että ruotsin voidakseen nuuskia paremmin omin päin, mutta ei kerro ”muistelmissaan” saksalaisen Hans Metzgerin tapaan tietenkään mitään oleellista tai mitään sellaista, joka paljastaisi hänet, sillä ei kuninkaalle lojaalia yläluokkaista poikaa turhaan lähetetty Suomeen mitään tyhjänpäiväistä pikkutehtävää varten tai tavallisia työntekijöitä huvittaakseen, kuten hän yrittää antaa rivien välistä lukijansa ymmärtää. Eikä aikaakaan kun hän on jo ”tuttu” varatuomari Kotilaisen kanssa, Enso-Gutzeitin myöhemmän toimitusjohtajan ja talvisodan kauppa -ja teollisuusministerin kanssa.”

-Harald Olausenin kirjoitus otsikolla ”Vakoojia ja taistelua Suomen vihreästä kullasta” 6.7.2020 www.digivallila.comissa

Olen henkeen ja vereen Gutzeitin mies jo pelkästään sukutaustani takia. Tunnen suurta ylpeyttä niitä rohkeita norjalaisia kohtaan, jotka lähtivät vuonna 1872 perustamaan Norjasta pieneen kylämaiseen saareen nimeltään Kotka Norjan sahasi – Gutzeitin sykkiväksi sydämeksi ja alkuaikojen käteistä tahkoveksi sammoksi muodostunutta tehdaskompleksia saarelle, jonne ei alkuaikoina paljon muutakaan mahtunut. Norjalaiset maanhanmuuttajat olisivat kokonaisen kirjan aihe ja toivonkin jossain vaiheessa aikaa jäävän sen kirjoittamiseen.

Tämäkin kirja pitäisi saada Norjan markkinoille laajempaan tietoisuuteen, sillä aivan liian harva enää muistaa mitä noina hurjina vuosina 1872-1880 norjalaiset puuhailivat Kotkassa. Ja millaisia norjalaiset silloin olivat. Joidenkin tarinoiden mukaan yrittelijäitä, käsistään käteviä (esimerkiksi Hans Gutzeit oli alunperin konemestari samoin kun Norjan sahaa perustamassa ollut isoisänsäni Hans Olausen), uskonnollisia ja musikaalisia. Mutta toisenlaisiakin tarinoita on olemassa – niistä tarkemmin kotkannorjalaisia käsittelevässä luvussa ””Doktoral universalis”-henki”.

Kaikki alkaa Gutzeitista ja siksi tähän alkuun otan irallisen palasen Gutzeitin elävää taloushistoriaa esimerkiksi siitä, millä tavalla Suomen ja Gutzeitin kohtalot liittyvät toisiinsa – näistä kun enää nykyisin harvoin puhutaan. Hypitään hieman yli vuoden 1872 nollapisteen ja mennään aina vuoteen 1918 saakka, mikä oli Suomen taloudelle katastrofaalinen vuosi. Monilla tahoilla ulkomailla puuttui luottamusta Suomen vastaisiin mahdollisuuksiin itsenäisenä valtakuntana ja kykyihin suoriutua itsenäisyyden vaatimista menoista. Väitetään, että tämä uskon puute olisi vaikuttanut voimakkaasti myös markan arvon alenemiseen. Syksyllä 1918 Suomen markka oli menettänyt arvoaan noin 20 %.

Neuvostoliiton hallitus oli pakottanut Suomen Pankin lunnastamaan suuria ruplamääriä korkeampiin kurssiin kuin ne, joita pankki sai vaihtaessaan ruplia ulkomaiden pankeissa. Liikkeet saivat ruplia ja vaihtoivat ne - yleensä heti paikalla -markoiksi Suomen pankissa. Tämä luonnollisesti lisäsi liikkeellä olevien maksuvälineiden määrää Suomessa. Suomen pankin kokonaistappiot ruplakapoissa kohosivat 534,4 miljoonaan Suomen markkaan. Myös Suomen tappio Neuvostoliitossa - tavaraa, kiinteistöjä, pankkisaatavia, saatavia asiakkailta - kohosivat miljardin Suomen markan tietämille Viktor Hovingin kirjan ”Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872-1958” (Helsinki 1961) mukaan.

Kyseessä oli ns. kultamarkka. Suomen saatua 1860 oman rahan (markka = 100 penniä) uudistus eteni niin, että Suomen Pankin isoja markkamääräisiä seteleitä alettiin saada vuodesta 1862 ja kolikoita 1864 lähtien. Heinäkuun alusta 1863 tileissä yms. siirryttiin markkoihin kertomalla ruplamääräiset arvot neljällä. Vaihtorahapula väistyi, mutta markan arvo suhteessa hopearuplaan vaihteli jopa päivittäin. Hopeamarkka saatiin vuonna 1865. Kansainvälinen hopeakriisi aiheutti sen, että Ruotsi, Norja ja Tanska 1873-75 muodostivat pohjoismaisen rahaunionin. Entisistä riikintaalereista luovuttiin ja uudeksi yhteiseksi rahaksi tuli kultakantainen kruunu. Kultakannassa sitoutuminen kultaan oli keskeistä, ei se mikä oli maksuvälineen nimi.

Venäjä suunnitteli siirtymistä kultakantaan 1870-luvulla mutta Turkin sodan puhkeaminen 1877-1878 aiheutti suunnitelman romuttumisen. Venäjä tuli mukaan myöhemmin ja Suomi sai luvan kultakantaan. Ensimmäisen maailmansodan alettua markkaseteleiden lunastamisesta kullalla luovuttiin kuitenkin huhtikuussa 1915 Erkki Pihkalan kirjan ”Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU -Suomeen” (SKS 2001) mukaan.

Suomen tuontivajaus oli vuonna 1913 90,6 miljoonaa markkaa ja vuonna 1917 jo 787 miljoonaa markkaa. Liikkeessä olevien seteleiden määrä oli vuoden lopussa 113 miljoonaa ja vuoden 1917 lopussa jo 764,5 miljoonaa markkaa. Suomen Pankin valuuttanoteeraukset vuosina 1919-1923 saattoivat olla vahingoksi markalle ja sen kansainväliselle asemalle. Jälkeenpäin katsottuna valuuttasäännöstelyn vastustajat olivat oikeassa. Erikoisesti tämä koskee sitä tapaa, jolla valtio puutui valuuttamarkkinoihin, ja valuutan säännöstelyajan pituutta. Monet erehdykset ja epäonnistumiset vähensivät Suomen arvoa kansainvälisissä finanssiipiireissä, ja tästä luottamuksen puutteesta tuli tärkeä psykologinen syy, joka johti Viktor Ho-vingin mukaan Suomen markan alenemiseen.

Ensimmäisen maailmansodan aikaan inflaatio kiihtyi, koska Venäjän ruplan inflaatio vei alaspäin siihen kiinteästi sidottua markkaa. Tämä sidonnaisuus päättyi vasta huhtikuussa 1917. Myöhemmin Suomen markan ongelmat aiheuttivat napinaa eduskunnassa, ja Suomen Pankin pääjohtaja Stenroth joutui lopulta eroamaan. Hänen tilalleen tuli silloin valtiovarainministerinä toiminut, myöhempi presidentti Risto Ryti. Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtajana toimi todellinen valtioneuvos August Ramsay. Vuodet 1918-1922 olivat erityisen vaikeaa aikaa kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla ja kun Suomen markka aleni, ulkomaanvelkojen maksu vaikeutui.

Esimerkiksi Gutzeit oli kevätkesällä 1920 saanut 150.000 punnan lainan lontoolaiselta The British Bank of Northern Commerce Ltd:ltä. Tästä lainasummasta Gutzeit myi Pohjoismaiden Yhdyspankille 50.000 puntaa ja sai niistä 5.900.000 markkaa. Kun Suomen Pankille myytiin samaan aikaan yhtä suuri summa, saatiin siitä 4.285.000 markkaa. Eroa olisi siis 1.615.000 markkaa. Koska Gutzeitin oli ollut pakko Viktor Hovingin mukaan solmia sopimus ”pakotettuna” Suomen pankin kanssa, sille koitui toimitusjohtajan mukaan pelkästään vuoden 1920 aikana n. 15 miljoonan markan tappiot pelkästään puutavarakaupasta ja suunnilleen yhtä suuri seluloosankin suhteen.

Kerron tämän valaisevan esimerkin siksi, että ymmärrätte Gutzeitin merkityksen Suomen taloudelle ja että kyseessä oli itsenäisen Suomen ensimmäinen todellinen talouskriisi, missä metsäteollisuus - erityisesti Gutzeit, näytteli tärkeää roolia, ja mistä näkyy myös metsäteollisuuden tärkeys ja se, miksi kansainväliset toimijat kuten Iso-Britannia, joka oli Gutzeitin suurin kauppakumppani sekä Saksa, jolla oli omien taloudellisten ja poliittisten kriisiensä takia vähäinen asema mutta joka oli kiinnostunut tulevaisuutta silmällä pitäen Suomen metsistä, kiinnostuivat suomalaisesta metsäteollisuudesta, ja

erityisesti Gutzeitista metsäteollisuuden Suomen talouden avainroolin takia, sillä se joka hallitsi metsäteollisuutta, hallitsi myös Suomen ulkomaankauppaa, ja sitä kautta Suomen taloutta ja politiikkaa sekä Venäjän metsäteollisuuden vientiä, kuten Leninin lähipiirin omistaman Aunuksen sahan esi-merkki osoittaa.

Kiista liittyi Gutzeitiin. Heinäkuussa 1919 Suomen Pankki teki merkillisen ehdotuksen Suomen sahanomistajayhdistykselle. Pankki tarjoutui lainaamaan 750 markkaa jokaista varastossa olevaa sahatun puutavaran standarttia kohti. Lainaa-aika oli kaksi vuotta, ja ensimmäiset yhdeksän kuukautta lainaa-aika oli koroton. Vastasuorituksena lainan ottajan oli sitouduttava asettamaan 50 % myynnistä saamastaan ulkomaan valuutasta Suomen Pankin käytettäväksi kurssiin, joka 1 %:lla alitti pankin kulloinkin voimassa olevan myyntikurssin. Gutzeit laivasi vientiin vuoden 1919 aikana 68.647 standarttia. Rajoitukset ja ulkomaan valuutan niukka saanti loivat kahdet valuuttamarkkinat.

Viralliset kurssit olivat paljon alhaisemmat kuin ne, joita yleisö oli halukas maksamaan voidakseen ostaa erilaisia välttämättömyystarvikkeita. Gutzeit, joka halusi säilyttää itsellään mahdollisimman suuren vapauden myydä mielensä mukaisesti saamansa ulkomaanvaluutan, ei aluksi hyväksynyt Stenrothin ehdotusta Suomen Pankista mutta pakotettiin myöhemmin pyörtämään päätöksensä, sillä useimmat puutavaraliikkeet hyväksyivät pankin tarjouksen vain sillä ehdolla, että suurin kilpailijansa Gutzeitkin tekisi niin.

Sisällissotien ja kauppasaarron takia Neuvostoliitto myi omaa puutavaraansa Itä-Karjalasta Suomen kautta länteen Leninin ystävän Hella Wuolijoen bulvaanin yhtiön kautta. Epäonniset puukaupat koituivat kirjailija Wuolijoen onneksi, sillä hän ryhtyi kirjoittamaan näytelmiä vasta pula-ajan jälkeen, kun Aunuksen saha oli mennyt nurin ja liiketoimet muutenkin hiljenneet professori Pirkko Koski ”Kaikessa mu-

kana - Hella Wuolijoki ja hänen näytelmänsä (Otava 2000) sivu 47 mukaan.

Vuoden 1927 joulukuussa rouva Hella Wuolijoki osti yhtiön osakkeet ja pani alkuun yhteistyön Oy Carelian Timber Ltd:n kanssa. Pian sen jälkeen saha paloi, mutta rakennettiin uudelleen. Kukaan ei osaa todistettavasti sanoa, polttivatko kilpailijat ja isänmaanystävät sen vai itse venäläiset. Kaikki tämä nieli suuria summia. Vuoden 1928 lopussa Aunuksen Puuliike osti kaikki Carelian osakkeet, ja samalla yhtiön osakepääoma korotettiin 15 miljoonaan markkaan, todennäköisesti merkitsemällä omaisuus korkeampiin arvoihin. Vuonna 1930 velat olivat kohonneet jo 72, 2 miljoonaan markkaan ja sen vuoden tappio 54,1 miljoonaan markkaan.

Koko touhussa haisi läpi tahallinen huijaaminen. Yhtiötä oli hoidettu täysin holtittomasti vailla osaamista tai alkeellisintakaan talousosaamista. Suomalaisille venäläisistä oli muutakin harmia, kun venäläiset tekivät vuonna 1925 englantilaisten kanssa 100.000 std:n valekaupan. Viktor Hovingin mukaan neuvostoliittolaisten hintapolitiikka näytti olevan riippumaton laskelmista ja todellisesta kannattavuudesta:

”Siksi heidän kilpailunsa oli erikoisen tuhoisa. Tärkein osa Venäjän sahatavaravientiä kulkee Arkangelin kautta. Venäjän kilpailu oli toisen maailmansodan syttymiseen saakka uhkana koko Suomen sahatavaraviennille. Vaikka Enso-Gutzeitin sahatavaravienti koko 1920- ja 1930-luvun ajan oli numerollisesti korkea, vaihteli myynti hyvin voimakkaasti eri markkina-alueisiin nähden.”

Gutzeitilla oli luonnollisesti hyvät suhteet Saksaan, sillä yhtiön perustaja Wilhelm Gutzeit oli kansallisuudeltaan saksalainen ja puhui äidinkielenään saksaa. Hän oli syntynyt Königsbergissä vuonna 1802 mutta muutti 1820-luvun alussa Norjaan, missä hänen ensimmäinen työpaikkansa oli lähellä Drammenia sijainnut Modumin lasitehdas. Tehtaan omistajat Benneche ja Wegener olivat saksalaisia. Drammenin

liike-elämässä oli huomattava saksalaisvaikutus 1800-luvun alkupuolella. Norjassa oli ollut aiemmin Bergenissa Hansa-aikaan yhtä vaikuttava vastaavanlainen saksalaisten kauppiaiden keskittymä. Jo heti viennin alettua vuonna 1873 näkyi selvästi muista erottuvana Saksan ja Iso-Britannian iso rooli ja merkitys Gutzeitin tavaroiden ostajina. Seuraavana vuonna 1874 Norjan saha käytti 178 000 tukkia ja valmistus oli noin 41 000 ja vienti 39 000 kuutiometriä. Iso-Britannia oli vientilistan kärjessä 23 000:lla kuutiometrillä Saksan ollessa vasta viides 2430 kuutiometrillään mutta nousi jo heti seuraavana vuonna 1875 4000 kuutiometriin (Taulukko 1 W. Gutzeit & COMP:n sahatavaravienti ja sen jakauma 1874-1880 (m2) professori Jorma Ahvenainen ”Enso-Gutzeit Oy 1872-1992: I vuodet 1872-1923” (Gummerus 1992 sivu 69).

Gutzeitin puutavarat tuotiin Saksaan Brake Weserin suistossa sijainneen sataman kautta ja Gutzeitin myyntiä- ja markkinointia alkoi hoitaa bremeniläinen firma nimeltään Robert Modersohn. Suhteellisesti ekspansiivisimmat markkinat olivat 1870 jälkeen Tanskassa, Alankomaissa ja Saksassa (Professori Jorma Ahvenainen ”Enso-Gutzeit Oy 1872-1992: I vuodet 1872-1923” (Gummerus 1992 sivu 121). Saksan vienti suuntautui pääasiassa Elben ja jo mainitun Weserin suistoalueelle, minne sahatavaran kuljetus tuli Pohjoismaista edullisemmaksi kuin tuonti rautateitse Etelä-Saksan metsäalueilta.

Modersohn oli asiamies vuoteen 1901 saakka. Sen jälkeen asiamiehen paikan otti kööpenhaminalaisen R. Collstropin muodostama yritys Pratje & Colltrop, jonka keskuspaikka oli Bremenissä mutta jolla oli toimipisteitä muuallakin Saksan läntisissä osissa. Toinen Saksassa ollut asiamies oli dortmundilainen W. Brugman & Sohn. Kaikkiaan 20 ulkomaista sahatavaran ostajaa oli Gutzeitin listoilla 1873. Ostosopimuksien mukaan vuoden 1873 viennistä, noin 35 000 kuutiometristä, laivattiin kutakuinkin yhtä paljon, noin 8000 kuutiometriä, Britanniaan, Ranskaan ja Saksaan. Ison-Britannian osuus py-

syi korkeana vuosina 1920-1924 sahatun puutavaran viennissä Saksan osuuden ymmärrettävistä syistä laskiessa vuoden 1919 ensimmäisen maailmasodan jälkeen. Ison-Britannian ja Saksan rooli suomalaisten metsäteollisuustuotteiden ostajina oli merkittävä .

Suomi eli metsistään ja oli täysin riippuvainen ulkomaankaupassa puunjalostusteollisuuden menekistä maailmalla sen jälkeen, kun vuonna 1857 sallittiin Suomessa höyrystävät ja huhtikuussa 1861 purettiin sahausrajoitukset. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Norja oli voimakkaasti suuntautunut Englantiin, ja sodan aikana asenne edelleen vahvistui. Norjan kauppalaivaston menetykset miehistötappioineen pantiin enimmäkseen saksalaisten syyksi, ja jo tämä yksin riitti lisäämään saksalaisvastaista mielialaa norjalaisissa ja Gutzeitissa Viktor Hovingin mukaan. Yhtiön norjalaisjohto ja osakkeenomistajat Drammenissa olivat englantilaismielisiä ja se osittain myös näkyi Iso-Britannian asemana johtavana vientimaana pitkälle. Yhtiön muututtua suomalaiseksi valtionyhtiöksi, yhtiön poliittisen johdon saksalaismielisyys taas näkyi Saksan aseman voimistumisena yhtenä tärkeimmistä vientimaista.

Kun Venäjällä syttyivät levottomuudet ja tsaari syrjäytettiin, norjalaisomistajat halusivat päästä nopeasti eroon yhtiöstä. Senaatissa Gutzeitin ostoa vuonna 1917 oli valmistelemissa valiokunta, jossa oli jäsenenä myöhempi pääministeri ja presidentti J.K. Paasikivi. Vuoden 1919 alussa yhtiö muuttui kokonaan suomalaiseksi, kun valtio osti norjalaisilta osakkeenomistajilta 4.400 osaketta eli yli puolet 7.200 osakkeesta. Vuonna 1927 muutettiin Ab W.Gutzeit & Co:n nimi Enso-Gutzeit Osakeyhtiöksi ja siihen sulautuivat silloin Pankakosken ja Enson yhtiöt. Erityisen mielenkiintoista Enso-Gutzeitissa on seurata sen kauppasuhteita Isoon-Britanniaan ja Saksaan sekä yhtiön poliittinen ohjaaminen. Gutzeitin hallintoneuvoston puheenjohtajan paikka oli merkittävin ja tärkein valtionyhtiöistä, ja siksi siihen istutettiin maan

politiikan kärkinimet, kuten esimerkiksi entiset pääministerit Cajander ja Tanner sekä Svinhufvudin siihen asti, kunnes valittiin presidentiksi.

Kaikki alkoi Gutzeitista myös Kotkassa ja suomalaisessa metsäteollisuudessa. Osittain siitä kertoo tämäkin kirja – mm. kotkannorjalaisista ja yhdestä Gutzeitin perustajien lapsenlapsista – minusta ja tavastani nähdä ”norjalaissilmin” maailmaa, joka olen paitsi perehtynyt Gutzeitin historiaan sukutarinoiden kautta myös tutkimalla asioita ja kirjoittamalla niistä. Siksi kirja on omistettu esi-isilleni Norjassa ja kaikille niille rohkeille norjalaisille, jotka olivat mukana synnyttämässä ”Punaisen tähden ihmeeksi” kutsuttua Norjan sahaa ja Gutzeitia Kotkaan. Olen laajentanut pohdintani näissä Norjalaisesseissäni myös koskemaan nyky-Norjaa siitä näkökulmasta miltä se näyttää politiikan, talouden ja kirjallisuuden avaamista ikkunoista Suomesta tarkasteltuna.

Norjasta, Norjalle, Norjassa

Humppa ”Espanjatar” (Kalevi Korpi, Marja Eskola) alkaa näin,

Espanjatar olen sorja lempimään Luoja mun loi.

Varsi on notkea norja, katse kuin alkava koi.

Heitä jo ilmeet arvokkaat, tulos mun kanssani vain.

Kappale on oikein hieno ja valloittava, viimeinen säe jopa kutsuva, mutta olen aina ihmetellyt, mitä tarkoittaa ”Varsi on notkea norja”, siis mikä ihme se norja oikein on. Viit-taako se todella Norjaan? Ja miten Norja voisi olla notkea. Koska en ole saanut tätä arvoitusta ratkaistua vakiintuneilla filosofisilla menetelmillä ja keinoilla, niillä joita opetettiin minulle Pittsburghin filosofian laitoksella (maailman paras, muuten); olenkin kääntynyt Harald Olausenin puoleen, tai oikeastaan hänen ”Norjalaisesseidensä” puoleen. Ne tulivat kuin tilauksesta juuri kun episteeminen (tiedollinen) kriisini

oli puhjennut kukkaan – ja oli siis kukkeimmillaan.

Toinen ongelma, johon en tosiaan odota Haraldin vastaavan on seuraavassa säkeessä, nimittäin ”katse kuin alkava koi”. Mitä se muka tarkoittaa? Onko tosiaan kyseessä entomologinen eli hyönteistieteellinen läpimurto, jossa ratkaistaan alkavan koiperhosen arvoitus, nimittäin niiden synty, mistä niitä tulee ja minne ne menevät.

Hampurin yliopiston vierastalossa niitä lenteli ympäriinsä kuin valkoisia haamuja, lepattelivat hassusti ympäriinsä. Konttorin tädit pitivät asiaa luonnollisena, että tottakai sitä nyt talossa pitää koiperhosia lennellä. Mutta miten katse voi olla kuin koiperhonen lapsena?

Haraldin uusi kirja ei siis vastaa kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin, joita Pohjolan karuissa oloissa saattaa ihmispolon mieleen nousta, sen katson edellä todistaneeni. Mutta muuten se kyllä vastaa moniin kysymyksiin, esimerkiksi mikä Norja on ja miksi Norja on. Mikä jää vastaamatta, valitettavasti, on kysymys Norjan paikasta ensin maailmankaikkeudessa ja sitten Telluksella.

Vastaus edellyttää edistynyttä suhteellisuusteorian tuntemusta, jota Harald ei ole pystynyt minulle vielä osoittamaan. Hän sanoo vain, että lähellä Suomea se Norja on, jonka tiesin jo ennakolta, muuten tietämättä Norjasta juuri mitään. En myöskään oikein saanut selvää, miksi Norjan pitäisi olla.

Isäni ajoi 1950 –luvun lopulla vanhalla Mersun rämällään Vaasasta Hammerfestiin ja minä olin mukana. Lapista ostettiin poronsarvet auton nokkaan ja Norjasta kuivattu lampaanreisi, joka oli puukolla vuoltuna hyvää. Kalanpuolikkaita oli kuivumassa telineillä, varmaan sitä kapakalaa. Lohia ei vielä silloin kasvatettu kasseissa.

Norjassa puhuttiin suomea, vuorilla oli lunta kesällä ja Hammerfestin pikku talot olivat veikeän värisiä. Sataman vesi oli mustaa ja pelottavaa, vuoret suuria. Sen verran tutustuin Norjaan sillä kertaa. Vieraalta maalta se tuntui.

Isona kävin pari kertaa Oslossa, ensimmäisellä kerralla Munchin taulumuseossa, jossa oli hienoja kuvia pitkin seinää. Muuten Oslo oli maalaisen ja ränstyneen oloinen. Toisen kerran olin vastaväittäjänä yliopistolla. Hotellissani oli baari, jossa paikalliset joivat tiukkaa viinaa cocktaileina ja tanssivat kännissä pöytien välissä.

Olin asianmukaisesti vaikuttunut siitä, ettei olut ja viini kelvannut. Tohtorinpartyssä yhdellä komealla naisella oli lyhyt hame ja sekin melkein korvissa kun istui jalat ristissä, oli hyvät ja paksut reidet, joita en voi unhoittaa pois, kuten runoilija sanoo.

Sen verran olen kokenut Norjaa. Niin, ja ajoin kerran autolla Bergenistä Oslon kautta Ruotsiin. Totesin Norjan rannikon maisemat aivan ylivertaisen ylevän kauneiksi. Suomessa ei ole mitään vastaavaa, valitettavasti. Kuten entinen Mummo sanoi, Suomi on pitkä, puskainen ja ruma maa, jossa asuu pieni mutta pottumainen kansa.

Norja on paljon parempi maa joka suhteessa, kuten oma kunniaviikinkimme Harald Olausen todistaa. Siellä on sitä öljyäkin, joka öljyää kaikki rattaat tuoden rahaa, rakkautta ja onnea koko kansalle – ei siinä mitään Euroopan Unionia tarvita. Niillä on antaa onni kaikille ja heti.

Ja kuten Harald niin hellyttävästi tunnelmoi, niillä on jopa oma kuningashuone, jossa on kuningas, jonka nimeä ja naamaria kukaan ei Norjan ulkopuolelle tunne. Mikä se nimi nyt olikaan? Sitten Norjalaiset ovat hävinneet monta sotaa Tanskalle, Ruotsille (siis jopa Ruotsille, herranjestas sentään!) ja Natsi-Saksalle. Siinä ne ovat kuin suomalaiset, että kovasti ovat sotineet ja aina hävinneet. Suomi sentään voitti sisällissodan 1918, kun sotivat itseään vastaan.

Norjassa oli valtavan urhea vastarintaliike sodan aikana, siis aivan ylivoimaisen urhea, jopa Ranskan vastarintaliikettä urheampi, ja se on paljon se. Suomessa oli käpykaarti, jonka uroteoista kertoo Hannu Salaman kirja ”Siinä tekijä missä

näkijä”, vai oliko se päinvastoin? Nyt ne on NATO:ssa, jotta Amerikka sotisi niiden puolesta. Suomi aikoo sotia itse ja yksin. Katse molemmilla mailla on itään, näin Harald sanoo.

Lopulta Norja voitti Saksan ja sitten hirttivät petturi Quislingin. Suomessa ei sodan jälkeen hirtetty ketään, ei edes Tanneria ja Rytii. Heillä on patsaansa Helsingissä. Olin muuten otettu siitä, kuinka monta kertaa kuulin Q:n nimen Norjassa käydessäni. Asia tuntui edelleen jotenkin ajankohtaiselta paikallisten mielestä.

Asiasta tuntuu olevan vaikea päästä yli. Meillä oli Otto-Ville Kuusinen, entinen Suomen Filosofisen Yhdistyksen aktiivijäsen, siis ennen menoaan Neuvostoliiton puolelle Moskovaan. Siellä hän oli turvassa, paitsi tietysti Stalinilta, jolta kukaan ei ollut turvassa. Raju on Norjan historia. Viikinkejä kuitenkin ovat ja kovia kiihtäjiä, kuten Harald kertoo. Miten siellä on dopingin laita, siitäkin Harald lukee madonluvut. Oikeastaan Harald kertoo aivan kaiken Norjasta ja sen nykyhetkestä ja vähän historiastakin. Jonkinlainen rakkaudentunnustus suvun vanhalle kotimaalle taitaa olla kyseessä, ja pakkohan se on kirjoittaa, kun on niin kaukana kotoa.

Harald on Kotkasta, jossa reilua jätkää ei päähän potkasta, paikasta joka on kaukana jopa Suomesta katsoen. Olen Kotkassa käynyt minäkin, kun vaimovainaa oli sieltä kotoisin ja huvilakin siinä ihan lähellä.

Näistä yllä mainituista näkökohdista lähtien olen Haraldin kirjan syntyä syvää tutkaillut ja sitä kautta Norjaan perehtynyt saaden syvällistä tietoa ja oivaa oppia asiantuntijalta. Nyt voin ylpeänä sanoa tietäväni Norjasta aika paljon. Oletan etteivät suomalaisen juurikaan tunne Norjaa, tai jos tuntevat eivät välitä, tai jos välittävät, kadehtivat. Kaiken tämän puutteen pystyy nyt korjaamaan suhteellisen helposti lukemalla Haraldin uusi kirja. Missä lukija, siellä tietävä. Hallelujaa.

Professori Timo Airaksinen

Enää vain mummojen huvi

Onko Norja täynnä vain tällaisia uutisa kuin mitä Harri Revon juttu Msn-uutisissa 30.1.2019 kerrotaan?:

”Norjalaiset ovat tehneet valtaisan mineraalilöydön merenpohjasta Huippuvuorten lähistöllä. Löydön arvoksi on kerrot-

tu huimat sata miljardia euroa. Asiasta kertovan Ny Teknikin mukaan löydös sisältää muun muassa kuparia, sinkkiä, kultaa ja hopeaa. ”Löydöksen arvo on vielä epäselvä, se voi olla vähemmän tai enemmänkin kuin tuo mainittu sata miljardia”, Trondheimin teknis-luonnontieteellisen yliopiston tutkija sanoo. Löytö esiteltiin Arctic Frontiers -tutkimuskonferenssissa Tromssassa.”

Ei ja siksi tämä kirja on kirjoitettu. Esimerkiksi nykynorjalainen voi kysyä aamukahvin lomassa uutisia kuninkaallisista totiluista kuullessaan, mihin niitä nykyisin tarvitaan ymmärtäen kysymyksessä jo piilevän oletetun vastauksen jatkokysymykseen: luovatko merkityksiä tekijät vai lukijat? Mummojen huvi ja mainosrahoitteisten medioiden päiväkauraahan ne ovat olleet myös Norjassa sen viimeiset viisikymmentä vuotta, kun niiltä on samaan aikaan näpsäisty siististi demokratiaa häiritsemästä viimeisetkin muodolliset valtaoikeudet, ja siniverisistä on tullut tahtomattaan tavallisia jonoissa seisovia Ikea-kuluttajia, juhlien kunniavieraita tai muita turhakkeita keltaisen lehdistön juorunälkää tyydyttämään.

Norja on mielenkiintoinen historiallisesti hieman valottaa suomalaislukijoille jo siksi, että se siirtyi ensimmäisenä Pohjoismaana kuninkaanvallasta kansanvaltaan ja sai sellaisen vapauden lahjaksi, mitä muissa Pohjoismaissa ei vielä tuolloin ollut tai edes uskallettu hurjimmissa unelmissa toivoa. Samaan aikaan käynnissä olleeseen norjalaiseen sosiaaliseen ja taloudelliseen murrokseen yhdistyi Ranskan suuren vallankumouksen vanhalle yhteiskuntajärjestykselle heittävä poliittinen haaste. Vallankumouksen ihanteet kansallisuusaatteen yhdistyneenä sytyttivät levottomuuksia tuon tuostakin Norjassa.

Norjassa kansallinen ja kansanvaltainen linja muuttuivat synonyymiksi ja samalla aateliston että porvariston etuoikeudet hävisivät ajan myötä. Esimerkiksi perinnöllinen aatelisto, lakkautettiin ruotsalaisten vastalauseista huolimatta vuonna

1821. Kun Norjalle hyväksyttiin perustuslaki, sen keskeiset periaatteet olivat laajat kansalaisyhteisyydet kuten painovapaus, uskonnonvapaus ja kansalaisten oikeusturva. Valta jaettiin kuninkaan ja hallituksen sekä suurkäräjien että oikeusistuimien välillä Montesquieu'n vallan kolmijako-opin mukaisesti. Norjan perustuslaki oli syntyessään poikkeuksellisen radikaali, sillä lakien hyväksymisessä Tukholman kuninkaanlinnassa hallitseva unionikuningas joutui tyytymään lykkäävään veto-oikeuteen. Suurkäräjien lainsäädäntövalta merkitsi kansallisen itsemääräämisoikeuden tunnustamista ja samalla loi pohjan vahvalle kansallistunteelle. Kuningas sai kieltäytyä vahvistamasta suurkäräjien kaksi kertaa hyväksymän lain, mutta kolmannella kerralla laki tuli voimaan ilman kuninkaan vahvistamista.

Norjassa kuningasta ei olisi tarvittu. Sellainen kuitenkin ajan tapaan mukaan valittiin muiden skandinaavisten naapurimaiden esimerkin mukaan. Kuninkaalla ei ollut Norjassa niin suurta merkitystä kuin muissa Skandinavian maissa. Irrotautumiseksi Ruotsin kuninkaan vallan alaisuudesta omaa kuningasta tarvittiin. Mutta mihin kuningasta tai ylipäätään kuninkaallisia nykyisin Norjassa tarvitaan? Kuninkaallisten ihailu ei ole niin viatonta kuin miltä se näyttää naistenlehdistä tiirailtuna. Taustalla on vanhan autoritaarisen maailman ihailu vastaan nykyinen liberaali demokratia ja ne laajat ihmisoikeudet, joita nykyihmiset ovat saaneet kovan vuosisataisen taistelun jälkeen itselleen. Toista oli lähes viisisataa vuotta sitten Eurooppa oli tulella, ilmiliikkeissä sisältäpäin, kun jumalaa pelkäävät, tai niin ainakin muille väittävät, ja jumalaa halveksivat, ottivat mittaa toisistaan uskonto vastaan teologia niin, että koko mantere tutisi pelosta, ja veri värjäsi joet surun väreihin viattomien sivullisten joutuessa siitä seuranneen hävityksen maksumiehiksi, kuten on aina tapana, näissä eliitin ja ylempien keskiluokan välisissä keskinäisissä kahnauksissa, jossa ensimmäinen uhri on aina totuus mikä aina jostain kum-

man syystä unohtuu, vaikka jo Platon nimitti muistia suureksi jumalattareksi. Sen joka ei pidä muistiaan tarpeeksi hyvänä, olisi syytä Michel de Montaignen mukaan välttää valehtelua:

”Tiedän, että grammatikot erottavat toisistaan käsitteet ”puhua perättömiä” ja ”valehdella”. He sanovat että ihminen puhuu perättömiä, kun hän sanoo jotain, mikä ei pidä paikkaansa, mutta mitä luullaan todeksi, ja että latinan sana ”mentiri”, josta ranskan sana ”mentir” valehdella on peräisin, sisältää merkityksen ”puhua vastoin omaatuntoaan” ja koskee siis vain niitä, jotka puhuvat vastoin parempaa tahtoaan.”

Mutta juuri totuudesta, tässä taistelussa äly vastaan uskomukset, oli lopulta kysymys tai sen viimeisestä epätoivoisesta saivarteluyrityksestä – ylhäältä pyhänä ja muuttumattomana oleva hallitsijoiden muuttumattoman despotian ruoska vastaan spartaculuslainen orjakapina alemmissa piireissä, ennen kuin 1500-luvun leikittelevä humanismi kyseenalaisti lopullisesti jäykän dogmaattisuuden taikauskon ja magiikan maailman sumuihin kätketyn valheen, tässä taistelussa, joka oli alkanut jo esisokraatikoista älyllisen ajattelun alusta Demokritoksen todistellessa maailman koostuvan atomeista eikä hengestä, kuten sen ajan taikauskoa levittävät kreikkalaispapit väittivät. Schopenhauer kirjoitti myöhemmin tästä ainaisten taistelujen kohteena olevasta kipuilevasta totuudesta:

”Meidän pitää olla onnettomia, ja me olemmekin. Tällöin on vakavampien onnettomuuksien, jotka voivat ihmistä kohdata, päälähteenä itse; homo homini lupus. Joka lujasti kiinnittää katseensa tähän viimeksi mainittuun seikkaan, huomaa maailman olevan helvetin, joka voittaa Danten helvetin siinä suhteessa, että toisen täytyy olla toisen paholaisena.”

Juuri tätä maanpäällistä helvettiä lähti rakentamaan malttamaton ja julma ”esipersu” - se Schopenhauerin esiin manaa va ”toinen paholainen”, katolisen liigan vanhoillinen ja suvaitsematon johtaja, Francois de Guise maaliskuun 1.päivänä vuonna 1562, antaessaan käskyn murhata Ranskan Vassyssä

yli kaksikymmentä protestanttia – mikä oli vasta alku satojen tuhansien viattomien ihmisuhrien sarjatuulelle, syösten maan samalla miekkaan Pärtylynyön (1572) veristen tapahtumien jälkeen sopua riitapuolien välille etsineen Henrik Navarralaisen murhan (1610) jälkeen kolmikymmenvuotiseen sotaan (1618-1648).

Se, minkä Francois de Guise Vassyssä protestantteja halusi hävittää maanpäällisessä helvetissä, oli juuri klassinen skeptisismi, josta oli tullut katolisuutta ja ehdottomuutta vastustavien keino antaa oman äänen ja sitä kautta vapaudenkaipuunsa puhua yli totunnaisten tapojen ja olettamusten, välttämällä näin vallassa olevien ylempien luokkien harjoittamaa ylimielistä dogmatismia, ja sen oikeuttamana mielivaltaista hallintotapaa alamaisiaan maahan polkien.

Nyt lähes viisisataa vuotta tuosta päivästä Eurooppa on taas samanlaisen ongelman edessä. Lyhyt liberaalisen suvaitsevaisuuden ja ihmisvapauksien aikaa on kokeiltu mutta vanhoilliset vastavoimat ovat onnistuneet löytämään siitä niin paljon heikkoja ja vuotavia kohtia – ja lisää niitä tehneet ampumalla suvaitsevaisuuden ja vapauden veneen seulaksi – että suvaitsevaisuus ja vapaus sellaisena kun sen 2010-luvun vapautta vapaasti sisäänsä ilman sen kummempia rajoituksia hengittänyt ihminen nykyisin tuntee, alkaa olla uhattuna niin että voidaan jo hyvällä syyllä sanoa tuon guiselaisen maanpäällisen suvaitsemattomuuden ja väkivallan täyttämän maanpäällisen helvetin olevan taas täällä kiusanamme, jos emme tee asialle mitään ja alistumme vain lammasmaisesti kurjaan kohtaloomme, jonka voisimme ehkä välttää puhumalla asioista niiden oikeilla nimillä eikä vain hyssyttelemällä ja lakaisemalla ne maton alle kuten nykyisin tehdään.

Se ei enää ehkä riitä, mutta vähin mitä voimme tehdä, on puolustaa kaikin voimin epäilyä ylimielistä dogmatismia vastaan on skeptinen asenne vastustaa kaikkia huonoja tekosyytiä olla epäinhimillinen, ja älyllisesti ahtaan ymmärtämätön

ihmisyyden tutkimattomalle arvoitukselle ja rajoittamattomalle vapaudenkaipuulle. On tärkeä avata silmät näkemään oman aikansa epäkohdat ja suhtautua älyllisen vastahakoisesti valmiiksi purtuihin itsestäänselvyyksiin sekä olemaan luottamatta kaikkien totuuksien pahimpaan viholliseen, eli muiden ihmisten mielipiteisiin Kseonofonin sanojen muistuttamana, ettei kukaan ihminen ole tiennyt eikä tule koskaan tietämään kaikkea.

Sensijaan ongelmien selvittämisessä ja totuuden etsimisessä asiaan kuin asiaan auttaa se, että sekä vallitsevia totuuksia että ajan ilmiöitä arvioidaan kriittisesti yleisinhimillisesti ja ajattomasti. Mutta totuuden nimissä me tarvitsemme aina välillä näitä guiselaisia hirviöitä muistuttamaan mitä olemme menettämässä koska ilman niitä empatiakykymme muita ihmisiä kohtaan, uteliaisuutemme ja mielikuvituksemme saattaisivat kadota, mutta mikä pahinta: emme osaisi arvostaa käsillämme olevaa vapautta, josta lähes kaikki ahtaissa olosuhteissa historian saatossa eläneet ajattelijat eivät uskaltaneet edes haaveilla hurjimmista vapausfanstasioissaan.

Sokrateksen Platonin III-kirjassa käymän keskustelun Theitetaoksen hengessä niistä vääristä käsityksistä, joita heissä oli tietenkin yhtä paljon kuin muissakin:

”Olemme siis päätyneet takaisin siihen mistä aloitimme. Tässä tapauksessahan ihminen luulee sellaista minkä tietää, joksikin muuksi minkä hän myös tietää. Sanoimme tämän olevan mahdotonta, ja juuri siksihän me suljimme pois väärän käsityksen mahdollisuuden; muuten olisi väkisinkin tultu siihen, että sama ihminen yhtä aikaa tietää ja on tietämättä asiaa.”

Noista ajoista on muisto jo ehtinyt haalistua ihmisten mielissä mutta on hyvä muistaa minkälaisen maailman ja ajattelun symboleina ovat myös Norjan kruununpääät siitä huolimatta että nykyaika on riisunut heidät pelkiksi seremoniallisiksi valtionpäämiehiksi. Mutta ihan kuten muuallakin

kuninkaallisten johtamissa maissa, myös Norjassa suuri osa kansalaisista ei välitä kuka heitä johtaa ja ne toiset, perinteiset, kokevat oman tunkkaisen minänsä, sen minkä maailmankuvaan kuuluvat risut ja männynkävyt, uudelleen tulemisen puhuvan nimenomaan historian kautta nykypäivälle jakolinjanaan vanhoilliset kristillisyyden kaapuun pukeutuneet arvokonservatiivit vastaan uudistusmieliset humanismin perintöä jatkavat liberaalit – eikä se ole kadonnut Norjassakaan mihinkään Wienin tanssivan kongressin jälkimainingeista vuodelta 1814 kun Napoleonin valistuksen hengissä luoman lakikoelma Code Napoleonin jälkeen Itävallan synkkä ruhtinas Metternich asetti yhdessä vanhoillisten hallitsijoiden kanssa tiukat rajat ihmisten toiveille ja haaveille murskatun pitkäksi aikaa humanismin yksilöllisen vapauden haaveen.

Monella nykynorjalaisella mukaan lukien minut ulkonorjalaisena, on historiallisesti katsottuna suurempi oikeus Norjan kruunuun kuin sen nykyhallitsijalla, tanskalaiseen (Norjassa tanskalaiset ovat aina historiallisesti miehittäjiä) kuningassukuun kuuluvalla Harald V:llä. Esimerkiksi minä kuulun toisen norjalaisukuni kautta kuningas Håkansenin laajalle maailmalle levittäytyneeseen sukuun. Norjan kuningaspelissä pitää muistaa Pohjoismaisten kuninkaallisten olevan tavalla tai toisella aina ristiinnaineina pakosta sukua jollain tapaa keskenään, jos ei muuten, niin pidemmän sukukaavan mukaan, sillä pohjoismaiden yhteistä historiaa riittää muutaman tuhannen vuoden ja muutaman sadan hallitsijan verran niin sodassa kuin rakkaudessaakin.

Kun Tanska hävisi sodan vuonna 1814 Norja päätti itsenäistyä ja laati Eidsvollissa uuden perustuslain 17.5. Se oli silloin tulevien kuninkaiden harmiksi Euroopan demokraattisin ja antimonarkistisin perustuslaki. Kuninkaaksi valittiin Tanskan perintöprinssi Kristian Fredrik, mutta hänen oli luovuttava kruunusta jo saman vuoden elokuussa ja matkustettava takaisin Tanskaan. Vuonna 1839 hänestä tuli Tanskan

kuningas Kristian VIII. Lyhyen itsenäisyyden jälkeen Ruotsin kruununprinssi Kaarle Juhana sai Norjan haltuunsa. Tällä tavalla meille on totuttu kertomaan nykyaikaisen Norjan perussatu typeryyksiä ja möhläyksiä peitelten melkein syyn-takeettomia nukkekuninkaallisina kilpenä käyttäen. Tarinat kuninkaallisista ovat niin naurettavia, ettei niihin usko enää krapulainen Joulupukin muorikaan Tapaninpäivänä. Se miksi kuninkaalliset saavat yhä pönöttää kruunut päässä, johtuu ihmisten typeryydestä, sillä vaikeinta ei ole saada ihmisiä hyväksymään uusia ideoita, vaan saada heidät hylkäämään vanhoja.

Kuninkaalliset ovat menneen ajan tarustona kultaisia päiväunia epätodellisista maailmoista, joita ei ole eikä voi olla kuin meille syötettyinä juttuina ja uskomuksina. Ja jos kuninkaallisilla on vain tarinallinen arvo, sen uudenlainen ymmärtäminen ja tulkinta vanhasta totutusta toisella tavalla voi muuttaa myös tätä todellisuutta paremmin totuudelliseen suuntaan siitä mikä ihmisten tuntemattomia maailmoja liikutti enemmän: kuningas vai talonpoika vai jokin muu näkymätön heidän välillään, kun elämä on todennäköisesti enemmänkin sarja epätodennäköisiä sattumuksia? Vai voiko? Tietenkin voi ja pitääkin. Jos kuninkaalliset nukkehallitsijat ovat tämän ymmärryksen toinen ääripää, se virallinen, muuttumaton, varma ja perinteen kruununna oleva pyhä totuus, on sen toisena ääripäänä muutos, epävarmuus, vaihtelevuus ja aikansa valtavirroista eksyksissä sivupuroina sinne tänne valuvat radikaalit toisinajattelijoiden ajattelun siemenet vapaudentiellä.

Otetaan esimerkiksi tästä se, kun perintöprinssi Kristian Fredrik nousi aikoinaan Tanskan hallitsijaksi, hän ei ollutkaan enää se sama liberaaliprinssiksi kutsuttu uudistaja, jonka norjalaiset olivat innoissaan valinneet kuninkaakseen, vaan yhtä jyrkkä ja konservatiivinen kuninkaanvallan kannattaja kuin isänsä Fredrik IV. Oli siis tavallaan norjalaisille parempi, ettei hänestä tullut Norjan kuningasta, siitä huolimatta, että

unionikuningas Kaarle XIV Juhana yritti koko hallistuskautensa ajan ruotsalaisviranomaisten tukemana muuttaa Norjan perustuslakia konservatiivisemmaksi siinä kuitenkin onnistumatta norjalaisten pannahessa kovasti yksissä tuumin hanttiin. Kun Norja vihdoinkin pääsi lopullisesti eroon unionistaan Ruotsin kanssa vuonna 1905, he valitsivat kuninkaaksi Tanskan prinssi Carlin, hallitsijanimeltään Haakon VII, joka lunasti viimeistään päättävällä toiminnallaan vastustaa Natsi-Saksan miehitysjoukkoja, vapautta ja omaa maataan rakastaneen tuulisen vuonomaan alamaisten rakkauden, tai niin ainakin virallisissa kertomuksissa on ollut propagandamielessä tapana hehkuttaa.

Otetaan toinen esimerkki siitä, ettei tällaisen ajattelun levinneisyys ja yleisyys ole itsessään mikään lopullinen totuus tai itseisarvo, vaan yhtä muuttuva ja epävarma tekijä, kuin ennustaa taivasta paljaalla silmällä katsomalla tuleeko huomista sateinen vai aurinkoinen. Kesällä 2019 pääsi ripille päällään hallitsevan kuningasparin hänelle rippilahjaksi antama Itä-Telemarkin kansallispuku päällään Norjan kruununprinsessa, tuleva kuningatar Ingrid Alexandra, joka on kuningashuoneen ensimmäinen naispuolinen kruununprinsessa kautta koko sen pitkän historian, ja joka perieessään kruunun aikoinaan isältään Haakonilta tulee olemaan vasta Norjan toinen maata hallinnut kuningatar, ja on siksi jo nyt herättänyt paljon mielenkiintoa sekä Norjan sisällä että erityisesti muissa Pohjoismaissa.

Viimeksi nainen on kuningattarena hallinnut Norjaa vuodet 1380-1412 Margareeta I, jota ei kruunattu hallitsevaksi kuningattareksi, mutta hän hallitsi yksin pohjoismaita. Häntä pidetään yhtenä taitavimpina hallitsijana pohjoismaiden historiassa. Margareeta käytti hyväkseen asemaansa vallan ytimessä ensin Tanskan kuninkaan Valdemard Atterdagin tyttärenä, ja sitten Norjan kuninkaan Haakonin puolisona, ja lopulta kruununperijän äitinä. Margareeta II on Tanskan

kuningatar, joka syntyi prinsessa Margrethe Alexandrine Þorhildur Ingridinä vuonna 1940.

Hänen isänsä oli kuningas Frederik IX ja äiti Ruotsin prinsessa Ingrid. Skandinavian historia on kolmen Pohjoismaan yhteistä historiaa ja kuninkaas ovat olleet usein sukua keskenään, ja istuneet tai perineet toinen toistensa valtaistuimilla. Esimerkiksi prinsessa Ingridin isoisän kuningas Haraldin äiti Märtha oli Ruotsin prinsessa. Prinsessa Märthan vanhemmat olivat taas Ruotsin kuninkaan Oskar II:n poika prinssi Carl ja Tanskan kuninkaan Fredrik VIII:n tytär prinsessa Ingeborg. Haraldin äiti kuoli vuonna 1954 vain 53-vuotiaana kolme vuotta ennen kuin hänen miehensä nousi valtaistuimelle.

Norjan kruununprinsessa Ingridin lujaa sidettä muihin Pohjoismaihin kuningashuoneisiin kuvaa myös se, että kummeina ovat mm. Tanskan tuleva kuningas Frederik ja Ruotsin tuleva kuningatar Victoria. Norjan prinsessaa kutsutaan yksinkertaisesti vain Ingridiksi ilman sen juhlallisempia krumeluureja, ja hänestä on tullut mutkaton osa nykynorjan uudistusmielisen ja modernin kuningashuoneen pr- ja tiedotusstrategiaa, missä muuten ilman valtaa oleva symbolinen valtion päämiesinstituutio on omaksunut hyväntekijän ja koko kansan tulevaisuuteen katsovat ystävälliset kasvot. Prinsessa Ingridin syntymä vuonna 2004 oli taivaan lahja koppavana ja kylmänä pidetylle kuningattarelle, jota ei virallisesti vihata mutta ei myöskään erityisemmin rakasteta, vaan on enemmänkin siedetty jotenkuten virallisena instituutiona siitä lähtien kun oslolaisen muotitalon määrätietoinen tytär Sonja Haraldsen alkoi kuningas Olavin vastustuksesta huolimatta seurustella kruununprinssi Haraldin kanssa. Sonja oli nousukas porvaristyttö, jonka pelättiin esimerkillään romuttavan koko turhan prinsessainstituution kuten hän tekikin.

Mihin enää sen jälkeen turhia prinsessoja olisi tarvittu? Ennen niitä tehtailtiin siniverisille vaimoiksi komean sukupuun takia. Ei enää tapaus-Sonjan jälkeen. Päätäväinen Sonja puri

hammasta yhteen ja taisteli kovaa vastaan. Hän ei antanut periksi koska oli tottunut muotikaupan omistajan tyttärenä saamaan sen minkä halusi. Yhdeksän vuoden taistelun jälkeen Harald päättää uhmata kuningas Olavia, joka vastusti koko ajan avioliittoa ja yritti kaikin keinoin saada pariskunnan luopumaan avioliittoaikeistaan. Harald ilmoitti Sonjan tahdosta isälleen, ettei avoиду koskaan, ellei saa mennä naimsiin Sonja kanssa. Skandaali oli valmis ja kuninkaan oli pakko taipua vaikka kynsin ja hampain.

Kuninkaasta saati Sonjasta ei tullut koskaan ystäviä. Kuningasperhe tapasi vasta muutamaa viikkoa ennen häitä tulevan kruununprinsessan melko ikävissä tunnelmissa. Ehdoton kuningas oli päättänyt pelastaa kuningashuoneen ja epäonnistunut siinä. Kuningashuoneen alku oli ollut hapuilua pimeässä. Kansa ei heitä tuntenut eivätkä he olleet norjalaisia. Mutta maan natsimiehitys pelasti ulkomaalaisperheen, sillä taitavalla toiminnalla silloinen kuningas, Olavin isä Haakon ja kuningatar Maud, saivat kansan puolelleen ja nousivat yhtenäisen Norjan symboleiksi. Kuningashuonetta vaivasi kuitenkin taustalla kansan suussa kiertävä ”kiiros” Norjan kuningashuoneen rappiosta ennustuksena, että jos joku kuninkaallinen menee naimisiin tavallisen ei-kuninkaallisen, tavallisen kuolevaisen kanssa kruunu menetetään. Tuolloin elettiin vielä vanhan maailman aikaa, jolloin kuninkaalliset luulivat olevansa oikeasti jumalasta seuraavina siniverisiä eivätkä halunneet verensä sekoittuvan tavalliseen vereen.

Modernin Sonjan mukana Norjan kuningashuoneeseen tuli ripaus uudistavaa ei-sinistä verta vaikka skandaalit toisensa jälkeen seurasivat toisiaan. Tyhmästä ja helposti nenästä vedettävästä prinsessa Märthä Louisesta tuli koko hovin yhteinen murheenkryyni, ja joutui kotiarestiin keksittyään rahastaa omalla ”enkelikoulullaan”. Haakon nai tavallisen työväenluokkaisen Mette-Maritin, jonka kerrottiin käyttäneen huumeita ja bilettäneen rankasti sekä harrastaneen irtosuhteita.

Utyöan verilöylyssä Mette-Maritin sivilissä poliisina toiminut velipuoli kuoli toimiessaan vapaaehtoisena järjestysmiehenä leirillä. Viimeinen niitti kuningashuoneen skandaaleissa oli joulun 2019 alla prinsessa Märtha Louisen entisen miehen, Ari Behmin itsemurha. Joulun alla oli odotettu ihan muita suru-uutisia, sillä huonokuntoinen ja kahdeksankymppinen Harald oli viety ”flunssaoireiden” takia sairaalaan, ja uudelleen tammikuun alussa 2020. Huhuttiin kuitenkin syiden olevan tällä kertaa vakavammat ja peruuttamattomat.

Norjan kuningashuone on pärjännyt mielipidemittauksissa hyvin, jos vertaa vaikka Ruotsiin. Pohjoismaissa kuninkaalliset ovat omaksuneet vuosisadassa luontevan maan isän tai äidin roolin. Mutta gallupit ovat galluppeja. Ne tulevat ja menevät ja niitä kysytään aina sellaisilta ihmisiltä, jotka on helppo saada puhumaan pienestä vihjeestä puolesta tai vastaan ihan kuten kysyjän tarve ja halu on. Juuri siksi prinsessa Ingrid on tärkeä pelastusrenkas kuningashuoneelle, kuten nykyajan asioista puhuva ja kiinnostunut kruununprinssipari itsekin vastakohtana vanhanaikaiselta vaikuttavalle kuningattarelle, joka on ihastunut kyllästymiseen asti puhumaan taideharrastuksistaan ja esittelemään julkisesti kalliita design-vaatteitaan.

Kuninkaalliset ovat kuitenkin sivuseikka tässä kirjassa. Paljon tärkeämpää on yrittää selvittää millainen pohja nykynorjalaisuudelle syntyi 1800-luvun taistelussa vapaus vastaan taantumus ja miten tämä demokraattinen mieli on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleenkin norjalaisten sydämissä ja näkyy suhtautumisessa vähintäänkin kummeksuen maassa päätään nostaneisiin ääriaseenteisiin islamilaista maailmaa kohtaan – onko se jo katoamassa? ja siihen jo aikansa eläneeseen euro-amerikkalaiseen asenteeseen, jonka mukaan ”muiden pitäisi käyttäytyä niin kuin me”.

Skandinaavisen demokratianäkemyksen taustalla on ajatus poistaa esteet yksilöiden vapaan kehittymisen tieltä vastakohtana perinteisiin tapoihin, ummehtuneisiin uskomuksiin sekä

henkiseen rajoittuneisuuteen perustuva ajattelu ja toiminta. Liberaalin demokratian takana vaikuttava humanistinen ihmisenäkemyks ymmärtää ja haluaa ymmärtää ihmistä. Mutta mikä tärkeintä. Ihan samalla tavalla kuin mitä 1600- ja 1700-lukujen vanhoillisten piirien harjoittamat toisinajattelijoiden säälimättömät joukkomurhat hävittivät Eurooppaa tehden ihmisistä myös henkisesti mielessä kodittomia ja yhteiskunnan ulkopuolella eläviä henkipattoja, hajotti kokonaiset suvut ja tuhosi juuri hetkeä aiemmin koetun lyhyen sekä kukoistavan humanismin ajan suvaitsevaisuuden ja mielikuvituksenkäytön ihanteet, ”esipersulainen” väkivalta ja mieletön fanaattisuus sekä silmitön ulkomaalaisviha, voivat tehdä myös myös norjalaiselle vapaudenkaipuulle samat ”guiselaist” tepposet tässä ajassa, tehden samalla tyhjiksi Norjan kansan idealistiset ihanteet yhteiskuntarauhan nimissä – sillä vaarassa on tänään että Norja muuttuu Ruotsin kaltaiseksi jengisotien vaaralliseksi joukkomurha-alttariksi - yhtenäisestä kansakunnasta, joka uskoi vielä hetki sitten sekä yhteiseen hyvään, että hyvää edes sen verran toisistaan, etteivät olleet murhanhimoisesti Härmän häjyinä kiinni toistensa kurkuissa eriävän mielipiteen, erilaisen ulkonäön tai seksuaalisen suuntautumisen takia.

Kysymys on myös pelosta, jonka skeptisen humanismin kärkinimi Michel de Montaigne kirjoitti olevan se liikkeellepaneva voima, joka saa meissä aikaan tunteen sekä merkillisen intohimon, josta lääkäritkin sanovat ettei ole toista tunnetilaa, joka yhtä tehokkaasti suistaisi raiteiltaan arvostelukykyimme. Kun miettii esimerkiksi Timo Vihavaisen kirjaa ”Barbarismin paluu” (Otava 2017) keskeisimmän väittämän ”Valistushenkisen edistysusko on kärsinyt haaksirikon ja kasvavien slummien todellisuus aletaan jo hyväksyä väistämättömänä tosiasiana”, ymmärtää näiden Vihavaisten tapaisten pahanilmanlintujen vain hiljaa eteiskammareissa odottaneen aikaa sopivaa päästäkseen rieukkumaan vahingoniloisesti ”mitäs minä

sanoin”-tyyliin aikakautemme pahasta ja tuhoavasta luonteesta omien historiallisten odotushorizonttiansa ympäriltä, kuin toistaakseen Länsimaisen perikadon kirjoittajan, Spenglerin jatkuvaa lohduuttomuutta väistämättömän tuhon edessä.

Juuri he ovat ennustaneet valistuksen ajan edistysuskon projektina olevan huonojen ennusmerkkien valossa lopullisesti ohi, mitä se ei missään nimessä ole; vastahan me olemme päässeet alkuun ihmisen vapauttamisessa kahleistaan. Mutta siinä hänen hengenheimolaisensa, stalinismista äärioikeistoon Timo Hännikäisen ja Tommi Melanderin seuraan hypänneen dosentti Jari Ehrnrothin sanoin ovat oikeassa kuvaten von Wrightin ennustaman valistuneen itsekkyyden ajan seuraavan askeleen olevan kylmän viileän toteava narsistishedonistisessa mielessä oikeutusta kulttuurisille välinpitämättömyydelle ja Viktor Rydbergin sosiaalifasismille hakeva, että ”Paratiisi ei ole paikka, missä kaikki hyvä on saatavilla, vaan se, missä me olemme hyviä”.

Vihavainen kiteyttää tämän Enhrothin huomion ajatuksen, ettei ihminen ehkä tulekaan paremmaksi, mutta kenties hänellä ovat asiat paremmin kuin ennen, ainakin mikäli niitä arvioidaan rahassa. Siinä kuitenkin Vihavainen on osittain oikeassa Uuden ajan kulttuurihistorian kirjoittanutta Egon Friedelliä lainatessaan, että historiassa on tietyt lainalaisuudet ylä- ja alamäkineen, jotka toistuvat syklittäin, ja joita ei voi välttää koska maailman lakien mukaan aina jokin suunta synnyttää vastaliikkeenään päinvastaisen suunnan ja tuhoaa edeltäjänsä hyvät tai pahat aikeet, tehdäkseen itse joko hyvää tai paha, usein tragikoomisesti myös päinvastoin riippumatta aikomuksistaan.

Vihavainen muistuttaa Spenglerin sanoneen stoalaisuuden, jota kyynekötkin hänen mukaansa edustivat, kuuluvan tiettyyn kulttuurin vaiheeseen, sivilisaatioon, kuten siihen kuuluvat toisessa aikakaudessa sosialismi ja preussilaisuus. Ihan saman todistelukaavion mukaan me huomaamme jäl-

kimoderniin/totuudenjälkeiseen aikaan kuuluvan myös rajut mediakamppailut ensin seksuaalisista ihmisoikeuksista, tai nyt Greta Thunbergin johdolla ilmastokysymykset, joskus jopa sillä tavalla ettei aina voi välttyä kysymykseltä, onko kaikki se ja miten se sanotaan, sanottu tai loppuunajateltu fiksellä ja terveellä, itse asiaa hyödyttävällä vai tuhoavalla tavalla?

Mutta mikä on se erityinen norjalainen historiallisen mentaliteetin piirre, jolla on etumatkaa Suomeen nähden melkein sata vuotta, ja joka on iskostunut norjalaisuuteen yhtä vahvasti kuin kansallistunne? Saadaksemme selville tämä ”demokraattinen mielenlaatu” yritän norjalaisten suhteen lukea tässä kirjassa tekstien välistä heidän todellisia aikomuksiaan ja uskomuksiaan, mitä he piilottelevat ja mitä eivät sano ja miksi tekevät näin samalla kun yritän kurkistaa yli olevaisen heidän aikomustensa ja uskomustensa edellytyksiin mentaaliteettihistorian keinoin, mikä ei voi vain kertoa, mitä lähteet kertovat, sillä lähteet eivät kerro tai sano mentaliteetistä yhtään mitään; sen sijaan lähteet voidaan selittää olettamalla ja identifioimalla identiteettiä.

Yritän myös etsiä norjalaisten ydintä tai ”sielua” mikä tekee nykynorjalaisesta norjalaisen. Tehtävä on vaikea, sillä ”sielu” voi tässä tarkoittaa monta asiaa: identiteettiä, omaatuntoa, itsenäistä ajattelua tai introspektiota. Ongelma onkin, että nämä asiat on myös helppo kansallistaa. On helpompaa harjoittaa kansallista introspektiota kuin eurooppalaista – sen kummemmin surematta sitä, että ”introspektio” on kriittisenä menetelmänä tieteen epäsuosiossa.

Mielenkiintoista on myös norjalainen politiikka ja poliitikko tässä valossa. Norjalainen työväenliike esimerkiksi taisteli muiden pohjoismaisten veljespuolueidensa tapaan työläisille samat oikeudet lain edessä ja yhteiskunnassa kuin paremmallakin väellä hävittäen näkyvistä vanhan luokkayhteiskunnan suuret erot ja muurit. Vai hajoittiko? Siinä hyvä kysymys, mihin saamme vastauksen vasta luvussa ”Kaikki mikä muuttuu

ja ylittää rajansa, ”. Vasta vuonna 1981 kun 42-vuotiaasta lääkäristä, Gro Harlem Brundtlandista tuli uusi pääministeri, alettiin Norjassa laaja naisten ja miesten välisen tas-arvon tie.

Työväenpuolueessa Brundtland oli poikkeus muutenkin kuin vain sukupuolensa takia. Hänellä oli ensimmäisenä työväenpuolueen pääministerinä akateeminen koulutus. Brundtlandin edeltäjät pääministereinä historian saatossa; Einar Gerhardsen oli ollut lähetti-poika, Oscar Torp kartanossa apulainen, Trygve Bratteli valaanpyytäjä ja rakennustyöläinen, rautatieläisen poika Odvar Nordli oli tilintarkastaja. Gro Harlem Brundtlandin valinta ei ollut sattuma, sillä hän kuului puolueen eliittiin ja oli tunnetun työväenpuolueen ministerin Gudmund Harlemin tytär, ensimmäinen 70-lukulaisessa oslolaiseen työväenpuolueen eliittiin – uuden yhteiskunnan aatelistoon kuuluva hyvinvointikakara, joka ulosmittasi isänsä kuuluisuuden, eliitin nepotismin sekä työväenpuolueen johtoaseman yhteiskunnassa saaden ansiotonta arvonnousua esäten samalla vapaan kilpailun pätevien mutta sopimattomien ehdokkaiden välillä puolueen johtoon.

Tämä samanlainen prosessi oli lopun alkua länsimaiden sosiaalidemokratiaan sisäiselle demokratialle hyväksikäyttäjien eduksi; Suomessa esim. asuntohallituksen pääjohtajan Olavi Lindholmin ”Iso-Limppu” pojasta ”Pikku-Limppu” Seposta tuli ministeri ja pankinjohtaja, Metalliliiton ja Helsingin sos. dem piirin puheenjohtajan Yrjö Rantalan pojasta Eerosta tuli Ekan pääjohtaja ja kauppa- ja teollisuusministeri tunnetuin seurauksin). Norjassa työväenpuolueen eliitti asui Oslolla ja täydensi johtoryhmän sukulaisista ja samanmielisistä ystävistä itseään.

Norjan työväenpuolue alkoi Ruotsin mallin mukaan muuttua virkamiesryhmäksi. Johdon lapset kävivät yliopistos-
sa pikaisesti hankkimassa ekonomistin, lakimiehen tai valtiotieteen maisterin paperit, sillä valtionhallinnossa heitä odotti hyväpalkkainen poliittinen suojatyöpaikka, jossa he saattoi-

vat maksaa kiitollisuutensa puolueliitille valvomalla heidän etuaan kun aika koitti, jatkamalla nimityspolitiikkaa valitsemalla alempiin virkoihin entisten suojelijoidensa sukulaisia tai läheisiä ystäviä. Tällainen nepotistinen korruptio aiheutti ristiriitoja ja kiistoja niin työväenpuolueessa kuin yhteiskunnassakin samaan aikaan kun suunnitelmatalous ei enää toiminut ja kansalaiset alkoivat kaipaamaan enemmän vapauksia ja liikkumavaraa myös oman taloutensa hoitamisessa.

Kaikki tämä ja tietynlainen kyllästyminen sosiaalidemokraattisen eliitin vuosikymmenet jatkuneeseen yksivaltaan saivat aikaan kansalaisissa halun muutokseen. Eikä muutosta moderniin katsottu konservatiivisissa piireissä hyvällä. Työväenpuolue uudistusintoinen oli kaikesta maltillisuudestaan huolimatta porvareille kauhistus. Brundtland oli feministisen sosialismin mannekiini ja siksi pelottava ja vastustettava. Häntä alettiin Norjan ensimmäisessä laajassa vihakampanjassa julkisuudessa kutsua eduskuntavaalien 1981 alla ”kiukkupussiksi” samaan aikaan kun norjalaisautoihin ilmestyi tarroja ”Irti työväenpuolueesta”. Tätä samaa silloin aloitettua voimakasta Gro Harlem Brundtland-vihaa kantoi sydämessään Utöjassa 67 ihmistä heinäkuun 22.päivä 2011 Utöjan saarella teuras-tanut norjalainen homopsykopaatti Anders Behring Breivik.

Brundtland-viha oli raivoisaa ja sen tulta ylläpidettiin paremman väen piirissä ihan kuten samaan aikaan päätään Ruotsissa nostanut Olof Palme-viha. Se oli luonteeltaan vanhakantaista äärioikeistolaista vihaa kaikkea sitä kommunisminpeikoksi kutsuttua pakkotasa-arvoistamista sekä ay-liikkeen vaikutusvallan vahvistumista vastaan, minkä vanhat etuoikeutetut piirit kokivat valta-asemiensa uhaksi. Näistä asioista ja tapahtumien syistä ei puhuta tai haluta puhua tarpeeksi. Syykin on selvä. Monet asiat ovat vieläkin niin kipeitä. Vanha ja uusi Norja törmäsivät tuona vuotena 1981 kohtalokkaasti toisiinsa. Vihakampanja tuotti tulosta ja oikeisto pääsi hetkeksi valtaan romuttamaan työväenpuolueen ohjelmia

ensimmäistä kertaa sodan jälkeen hallitusvastuussa eikä tämä viha tullut köyhien slummeista vaan kaupunkien hienosto-alueilta, missä rannassa komeilivat isot purjeveneet, pihassa kolme neljä kallista loistoautoa ja korkeiden muurien päällä turvakamerat pitämässä uteliaita tungettelihoita loitommalla. Norjassa vihan kuuma ydin asui Oslon hienostokaupunginosassa Frognerissa arvokkaissa osoitteissa, ihan kuten myös Breivik lapsena. Moni ei tiedä sitä, että Breivik kävi samaa Smestadin hienoistokoulua, jota on aikoinaan käynyt myös kuningas Harald V sekä hänen lapsensa prinsessa Märtha Louise ja prinssi Haakon, joka on muutamaa vuotta vanhempi.

Samana vuonna 1986 jolloin Breivik aloitti koulunsa prinssi Haakon kävi saman koulun seitsemättä luokkaa. Brundtland oli palannut valtaan ja työväenpuolue uudistunut. Vanhan ajan pysähtynyt Norja sai kyytiä ”valtiofeminismiksi” kutsutun suuntauksen pyyhkiessä Brundtlandin johdolla läpi koko pitkän maan. Hallitukseen tuli paljon osaavia, koulutettuja ja itsevarmoja naisia niin, että vihapuheiden levittäjien sanavarastoon tuli uusi synonyymi rajusti uudistuvalla ja feminismin hulluunnuttamalle Norjalle - ”vaginaalivaltio” samaan aikaan kun naiset saivat lisää oikeuksia; äitiysloman alkua aikaistettiin, yksinhuoltajien oikeuksia laajennettiin, päivähoitopaikkoja lisättiin, lasten ja naisten hyvinvointiin, elämänlaatuun sekä terveyteen panostettiin poikkeuksellisen paljon kun vertasi sen aikaista muuta, miesten vallassa vielä ollutta muuta maailmaa.

Tänään on vaikea uskoa millaista elämä Norjassa on ollut aikoinaan menneinä hyvinä aikoina, jotka eivät tietenkään olleet hyviä aikoja muuta kuin hyvin harvoille. Kaikki norjalaiset eivät olleet kuitenkaan tyytyväisiä. On vaikea ymmärtää millainen heidän mielensä ja maailmankuvansa tuolloin oli ja miksi he halusivat pysyä kiinni niin lujasti vanhassa. Vielä vaikeampi on ymmärtää, että edellä kuvaamani 80-luvun uu-

distukset synnyttivät hyvinvoivassa norjalaisoikeistossa valta-
van viha-aallon Brundtlandin johtamaa valtiollista feminismiä
kohtaan, ja sen ääri-ilmionä Brundtlandia tähtäimessään pitä-
neen psykoottisen massamurhaaja Anders Breivikin kaltaisen
painajaisunen.

Olen toimittaja, en tutkija. Lähtökohtani norjalaisia tut-
kittaessa on sekä Montaignen vaalima klassinen skeptisismi
keinona yrittää välttää ylimielistä dogmatismia että henkevä
ja sovitteleva humanismi hänen Esseidensä I-osan ensimmäi-
sestä kertomuksesta otsikolla ”Erilaisilla keinoilla saavutetaan
sama päämäärä”. Asiat eivät itsessään ole tärkeitä vaan mitä
niistä julkisuuteen heijastuu ja mikä vaikutus niillä on ympä-
ristöönsä. Kaikkea tahallista ihmisyuden väärinymmärtämistä
ja pikkumaista saivartelua hallitsee sanaa nostalgia ja erään-
lainen menneisyyteen takertuminen ja menneessä eläminen,
kun terveenä lähtökohtana pitäisi olla epäjatkuvuus ja kaaos
sekä ihmisen nostaminen ajattelun keskiöön.

Tärkeää on myös, miten tuo tulevaisuuteen vaikuttava
menneisyys ymmärretään. Vuonna 1958 Stephen Toulmin
näyttää uusretoriikan avaintöksessään ”The Uses Of Argu-
ment, olevansa tiukasti kiinni logiikalle ominaisten ongelmien
kimpussa. Toulminia kiinnostaa se, miten argumentaatiota ja
väitelauseita voidaan arjen käytännössä tutkia. Hänen helli-
mänsä perusajatus argumentaatiosta empiirisen tarkastelun
alla saa kulminaatiopisteeseensä vuonna 1990 ilmestyneessä
Kosmopolis -kirjassaan, jossa hän kirjoittaa miten että Des-
cartesiinkin aluksi vetosi Montaignen skeptisismi:

”Puolustuksen skeptisen esimerkin voima ja Esseille tyy-
pillinen suora, ylitsevuotava ilo, tempaisivat hänet mukaansa.
Mutta hän ei voinut jakaa Montaignen suvaitsevaisuutta, mo-
niseritellisyttä, epäselvyyttä, varmuuden puutetta, tai ihmis-
ten vastakkaisten mielipiteitten runsautta kohtaan. Heidän
silmissään argumenttien retorinen analyysi joka kohdistui ta-
pausten esittämiseen ja yleisön luonteeseen, oli yhtä arvokasta

- sananmukaisesti yhtä filosofista - kuin niiden sisäisen logiikan muodollinen analyysi. Heille retoriikka ja logiikka olivat toisiaan täydentäviä tieteenaloja. Ihmisten konkreettisten toimien yksityiskohtaisen luonteen ja olosuhteiden pohdiskelu - pitäen niiden moraalisuutta ”tapauksina” - oli yhtä arvokasta kuin etiikan teorian abstraktit kysymykset. Aivan kuten antiikin Ateenassa myös 1500 - luvun Euroopassa jotkut oppineet tuomitsivat epärationaalisenä sekasortona saman, mitä toiset ylistivät älylliseksi runsaudeksi.”

Niinpä Montaigne esitti, että sillä haavaa oli viisainta lykätä arvioita yleisen teorian seikoista, ja sen sijaan keskittyä kokoamaan monipuolista näkökulmaa sekä luonnonilmiöihin, että ihmisen toimintaa sellaisena kuin kohtaamme sen omassa arkikokemuksessamme. Juuri inhimillisen kokemuksen rationaalisten mahdollisuuksien kunnioitus oli renessanssihumanistien suuria ansioita, mutta heillä oli herkkää silmää myös inhimillisen kokemuksen rajoille. He myös arvelivat, että filosofian kysymykset kurkottavat kokemuksen tuolle puolen tavalla, jota ei voinut puolustaa. Jouduttuaan vastakkain abstraktien, universaalien, ajattomien teoreettisten prepositioiden kanssa he eivät löytäneet kokemuksesta riittävää pohjaa sen enempää varmistaa kuin kiistääkään niitä. Annan tässä kirjassa montaignelaisen analyysinteon ja loppupuheenvuoron norjalaisuudesta viimeisen luvun ”Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, ” norjalaisille Karl Owe Knausgaardin johtamille nykykirjailijoille jo pelkästään siitä ilosta, että he suorapuheisuudessaan ja ihmislämmössään uskaltavat ja osaavat nähdä tarkasti niihin kipeisiin ongelmien mentäviin kohtiin, mihin muut eivät uskalla eivätkä halua, ja heitä on niin paljon nyky-Norjassa, että luulen heidän vuosisatoja tuulisessa ja saateisessa turskanhajuudessa sekä vaikeakulkuisessa vuonomaasaan ”vaikeuksien kautta voittoon”-selviytyneiden esi-isiensä kääntyvän harmissaan haudoissaan.

Esseessään Raimond Sebordin puolustus Montaigne

puolustaa voimallisesti klassista skeptisismiä keinona välttää ylimielistä dogmatismia. Hänen muut esseensä tutkiskelevat inhimillisen kokemuksen puolia. Yleinen mielipide salli lukijoiden suhtautua skeptisen avarakatseisesti epävarmuuteen, epäselvyyteen ja monenlaisiin mielipiteisiin 1580 - ja 1590 - luvulla, mutta kääntyi niin vastakkaiseen suuntaan 1640 - ja 1650 -luvulle tullessa, että skeptistä suvaitsevaisuutta ei enää pidetty kunniallisena. Montaignelainen skeptisismi on tämän kirjan metodi yrittää tarinoiden kertomisen avulla katsoa sisään nykynorjalaisuuteen ehkä hieman toisella tavalla kun mihin olemme tottuneet. Montaigne kirjoittaa miten yleisin tapa saada hetytymään niiden ihmisten sydämet, joita olemme loukanneet, kun heillä on mahdollisuus kostaa ja olemme heidän armoillaan, on alistuvalla käytöksellä herättää heissä sääliä ja myötätuntoa. Hän kertoo esimerkin jos toisenkin päätyen toteamaan, että toisinaan kuitenkin uhma ja päättäväisyys, täysin päinvastaiset keinot, ovat johtaneet samaan tulokseen:

”Keisari Kondrad III oli piirittänyt Baijerin herttuan Welfin, ja vaikka hänelle tarjottiin kaikenlaisia alhaisia ja raukkamaisia korvauksia, hän ei suostunut lieventämään ehtojaan missään suhteessa, paitsi että salli herttuan seurueeseen kuuluvien aatellisnaisten säilyttää kunniansa ja poistua jalan ottaen mukaansa kaiken minkä pystyivät itse kantamaan. Avarasydämiset naiset päättivät säilyttää olkapäillään aviomiehensä, lapsensa ja itsensä ruhtinaan. Keisari tunsu niin suurta iloa heidän sydämensä jalouden johdosta että itki liikutuksesta, ja hänessä sammui kaikki viha ja katkeruus herttuaa kohtaan; siitä lähtien hän kohteli inhimillisesti herttuaa ja hänen omaisiansa.” Ota siis Montaignen äidinkielen latinan sanoin ”*Da veniam scriptis, quorum non gloria nobis causa, sed utilitas officiumpe fuit* - suopeasti vastaan tämä kirjallinen työ (myös kriittisenä tutkimuskohteena kirjassa olevat väärin tehneet henkilöt muistakaa tämä), jonka vaikuttimena ei ole ollut oman kunniani tavoittelu, vaan halu hyödyttää ja palvella”.

Lyhyt Norjan historia numeroina

793 Lindisfarmen luostari Englannissa ryöstetään: viikinkiretket alkavat

872 Havsfjordin taistelussa kuningas Harald Kaunotukka yhdistää Norjan

936 Kuningas Harald Sinihammas pystyttää Jellingin kiven julisti alistaneensa Tanskan ja Norjan

1000 Harald III perustaa Oslon

1030 Kuningas Knut Suuri yhdistää Tanskan, Englannin

ja Norjan

1050 Tanskan, Norjan ja Ruotsin välinen rajasopimus solmitaan ja viikinkiretket loppuvat

1104 Pohjoismaiden yhteinen kristillinen hiippakunta perustetaan Ruotsin Lundiin

1152 Nidarosin (Trondheimin) arkkhiippakunta perustetaan

1066 Kuningas Harald Ankara saa nuolen kaulaansa Yorkin lähistöllä ja viikinkiaika päättyy

1184-1202 Sverre Sigurinpoika kuninkaana; kuninkaan ja kirkon väliset riidat voimistuvat

1217 Kuningas Haakon Haakoninpoika lopettaa Norjan sisällissodan

1260 Norjasta tulee perinnöllinen kuningaskunta

1260 Islanti antautuu Norjan valtaan; Suur-Norja (Noregsveldet) laajimmillaan

1319 Maunu Eerikinpoika perii Norjan kruunun; tästä lähin Norja on unionissa joko Ruotsin tai Tanskan kanssa vuoteen 1905 saakka

1349-1350 Puolet Norjan väestöstä kuolee mustaan surmaan

1389 Tanskan kuninkaan Valdemar Attarrdagin tytär Margareeta I koko Pohjolan kuningattareksi

1397- 1521 Kalmarin unionin aika

1400 Bergenistä käsin toimiva Hansaliitto vahvimmillaan

1533-1536 Epäonnistuneita kapinoita Norjan säilyttämiseksi itsenäisenä ja katolisena maana

1536 Norjan valtaneuvosto lakkautetaan. Kristian III julistaa Norjan pysyvästi Tanskan vasallimaaksi

1537 Uskonpuhdistus: arkkipiispa Olav Engelbreksson joutuu maanpakoon

1613 Kalmarin sota päättyy Knäredin rauhaan; Tanska-Norja valtansa huipulla

1624 Oslo palaa. Uusi pääkaupunki Kristiania perustetaan

Akerhusin linnan pohjoispuolelle

1629 Tanska-Norja joutuu vetäytymään kolmikymmentävuotisesta sodasta tappioiden jälkeen

1645 Brömsebron rauhassa Tanska-Norja menettää Jämtlannin ja Grönlannin Ruotsille

1658 Roskilden rauhassa Tanska-Norja menettää Skoonen, Blekingen ja Hallannin Ruotsille

1660 Fredrik III siirtyy rajoittamattomaan yksinvaltaan

1675-1767 Ruotsin kanssa sotia Skoonen palauttamiseksi

1709 Suuri Pohjan sota Tanskan, Norjan ja Ruotsin välillä

1718 Ruotsin kuningas Kaarle XII kaatuu Norjassa yrittäessään toista kertaa valloittaa maan

1766 Valistuksesta virikkeitä saanut sisäisten uudistusten kausi alkaa

1807 Tanska-Norja joutuu mukaan Napoleonin sotiin

1811 Oslon yliopisto perustetaan

1814 Tanska pakotetaan Kielin rauhassa luovuttamaan Norja Ruotsille. Uusi perustuslaki luodaan Eidsvollissa. Lyhyt sota Ruotsin kanssa. Ruotsin kuningas Kaarle XIII valitaan Norjan kuninkaaksi

1872 Norjalaiset perustavat Kotkaan Hans Gutzeitin johdolla sahayrityksen

1884 Parlamentarismi Norjaan

1905 Unioni Ruotsin kanssa purkautuu Norjan aloitteesta

1911 Norjalainen Roald Amundsen pääsee ensimmäisenä retkikuntansa kanssa etelänavalle

1920 Norja liittyy Kansainliittoon

1940-1945 Norja natsi-Saksan miehittämänä

1949 Norja liittyy Natoon

1960 Norja liittyy Euroopan vapaakauppajärjestö EFTAan

1972 Kansanäänestyksen jälkeen Norja sanoo ei EEC:lle

1973 Öljykausien alku

1991 Kuningas Harald V perii valtaistuimen Kuningas Olavin kuoltua

17. toukokuuta- ilmiö

Norjan entinen sodanjälkeisen ajan pitkäaikainen pääministeri Einar Gedhardsen ((10. toukokuuta 1897 – 19. syyskuuta 1987) ajatteli vain kahta asiaa, joista hän puhuu kolmiosaisessa muistelmateoksessaan rivien välistä niin selvästi, etteivät

ne voi jäädä keneltäkään tarkkasilmäiseltä lukijalta huomioimatta. Minua kiinnostaa Gerhardsenissa hänen maailmankuvansa ja mentaliteettinsa väliset erot, ei niinkään jo hänen niin moneen kertaan kerrotut sanomiset ja tekonsa Norjan poliittisessa historiassa siitä huolimatta että tässä pelissä ratkaisevina arvoitusten avaajina ovat vallitsevien sosiaalisten ja poliittisten olojen merkitysten arvioimen. Gerhardsenin maailmankuva ei ollut tietenkään mikään ”tabula rasa” tai vielä vähemmän muusta sen ajan norjalaisuudesta irrallaan oleva Gerhardsenin oma uskomusten ja toiveiden vyöhyke, jossa on otettava huomioon myös yksilön sosiaaliset velvoitteet, heidän kykynsä ja toiminnalle tarjoutuvat mahdollisuudet tai niiden puuttuminen, vaan nimenomaan juuri kaikkea tätä yhdessä tarjoutuneen ”17.tokukuuta-”ilmiön innoittamien ihmisten tarjoama henkinen pohja toimia hänenlaiselleen sankarille siinä historiallisessa toimintakentässä, jossa hän toimi saavuttaen ensimmäisenä ja ilmeisesti ainoana norjalaispolitiikkona kautta historian laajojen piirien syvän kunnioituksen ja kiintymyksen.

Maan isäksi kutsutun Einar Gerhadsenin ura tavallisesta katutyöntekijästä vallan huipulle on kuin suoraan amerikkalaisesta unelmasta, vaikka tarkemmin katsottuna se oli pitkä, hyvin suunniteltu ja huolimatta valtavasti vaikeuksista myös sinnikkäästi toteutettu, ja alkanut jo nuoruudesta, jolloin hän oli päässyt lähelle työväenpuolueen mahtimiehen, pitkäaikaisen puoluesihteerin Martin Tranmaelin sisäpiiriä, josta aloitti kiitonousunsa ensin ay-toimitsijaksi, ja kahden äänen erolla vuosiksi 1923-1926 työväenpuolueen puoluesihteeriksi. Sen jälkeen Oslon demareiden puheenjohtajaksi ja pormestariksi sekä uudelleen puoluesihteeriksi vuonna 1936 vuoteen 1939, jolloin hänestä tuli työväenpuolueen vaikutusvaltainen varapuheenjohtaja sekä maan pitkäaikaisin pääministeri sotien jälkeen vuosiksi 1945–1951, 1955–1963. Ehtipä Gerhadsen jättää jo kerran vuosiksi 1951-1955 pääministerin hommat

kertaalleen, ja siirtyä ensin työväenpuolueen Stortingetin ryhmänjohtajaksi ja sitten Stortingetin puhemieheksi toimien samaan aikaan myös Pohjoismaiden neuvoston puhemiehenä ennen kuin hänet saatiin ylipuhuttua pääministeriksi vielä kerran vuosiksi 1955-1963 niin, että hänestä voidaan puhua myös Norjan Kekkosenä.

Gerhardsenin uraa varjosti kaksi asiaa: hänen arveltiin tienneen Israelin käyttävän norjalaista raskasta vettä mahdollisesti ydinaseiden tekemiseen vuonna 1958, sekä Norjan sosialidemokraattien (Ap- Arbeiderparti) hairahtuminen kansainvälisen työväenliikkeen hajaannuksessa kommunistien Kominterniin, jonka ensisijainen tehtävä oli ”eliminoida reformistiset poliittiset puolueet työväenliikkeestä sekä lyödä taantumuksellinen työläisaristokratia ammattiyhdistyksistä”. Norjalaiset huomasivat kuitenkin pian, että Stalin käytti Kominterniä käsikassaranaan poliittisia vastustajiaan vastaan ja kuri oli kirjaimellisesti tappavan ankara. Kominternin syntyminen oli vakava virhe, minkä tunnistivat monet siihen osallistuneet norjalaiset myöhemmin. Mutta Kominternin puheenjohtaja Grigori Zinovjevin sanoin vaihtoehtoja ei ollut, sillä vakiintuneet työväenpuolueet olivat kommunismille kuolemaksi. Gerhadsen oli näkyvästi mukana näissä alun kärhämöissä saaden sulkia hattuunsa osaavana ja ovelana järjestömiehenä, mutta se jätti häneen myös syvän epäluulon kommunistien toimintatapoja, ja aivan erityisesti Neuvostoliiton häikäilemättömyyttä, kohtaan.

Norjassakin noudatettiin aluksi Kominternin ohjeita. Kominternilaisessa retoriikassa sosiaalidemokratia ja fasismi eivät olleet toistensa vastakohtia, vaan ikään kuin siamilaiset kaksoiset, jotka piti molemmat tuhota, jotta ikuinen onnela nimeltään proletariaatin diktatuuri onnistuisi. Hieman yli kaksikymmentä vuotta Komintern-seikkailun jälkeen Gerhadsen, vei puolueensa ja maansa amerikkalaisten syliin Nato-jäseneksi lännen viimeiseksi turvaksi puolueensa vasemmistosii-

ven ja kommunistien nikotteluista huolimatta pohjoisessa Neuvostoliittoa vastaan kylmän sodan puhkeamisen aikoihin rautaesiripun laskeuduttua Euroopan halki, yrittäen samalla Kekkosen kiusaksi houkutellessa suomalaisia puoluetovereitaan hylkäämään YYA-sopimuksen ja liittymään avoimesti Norjan seuraksi lännen leiriin.

Juuri siksi Norjan politiikan mielenkiintoisin nimi on selviytyjä ja taistelija Einar Gerhardsen, eräänlainen norjalaisten oma Väinö Tannerin ja Paavo Lipponen yhdistelmä maailmaa havainnoidessaan käyttävää pragmaattikkoa – paitsi että Lipponen renessanssiruhkinaana on monipuolisempi, avarampi ja huumorintajuisempi kuin Tanner oli, ja ymmärtää, toisin kuin kuulemma Tanner, filosofista, teoreettista ja abstraktia ajattelua. Lipponen on ollut harvinaisen sinnikäs yrittäessään saada Talvisodan ulkoministeri Tannerin, joka sai aikaan monen jo unohtamansa tärkeän rauhan ja hengästäuon suomalaisille, maineen palautetuksi sellaiseksi Lasse Lehtisen kuvaamaksi suoraselkäiseksi patriootiksi ja ”mies paikallaan”-johtajaksi, kuin häntä ovat muutkin kuin Lipponen ja Lehminen luonnehtineet.

On syytä muistaa, etteivät norjalaiset siitä huolimatta, että heidän sympatiansa olivat SDP:n puolueriidassa oppositioon jääneiden vanhojen pohjoismaisten tuttavuuksiensa puolella, unohtaneet Tanneria, vaan SDP:n vuoden 1946 puoluekokouksen yhteydessä Norjan sosiaalidemokraattien edustaja, Hjalmar Dyrendahl kävi vankilassa tapaamassa Tanneria ja viemässä hänelle norjalaistovereiden lämpimät terveisiä ja jaksamisen toivottelut, pitiväthän tannerilaiset itseään länsimaisten arvojen ja pohjoismaisen kansanvallan esitajilijoina. Osin norjalaisten suhtautumiseen Tanneriin vaikutti myös se, että Pohjoismaiden sosiaalidemokraattien vanhaan kärkikaartiin kuulunut vaikutusvaltainen K.A. Fagerholm ei voinut hyväksyä sitä yksipuolista tapaa, millä Tanneria vastaan hyökättiin. Suomessa suhteita muiden pohjoismaiden veljes-

puolueisiin hoitivat yleensä ruotsinkieliset demarit korkella tasolla kuten vuoden 1948 yöpakkasten aikainen pääministeri K. A Fagerholm ja puoluesihteerit Väinö Leskinen.

Työväenpuolueen hallitusten pitkäaikainen (1946-1965) ulkoministeri Halvard M. Lange, sama heppu, joka Norjan ylioppilaiden puheenjohtajana kutsui Suomen rauhanoppositioon kuuluneen tunnetun edustajan, kansanedustaja Cay Sundströmin – sodanjälkeinen Suomen Moskovan-lähettilään Oslossa, puhumaan sodan vaarasta ja puolueettomuudesta vuonna 1938, oli muuttunut idealistisesta haihattelijasta kyyniseksi reaalipoliitikoksi kantapään kautta sodan aikana, ja erityisen vankaksi antikommunistiseksi Nato-jäsenyyden kannattajaksi, lähetti Norjan Helsingin lähetystöön sosiaaliliittasean peiteviran suojissa salaisia suhteita ja rahavirtoja järjestelleen Joachim Hellenin Gerhardsenin pyynnöstä.

Pääministeri Gerhadsenin aktiivinen rooli edistää lännen intressejä laajassa työväenpuolueen kansainvälisessä kentässä ei jäänyt Neuvostoliitolta, eikä varsinkaan silloin nousussa olleelta maalaisliittolaiselta Urho Kekkosesta huomaamatta – asia, joka myöhemmin hiersi Kekkonen suhteita Norjaan kuin kivi kengässä niin kauan kuin Kekkonen oli presidenttinä, ja vaikutti hänen suhtautumiseensa sekä norjalaisiin että erityisesti kotkanorjalaisiin jopa niin, että hänen kohdallaan on syytä puhua sekä Norja-raivosta että Norja-vihasta.

Einar Gerhardsenin, jota voisi hyvin kutsua myös joko Norjan ensimmäiseksi Nato ja CIA-mieliseksi pääministeriksi, tekee mielenkiintoiseksi myös hänen veljensä Rolf Gerhardsen, joka toimi puolueen lehden Arbeiterbladetin toimittajana, ja jota pidettiin yleisesti työväenpuolueen epävirallisena tiedustelupäällikkönä ja yhteyshenkilönä sotilastiedusteluun ja veljeensä, sekä CIA:lta kanavoitujen voiteturahojen leviämiseen muihin pohjoismaisiin ammattiyhdistysliikkeisiin ja sosialidemokraattisiin puolueisiin, juuri alkaneessa työväenliikkeen maailmanlaajuisessa verisessä taistelussa ahtaista etu-

piirirajoista laajentumiseen pyrkiviä kommunisteja vastaan.

Ennen sotia Pohjoismaiset sosiaalidemokraatit olivat juuri nousseet valtaan joko yksin tai koalitioissa harjoittelemaan valtiolaivan kipparointia. Sotia edeltänyt työväenliike oli passifistisena puolueettomuuden kannalla uskoen sinisilmäisesti pohjoismaiseen yhteistyöhön myös puolustuksessa. Skandinavisismi ei ollutkaan johtanut pohjoismaisen suuntauksen kannattajien harmiksi 1800-luvulla Pohjoismaita yhteen isommiksi valtioiksi Saksan ja Italian tapaan; Tanskalle ja Ruotsille pohjoismaisuus oli tärkeä asia, Suomelle ja Norjalle taas vähemmän tärkeä. 1900-luvun kansainväliset kriisit ja sodanuhkat toivat 1930-luvulla Pohjoismaat yhteisten neuvottelupöytien ääreen.

Läheinen suhde Britteihin ja Britannian vuoden 1945 sotien jälkeen ensimmäiset vaalit voittaneeseen Labouriin ajoi Pohjoismaita mukaan aktiivisiksi osapuoliksi Neuvostoliiton pelon takia kylmään sotaan, joka oli Stalinin syytä, kuten John Lewis Gaddis väitti, ja kehotti ainoana lääkkeenä tätä tautia vastaan olevan kovan paneminen kovaa vastaan, kun oli kyseessä maailmanvalloituksesta haaveilevalle ja muulle maailmalle uhittelevalle Neuvostoliittolle II ms:n jälkeisessä voitonhuumassaan. Gaddis myös ymmärsi marxilais-leninismiin nimeen vannoneiden tyrannioiden olevan enemminkin bruttaaleja romantikkoja kuin kovapintaisia realisteja, ja siksi myös loppupeleissä helppoja maalitauluja hegemoniataistelussa maailman herruudesta kunhan vain jaksettiin laittaa se kova kovaa vastaan, minkä Reagan vei omalta osaltaan onnistuneesti loppuun niin, että koko kommunistinen järjestelmä romahti omaan mahdottomuuteensa ja valheisiinsa.

Myös Pohjoismaissa uskonto, ideologiat sekä niiden pikkuveljinä aina pakettiin kuuluvat uskomukset ja määräykset, tarjoavat sen normatiivisen perustan, jota vasten arvioidaan sekä omaa että muiden käyttäytymistä ja haetaan toiminnalle oikeutusta. Ideologioiden merkitys lähestyy myös mentali-

teettien huomioon ottamista. Esimerkiksi Neuvostoliitolle oli tappio kun Labour voitti Britannian vaalit, sillä suurvaltasuhteisiin tuli tämän jälkeen ideologinen elementti, mikä vaikutti kommunismin tappioon länsimaissa, vaikka kommunistit yrittivät sopuilla heti sodan jälkeen pyrkimällä sosiaalidemokraattien kanssa hallitsemaan kansanrintama-taktiikalla. Kommunistit saivat huomata hyvin pian Labourin kiertävän aktiivisesti ympäri eurooppalaisia veljespuolueitaan puhumassa Naton piikkiin ja kritisoidessa kovin sanoin kommunistien valtapyrkimyksiä sekä Neuvostoliiton vallanhimoisesta röyhkeydestä. Ruotsalaisten sosiaalidemokraattien johdolla käynnistettiin pohjoismaisten sosiaalidemokraattien yhteistyö ja ideologinen elementti.

Mutta mikä oli tämä ideologinen elementti, joka lähestyi mentaliteetin huomioon ottamista määritellen pitkälle maailman kylmän sodan loppumiseen saakka? Se oli vanhan ja kaantuneen työväenliikkeen perintönä ja sodan aikana tauolle jäänyt taistelu työläissieluista siitä kenen evankeliumi ihmiselämän paremmuudesta oli menestysekkäin. Silloin sanojen asemesta taisteluun tuli mukaan myös raha ja elintaso Ruotsin sosiaalidemokraattinen hyvinvointiyhteiskunta etunenässä. Siitä lähtien läntisillä sosiaalidemokratioilla oli merkittävä rooli läntisen demokratian puolustamisessa kapitalistisissa yhteiskunnissa, jopa niin että SDP:n puoluesihteerin Unto Varjonon sanoi vuonna 1946 ”suomalaisen sosiaalidemokratian olevan rengas kansainvälisessä ketjussa, joka kestää”.

Juuri tässä kamppailussa eturiviin nousee Pohjolassa työväenliikkeen sodanaikaisiin sankareihin lukeutuva Gerhardsen, kun itä ja länsi alkoivat lujittaa leirejään kilpaa vuonna 1947. Mutta miksi Gerhardsen on myös niin kiinnostava henkilö yritettäessä avata myyttisen nykynorjalaisuuden sankariroolin taustoja rakennettaessa kommunisminvastaista länsimaista demokratiaa ja sen pohjoismaista hyvinvointiversiota? Gerhardsen nimi on Norjan sosiaalidemokraattisessa liikkeessä

käsite ja synonyymi sankaruudelle siinä missä Quisling taas petturuudelle, koska juuri Gerhardsenin tarina kuvaa hyvin myyttisen nyky-Norjan luomista ja niitä henkilöitä eli massoja, jotka olivat sitä tekemässä. Kyse on samoista sissihenkisistä vapaustaistelijoista kuin II ms:n jälkeen maailman jälleenrakentamiseen osallistuneiden ja valtaannousseiden työväenpuolueiden myyttiset johtajat Saksan Willy Brandtista Israelin Golda Meiriin.

Norjassa tiedettiin, että pohjoismainen yhteistyö ja erityisesti lämpimäksi muodostuneet puoluesuhteet sosiaalidemokraattien välillä olivat myrkyä Neuvostoliitolle. Ehkä siksi myös suomalaiset valoivat öljyä laineille antaessaan panoksensa myyttiin nimeltä Einar Gerhardsen. Työväen Joulalbumissa vuodelta 1945 silloisen Suomen Sosiaalidemokraatin päätoimittaja ja kansanedustaja Eino Kilpi esitti kirjoituksessaan Gerhardsenin kanonisoidun tarinan juuri sellaisena kun sitä on levitetty ”imelästi (piiloneuvostovastaisesti)” sosialidemokraattisen yhteispohjoismaisen liikkeen toimesta ympäri Pohjoismaita.

Parhaimman näkökulman, vaikkakin ”tunnustuksellisen” ja siksi myös itsestään todistavana epäluotettavan, antaa itse Einar Gerhardsen muistelmatriologiassaan ”Kamrater i krig och fred - Minnen 1940-45” (Tiden 1971) ja ”Samarbete och strid – Minnen 1945-55” (Tiden 1972) sekä ”I medgång och motgång – Minnen 1955-65” (Tiden 1973), jota me tässä luvussa myöhemmin hieman ominpäin aitonorjalaiseen tapaan hieman kyseenalaistaen tulkitsemme.

Gerhardsenin legenda saa siivet alleen sen jälkeen kun hän on palannut maanpaosta kesken Natsi-Saksan miehityksen johtaakseen Oslon kaupunginvaltuustoa. Gestapo pidätti hänet melkein heti mutta päästi hänet vapaalle pitkien ja uuvuttavien kuulustelun jälkeen. Häneltä kiellettiin osallistuminen politiikkaan ja hän palasi entiseen ammattiinsa tavalliseksi katuryöntekijäksi, kunnes Oslossa 1941 puhkesi ns. maitolakko

ja saksalaiset julistivat kaupunkiin poikkeustilan. Saksalaisten terrori norjalaisia kohtaan alkoi tästä tapahtumasta ja Gerhardsenin sankaruus. Ihmisiä teloitettiin, varsinkin vastarintamiehiksi epäiltyjä ja keskitysleirejä avattiin. Gerhardsenkin joutui surullisensuoluisaan Grinin keskitysleiriin Osloon lähelle. Gerhardsenista tuli pian keskistysleirin vankien ja illegaalin toiminnan johtaja niin, että hänet siirrettiin Möllersgaden kuuluisaan vankilaan Osloon, jossa häntä kidutettiin niin rajusti, että maaliskuussa 1942 alkoi kaupungilla liikkua huhu hänen kuolemastaan, vaikka hänet oli siirretty Saksaan Sachsenhauseniin Grinin keskistysleiriin. Toinen näkyvä sosiaalidemokraattinen poliitikko Halvard M. Lange, joka oli paitsi Gerhardsenin hyvä ystävä, myös vankitoveri keskistysleirillä, kuvasi Gerhardsenia kirjoituksissaan näin:

”Kaikki, jotka ovat olleet yhdessä Einar Gerhardsenin kanssa näinä vankeus- ja vankilavuosina – tunsimme hänet sitten aikaisemmin tai emme, omasimme hänen poliittiset käsityksensä taikka olimme olleet hänen vastustajiaan taikka olleet kokonaan politiikan ulkopuolella, kunnes kansallinen taistelumme pakotti meidät määrittelemään kantamme – kaikki me poikkeuksetta keräännymme hänen ympärilleen, josta oli tullut luonnollinen, kokoava keskus. Hymyilevänä, rauhallisena aina tasapainoisena, aina hyväntuulisena ja täynnä tulevaisuuden suunnitelmia – vieläpä silloinkin, kun tiesimme hänen olleen sairaana ja fyysisesti voimattomana – oli hän aina ja häntä me etsimme ja häneltä me saimme voimaa.”

Ja vaikka kirjoitus on tyypillistä poliittisen johtajan tuohon aikaan kuuluvaa nuolemisjargonia, varsinkin kun on voittajan kaveri, jota on palkittu siitä, Langen antamasta kuvasta välittyy kaksi tärkeää asiaa. Ensinnäkin Gerhardsen oli sen ajan mukaan tavallinen työläinen, joita ei enää nykyisissä pohjoismaisissa sosialidemokraattisten puolueiden johdossa Ruotsin pääministeri ja metallimies Stefan Löfveniä lukuunottamatta löydy, sellainen, joka nousi aikoinaan työväenliikkeen joh-

toon, ja ihan kuten oli K.A. Fagerholm siviiliammattiltaan parturi, Gerhardsen oli katutyöläinen, ja juuri sellainen legendoja synnyttävä johtatyyppi, jota aika ja hallitukseen pitkäksi aikaa nousnut norjalainen työväenliike silloin tarvitsi levittämänsä optimismin ja jälleenrakennussanomien myyntimieheksi. Toiseksi Lange puhui tarkoituksella vielä tärkeämmästä asiasta eli Norjan vahvasta kansallistunteesta ”kunnes kansallinen taistelumme pakotti meidät määrittelemään kantamme”, mikä syntyi jo vuonna 1814 Norjan saadessa hetken maistaa itsenäisyyttä ja perustuslain, joka sisälsi ensimmäiset demokratiaa koskevat säännökset.

Voisi väittää Norjan päässeen tuolloin sellaiseen poikkeukselliseen vapaudenhuumaan, josta he eivät halunneet enää koskaan sen jälkeen mistään hinnasta luopua. Norjan lipun värit tulivat ihan kuten Yhdysvaltojenkin, Ranskan Suuren Vallankumouksen innoittamina symbolisoimaan tuolloin muodissa ollutta ihmisten ja kansakuntien vapautta päättää omista asioistaan. Tuota huumaa Norja elää edelleenkin ja sitä kutsutaan vieläkin ”17. toukokuuta- ilmiöksi” itsenäisyyspäivän mukaan - eikä syyttä, sillä esimerkiksi Gerhardsenin ajattelussa kantavina periaatteina henkilökohtainen vapaus ja itsenäisyys olivat ylitse muiden. Ne kaksi hänelle maailman tärkeintä asiaa, jotka säilyivät hänen ajattelussaan läpi koko hänen pitkän elämänsä. Eino Kilpi ei väsy hehkuttamasta artikkelissaan vuodelta 1945 Työväen Joulualbumissa ajan tapaan Norjan suurimmalle kansallissankarille sitten Norjan yhdistäneen kuningas Harald Kaunotukan:

”Koko Norjan työväenluokka tervehti häntä sydämellisesti, voimme sanoa koko Norjan kansa. Kun alussa mainitussa puoluekokouksessa jälleen kuuntelin hänen esityksiään, käsitin hänen suuren henkisen voimansa salaisuuden. Hän on yksilö Norjan työväenliikkeen riveissä, mutta samalla ehdoton johtaja. *Primus inter pares*. Ensimmäinen vertaistensa joukossa, istuupa hän sitten puolueensa puheenjohtajan taikka

maansa hallituksen pääministerin tuolla. Ennen kaikkea Norjan tyväestö voi olla ylpeä hänestä. Eikä vähemmän koko Norjan kansa.”

Einar Gerhardsenista tulee pääministeri ja Norjan todellinen johtaja kahdeksi vuosikymmeneksi vuonna 1945. Ja vaikka kolmiosaiset muistelmat on pantu hänen nimiinsä, on ne todennäköisesti kirjoitettu työväenpuolueen luottotoimittaja Egil Hellen ja Einarin pitkäaikainen avustaja Olof Solums-moen sekä Rolf-veljen suosiollisella avustuksella, ja ovat lajissaan yhtä yksiniittisiä ja totuusarvoltaan yhtä vähäisiä, kuin sodan jälkeen kaikissa Pohjoismaissa muotiin tulleet ja lähes omaksi teollisuudenhaarakseen muodostuneet vastaavanlaiset tarkoituksenmukaiset jälkiään kauniilla sanoillaan puhdistamaan tottuneiden muidenkin työväenliikkeen ammattijohtajien vastaavat muistelmat.

Mutta se ei selvästikään sen kummemmin tahtia haittaa, sillä Gerhardsenin muistelmia I-III voisi suorapuheisuudessaan verrata maamiehensä Owe Knausgaardin ”epärealistisiin realistin muistelmiin”. Kummankin tekstissä nimittäin varsin häilyvä raja toden ja valheen, realismin ja fantasian välillä on niin vaikeasti havaittavissa, että ”epärealistiset realistin” muistelmat ovat todennäköisesti ainakin Gerhardsenille oikea nimitys. Ensimmäisestä osasta ”Kamrater i krig och fred – minnen 1940-1945” rakennetaan hänestä kovalla tohinalla työväenpuolueen kirkasotsaista sota- ja vastarintamiesmyyttiä tulevia vaalitaistoja varten.

Gerhadsen sanoo jo heti alkusivuilla, että ellei hän olisi matkustanut Tukholmaan toukokuussa 1940 vaan jäänyt Tromssaan 7. kesäkuuta saakka ja matkustanut Englantiin, hänestä ei olisi tullut pääministeriä vuonna 1945. Tai että elleivät saksalaiset olisi lähettäneet häntä Sachsenhausenin Grinin keskitysleiriin syksyllä 1944, hän ei olisi tullut edes puheeksi pääministerä valittaessa. Toisessa osassa ”Samarbete och strid – minnen 1945-55” Gerhardsen käy läpi muistiin-

panojaan siitä, mitä maassa hänen johdollaan ja hänen mielestään tuona ajankohtana kävi, ja on muistelmien kiinnostavin osa siksi, että monet asioista, joista hän kirjoittaa paljastavasti niiden taustoja, yllättävät lukijansa koska niistä ei ole aiemmin kerrottu, tai ainakaan pääministerin itsensä kokemana.

Sodanaikainen työväenpuoluetta edustanut pääministeri Johan Nygaardsvold oli kieltäytynyt jatkamasta enää. Työväenpuolueen hallitus oli saanut enemmistön Stortingettiin ja kaksikymmenvuotinen vähemmistöhallitusten epävarma aika oli vihdoin ohitse. Eduskuntaryhmässä vanhat konkarit jatkoivat silti, sillä ryhmän 76 jäsenestä 40 oli uudelleen valittuja. Kaikkia puolueita kiinnosti yhteishallitus työväenpuolueen kanssa mutta kun puoluehallitus koeäänesti Trygve Lien tukemana puolueen puheenjohtajan Einard Gerdarsenin ehdotuksen puolesta perustaa yksin oma hallituksensa asia oli siinä eikä siihen ollut kellään enää nokan koputtamista. Gerhardsenin pian muodostettu hallitus oli innokasta ja tunsi keskenään aitoa toverihenkeä. Sen ajan oloissa hallitus oli ”nuori” - keski-ikä oli juuri ja juuri 54-vuotta. Kristian Fjed, joka oli vanhin 57-vuotta - nuorin oli Jens Chr. Hauge, joka oli vasta 30-vuotias. Valtaan nousivat Norjan vastarintamiehet mm. eduskuntaryhmän varapuheenjohtajaksi valittu Sverre Stöstad, joka oli sodan aikaan Saksassa vankina.

Sodanjälkeisessä jälleenrakennus-Norjassa haasteita riitti, sillä maa nuoli haavojaan natsimiehityksen jäljiltä ja oli hyvin köyhä - Gerhardsenin sanoin Oslon kauppojen ikkunat ammottivat tyhjyyttään - työväenpuolueen uuden ja työväenpuolueen sisäpiirille Lontoon pakolaishallituksen ajoilta tutun, mutta muille lähes tuntemattoman finanssiministeri Erik Broforssin esitellessä maan pelastamiseksi uudenvuoden suunnittelutalouden ohjelman, mikä kauhistutti heti alkuunsa maan porvarilliset puolueet ja sähköisti poliittisen ilmapiiirin. Monet varoittelivat hallituksen innostuksissaan liikkuvan liian nopeasti uudistusten tiellä, kuten aina tällaisissa tapauk-

sisä ja varsinkin heti pitkän sodan jälkeen. Sama innostus oli Britannian Labour-puolueen hallituksella ja Clement Attleella voitettuaan vaalit. Gerhardsen myöntääkin heidän halunneen kaiken hyvän mahdollisen liikoja miettimättä ja heti. Olihan työväenpuolue yksinään saanut enemmistön Stortingtiin ja vasemmisto yhdessä kommunistien äänillä enemmistön myös koko Norjan äänistä.

Yleistilanne oli silti mahdoton ellei peräti toivoton: tärkeät Saksan markkinat oli sodan jälkeen menetetty ja talous kurala. Mutta heillä oli sekä uskoa että toivoa saada yhteiskunnan pyörät taas yhdessä pyörimään, kuten Brofoss vakuutteli ensimmäisessä suuressa puheessaan Stortingetille ja porvarillinen Aftenposten toivotti hallitukselle menestystä tässä vaikeassa tehtävässään. Gerhardsen käy aluksi kirjassaan läpi näitä jälleerakentamisen vaikeita alkuvaiheita keskittyen oleellisiin tapahtumiin, ja vielä selkokielellä alleviivaa sanomansa sekä tarkoituksensa kaikille lukijoille ymmärrettäviksi sanoiksi. Muistelmista välittyy rehti, karismaattinen ja sanojensa mittainen, mutta myös päämäärätietoinen ja voimaa uhkuva, juuri sellainen alfa-uros (Gerhardsen oli pitkä mies itse), jota Norja tuona hetkenä kaipasi kipeästi enemmän kuin mitään muuta.

Mutta kaikkihan ei mene aina niin kuin toivotaan. Asioilla ja ihmisillä on oma lyhyt aikansa ja sitten tilanne on vain ohitse eikä siinä voi muuta kuin ihmetellä kun jää junasta sivuraiteille. Näin kävi Gerhardsenillekin. Mutta mustat pilvet alkoivat kerääntyä vasta pitkän ajan jälkeen Gerhardsenin ja hänen johtamansa työväenpuolueen enemmistöhallituksen taivaalle, koska Norja tuntui tarvitsevan heitä ja he Norjaa vielä pitkään. Yhteistyö sujui niin oikeiston oppositiojohtaja C.J. Hambron kuin kansanedustajienkin kanssa hyvin. Työväenpuolue sai pyörät pyörimään, maan nousuun ja levitettyä kansalaisyhteiskuntaa kauan kaivatun optimismin, välittämisen ja yhteen hiileen puhaltamisen sekä sekä onnistumisen tärkeät ja kannustavat tunteet Englannin Labourin tavoin.

Kirjan alkuosa onkin suoraan kuin sen ajan sosiaalidemokraattisesta sanomalehdestä täynnä onnen täyteistä itsetyytyväisyyttä pitkään kaivatun täydellisen hallitusvallan saamisesta. Jossain kohtaa ne muistuttavat jopa Stortingetin keskustelupöytäkirjoja, kun Gerhardsenin haamukirjoittajat siteeraavat tarkkaan mitä mistäkin on keskusteltu. Muistelmat on silti sujuvasti ja lukijaystävällisesti kirjoitettu. Ensimmäiset poliittiset tyrskyt suuren alkuinnostuksen ja vapaudentunteen jälkeen työväenpuolueen enemmistöhallitus koki vasta niinkin myöhään kuin ulko- ja liittoutumispolitiikkaa pohdittaessa vuonna 1948.

Nämä ovatkin Gerhardsenin muistelmien kiinnostavimmat kohdat, sillä käytännössä Norjan sosiaalidemokraatit valitsivat yksin tien Natoon ja muuttivat Norjan historiallisen aseman aikaisemmasta skandinaavisesta puolueettomuussuunnasta lännen sotilas- ja turvallisuuspolitiikan niin oleelliseksi osaksi, että Natoon liittymisestä 1949 Norjan historiassa voi puhua ”Uuden sodanjälkeisen kuningaskunnan aikana” itsenäisyyden joutuessa koetukselle Amerikan vahvojen atlanttisten puolustusintressien kanssa, ja 1920-luvulla vielä maailman vasemmistolaisin läntisin sosiaalidemokraattinen työväenpuolue muuttui yhdessä yössä maailman oikeistolaisimmaksi. Mikä sai heidä ottamaan nämä ratkaisevat askeleet, vai oliko kyse on pragmaattisesta pakosta?

Gerhardsen oli epäilevä aluksi toivoen Norjan jäävän puolueettomaksi kahden suuren maailmanvallan väliin kylmän sodan kovimpina pakkasöinä, mutta Tšekkoslovakiassa tapahtunut kommunistien vallankaappaus järkytti häntä suuresti muuttaen lopullisesti hänen mielensä. Gerhardsen alkoi pelätä sitä mihin suuntaan Stalinin johtamat kommunistit halusivat Norjan viedä. Se olisi ollut pelätty Suomen tie eikä kenenkään ”17. toukokuuta- ilmiön äidinmaidossaan imeen” norjalaisen isänmaanystävän toivelistalla. Tästä syystä internationalismi ja sen väärinkäyttö koituivat sekä norja-

laisten kotikommunistien että myöhemmin koko itäisen kommunistileirin tappioksi Neuvostoliiton lopulta hajottua 1991. Esimerkiksi Jugoslavia oli eronnut samasta syystä ja Neuvostoliiton harjoittaman nurinkurisen finanssipolitiikan takia Kominternin seuraajaksi vuonna 1947 perustetusta Kominformista jo 1948.

Nyt Gerdharsenin muistelmissa alkaa jakso, joka on ammattimaista selitystä ja sen toisen puolen, mikä on elävää elämää ja raadollista, piilottelua ja ohittamista muutamilla sanoilla, sen mielenkiintoisimman ja totuudellisimman mutta ei sillä väliä, jutut ovat hyviä. Ja kyseessä on kuitenkin ideologinen teksti, jota voi lukea ja tulkita myös mentaliteettihistoriallisesti. Esimerkiksi Gerharsenin muistelmissaan siitä, mitä tapahtui Quislingin maanpettureille ja miten heihin suhtauduttiin. Koko Norja oli kokenut järkytyksen, josta ei selvitty helpolla. Siitä luvun otsikkokin ”17.toukokuuta-ilmiö”, mikä kertoo - sankaritarinaa syvällisesti isänmaan ja hyvän asian puolesta koko kansan parhaaksi taistelevista hyviksistä, joiden sanomiset olivat yhtä kuin yhtenäisen kansan mieli toimia yhteiseksi parhaaksi niinkuin itse he parhaiten näkevät.

Tätä samaa mielialaa oli todistamassa vuoden 1945 Norjan työväenpuolueen puoluekokouksessa Gehradsenista kirjoittanut Eino Kilpi. Arbeidarbladetin pääkirjoituksessa yritettiin hieman enemmän keskivertonorjalaista ymmärtää yksilöitä, jotka olivat maanpetturuuteen hairahtuneet mutta ei aatetta tai organisaatiota. Quislingiläisyys oli itse pirusta ja ensimmäinen tapa unohtaa se olivat vastarintamiesten glorifoiminen. Näin tapahtui heti sodan jälkeen muuallakin uudisrakenussukupolven tarinoissa. Olihan kyseessä sodasta hengissä selvinnyt uudistusmielinen ja yhtenäinen ryhmä, joka ajatteli, hengitti ja nukkui samassa tahdissa vaikka pakosta, kunhan vain meneet saatiin pyyhityksi ja uutta tietä varmaan tulevaisuuteen rakennettua.

Tyypinorjalaiset mentaliteetit

Norjalaisesseet on jatkoa sille työlle, jota olen sekä toimittajana tehnyt kirjoittaessani Norjasta että norjansukuisiin kuuluvana, selvittääkseni menneisyyttä D.H. Lawrencen muistutuksella: ”Never trust the artist. Trust the tale.” Painotan esseissäni György Lukácsin tavoin eroa ”todellisen esseen” sekä mielipiteistä usein esseeksi kutsutun kirjoitustyypin välillä. Lukács piti esseen tärkeimpänä piirteenä sitä, että se ei antanut aiheen kahlita kirjoittajansa ajatusseikkailuja. Aiheen johdonmukaista järjestelyä kiinnostavampaa oli ajatuksen vapaa liike: esseeä kirjoitettiin ”jonkin” odotuksessa pikemmin kuin valmiin idean ilmaisemiseksi. Lukácsin mukaan kaikesta tästä saattoi kasvaa uusia estetiikka - ehkä juuri se sama mikä minunkin kirjoituksissani tekstien välissä vilahtelee punaisena lankana. Kirja ei siksi sisällä mitään sentimentaalista koti-seutuhistoria-osastolaisuutta, sillä nimestäni huolimatta olen Suomessa norjalainen ja Norjassa suomalainen eikä minulla oikeasti ole kumpaakaan sen kummempia siteitä paitsi, ettei minulla ole oikeasti isänmaata tai äidinkieltä sen rasittavimmassa mielessä järkeäni sumentamassa ja vaivanani, koska olen orpo eikä minulla ole mitään syytä senkään takia palvoa epäjumalinani mitään orjuuttavia ja huonosti maksavia tylsyysslatteuksia.

Norja on mielenkiintoinen jo siksi, että se siirtyi ensimmäisenä Pohjoismaana kuninkaanvallasta kansanvaltaan ja sai sellaisen vapauden lahjaksi, mitä muissa Pohjoismaissa ei vielä tuolloin ollut tai edes uskallettu hurjimmissa unelmissa toi-

voa. Se että Norjaan syntyi näitä pääministeri Einar Gerhardsenin ja myöhemmin monimiljardööri Petter A. Stordalenin tapaisi hyvän itsetunnon omaavia voimakkaita ja yhteiseen hyvään heidän johdollaan uskovia tahtoihmisiä, juontaa juurensa siitä, kun myöhemmin pitkäaikaisen työväenpuolueen ulkoministeri Langen lanseeraama käsite ”Kansallinen taistelu pakotti” norjalaiset puolustautumaan hallitsijaansa vastaan, jonka ajatukset ja intressit olivat päinvastaiset kuin norjalaisien. Samaan aikaan käynnissä olleeseen norjalaiseen sosiaaliin ja taloudelliseen murrokseen yhdistyi Ranskan suuren vallankumouksen vanhalle yhteiskuntajärjestykselle heittämä poliittinen haaste. Marxilainen historioitsija Eric Hobsbawm on luonnehtinut vuosia 1789–1848 vallankumouksen aika-kaudeksi, teollistumisen ja Ranskan suuren vallankumouksen sysäämäksi valtavaksi mullistukseksi, niin sanotuksi kaksoisvallankumoukseksi, jolloin myös varhaiset sosialistiset aatteet levisivät Norjaan.

Vallankumouksen ihanteet kansallisuusaatteeseen yhdistyneenä syyttivät levottomuuksia tuon tuostakin Norjassa. Esimerkiksi sanomalehdentoimittaja Marcus Thranen, jonka ajatukset olivat saaneet vaikutteensa saksalaiselta käsityöläiskommunismilta, perusti valtakunnallisen vallankumousjärjestön, johon kuului 30.000 jäsentä ja 400 yhdistystä. Pohjoismaissa väkiluvun kasvu, joka alkoi jo 1700-luvulla, jatkui vahvana ensimmäiseen maailmansotaan asti. Norjan väkiluku kasvoi vajaasta miljoonasta lähes kahteen ja puoleen miljoonaan. Vuonna 1860 oli Suomessa yhteensä 35 kaupunkia, joissa asui lähes 110 000 asukasta. Väkiluvultaan Suomea hieman pienemmässä Norjassa oli kaupunkeja suunnilleen yhtä paljon, mutta niiden asukasmäärä nousi jo yli 180 000.

Elinkeinovapaus toteutettiin Norjassa osan tätä prosessia jo lähes viisikymmentä vuotta ennen Suomessa vuonna 1839 kun ammattikunnat lakkautettiin. Ja vaikka viranomaiset murskasivat Thranen vapausjärjestön vuonna 1851 sen jälkeen

kun he olivat päättäneet ryhtyä vallankumoukseen, vapauden aatetta hengittivät kaikki norjalaiset, sillä Norjassa kansallinen ja kansanvaltainen linja muuttuivat synonoomiksi ja samalla aateliston että porvariston etuoikeudet hävisivät ajan myötä. Esimerkiksi perinnöllinen aatelisto, lakkautettiin ruotsalaisten vastalauseista huolimatta vuonna 1821. Kun Norjalle hyväksyttiin perustuslaki, sen keskeiset periaatteet olivat laajat kansalaisoikeudet kuten painovapaus, uskonnonvapaus ja kansalaisten oikeusturva. Valta jaettiin kuninkaan ja hallituksen sekä suurkäräjien että oikeusistuinten välillä Montesquen vallan kolmijako-opin mukaisesti. Norjan perustuslaki oli syntyessään poikkeuksellisen radikaali, sillä lakien hyväksymisessä Tukholman kuninkaanlinnassa hallitseva unionikuningas joutui tyytymään lykkäävään veto-oikuteen. Suurkäräjien lainsäädäntövalta merkitsi kansallisen itsemääräämisoikeuden tunnustamista ja samalla loi pohjan vahvalle kansallistunteelle. Kuningas sai kieltäytyä vahvistamasta suurkäräjien kaksi kertaa hyväksymän lain, mutta kolmannella kerralla laki tuli voimaan ilman kuninkaan vahvistamista.

Suuri merkitys oli myös työväenseuroilla, joita oli perustettu kaikkiin Norjan kaupunkeihin. Pekka Rehumäki kertoo historianväitöskirjassaan vuodelta 2008 ”Tasa-arvo tanssilattialla – käsityöväen sivistysseurat 1840-luvulta 1870-luvulle” (Oulun humanistinen tiedekunta), miten Helsingfors Dagblad:n vakituiseen avustajaan ja sittemmin päätoimittajaan, filosofian kandidaatti Robert Castréniin (1851–1883) oli tehnyt suuren vaikutuksen pohjoismaisten työväenseurojen valtavat jäsenmäärät. Vakuuttavin oli hänestä Kristianian eli Oslon Arbejdersamfund, jonka jäsenmäärä oli neljättä tuhatta. Muutenkin työväenliike vaikutti Norjassa kehittyneemmältä kuin emämaassa Ruotsissa.

Norjalaisten luonteenlaatu oli Castrénin mukaan ruotsalaisia demokraattisempi. Norjassa työväenseurat pyrkivät myös työväen taloudellisen aseman parantamiseen perustamalla

lukuisia apuyhdistyksiä, esimerkiksi lainarahastoja, eläkekassoja, säästöpankkeja sekä vanhainkoteja. Juuri tämä norjalaisten demokraattinen mielenlaatu on tämän tutkimuksen perimmäinen avainkysymys: millainen se on ollut, ja miten se vaikuttaa edelleenkin norjalaisiin? Sitä voi verrata suomalaisten vastaavaan kokemukseen maaliskuun 1919 vaaleissa, kun tasavaltalaiset saivat enemmistön ja hävinneet punaiset pääsivät näpäyttämään kostoksi valkokokenraali Mannerheimia, sillä heinäkuun presidentinvaaleissa eduskunta valitsi presidentiksi Stålbergin äänin 50-143. Tämä oli tappio, jota pitkävihainen Mannerheim ei unohtanut koko pitkän elämänsä aikana, kirjoittaa professori Martti Turtola ”Luopumisen tuska – Suomen presidentit ja vallasta luopumisen tuska” (Tammi 2018)-kirjassaan:

”Suomalaisilla oli vuosisatojen ajan ollut Jumala taivaassa ja kuningas Tukholmassa tai sitten viimeisen noin 110 vuoden ajan keisari Pietarissa, joka tutummin oli myös Suomen suuri-ruhtinas. Kuningas oli ollut ”korkeimman vallan haltija” aina ja ikuisesti, puhumattakaan keisarista, vaikka Ruotsissa tätä asemaa horjutettiin Kaarle XII:n sotaseikkailujen jälkeen niin sanottuna vapauden tai säätyvallan aikana 1719-1772.”

Turtola antaa hyvän selityksen sille, miksi suomalaisten demokraattinen mielenlaatu ei ollut vielä kehittynyt norjalaisten tasolle. Kustaa III oli hänen mukaansa kääntänyt kellot taaksepäin ottamalla todellisen vallan hyväksyttämällä 1772 uuden hallitusmuodon. Se oli se jarru mikä esti demokratian kehittymisen pitkään, sillä se oli Suomessa voimassa yli sata vuotta kauemmin kuin entisessä emämaassa Ruotsissa. Turtolalla on myös hyvä huomio siitä, jos Suomi olisi päätyntä kuningaskunnaksi muiden Pohjoismaiden tapaan. Se olisi Turtolan mukaan estänyt Kekkonen luoman valtiöpäämiesinstituution synny, ja niin oudolta kuin se saattaa vaikuttaakin, monarkin olemassaolo olisi pelastanut vuosina 1956-1981 suomalaisen parlamentarismin ja estänyt sen va-

joamisen alennustilaan.

Turtola kuitenkin nipistää itsensä hereille jossittelusta, joka on hänen mukaansa vakavalta historioitsijalta kielletty. Mutta jos virallinen ja kanonisoitu historiankirjoitus olisi muutakin kuin vain voittajien väärentämää ja liioittelemaa oman kilpensä kiillottamista, Suomen kansan mentaalihistoriasta voitaisiin nostaa esille paljon samaa demokraattista mielenlaatua kapinointina, herravihana ja omapäisyytenä sekä sorrettujen väestöryhmien keskinäisenä solidaarisuutena ja kykynä tehdä tuloksellista yhteistyötä muuttaakseen asioita mieleisekseen, kuin mitä norjalaisillakin oli ja on edelleenkin. Mutta se ei ole tämän kirjan juttu vaan yrittää ottaa selville se erityinen norjalainen historiallisen mentaliteetin piirre, jolla on etumatkaa Suomeen nähden melkein sata vuotta, ja joka on iskostunut norjalaisuuteen yhtä vahvasti kuin kansallistunne. Saadaksemme selville tämä ”demokraattinen mielenlaatu” yritän norjalaisten suhteen lukea tekstien välistä heidän todellisia aikomuksiaan ja uskomuksiaan, mitä he piilottelevat ja mitä eivät sano ja miksi tekevät näin samalla kun yritän kurkistaa yli olevaisen heidän aikomustensa ja uskomustensa edellytyksiin mentaaliteettihistorian keinoin, mikä ei voi vain kertoa, mitä lähteet kertovat, sillä lähteet eivät kerro tai sano mentaliteetistä yhtään mitään; sen sijaan lähteet voidaan selittää olettamalla ja identifioimalla identiteettiä.

Filosofian tohtori, esseisti ja kriitikko Jan Blomstedt kirjoittaa uusimmassa kirjassaan ”Tilaa mielikuvitukselle” (Kulttuuriklubi 2019) miten tšekkiläisellä filosofian professorilla ja 1960-luvun Charta-aktivistilla Jan Patočkalla oli erikoinen käsitys siitä, mikä tekee meistä eurooppalaisista eurooppalaisia: ”huoli sielusta”. Maallisesti ymmärrettynä ”sielu” voi tässä tarkoittaa monta asiaa: identiteettiä, omaatuntoa, itsenäistä ajattelua, introspektiota... Ongelma onkin Blomstedtin mielestä, että nämä asiat on myös helppo kansallistaa. On helpompaa harjoittaa kansallista introspektiota kuin euroop-

palaista – sen kummemmin surematta sitä, että ”introspektio” on kriittisenä menetelmänä tieteen epäsuosiossa. Blomsted pohtii kirjassaan perussuomalaisten itsenä umpiajatteluun johtavaa logiikkaa, jota voisi soveltaa myös norjalaisiin tietyn ehdoin, silloin voi herätä myös kiusallinen kysymys: edustaa-ko vallitseva norjalaisten johdolla käyty norjalaiskeskustelu kansallista introspektiota? Silloin vain ”norjalainen” tietää, mitä norjalaisuus todella on, koska hän – yksikin tapaus riittää – on tutkinut sieluaan. Tähän ei tarvita ulkopuolisten arvioita. Kun kaksi norjalaista kohtaa, norjalaisen sielunsa voimme Blomstedtin antaman esimerkin varjolla päätellä: ”Koska minä olen oman itsetuntemukseni mukaan tällainen, on ilmeistä, että myös sinä norjalaisena olet tällainen. Kun minä olen jo harjoittanut introspektiota, sinun ei enää tarte. Kerro vain heille, muillekin norjalaisille, että heidänkin tulisi olla juuri tällaisia. ”

Siksi olen ottanut mukaan neljä historiallista norjalaismentaliiteettia, jotka on rakennettu sopivasti voittajan hymy kuin Holmenkollenilla sinipunavalkolippujen heiluessa korkeimmalla mielessä kansalliseen mytologia-osastoon 2020-luvun alkuun saakka; Petter. A.Stordalen ja ”Norjalaishihtäjät” sekä Einar Gerhardsen ja tuleva kuningatar Ingrid Alexandra, sekä niiden vastavoimaksi Gutzeitin norjalaiset ja Karl-Owe Knausgaardin kirjalliseen taitelijapiiriin kuuluvan Tore Renbergin ”antihistoriallisen norjalaisen luonteet vastaan perinteet” kuvaamisen luvussa ”Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, ” sekä Marie Amelien tarinan siitä, millaista on olla luvaton norjalainen, ja osin myös siksi, että ne olisivat vapaita tunkkaisen historismin taakasta, sillä ajan kuluessa vanhoihin teksteihin (historiallinen totuus) kasaantuu liikaa sellaisia merkityksiä, joita ne eivät alunperin ole pitäneet sisällään.

Ensin minun on kysyttävä harrastamani ”skeptisen empirismin” keinoin, mitä I-osan Menneisyys norjalaismentaliiteetista ajateltiin, silloin kun sitä alettiin yhteistuumin luoda

kansakunnan eheyttäväksi voimavaraksi tulevia haasteita varten, ja miten se on vaikuttanut kuvaan norjalaisista hyvän itsetunnon omaavana, iloisina ja eteenpäin katsovina kansalaisina vielä tänäänkin?

Muun muassa siitä kertoo tämän kirjan ensimmäinen luku; harjoittamani skeptinen empirismi osoittaa käytännössä, miten vanhakantainen poliittinen historiantutkimus tuottaa vain kuollutta ja keinotekoisia järjellisyttä sinänsä absurdiin maailmaan, ja miten ihmisen muistin avulla luoma moraalinen pelkkä valhe, jossa tällainen menneen väärinymmärtäminen historian nimissä kahlitsee vaistot, estää toiminnan, ja muuttaa ihmiset pelkiksi varjoikseen.

Väärän vastauksen mukaan menneisyyden ja nykyisyyden välillä näyttää olevan kyseenalaistamaton jatkumo, joka oikeuttaa ja jopa velvoittaa tulevaisuutta koskevat ratkaisut, kun lähtökohtana pitäisi olla epäjatkuvuus ja kaaos; nykyisyys ei muistuta aiempia tilanteita. Ongelma on myös se, että vastaus voi olla mitä vain herättäen uuden kysymyksen: miksi näin ajateltiin? Kysymys on siksi tärkeä, että mentaliteetti rakentuu suhtautumisesta tai asennoitumisesta inhimillisen olemisen eri ulottuvuuksiin paljastaen samalla inhimillisen olemisen erilaisen mentaalisen puolen. Tore Pryser kertoo kirjan ”Pohjoismaiden historia 1397-1997 – 10 esseetä” (Pohjoismaiden ministerineuvosto 1997)-kirjassa otsikolla ”Kuninkaanvallasta kansanvaltaan” millaisia hurjapäitä norjalaiset olivat maailmalla heiluessaan vapaudenhaaveissaan Euroopan hulluna vuotena 1848:

”Pariisiin Skandinaavisen seuran jäsenten kantapaikka oli Cafe Danemarc. Siellä he osallistuivat vallankumoukseen. Maaliskuussa 1848 kuuluisa norjalainen viulisti Ole Bull johti kärkimiehenä norjalaista käsityöläisjoukkoa, joka osoitti tukevansa kumousta ojentamalla sen johtajalle Lamartinelle Norjan lipun. Huomattakoon, että lipusta puuttui unionitunnus. Näin norjalaiset muodostivat Ruotsin vastaisen kansal-

lisen rintaman, mistä Ruotsin Pariisiin -lähettiläs huomautti raportoidessaan tapauksesta kuninkaalleen Tukholmaan.”

Norjalaisen inhimillisen olemisen historiallinen mentaliteetti on näiden kertomusten mukaan yhä se villi ja vapautta rakastava pikkupoikamaisesti kujeileva rasavilli, kuin mitä saamme myöhemmin tämän kirjan luvuista lukea. Ja ruotsalaisia demokraattisempi, jos uskomme Casterinin kuvauksia. Huomaamme myös, että uskomusten identifiointi on mahdollista olettamalla, että Norjassa vuosina 1814-1944 vallalla olleet ajatukset ja uskomukset ovat käsiteellisessä suhteessa toisiinsa, ja niillä on suora jatkumo öljylöydön jälkeen nouseseen kansalliseen itsetuntoon, sekä myöhemmin poikkeuksellisen suureen menestykseen urheilumaailmassa.

Historiallinen norjalaismentaliteetti on myös vahvasti valistuksen arvojen muodostama ajatuskokonaisuus. Valistuksen aatteet kiinnostivat laajasti norjalaisia, mikä erottaa sen ruotsalaisesta sen ajan henkisestä ummehtuneisuudesta ja orastavasta äärioikeiston esinmarssista kirkon ja yliopistoväen keskuudessa rotuteorioineen liittyen Ruotsin suurvalta-ajan ihannointiin. Kulttuuripersoonana Henrik Wergeland loi Ranskan vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksen vaikutuksesta pohjan Norjan politiikan ja yhteiskunnallisen keskustelun keskeiselle, radikaalis-kansalliselle linjalle, jossa yhteisiin päämääriin kuului sekä Norjan kansallisuuden että yhteiskunnan vähempiosaisten vapauttaminen. Näiden norjalaisten yhteisten valistuksen arvojen samaistuminen, ehdoton oikeudenmukaisuus ja kaverista huolehtiminen, näkyivät myös Gutzeitin avajaisjuhlissa vuonna 1872 kun norjalaiset työläiset kieltäytyivät osallistumasta avajaisiin, mutta laskivat kuinka paljon heille olisi kuulunut rahamääränä tarjoilusta ja pyysivät sen tehtaanjohdolta, joka kaiken lisäksi suostui asiaan mukisematta.

Ja vaikka Norjan menestys puunjalostusteollisuudessa 1800-luvun alussa ei kuulu tähän osaan mentaliteettitutkimus-

tamme, eikä koske siis Gutzeitin norjalaisia kuin välillisesti siksi että norjalaiset joutivat kulttuurisesti Suomessa puun ja kuoren väliin, ruotsalaisuus on tärkeä vertailukohta, sillä norjalaisen mentalitettiin selvittämisessä on tärkeä saada selville mihin muihin uskomuksiin esittämäni uskomus on yhteydessä vai onko se tuulesta temmattuna ei mihinkään? Tai miten paljon voin olettaa, sortumatta yliampuviin kaunisteluihin ja suoranaisiin paronivonmuchenhausenismeihin, sellaista, mikä ei suoraan näy menneisyyden jäänteissä eli miten selvästi tutkittavien ihmisten olisi ne ilmaistava, sillä toimittajana en ole koskaan uskonut painettuun ”tahalliseen historialliseen väärinymmärrykseen” eli sanaan ainoana, ja etenkin ainoana totuudellisenä varmana lähteenä. Skinner kehotti ottamaan lähtökohdaksi sen, mitä ihmiset itse sanoivat niistä.

Skinnerin mukaan heidän käsityksiään ei saanut sivuuttaa pelkällä olankohautuksella, vaan oli pyrittävä ymmärtämään tutkimiansa ihmisten käsityksiä asioista, vaikka se olisikin vaikeaa ja veisi paljon aikaa. Skinner myös muistutti menneisyyden ihmisten edellyttäneen, että uskomusten täytyi olla ainakin jossain määrin johdonmukaisia; he eivät voineet yhtä aikaa hyväksyä ja hylätä jonkin toteamuksen totuutta, sillä jos mitään uskomusten välistä johdonmukaisuutta ei olisi, ei uskomusten selvittäminenkään olisi ollut mahdollista. Siksi tutkin tässä kirjassa jo edellä moneen kertaan mainitsemieni ”tyyppinorjalaisten mentaliteettien” kautta sitä, mitä he itse uskovat olevansa tai muile uskottelevat olevansa, ja samalla pyrin ymmärtämään sortumatta katsomaan niitä tämän päivän perspektiivistä kysymyksellä olisiko monet heistä uhrautuneet tällaisen asian puolesta epäitsekästä? Epäilenpä.

Totuus on yleensä tarua ihmeellisempää silloin kun kyseessä on oman nahan pelastaminen ja muiden syyllistäminen niistä virheistä, joita itse on tehnyt. Ja kun olen näitä ”kollektiivisen muistin” luomia uskomuksia tutkinut, olen huomannut niiden olevan johdonmukainen seuraus norjalaisen kan-

sakunnan syntymiseen liittyvästä, poikkeuksellisen vahvasta ”vapaudenhaaveesta ja yksilöllisyyden vaatimuksesta”, jolla on paljon yhtymäkohtia suomalaiseen vastaavaan siitä huolimatta, että suomalaiset ovat joutuneet voimakkaiden alistamis- ja nöyryyttämistoimenpiteiden alle vastoin tahtoaan, ja alistuessaan myös selviytymisen nimissä tukahduttamaan nämä norjalaiseen historialliseen mentaliteettiin oleelliset kuuluvat toiveet, ajatukset ja uskomukset.

Skinner totesi ihmisten tekojen ja ilmaisujen olevan konventionaalisessa yhteydessä heidän tarkoituksiinsa. Sääntö opastaa sitä, mitä on ollut tapana ajatella ja tehdä. Teoista ja ilmaisuista on mahdollista päätellä niiden sisältämät tarkoitukset. On myös kaksi tärkeää piirrettä, mikä yhdistävät suomalaisia ja norjalaisia. Ne ovat perinteinen pohjoismainen talonpoikaisvapaus sekä ruotsalaisviha, joka nostaa aina aika ajoin päätään molemmissa maissa, sillä Ruotsi osoitti molempia maita hallitessaan sekä ärsyttävää ylimielisyyttä että välinpitämättömyyttä tavallista kansaa kohtaan. Suomi oli lähes seitsemänsataa vuotta Ruotsin vallan alla sulaen Ruotsin valtakuntaan elimelliseksi piirteeksi ja sen itäiseksi osaksi, mutta Norjalla tilanne oli toinen; Ruotsi oli Norjassa valloittaja eikä aikaa 1814-1905 muistella Norjassa vielääkään ilolla, joka josinällään kertoo vahvasti siitä tummasta pohjavireestä mikä norjalais-ruotsalaisissa suhteissa yhä liikkuu.

Jotain Ruotsin ylimielisyydestä kertoo myös se, etteivät Ruotsin hallitsijat käyneet 1600-luvun alusta 1700-luvun puoliväliin Suomessa lainkaan ennen kuin kuningas Adolf Fredrik ja Loviisa Ulrika vierailivat Suomessa. Kustaa III kävi kerran Suomessa Kotkan edustalla katsomassa 1780-luvun lopulla Venäjän keisarinna Katariina Suuren näköetäisyydellä, miten maiden laivastot ottivat ryskyen yhteen Pohjoismaiden suurimassa meritaistelussa Ruotsinsalmessa. Ruotsalaisvastaisuus näkyi Norjassa pinnan alla myös siinä, kun Ruotsin sodanaikainen sosiaalidemokraattinen pääministeri Per Albin

Hansson saapui Norjan työväenpuolueen ensimmäiseen sodanjälkeiseen kongressiin tuomaan Ruotsin terveiset kokousväelle.

Vastaanotto oli kohtelias mutta ei lämmin (Gerhardsenin muistelmien alkusanoissa ruotsinnoksen tekijä vetää hieman enemmän kuin liikaa kotiinpäin väittäessään Gerhardsenin tarkoittaneen myös sitä mitä yleisenä kohteliaisuutena kirjoitti ”Hanssonin vastaanotetun kiitollisin mielin”), koska norjalaiset eivät voineet ymmärtää Ruotsin kaksinaamaiseksi kutsuttua politiikkaa kumartaa ensin natselle saksanmarkat silmissään, ja samaikaisesti pyllistää norjalaisille, tietäen hyvin mikä norjalaisia natsien kynsissä odotti vain turvatakseen itsekkäästi ruotsalaisten omat selustat ja taloudelliset edut. Tai kuten jotkut sanoivat, kostoksi Norjan menettämisestä ja siitä, että ruotsalaiset kantoivat vieläkin kaunaa norjalaisen pamauttaessa soturikuningas Kaarle XII:n hengiltä Norjan sotaretkellä vuonna 1718 Fredrikshaldin (nyk. Halden) piirityksessä. Norjalaiset ovat kuitenkin tämän kyseenalaisen kunnian kiistäneet, vaikka jotkut heistä pitävätkin sitä Norjan itsenäisyyden alkutaistelun lähtölaukauksena. Toista mieltä olevat väittivät kuninkaan ohimoon tappavasti osuneen luodin tulleen ruotsalaisten omista joukoista, heillähän on siihen vahvoja perinteitä, joita on ylläpidetty nykyaikassakin mm. murhaamalla omia ministereitä ja yksi pääministerikin.

Kaikki nämä edellä mainitsemani norjalaismentaliteetit sekä norjalaisten suuri pettymys puolueettomuuspolitiikan epäonnistumiseen sotien aikaan Ruotsin tahallisesti venkoillessa, näkyvät parhaiten luvussa pääministeri Einar Gerhardsenista ja hänen kääntymyksestään amerikkalaismieliseksi kylmän sodan puhjettua sekä hänen johtamansa työväenpuolueen pitkän hallituskauden turvautumisessa Natoon suhteessa Neuvostoliiton valtapyrkimyksiä vastaan erityisesti Huippuvuorilla ja Pohjois-Norjassa, sillä Gerhardsen ajattelee vain kahta asiaa, joista hän puhuu kolmiosaisessa muistelmateok-

sessaan rivien välistä niin selvästi, etteivät ne voi jäädä keneltäkään tarkkasilmäiseltä lukijalta huomioimatta. Siitä puhutaan tarkemmin luvussa ”17. toukokuuta -ilmiö”. Miksi nämä Norjalaisesseet ovat tarpeelliset? Sekä siksi että Norjasta kirjoitetaan suomeksi ja tiedetään maassamme hyvin vähän, että tarjoamani tarkastelukulma norjalaisiin tarjoaa uudenlaisen, kuvia kumartamattoman, tai oikeammin, niitä rikkovan tavan katsoa myyttiseen vuonomaahan ja sen asukkasiin millaisia he ovat ja mitä he tänään ajattelevat nykymaailmasta, joka Eero Tarastin mukaan koostuu seuraavista osista: 1) kyllästyminen merkitysten moninaisuuteen ja aitojen merkitysten etsintä, 2) ahdasmielisyys ja suvaitsemattomuus, 3) yhteiskunta muuttuu helvetinkoneeksi, 4) selittäminen syrjäyttää ymmärtämisen; palataan kybernetiikan itseohjautuviin järjestelmiin, 5) palataan suurmiehiin; vain ”huippuja” rahoitetaan. Jan Blomsted kysyi kirjassaan ”Tilaa mielikuvitukselle” voiko tulevaisuudella olla muistia? Voi, hänen mielestään, etenkin jos aikoi muistaa tulevaisuuden suunnitelmansa. Ja kun niiden vielä antoi muhia aikansa muistin nesteissä, muisti alkoi luoda tulevaisuudesta luistavia mielikuvia:

”Äsken saatiin Helsingin Sanomien Tiede-sivuilta lukea, että ”muistin tehtävä ei ole muistaa” (HS 23.6.) On huomattu, että ihmiset muistavat – tai heidät saadaan muistamaan – menneisyydestä asioita, joita ei ole edes tapahtunut. Sinulle on kerrottu, että lapsuudessasi tapahtui x ja pian muistat elävästi, miten x tapahtui. Tästä seuraa, että muisti ei ole pelkkä menneisyyden uskollinen tallentaja, se toimii yhteistyössä mielikuvituksen kanssa. Mielikuvitus huolehtii muistiaineksen uskottavuudesta, todenkaltaisuudesta – ”muistin” nimissä.”

Juuri tätä kehitystä eli romanttista mystifointia vastaan Norjalaisesseet on kirjoitettu T.S. Eliotin sanoin: merkitys on vain valmiiksi käsitelty lihakimpale, jolla murtovaras tainnuttaa koiran ennen kuin ryhtyy tositoimiinsa: kaikki oleellinen tapahtuu ”merkityksen” jälkeen ja sen varjossa.

Pohjoismainen tasapaino

Norja oli itsenäistynyt Tanskasta vuonna 1814 mutta oli pakotettu solmimaan unionsopimuksen Ruotsin kanssa. Liitto Ruotsin kanssa oli hyväksi Norjalle kehittyvänä kansakuntana, joka sai rauhassa luoda kansallisvaltiolle tarpeellisia omia instituutioita, kieltä ja kulttuuria sekä oman tapansa antaa kansan äänen tulla kuuluvaksi demokraattisen järjestelmänsä kautta. Norjassa siirryttiin toimivaan parlamentarismiin jo 1880-luvulla, joten demokratiaa oli harjoiteltu pitkän aikaa Suomeen verrattuna. Hallitseminen oli aluksi vakaata ja parlamentarismi toimi hyvin. Vasta vuoden 1918 jälkeen Norjan poliittinen tasapaino järkkyy ja maata hallitsivat lyhyen aikaa heikot vähemmistöhallitukset, niin että sekä oikealla että vasemmalla äärilaidalla alettiin suunnitella vallankaappausyrityksiä. Hallitusvalta säilyi alusta lähtien porvarillisilla puoleilla vuoteen aina vuoteen 1935 saakka, lukuunottamatta lyhytaikaisia työväenpuolueen vähemmistöhallitusta vuonna 1928.

Huolimatta yleisesti luuloista, Quisling ei ollut suosittu norjalaisten eikä saksalaisten keskuudessa eikä hän koskaan pääministeri-tittelistään huolimatta todellisuudessa hallinnut Norjaa. Quisling ehdotti joulukuussa vuonna 1939 vieraillessaan Berliinissä tapaamassa Saksan ylintä poliittista ja sodan johtoa, itseään pääministeriksi Hitlerille mutta tämä empi koska ei pitänyt eikä luottanut Quislingiin. Kun Norjaa olttiin valtaamassa Hitler antoi Quislingin nukkehallituksen olla viikon vallassa, ennen kuin nimitti Norjan todelliseksi johtajaksi käskynhaltija Josef Terbovensin, joka sai ohjeet suoraan

Hitleriltä raportoiden myös tälle suoraan henkilökohtaisesti. Kun Norjan puolustusvoimien ylipäälliköltä, vara-amiraali F.H. Johannesseniltä kyselivät toimittajat vuonna 1964 selitystä siihen, että Norja ja Tanska olivat hankkineet itselleen erityisaseman Pohjois-Atlantin liiton eli NATO:n piirissä kieltäytymällä rauhan aikana päästämästä liittolaistensa joukkoja tukikohtiinsa, tai sallimasta ydinaseita sijoitettavan alueelleen, Johannessen perusteli maansa turvallisuuspolitiikkaa vetoamalla pohjoismaiseen tasapainoon:

”Jos Norja ja Tanska päästäisivät rauhan aikana vieraita sotavoimia tai ydinaseita alueelleen, Neuvostoliitto saattaisi vastapainoksi siirtää joukkoja ja laitteita Suomeen. Tämä vahingoittaisi Suomen itsenäisyyttä ja heikentäisi Ruotsin puolustusmahdollisuuksia, mikä voisi tehdä tyhjäksi sen edun, jonka Norja ja Tanska voisivat saavuttaa päästämällä maahan liittoutuneita voimia. Jos taas Neuvostoliitto yrittäisi muuttaa jollakin toimenpiteellä Pohjolassa vallitsevaa tilannetta; Norja voisi vasta siihen uhkaamalla muuttaa tukikohta- ja ydinasepolitiikkaansa. Tietoisuus siitä, että jokainen tällainen toimenpide aiheuttaa ketjureaktion, panee varmasti Neuvostoliiton ajattelemaan kahdesti, ennen kuin se ryhtyy mihinkään Pohjolan alueella.”

Tuolloin elettiin keskellä kiihkeintä kylmän sodan aikaa ja Johannessenin sanat olivat tietenkin tarkoitettu tulkittavaksi avoimeksi uhkaukseksi suomalaisten toisinajattelijoiden puolesta Suomesta otettaan kiristäneeseen ja Suomen puoluttomuuden kiistänyttä Neuvostoliittoa vastaan, joka yritti saada presidentti Kekkonen avulla tavoiteltua suomalaiset sosialidemokraatit taivuttelemaan Ruotsin sosialidemokraatit hyväksymään KGB:n Kekkoselle syöttämä idea ”Ydinaseettomasta Pohjolasta” vastaiskuksi amerikkalaisten Norjan kautta harjoittamalla aggressiiviselle Nato-politiikalle läntisen maailman etuvartiostiona etenkin Norjan pohjoisosissa, joista oli tullut koko Naton tärkein tiedusteluasema Varsovan liiton

sotavoimia vastaan.

Suomella oli ollut sodan syyttyä kusiset paikat sekä muiden Pohjoismaiden että maahan hyökänneen Neuvostoliiton kanssa. Moskovassa ei perinteisesti pidetty pohjoismaisesta yhteistyöstä eikä luettu Suomea kuuluvaksi Pohjoismaihin. Paasikivi sanoi, että talvisodan jälkeen Neuvostoliitto oli varannut suomelle Ulko-Mongolian nöyryyttävän kohtalon.

Itsenäisen Suomen suurin ongelma oli kytkeytyä yhä sotilasstrategisesta näkökulmasta vanhan keisarikunnan rajamaana Baltian maiden sekä Puolan tapaan Neuvosto-Venäjän ja erityisesti väkirikkaan Leningradin turvallisuuteen. Norja kielsi puolueettomuutensa vedoten ehdottomasti kaiken omien rajojensa kautta tapahtuvan avustustoiminnan. Talvisota ei vahvistanut suomalaisten uskoa pohjoismaisuuteen – vaan päinvastoin - yhtenä tulevaisuuden turvallisuuspoliittisena ratkaisuna. Tanner ivailikin sodan jälkeen muiden Pohjoismaiden vetäytyneen puolueettomuutensa taakse suojaan.

Tätä taustaa vasten voi ajatella Johannessenin vastauksessaan toimittajille ”pohjoismainen tasapaino”, olevan hyvittelystä hunoista muistoista yhteisessä menneessä ja koodinimi sille konkreettisille tunteelle, ettei Suomen pakolla alistaisesta asemasta huolimatta Neuvostoliitolle anneta periksi tuumakaan sen laajentumispyrkimyksissä kuin retoriikassakaan, oli myös aitoa huolestuneisuutta omista nurkistaan ja hyvästä naapuristaan - tyyliin kaveria ei tällä kertaa jätetä, samaan aikaan kun kulissien takana pohjoismaisen yhteistyön nimissä yritettiin etsiä kuumeisesti niitä käytännön arjessa tehtäviä yhteisiä toimenpiteitä, joilla olisi saatu Neuvostoliiton hegemonia Pohjolassa edes hetkeksi irtautumaan omasta ylivertaisesta itseriittoisuudestaan sekä panslavistisesta ekspansiivisesta sovinismistaan riitelemään avoimesti vapaan lännen lockelaisen vapauskäsitteen kanssa.

Norjalaisten huolesta pelastaa Suomi idän suuren karhun raatelevista kynsistä oli tullut leimaa antava piirre koko poh-

joismaiselle yhteistölle pyrkiä turvaamaan Skandinavian turvallisuus- ja puolueettomuus siitä lähtien, kun vuonna 1933 solmittiin Oslon sopimus, johon Suomikin saatiin mukaan yhdeksi allekirjoittajaksi. Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa ei YYA-sopimuksen jälkeen juuri kukaan puhu enää pohjoismaisesta tasapainosta, mutta norjalaisille se on koko turvallisuuspoliittisen ajattelun perusta. Johannessen puhuu toimittajille tarkoituksella toisin kuin mitä ajattelee osin siksi että Norja yritti, kunnes huomasi sen toivottomaksi”, kansainvälistä sillanrakennuspolitiikkaa.

Hän puhuu tahallisesti tasapainosta ja puolueettomuudesta, vaikka ajattelee koko ajan viiden vuoden päästä vuonna 1969 päättyvän Norjan Nato-jäsenyyden kaksikymmentävuotisen sitoumuksen uudistamista päinvastoin Naton voimistamiseksi ja kommunistien monopolisoimaa ja osana hegemoniataistelua olevaa puolueettomuus-ansaa vastaan, minkä norjalaiset tietävät kokemuksesta vain tyhjäksi sanahelinäksi ja ovelaksi hämähäyksiä vailla todellisuuden hyvää tekevää kosketusta.

Norjalainen neljännesvuosittain ilmestyvä ”Internasjonale Politikk”-niminen aikakauskirja käsittelee saman vuoden 1964 syysnumerossa tarkemmin ja monipolvisemmin tätä norjalaisille tärkeää asiaa. Koko numero on omistettu pohjoismaisen tasapainoteorian käsittelylle. Tekstien punaisena lankana kulkee jutuissa läpi se, miten ja miksi suurvallat ovat kiinnostuneita pohjoisesta alueesta niinkin innokkaasti kuin ovat. Kirjoittajat ovat norjalaisia ja he katsovat asioita ymmärrettävästi Norjan näkökulmasta. Siitä huolimatta kirjoitukset on tehty myös Suomelle kuin salakirjoitukseksi tai vihjeenä toisenlaisesta tiestä, mikä on mahdollinen siitä huolimatta – tai ehkä juuri siksi, että Suomi oli juuri tuolloin käytännössä vaarallisesti neuvostoliittolaisessa kuolemansyleilyssä, Venäjän karhun suojellessa mustasukkaisesti saamaansa saalista maksoi mitä maksoi.

Tässä kirjassa käsittelen tuota norjalais-suomalaista ”poh-

joismaisen tasapainon”-käsitettä ja tarvetta, korvaten sen aatehistoriallisena mentaalimakronimikkeellä ”kohtalonyhteys”, mikä ei missään nimessä viittaa mihinkään somemuodissa olevaan pseudotieteelliseen minusta tuntuu-soopaan, vaan enemmänkin siihen järkevään ja itsetutkiskelemaan oivallukseen, etteivät olosuhteet, aatteet, opit ja uskontunnustukset sellaisenaan voi yksin selittää ihmisten käsityksiä, vaan käsitykset on selitettävä ja ymmärrettävä, jotta ihmisten toimintaa voitaisiin laajemmin selittää ja ymmärtää, sillä tarkoitukseni on esimerkein tutkia, millainen yhteys Norjan ja Suomen välillä oli ennen ja on nyt, perustuen niille historiallisille kokemuksille, mitä käytäntö on heidän mielissään muokannut omaksutuiksi käsityksiksi ja hyväksyttäväiksi tavoiksi toimia.

Norjalais-suomalaisten historiallisesti kerrostuneiden käsitysten tutkiminen on sekä tärkeää että vaikeaa, koska nämä käsitykset itsessään ja niiden suuntaama toiminta myös luovat koko ajan itsekseen uutta todellisuutta, minkä perässä normaaleilla työkaluilla on vaikea pysyä, sillä sana, ajatukset ja toiminta ovat tässä ”vakojaapelissä” automaattisesti toistensa vihollisia, huijareita ja yrityksiä peittää alleen jonkin meille päivätodellisuudessa eläville vielä karmean tosiasian.

Ja koska kaikkeen inhimilliseen toimintaan sisältyy ajatuksellinen ulottuvuus, myös norjalais-suomalaisen toiminnan syvällinen ymmärtäminen edellyttää toiminnan sisältämän ajattelun ymmärtämistä. Toiminnan selittämiseksi ei kuitenkaan riitä vain tietomme olosuhteista, joissa tutkimamme norjalais-suomalaiset elävät eivätkä aatteet tai opit, vaan meidän on yritettävä saada selville, miten norjalaiset ja suomalaiset ovat kokeneet tai käsittäneet olosuhteensa, aatteensa ja oppinsa.

Ongelma on mielenkiintoinen, sillä ajattelun ja toiminnan väliset jännitteet ja käsitykset ovat yhtä todellisia kuin ne asiat, joiden mentaalihistoriallisia motiiveja ne joko selittävät tai yrittävät piilottaa, riippuen siitä kuka kysyy ja miksi.

Silti pitää muistaa, että vakavasti otettavassa humanistisessa tutkimuksessa ihmismielen historiallisista salaisuuksista, kuten tässä tapauksessa suomalais-norjalaisesta kollektiivisesta muistista, otetaan huomioon myös kuvattavien historiallisten toimijoiden käsitykset omista asioistaan ja ansioistaan tai menetyksistään niissä ulottuvuuksissa, joihin ne yrittävät aikaperspektiivin takaa kurrottautua.

Tällainen vaihteellisuuden tajuaminen on oikean historian ymmärtämisen ehdoton edellytys, jotta voisimme yltää asioiden ”käsittämisen käsittämisiin” ja asioille annettujen merkitysten ymmärtämiseen. Norjalaisesseet on aatehistoriallinen tutkielma aiheesta Suomen ja Norjan kohtalonyhteys, yrittäen samalla selvittää, mitä on tämä asioiden ”käsittämisen käsittäminen” sekä asioiden ja käsitysten yhteyksien jäljittäminen ja esittely siinä inhimillisen toiminnan aatteellisten ulottuvuuksien erittelyssä, mikä on Norjan ja Suomen välisten suhteiden historian oikean ymmärtämisen yksi tärkeimmistä ehdoista.

Kohtalonyhteys näkyy parhaiten silloin, kun toinen maista on hengenvaarassa ja näyttää siltä, ettei mitään ole tehtävissä, tai jos on, on se samalla oman kohtalon sitomista toisen epäonneen. Yksi hyvä esimerkki on tästä se, kun Natsi-Saksa miehitti Norjan ja Suomi oli ajautunut käytännössä sakslaiten syyliin. Saksan Helsingin lähettiläs Wipert von Blucher ymmärsi suomalaisten sympatioiden olleen Norjan puolella.

Jos katsomme Suomea hieman taaksepäin Venäjä-suhteisiin vertaamalla, niin Venäjää vastaan jyrkimmin esiintyivät sortovuosina suomenruotsalaiset aktivistit ja germanistisesti orientoitunut ylioppilasliike. Professori Matti Klingen mukaan 1920- ja 30-lukujen suomalaisten vihamielisen Venäjä-assennoitumisen juuret eivät olleet kaukana menneisyydessä, kuten oli väitetty pitkään, vaan juuri vuosisadan alun biologisissa rotuteorioissa ja niiden taitavassa propagandakäytössä puolin ja toisin.

Suomalaiset kehittivät pseudohistoriallisia teorioita Suomen loistavasta muinaisuudesta, kuten Turun akatemian heprean ja kreikan kielen sekä teologian professori Daniel Juslenius (1676–1752), joka kirjoitti antiikin Rooman ja Kreikan sivistyksen olevan ”peräisin Suomesta” ja suomalaisten olevan ”yksi Israelin kadonneista heimoista”. Arkeologi Oscar Montelius mytologisoi viikingit samaan aikaan kun Europassa eliittiin piirissä innostuttiin 1800-luvulla samalaisesta todenvastaisesta alkuperää ja rodullisia erinomaisuuksia korostaneesta romanttisesta hölynpölystä. Maailmalla elää vieläkin tästä perintönä tarinat viikinkien puhtaasta arjalaisverenperinnöstä ja pohjoismaisesta mytologiasta.

Aitosuomalaiset eivät osallistuneet pohjoismaiseen keskusteluun yli rajojen. Se jäi ruotsinkielisten harteille. Pitää muistaa, että Akateemisen karjalaseuran ja aitosuomalaisen ajattelun mukaan ”ryssät ja hurrit” nähtiin yhtä epäsuomalaisina ja siksi vastustettavina ilmiöinä. Kielitaistelu oli kovaa itsenäistymisen jälkeen eikä ottanut laantuakseen edistyspuolueen Juho Vennolan II-hallituksen vuonna 1922 tekemästä kielilaista kansainvälisestä epävarman ajan ristitulessa (samaa aikaan Ahvenamaan kysymys ratkesi Suomen eduksi Ruotsia harmittaen ja Venäjän kanssa allekirjoitettiin Rajajoen turvaamisesta), vaan päinvastoin huipentui 30-luvulla yliopistossa lähes sodaksi keskenään vihamielisten kieliryhmien välille, ja Pohjoismaiseen adressiin ruotsinkielisten kohtelusta Suomes- sa vuonna 1931. Tämä oli kuitenkin viimeinen niitti AKS:laisille aitosuomalaisille, jotka eivät korvaansa lotkauttaneet adressin vaatimuksille.

Asia, joka pantiin Norjassa tarkasti muistiin oli se, ettei suomalaisilta herunut ymmärrystä Norjan fasistijohtaja Vidkun Quislingille, varsinkin sen jälkeen kun suomalaisten vetoamukset peruuttaa kiinnijääneiden vastarintamiesten teloitukset kaikuivat Oslossa kuuroille korville. Suomalaiset eivät ylipäätään pitäneet norjalaisten tapaan maansa myyn-

neistä pettureista, joksi Quisling leimattiin. Verrattiinpa häntä jopa vihattuun Kuusisen hallituksen päämieheen Otto-Wille Kuusiseen.

Suomen sympatiat miehitettyjä Tanskaa ja Norjaa kohtaan huomioitiin Ruotsissa myönteisesti. Ruotsin Social-Demokratenin päätoimittaja Rikard Lindström kirjoitti ruotsalaisien ilokseen havainneen, ”että Suomessa suhtauduttiin sympatialla Tanskan ja Norjan taisteluun miehitysaltaa vastaan”. Suomessa lehdistä ei saanut puhua näin suoraan varsinkaan jatkosodan aikaan, vaan sensuuri salli kirjoittaa lauseen muotoon ”Suomessa suhtaudutaan sympatialla Tanskaan ja Norjaan”.

Johannessenin ymmärryksen, pohjoismaisuuden ja Suomen ymmärtämisen osaksi yhteispohjoismaisuutta, vaikkei hän siitä suoraan voinut tuolloin tulehtuneet poliittisen tilanteen takia puhuaakaan, ymmärtää osin myös suomalaisen lehdistön sodanaikana osoittamaan myötätuntoon Norjaa ja Tanskaa kohtaan. Saksan lähetystö poltti pinnansa kun suomalaislehdet selittivät laajasti vuonna 1943 Oslon yliopistossa tapahtunutta tuhopoltoa, minkä seurauksena kaikki yliopiston professorit ja miespuoliset ylioppilaat Quislingin fasis-teihin kuuluvia lukuunottamatta vangittiin ja osa lähetettiin myöhemmin Saksaan keskitysleireille.

Kun alkoi olla vihdoin selvää Stalingradin taistelun jälkeen, ettei Natsi-Saksa tule voittamaan toista maailmansotaa, suomalaiset kävivät rohkeimmiksi kirjoituksissaan, vaikkeivat vielä uskaltaneetkaan avoimesti uhmata Natsi-Saksaa kirjoittamalla rehellisesti siitä mitä oli odotettavissa. Esimerkiksi SAK:n puheenjohtaja Eero A. Wuori piti muistopuheen SAK:n neljännessä edustajakokouksessa Norjassa kuolleille ay-miehille samaan aikaan, kun kaikkien Pohjoismaiden liput liehuivat kokouksen ajan uhmakkaasti lipputangoissa Työväentalolla Paasivuorenkadulla Helsingissä.

Sosiaaliministerinä hallituksessa toiminut K.A.Fagerholm

taas oli saanut sakkotuomion Arbertarbladetin päätoimittajana Saksan päämiestä loukkaavasta kirjoituksestaan. Helsingin ruotsinkielisen työväenyhdistyksen Norja-illassa hän oli taas sanonut tiukasti saksalaisia ärsyttääkseen ja pohjoismaisia ay-tovereitaan rohkaistaakseen ”Norjan kansan olevan väärässä, jos se kuvitteli meidän vähimmissäkään määrin kannattavan Norjan nykyisiä vallanpitäjiä”.

Tämä ei ollut jäänyt norjalaisilta huomaamatta. Fagerholmin puhe ”lipsahti vahingossa” julkisuuteen ja aiheutti rajun poliittisen skandaalin.

Kun Johannessen puhui vuosia myöhemmin ”pohjoismaisesta tasapainosta”, hän kiitti samalla mitalla takaisin rivien välistä Suomen vahvasta ”pohjoismaisen tasapainon ymmärtämisestä” pelastamalla suomalaiset Neuvostoliiton kynsistä, antamalla ymmärtää fagerholmilaisen suoraan Ruotsin talvisodan iskulauseen tavoin kuin turvallisuustakeena puolueettomuushöpinään käärittynä salaviestinä ”Suomen asian olevan myös heidän asiansa”, so. kaveria ei näillä leveysasteilla jätetä jonkun ulkopuolisen suurvallan raatelemaksi yksin kuolemaan ilman yhteistä rintamaa, ja vastaiskua, oli tilanne mikä oli.

Johannessenilta puuttui kuitenkin strateginen äly, sillä puhe vaaransi Suomen aseman Neuvostoliiton silmissä, ellei puhetta oltu tarkoitettu vain ajan tiedostustaistelujen tapaan varoituksena kuin märkä rätkki vastustajan naamalle ärsyttääkseen tätä. Johannessenin olisi pitänyt ottaa oppia maailman-kin oloissa taitavan, J.K.Paaskiven kyvystä tasapainoilla ruton ja koleraan eli vastarinnan ja myöntövyvyspolitiikan välillä suhteessa siitä mitä oli odotettavissa Neuvostoliitossa.

Paljon oli onneksi vettä valunut Vantaa-joessa siitä, kun entinen tannerilainen Eero A. Wuori, joka oli joutunut sodan jälkeen venäläisten talutusnuoraan, oli puhunut Pohjoismaiden sosialidemokraattien kesäpäivillä, ettei Suomella ollut varaa Moskovan epäluulojen takia osallistua minkäänlaiseen

yhteistoimintaan muiden Pohjoismaiden kanssa. Jotkut ruotsalaissosiaalidemokraatit olisivat sitä mieltä, että suomalaiset olivat myyneet itsensä saksalaisille eivätkä siksi kuuluneet enää heidän mielestään Pohjoismaihin.

Silloin moni norjalainen sosialidemokraatti heräsi ruusuksen unestaan ja alkoi miettiä turvallisuutta toisella tavalla, olihan Norjassa sodan jälkeen vuosiksi 1944-1947 tasapainoiltu valtablokkien välillä siinä hyvässä uskossa, että vastaperustettu maailmanjärjestö YK ja sen ensimmäinen pääsihteeri, norjalainen Trygve Lie onnistuisivat pelastamaan heti alkuunsa rakoilleen maailmanrauhan.

Harva muisti, että Neuvostoliitto oli kokoa ajan viestinyt, ettei se katsonut olevan olemassa ilman sitä mitään pohjoismaisuutta – eikä pohjoismaisuutta siis sillä tavalla kuin Pohjoismaat sen itse ymmärsivät. Siksi Neuvostoliitto oli taktisesti pilkkonut Pohjoismaat omaan etupiiriinsä, johon kuuluivat puolueeton Ruotsi ja vasalliksi alennettu Suomi sekä Britannian etupiiriin kuuluvaksi ajateltuna Tanska ja Norja.

Maailmanpolitiikan kiristyessä neuvostoliittolaiset alkoivat kuitenkin voimakkaasti kiristää turvallisuuspolitiikkaansa liittäen lyhytnäköisesti Norjan omaan etupiiriinsä, mikä sai norjalaiset panikoimaan ja liittymään myöhemmin jäseneksi Natoon. Mutta pitää myös muistaa Amin Maaloufin ajatus siitä, että jos kulttuuria pitää vain keinona kaunistaa tietyn ihmisryhmän elämää, erehtyy vuosituhannesta. Nykyisin kulttuurin tehtävä on tarjota ihmisille älylliset ja eettiset apuvälineet, joiden avulla he voivat säilyä hengissä – ei yhtään sen vähempää. Ehkä siksi tämä aika kaipaa nykynorjalaismentaliteettiin sopivia yksilöllisiä esikuvia, riskinottajia ja tiennäyttäjiä. Ehkä myös siksi on hyvä valaista norjalaisuutta sekä menneisyyden että nykyisyyden näkökulmasta, jotta tietäisimme miksi nykynorjalaiset puhuvat niin kuin puhuvat ja mitä he sillä vielä mahdollisesti oikein tarkoittavat.

Nyky-Norjan prinssi Fortinbrass

Norjalaismiljardööri Petter A. Stordalen väittää, että hänellä on ominaisuus, jota ei voi kuvata sanoilla ”ihan okei”. Se on hänen uskoakseen melko epätavallinen ominaisuus. ”En tiedä, voiko sitä edes kutsua ominaisuudeksi. Eikä se ole erityisen myönteinenkään piirre. Se on eräänlaista vainoharhaisuutta.” Keskitymme tutkimaan menneisyyden norjalaisten käsityksiä itsestään sekä suomalaisista, ja erittelemään heidän olosuhteille sekä aatteille antamiaan merkityksiä mentaalihistoriallisin keinoin. Taustalla vaikuttaa antiikin aikana vakiintunut käsitys historiallisesta tiedosta omalaatuisena tiedon ja tietämisen muotona, sillä yhteisössä elävät ihmiset tarvitsevat yhteistä muistia, jonka tehtävä on jatkuvuuden – ei pelkästään muutoksen – osoittaminen kaiken sen vaikean käsitteellisen hallinnan keskellä, jossa meidän kaikkien on aika ajoin elettävä tahdoimmepa me sitä itse tai emme.

Yksi tällainen sekaannusta aiheuttava asia on mentaliteetin

ja maailmankuvan käsitteet, sillä juuri kukaan ei tiedä mitä ne oikeastaan tarkoittavat ja miten ne toimivat. Mentaliteettihistoria on kuitenkin tärkeä, sillä se keskittyy erittelemään suhtautumisen tai asennoitumisen käsitteellisiä edellytyksiä ja niiden muutoksia. Ihmiset muuttavat/joutuvat olosuhteiden pakosta selvityäkseen muuttamaan jatkuvasti/pakosta suhtautumistaan elämiseensä, olemiseensa ja oloihinsa. Historiallinen mentaliteetti on tietylle yhteisölle tietynä aikana ominainen ajattelun ja tuntemisen sisältöjen sekä tapojen kokonaisuus, jota on luettava oivaltaen rivien väleihin piilotettuja saloja.

Mentaliteettihistoriaa tulkitsemalla huomaamme, että asiat, jotka ovat tietynä aikana ja tietyssä kulttuurissa mahdollisia ja kiistattomia tai itsestään selviä, eivät ole sitä jonain toisena aikana ja jossain toisessa kulttuurissa, koska mentaliteetti, asioihin suhtautuminen muuttuu, ja sen myötä käsitys siitä, mikä on myös moraalisesti koherenttia, kuten pitkän vuosisadan aikana Ranskan Suuresta vallankumouksesta 1789 I maailmansodan päättymiseen 1919 murtuneen vanhan romanttisen maailman ideaalit ja idealismi, sekä ne kahden henkisen navan väliset jännitteet, jotka muovasivat silloin vielä muodissa ollutta ehdotonta mustavalkoista maailmankuvaa palkitsevasta hyvästä ja syyllistävästä pahasta, ja olisi tuskin enää sellaisenaan edes romantisoituna mahdollista nykyaikaisen huolettomalle vapauden hengelle.

Mentaliteettihistoria on enemmän kuin aatehistoria, jossa askaroidaan eliitin tai yksittäisten ajattelijoiden intellektuaalisten konseptioidien parissa. Mentaliteetit muuttuvat jatkuvasti ja synnyttävät toisistaan ristitirittäisiä mentaliteetteja. Mielenkiintoista näissä prosesseissa ovat poliittisen kielen lukutavat, joissa sanavarasto ja ilmaisutavat muodostavat mentaalisen varustuksen, joka omalla tavallaan määrittää ajattelutapojen lisäksi myös tuntemista.

Tuntemisen tapa taas käsittää automatisoituneet arvoarvostelmat, joiden kautta valikoituu se jokapäiväinen asioiden

tarkastelutapa, tiedostamaton suhtautuminen asioihin.

Miten sitten vastustaa asioiden nostalgisoimista historian kermakuorrutuksella siitä, miten asioiden on haluttu näyttää ja väitetty niiden väittävän - poliittisesti tarkoituksenmukainen ja puheisiin piilotettu kyynisyys on enemmän retorinen kuin pragmaattinen asenne: kyynisyys piilee puheissa, ei teois- sa, vaikka mikronäkökulmasta elämä on ihan erilaista kuin sen väitetään olevan? Ehkä ainoa keino on kyseenalaista kaikki ja epäillä klassisen skeptisismien metododeilla ylimielistä dogmaattisuutta vastaan. Korostan etten mainitse missään koh- taa tässä esseessäni huolestuneiden medioiden hellimää sanaa ”arvokeskustelu”, koska koko käsite on liian elitistinen, jolla annetaan rivien välistä ymmärtää että vain julkinen näkymi- nen, pönäkät puheet, viralliset tiedonannot sekä esiintyminen ovat arvokeskustelua.

Paljon kiinnostavampaa on painaa täyttä päätä valheen kimppuun, jota kaikki yrittävät omalla tavallaan piilotella puhumisissaan ja tekemisissään, sillä jos totuutta on olemassa sellaisena puolueettomana väitteenä kun se on meille syötetty, tai edes hivenen hengittäen todistustaakastaan arjesta ulko- puolisena, sen on oltava lajissaan jotain hyvin epämiellyttä- vää ja ikävää, eihän sitä meiltä muuten olisi niin tehokkaasti yritetty piilottaa kuin tähän asti on tehty. Minä en siis luota ”virallisten lähteiden” totuusarvoon vaikka erilaisten lähteiden kautta yritän kyhätä kokoon tarinaa nykynorjalaisuudesta. Kirjan viimeisessä luvussa ”Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, ” päästän vauhtiin norjalaiset nykykirjailijat, joiden tehtävä on ollut Ibsenin ajoista lähtien kuvata ihmismielen synkkiä sisältöjä.

Olen omaksunut tässä esseekirjassani tekstikritiikin eli ky- seenalaistan kaikki mahdolliset auktoriteetit ja rikon tabut vastaan tendenssikirjallisuuden itsekehuun piilottamat val- heet, mikä tarkoittaa sitä, että epäilen aina automaattisesti kaikkia kirjoitettuja tulkintayrityksiä selittää asiat päinvastoin,

kuin mitä ne ovat todellisuudessa, itselleen parhain päin. Tuntemisen sisältöön eivät kuulu vain tunteet vaan myös tunteminen. Ajattelun sisältöön taas kuuluvat yleisesti pätevät ja tietoisesti omaksutut eettiset näkemykset, jotka on tunnistettavissa keskustelusta. Esimerkiksi tutkittaessa Suomen ja Norjan välisiä suhteita huomaa sen, miten näkymättömänä lankana maiden välillä kulkee se, etteivät suomalaiset tunne norjalaisia.

Stordalen ei ole ensimmäinen norjalainen, joka sortuu kaunistelemaan Norjaa sekä omaa toimintaansa. Ensimmäinen epätosi uskomus ja norjalaisten itsensä hanakasti muille tyrkyttämä valheellinen myytti on norjalaiset syntyneenä sukset jalassa jo viikinkiajoilta. Norjalaistutkija Terje Brantenberg kertoo, miten Norjassa hiihto oli alunalkaen saamelaisten taitolaji. Vasta paljon myöhemmin Norjassa valtavaestö omaksui hiihdon. Tätä historiallista kehitystä norjalaiset tutkimusmatkalijat, kuten Fridtjof Nansen pyrkivät erilaisin kestävyyshiihtosuoritusten avulla todistamaan. Nansenin järjestämässä koe-luontoisessa pitkän matkan hiihtokisassa saamelaissyntyiset hiihtäjät pitivät kärkipaikkoja.

Stordalen on norjalaismiljardööri-näytelmässä yhtä arvoituksellinen avainpelaaja, kuin mitä Norjan prinssi Fortinbras on Shakespearen ehkä kaikkein jännittävimmässä ja monitulkintaisimmassa näytelmässä Tanskan prinssi Hamletista, joka sai Globe-teatterissa ensi-iltansa vuonna 1602. Tarina pohjautuu vanhaan Saxo Grammaticus-nimisen kronikoitsijan 1200-luvulla kirjoittamaan viikinkitarinaan Amlet-nimisen viikinkisankarin elämästä, joten läheltä liippaa sillä pysymme turvallisesti skandinaavisissa kotivesissä, ymmärtäen samalla sekä tarinan että siinä kuvattujen ihmisluonteiden pohjoisen ulottuvuuden. Vai ymmärrämmekö mitään tai vain sen, että jotain mättää pahasti Tanskanmaassa, mikä samalla nähtiin symbolisoivan koko myyttistä Skandinaviaa, niin mennyttä viikinkiajan yhtenäisyyttä, kuin Kalmarin unionin jo päät-

tynyttä, ja Kustaa Vaasan hahmottelemaa tulevaa Ruotsin suurvaltakautta.

Mutta mitä ymmärsimme itse näytelmästä? Emme kovinkaan paljon vaikka Shakespeare on vain lisännyt psykologisia nyansseja sekä humanistisen ymmärtäväisen sanoman Hamlettiinsa, jota usein ahtaasti tulkitaan eräänlaiseksi sopeutumatomaksi kahjopetteriksi, joka kostaa ja murhaa irrationaalista hulluuttaan, koska oli mies, joka ei kyennyt päättämään mitä tehdä. Norjan prinssi Fortinbras näkyy näytelmän alussa. Hän on Tanskan prinssi Hamletin oikea ystävä, ehkä ainoa.

Lopussa kun kaikki ovat kuolleet Fortinbras, jonka isän Hamletin isä oli voittanut, saapuu paikalle ja hänestä tulee uusi Tanskan kuningas. Fortinbras saa siis näin itselleen isänsä havitteleman Tanskan kruunun lisäksi myös koston potenssiin sata yhtä helposti kuin tarinoissa Manulle aikoinaan tipahti se kuuluisa illallinen nenän eteen, sillä koko kilpaileva kuningashuone muutamalla korkea-arvoisella johtavalla virkamiehellä lisätynä on lahdattu sopivasti Fortinbrasin tieltä. Eikö kukaan ole ajatellut tässä piilevän jonkun käsittämättömän kompan ja koko näytelmän varsinaisen viestin ja mikä se mahtaisi olla?

Tähän vastaa nyky-Norjan prinssi Stordalen, mies joka tunnetusti osaa tehdä vaikeita päätöksiä ja on yksin kykenevä päättämään mitä tehdään. Freud on kuitenkin ”Unien tulkin-ta”-kirjassaan jyvällä Hamletin kuulumisesta samaan epätoivoiseen tragediaperheeseen kuin antiikin Kreikan Sofokles, Aiskhylos ja Euripides. Silti Hamletin persoonan yllä leijuu sama tuntemattomaksi jäävä leima kuin mitä Ruotsin entisen pääministeri Olof Palmén murhan ympärillä. On vaikea nimittäin sanoa, oliko Hamletin hulluus lainatavaraa vai oliko se kenties osa suurempaa suunnitelmaa, jonka joku hänelle hyvin läheinen, tässä tapauksessa manipuloi ja puhdasta pulmusta leikkivä Fortinbras, oli kostoksi Hamletille isänsä tappiosta ja nöyryytyksistä syöttänyt?

Lukijaa kiinnostaa varmasti suuresti retoriikan kutsu pilk-

koa poliittisen mielenhäiriön takaa kurkistava tekopyhyys tuusan nuuskaksi Augustinuksen väittämän innostamana, että henkilö, joka kertoo valheen, on eri asia kuin valehtelija. Edellinen kertoo Augustinuksen mukaan valheen vastoin tahtoaan, mutta valehtelija päinvastoin rakastaa valehtelemistä ja käyttää aikansa siitä iloiten. Jälkimmäinen taas nauttii valheesta, koska perättömyys itsessään riemastuttaa häntä.

Tällaisten puhujien, joille tyhjyydessä puhuminen ja reiviiri kuuluvat yhteen, ja joiden on mahdotonta yrittää pysyä uskollisena toisasioille, täytyy olla uskollisia itseään kansakunnan lamppuina pitämilleen typerille ja umpimielisille totuuksille, joiden kantavana voimana on aina yhtä shokeeraava yltiöitsekkyys ja sen ideologian ajaminen muiden ajatuksia pilkaten sekä fiksuna leikkiminen muutamilla ulkoa päntätyillä nippelitiedoilla snobbailla muiden tietämättömyyden kustannuksella, sillä heidän kuninkaansa ei ole tästä maailmasta - vaan jostain ihan muualta alamaailmoista itsekehuisen mielikuvituksen syövereistä. Juuri nämä puhujat, esimerkkinä Stordalen, yrittävät selitellä kaikki asiat parhaiten päin itselleen muista ja ennen kaikkea aatteista tai muiden ajatuksista piittaamatta ellei olisi käsitettä retoriikka, jonka turvin voi harrastaa sitä samaa mitä filosofi Ludwig Wittgenstein teki, kun hän vaati salakavalan ja sekaannusta aiheuttavan hölynpölyn paljastamista ja vastustamista.

Kun modernien järjestelmien mukavuushakuisuuteen vanovasta politiikasta on tullut uskonnonkaltainen vakuutusjärjestelmä, jota kaupitellaan ikuisen onnen nimissä äänestäjille ilman kuluttajansuojaa, sen epäonnistuminen tai valuvirheet synnyttävät vastareaktionä myös Norjassa ”kansan syvien rivien keskuudessa” epämiellyttäviä ja poliittisesti epäkorrekteinä ärhäkkäitä ääri-ilmioita - joskin kannattaa muistaa, ettei demokratiassa haukkuva koira pure lukuun ottamatta raivohulluja, kuten Hitleriä ja Stalinia, oman aikansa etevimpiä manipuloitsijoita (Hitler oli hyvä puhuja- Stalin surkea).

Eikö kukaan muka ole huomannut, että Stordalen käyttää samaa metodologiaa pesemällä omaa ahneuttaan puhtaaksi mainosnikkarien teksteillä? Mikä kamala synty vanhassa Norjassa olisikaan ollut yrittää hamuta maallista kunniaa ja rikkauksia hänen tapansa. Yksi lääke tästä seuraavaan kipuun voisi olla kirjallisuuden nobelisti Joseph Brodskyn hyvä neuvo, että pakollisen stoalaisen opetuksen puutteessa yhteiskunta voisi hyötyä määräämällä, että lievä taipumus melankoliaan olisi jokaisen hallitsijaksi pyrkivän ennakoedellytys niin päästäisiin näistä ”aina tavattavissa vaalein välilläkin” - tyypeistä ”täsmäpepsodenthymyineen” televisiolamppujen valossa lähemmäksi Marcus Aureliuksen Itsetutkiskeluja -kirjan surullista alakuloa, mikä jotakuinkin vastaa ihmiselämän luonnollista kiertokulkua vauvasta vaariin, ainakin yhtä paljon kuin vuodenaajat toimivat kellon tarkkuudella elimistömme vanhene-
misen ja rappion ulkopuolisina symboleina ja muistutuksina kuolevaisuudestamme. Strindberg olisi sanonut tiukasti stordaleni-
laisen talousajattelun olevan sumuverho sen tosiasian edessä, että hän halusi päästä käsiksi muiden tekemän työn hedelmiin kuin varas hiljaa hiipien yöllä saadakseen parhaimmat osat itselleen. Mutta ehkä Stordalen toteuttaa vain Peer Gynthin ajatuksia:

”Aika on rahaa kuten kirjoitettu on kun nyt vaan tietäisi missä se hänen mainitsemansa tienristi on, ehkä lähellä, vai-
ko kauempana maa polttaa jalkojen alla kuin hehkuva rauta todistaja, mistä perkeleestä minä nyt löydän todistajan epäto-
dennäköistä että täältä metsästä maailma on huiputusta kaikki on täällä päin helvettiä että miehen pitää todistaa oikeutensa.”

Kuka tietää, mutta miten Stordalen tähän spekulointiin muka liittyy? Hyvinkin paljon kun pohdimme sekä näytel-
män Fortinbrassin motiiveja että niitä tekoja, joita emme tarkoituksellisesti nähneet hänen tekevän, ja mietimme mitä hän ei ole kirjoittanut kirjaansa sellaista tärkeää tietoa omasta minästään ja roolistaan voittojensa ja tappioidensa hetkellä,

jotka olisi hyvä tietää, sillä vain niistä paljastuu se mikä Stordalen oikein on miehiään, tai miksi hän on niin tyypillinen nyky-norjalainen menestymisen- ja voitonhalussa, että häntä voi hyvin kutsua nyky-Norjan Fortinbrassiksi, joka eteni osin omaa nokkeluuttaan, osin Norjan rikastumisen myötä mahdollisuuksien taivaassa mansikanmyyjästä monimiljar-dööriksi lähestulkoon pelkällä lainalla?

Mutta ovatko edelliset sukupolvet sitten olleet tietämättään hamletteja, jotka ovat uhranneet itsensä Stordalenin tapaisille nyky-fortinbrasseille, sillä toisen omaisuus on toiselle velkaa? Vai onko tässä ilmiössä kysymys kulissien takana jostain muusta suuremmasta mitä emme vielä tiedä?

Tai entä ovatko nykynorjalaiset niin erinomaisia kuten nämä menneiden aikojen hamlettien olkapäillä seisovat nyky-fortinbrassit antavat meidän helposti liukkaissa mainos-teksteissään ymmärtää, myyden meille samalla kalliisti norjalaista unelmaa olla selviytyjä ja rikas aikana, jolloin elämme jo niukkenevien resurssien edessä, maan, joka on vielä yksi pahimpia saastuttajia, mikä usein unohtuu, toimesta? Siitä, kuten monesta muusta, myös tavallisten ihmisten arkeen liittyvistä kysymyksistä, yritämme saada selvää tässä kirjassa seuraamalla sitä keskustelua mitä nykynorjalaiset kävivät vuoden 2019 aikana medioiden välityksellä maastaan ja itsestään kirjan II-osassa Nykyisyys.

Sitten on vielä kysymys Oslosta vastaan muu Norja. Oslo on ihan eri maata kuin itse muu maa Norja niin historiallisesti kuin olemukseltaan ja käsitteenä, kuten muuallakin maailmassa on kehittynyt ja nykyaikainen, synnillinen pääkaupunki vastaan synkeä ja jämähtänyt uskomusten ja umpimielisyyden maaseutu tapana. On olemassa tavallisten ihmisten Oslo ja erikseen se perinteisten norjalaisten Norja, jonka me tunnemme kirjoista, televisiosta ja mainoksista, eivätkä nämä maailmat, tai niiden ihmiset kohtaa yhtään sen enempää kuin moderni maailma vanhan, tai umpimieliset ja pelokkaat

maalaiset vastaan avarasti ajattelevat ja rohkeasti eteenpäin suunnistavat pääkaupunkilaiset missään muuallakaan ilman törmäystä ja siitä sieluun jäävää pysyvää vammaa.

Maailman yhtenä tylsimmistä pääkaupungeista syystäkin pidetty kallis ja kylmä Oslo on maailman mittapuissa pieni kyläpahanen (norjaksi kaupunki onkin by - kylä), jolla on muutaman neliökilomertrin verran modernia keskustaa, maailman ehkä nykyaikaisin oopperatalo, ei muuta. Maalaisille se on kaikkea muuta kuin kotoisana yhä se sama kiireen, koppavuuden ja kasvottoman epäystävälisyyden tyyssijä kuin isovanhempien kertomuksissa 70-luvulta öljyn löytymisen jälkeen, jossa on pakko mutta ei miellyttävä asioida, käydä ostoksilla ja tapaamassa niitä sukulaisia, jotka joutuvat kaupungissa työn takia viettämään arkipäivänsä.

Talouden kriisiherkkyydestä

Tämä kirja on tehty tarpeeseen, sillä suomalaiset tietävät valitettavasti kovin vähän nyky-Norjasta ja nykynorjalaisuudesta. Norjassa elää vielä pinnan alla patrioottinen kollektiivisuus, mikä toimii päinvastoin kuin libertanistisen vapaudentavoittelu, minkä mukaan vapaus on erityisen edun tavoittamisen välttämätön edellytys, mutta ei yhteinen etu. Pikkuhiljaa myös ääri sitä – ääri tätä – ajattelu on kuitenkin vahvistunut Norjassa samaan hengenvetoon, missä todisteiden olemattomuus ei todista enää julkisessa keskustelussa asioiden todistamattomuudesta hämärtäen tarkoituksellisesti sitä häilyvää rajaa siitä mitä pidämme tietona ja mitä emme. Tällaisella epä-ajattelulla on hämmästyttävä taipumus muuttaa päämäärien arvoa koskevat kysymykset kysymyksiksi keinojen arvoista sekä yhtä osuva taito syyllistää demokratiaa byrokraatiakäärmeeksi, joka syö elääkseen demokratiaa ja suoltaa ulos

suustaan hämäämismielessä pelkkiä käsittämättömyyksiä.

Kun tulin kesällä 2007 kirjeenvaihtajaksi suomalaismedioille Norjan kansainväliseen lehdistökeskukseen (NIPS) Osloon, siellä työskenteli lisäksi yksi suomalainen toimittaja, Tapio Vestinen, joka oli naimisissa norjalaisen kirjailijan kanssa ja teki Ylen television urheilulle sekä ajankohtaistoitimuksille juttuja kirjoittaen lisäksi Turun Sanomiin Norja-aiheisia kolumneja. Lopun aikaa osaava Vestinen suhmuroi norjalaistoimittajien perässä tiedonhakinnassa ympäri kaupunkia ollen perillä melkein mistä tahansa arvokkasta tiedonmurusesta, joka on toimittajan työn a ja o. Vestinen teki epäilyttävissä olosuhteissa itsemurhan Oslossa. Syyksi väitettiin hänen henkilökohtaisia ongelmiaan, mutta minä en voinut sitä uskoa hänet ja hänen puuhansa tuntevana. Vestinen oli vanhakantainen lappilainen kommunisti, jolla oli Oslossa merkittävä viestinviejän rooli mm. palestiinalaisten ja muiden vasemmistoryhmittyneiden keskuudessa.

Olin kerran Vestisen pyynnöstä tuonut hänen autossaan Norjaan laittomasti ampuma-aseita mutta en kysellyt niiden päämäärää ja merkitystä sen enempää. Vestinen oli ehkä enemmän kuin tavallinen toimittaja. Luulen että hän oli läheisissä kontakteissa toimittajatyönsä ohella joihinkin vakoojiin. Bård Wormdalin Spionbasen ”Den ukjente historien om CIA og NSA i Norge” kirjassa Wormdalin kertoo miten joulukuun lopulla 1984 neuvosto-ohjus lensi Norjan ilmatilan kautta Suomeen ja syöksyi lopulta Inarijärveen. Vesisaaren kuunteluasemalla tapahtumaa seurattiin kuitenkin reaali-ajassa ja oltiin selvillä siitä, että kyseessä oli harjoitusraketin harhautuminen eikä hyökkäysohjus. Näin vältettiin kansainvälinen kriisi, totesi Wormdal. Paikalla oli myös silloinen Lapin radion toimittaja Tapio Vestinen asiasta raportoimassa.

Oslossa oli aikaisemmin ollut muutama suomalaistoimittaja. Mutta 2000-luvulla enää Aftenpostenin toimittajan kanssa naimisissa ollut Terhi Widt, joka teki paikan päältä Hesariin

juttuja tarpeen mukaan. Nykyjään sekä Ylellä että Hesarilla on Skandinavian kirjeenvaihtajat, jotka molemmat ehtivät tekemään vain pintaraapaisuja tärkeimmistä ajankohtaisista asioista medioihinsa Norjasta asemapaikkanaan Tukholma. Ehkä siksi nyky-Norjaa tunnetaan nykyisin vielä vähemmän Suomessa kuin 12-vuotta sitten. Vielä vähemmin tunnetaan sitä mitä kulissien takana niin politiikassa kuin taloudessa on tapahtumassa yhteiskunnassa, jossa mennään kuitenkin talous edellä.

Kiinnitin heti alussa Osloon saapuessani kahteen tärkeään asiaan, mihin muut toimittajat eivät viitanneet kintaallaakaan. Ensinnäkin kukaan ei puhunut talouden kriisiherkkyydestä, huolimatta aikaisempien vuosien karvaista opetuksista, koska kukaan ei enää uskonut siihen, sillä Oslossa oli jatkunut siihen saakka poikkeuksellisesti, jo lähes kolmetoista vuotta, talouden noususuhdanne, mikä oli sokaissut kaikki muut paitsi Norjan keskuspankin edustajat, jotka jaksoivat aina silloin tällöin roolinsa mukaisesti varoittaa siitä, ettei taivaasta sataisi mannaa edes Norjassa jatkuvasti, sillä rahoitusmarkkinat olivat tunnetusti ongelmallisia, koska niihin liittyi aina myös keinotteluluontoinen kysyntä, eikä jokainen vuosi olisi norjalaisten uskosta huolimatta varmuudella lihava tai hyvä, samaan aikaan kun kasvun nopeus oli selvästi heikentänyt julkisen talouden tasapainoa kasvattamalla julkisiin palveluihin kohdistuneita vaatimuksia.

Norja oli kuitenkin, huolimatta yksipuolisesta elinkeinorakenteestaan, öljyn ansioista säästynyt kaikkein pahimmilta katastrofeilta, mikä alkoi kansainvälisellä finanssikriisillä vuonna 2008. Norja oli protestanttisen etiikan mallimaana muodostunut ihmisistä, joiden arjessa korostui kurinalaisuus, ahkeruus, säästäväisyys sekä yrittäjäyys, osin siksi julkisen sektorin rahoitus oli kunnossa, saatiinhan valtaviin öljytulojen lisäksi valtion velka maksettua kokonaan pois siitä huolimatta, että samoihin aikoihin alkoi kuulua narinaa julkisen sektorin

tehottomuudesta, ja resursseista päättävien poliitikkojen hälväliä-asenteesta uusien haasteiden edessä nykyaikaistaa yhteiskunnallista palvelutuotantokonseptia, vaikka juuri palvelutuotannon tuottavuuden lisääminen olisi ollut yksi julkisen sektorin kestävyuden avainkysymyksistä, mitä poliitikot eivät silloin suuremmin ymmärtäneet tai tuntuneet arvostavan.

Stordalen kirjoittaa avoimesti noiden vuosien menetyksistä eivätkä ne olleet mitään pieniä, niistä olisi voinut kirjoittaa oman kirjansa, vaikka kaikki tappiot ja epäonnistumiset eivät johtuneet lamasta vaan myös hänen osaamattomuudesta kuunnella tarkalla korvalla markkinoita. Ehkä hän kirjoittaa sen vielä joskus. Lista on vakuuttavaa luettavaa. Ensimmäinen sijoitus Tanskaan meni harakoille ja hän menetti 800 miljoonaa Norjan kruunua. Sitten seurasi Norske Skogin katastrofi, missä hän menetti lisää arviolta noin 175 miljoonaa. Colosseum-klinikka tuotti hänelle tappiota 250 miljoonaa. Lainan sitominen kiinteisiin korkoihin liian aikaisin taas 750 miljoonaa Norjan kruunua.

Vaikutti että huolimatta siitä hyvin öljytystä ”norjalaisesta näkymättömästä kädestä”, minkä Adam Smithin tarkoittamalla tavalla voi olettaa sopeuttavan kriisien keskelläkin markkinat tasapainoiseksi, Norjan talouspolitiikkaa oli hoidettu sekä liikaa yleisen hyvään kehitykseen ja sen jatkuvuuteen luottaen maailmalla näkyvistä myrskypilvistä huolimatta nimenonmaan päinvastoin kuin muissa Pohjoismaissa, tavaltaan nurinkurisesti vääristämällä sukupolvien välistä tulonjakoa, säästämällä liikaa aktiiviväestöltä niitä pahoja päiviä varten, kun öljy- ja kaasuarat loppuisivat, ja koko maailma olisi siirtynyt uusiutuviin energialähteisiin.

Minusta oli kummallista ettei kukaan itseään fiksunä ja asioista perillä olevana pitävä toimittajista tuntunut muistavan tai haluavan muistaa pörssiromahdusta vuodelta 1987 tai vuotta 1992, jolloin ympäri Norjaa asunnonomistajat menivät joukolla konkurssiin, vaikka öljytuloja oli viskelty avokä-

tisesti sinne tänne ympäri Norjaa 80-luvun alusta lähtien, ja talouskasvu oli ollut ennennäkemättömän voimakasta. Kriisin taustalla oli pitkä talouden vääristymä, joka kärjistyi öljyn maailmanmarkkinoiden hintaromahdukseen vuonna 1985, jolloin kasvu pysähtyi äkillisesti kuin seinään katastrofaalisin seurauksin.

Toinen asia mikä minua hämmästytti oli se, ettei suomalaisia vierastyöläisiä ollut maassa kuin muutama tuhat, joista puolet Osloon alueella sairaanhoitajina samaan aikaan kun Norja kärsi hyvin koulutetun ammattityöntekijöiden puutteesta. Esimerkiksi Osloon rakennusmiehiksi oli kaivattu jossain keskusteluissa suomalaisia, olivathan suomalaiset sekä pidettyjä, tunnollisia että myös jonkin verran ruotsia ymmärtävinä ja pohjoismaisesta arvomaailmasta ponnistavina helpompia sopeutumaan Norjaan kuin puolalaiset rakennusmiehet, joita maahan oli tullut yhtenä virtana montakymmentätuhatta, saman verran kun Suomessa olisi ollut silloin työttöminä rakennusmiehiä.

Asia harmitti minua monestakin syystä. Ensinnäkin se paljasti sen ettei maittemme välillä ollut arjen käytäntöjen tasolla, mutta ei myöskään politiikassa, toimivia suhteita. Suomalaiset rakennusmiehet olisivat saaneet lompakkonsa Oslolla 30 prosenttia paksummaksi kuin Suomessa. Ja tienanneet lisäksi vielä yhden mersullisen verottomasti puolessa vuodessa, sillä maidemme välisen edullisen verosopimuksen mukaan alle kuusi kuukautta Norjassa työskennellyt saisi jälkikäteen veronpalautuksena sen, minkä oli Norjaan veroja sinä aikana maksanut.

Puhuin tästä asiasta Norjan silloisen demarihallituksen ulkoministerin, nykyisen oppositiojohtaja Jan Göhre Stören kanssa, joka paljasti kahdenkeskisissä keskusteluissamme Suomen ja Norjan välisten suhteiden olevan lähinnä juhlapuheita ja keskinäisen kaupan kuin hyttysen paskan Itämeressä. Puhuin myös samasta asiasta, ennen kuin lähdin seuraamaan

keväällä 2008 silloisen ulkomaankauppaministeri Paavo Väyrysen Pohjois-Norjaan vetämää suomalaisen kauppavaltuuskunnan turhaa matkaa, myös Suomen entisen demaripääministeri Paavo Lipposen kanssa koskien Väyrysen väitteitä ”mahdollisesta energiayhteistyöstä”, joka Lipposen mielestä oli lähinnä Väyrysen vilkkaan ja poliittisesti tarkoituksenmukaisen mielikuvituksen tuotetta.

Minua alkoi ärsyttää lisää tämä teennäinen ja valheellinen yhteispohjoismaisuus sekä Norjan ja Suomen olemattomat suhteet, sillä se osoitti minusta selvästi, miten turha ja tehoton ”Potemnikin kulissit” koko poliitikkojen hartaasti, Suomessa erityisesti RKP:n, juhlapuheissaan viljelemä slogan ”Pohjoismainen yhteistyö” oikeastaan oli. Viralliset kouluhistoriotsijat muistuttavat 1864 Tanskan sodasta Preussia vastaan, jolloin pohjoismaisia vapaaehtoisia tuli Tanskaan Ruotsista, Islannista Norjasta ja Suomesta, mutta unohtaa mainita suomalaisten olleen ruotsinkielisiä eli suomenruotsalaisia, joilla on jo kielen takia voimakas side pohjoismaisiin kielisukulaisiin. Pohjoismainen yhteistyö taas näyttää nykyisin todellisuudessa olevan kaikkea muuta kuin Pohjoismaisten kansalaisten kannalta hyviä tuloksia; istuntoja, juhlia, eliitin keskustelukerho ja heidän oivallisten ja osaavien pyrkyrilastensa ”kulttuurin vaihtoa” eli matkustelukerho mutta ratkaisua odottaviin ongelmiin, ajankohtaisiin aiheisiin saati sitten kansalaisten elintasoon se ei osannut vaikuttaa millään tavalla, edes keskustelun tasolla, kun eivät halunneet ja olivat liian tottuneita siihen, että paljon poruja vähän villoja eli mitään oikeasti konkreettista ei tapahtunut pohjoismaisessa yhteistyössä yhteispohjoismaisten vapaiden työmarkkinoiden luomisen ja Nordekin kaatumisen jälkeen.

Ehkä syynä on myös se, etteivät suomalaiset ja norjalaiset eivät tunne toisiaan tai oikeasti tiedä mitä he itsestään ja toisistaan ajattelevat harvaa poikkeuksetta tai virallisia kontakteja lukuunottamatta siitä huolimatta, että norjalaisilla

on suomalaisten kanssa kaksi yhteistä historiatapahtumaa, jotka yhdistävät meitä. Ensinnäkin Harald Kaunotukan yhdistäessä vuonna 872 Havsfjordin taistelussa Norja yhdeksi valtakunnaksi, viikingit oppivat varomaan suomalaisnoitia matkoillaan Suomenlahtea pitkin Venäjälle. Tämän varoituksen unohtivat taas omaksi vahingokseen ne norjalaiset, jotka tuhat vuotta myöhemmin vuonna 1872 lähtivät vuolemaa Kotkaan Hans Gutzeitin johdolla vihreää kultaa Norjan itäosan Tisedalenista. Muuten Suomella ja Norjalla on yhtä vähän yhteistä käytännön arjen tasolla nyt, niinkuin on ollut hyvin vähän menneinä aikoinakin. Silti jotain huomionarvoisia yhtymäkohtia löytyy yhteisessä pohjoisessa rajassa ja etenkin suhtautumisessa venäläisiin, paitsi kepulaisilla ja etenkin vanhan K-linjan keppoliitikoilla.

Mutta sitten on myös paljon tätä valheen ja satujen väliin mahtuvaa poliittista jargonia, jota on jatkanut omaa uraansa pönkittääkseen itseään kalottialueen yhteistyön perustajana pitävä suomalaisen politiikan nyt jo taakseen pakosta, äänestäjien hylätessä, jättänyt entinen ikuinen suomalaispolitiikan mieliharmi ja venäläisten nöyristelijä, Paavo Väyrynen (viime presidentivaaleissa Väyrystä tuki innokkaasti Putinin politiikkaa maassamme voimakkaasti tukenut suomenvenäläinen Ruffi-yhdistys), joka onnistui kusetamaan minuakin eräässä haastattelussa ottamalla kaiken kunnian kalottialueen yhteistyön tuloksista, tai oikeammin oletetuista tuloksista, toimiessaan sen puheenjohtajana 70-luvulla.

Yksi puhelinsoitto entiselle pääministerille ja silloiselle eduskunnan puhemiehelle, Paavo Lipposelle, paljasti kuitenkin Värysen tapansa mukaan kehuneen poliittisia irtopisteitä kerätäkseen olemattomilla asioilla, kuten täysin tuulesta temmatulla energiayhteistyöllä yli rajojen.

Suomalaisten ja norjalaisten on kerrottu pitävän toisistaan, paitsi silloin kun he ottavat mittaa toisistaan ladulla tai hyppyrimässä. 1920-luvulla kotkannorjalaisiin kuuluneet

Halvorsenin veljekset Kotkassa opettivat suomalaisia hyppäämään mäessä ja kisailivat voitokkaasti maakuntasarjassa itsekin. 60-luvulla suomalainen hiihdon supersankari Eero Mäntyrinta taisteli Norjan kansallissankari Harald Rönningeniä vastaan vuoroin häviten ja vuoroin voittaen maailmalla hiihdon, erityisesti Holmenkollenin arvokisoissa. Kokonaan oma kirjoittamaton lukunsa olisi suomalaisten salaiset suhteet ensin CIA:han ja myöhemmin Natoon, josta tietäisi asiasta paljon kirjoittanut toimittaja ja tietokirjailija Jukka Rislakki Latvian Jurmalassa yhdessä asuvan entisen Suomen suurlähettilään ja kirjailijavaimonsa kanssa. Vakoilu on niin tärkeä osa sekä menneyttä että nykyistä Norjaa, että sille, kuten toiselle tärkeälle asialle, armeijakysymykselle, on omistettu omat lukunsa.

Kiinnitin jo ensimmäisten kuukausien jälkeen Oslossa huomioni myös siihen, ettemme tehneet Tapion kanssa - eikä meiltä ostettu kovinkaan kielteisiä tai odotuksista poikkeavia - ei niin mairittelevia juttuja Norjasta, vaikka lähellä työpaikkaamme aivan Osloon keskustassa majaili iso liuta vaarallisen näköisiä narkkareita, poliisipillit ulvoivat harva se tunti ja huorabisnes pyöri kulmilla kiihkeänä 24/7h ihan kuin jostain norjalaisdekkareista, joiden harteille tuntuu olevan erilliseen todellisuudesta irralliseen mielikuvitukseen säilytetty koko Norjan kulissien takainen ja kuviteltu pahuus. Teimme me sentään jotain poikkeuksiakin. Minä keskityin heti alussa etupäässä poliittisiin skandaaleihin ja moraalilta arveluttaviin yhteiskunnallisiin tapahtumiin kuten mm. Iltalehdele miten Norjan hallitsevan työväenpuolueen puolustusministerin armeijassa olevaa poikaa ei uskallettu päästää Afganistaniin sieppausvaaran takia, vaan hänet vietiin tyttöystävänsä kanssa piiloon johonkin armeijan salaiseen luksusmökkiin vuorien piiloon, ja Kalevalle prinsessa Märtha Louisen enkelikoulukohusta, Vestisen tehdessä Ylen A-studiolle poliittisesti korrektimpia ja kesympiä juttuja, kuten eräästä norjalaisesta

mallivankilasta.

Näin jälkeensä voi tunnustaa huonolla omallatunnolla, että syyllistyimme toimittajina aiheita valitessamme asioiden sokerointiin ja tyyppilliseen ”norjalaisitsensuuriin”, ihan kuin olisimme poteneet kuuluisaa Tukholma-syndroomaa, missä panttivanki rakastuu ja samaistuu kaappajaansa alkaen puolustaa hänen motiivejaan ummistaen samalla silmänsä kaikelta siltä pahuudelta mikä asiaan ja heihin liittyi. Maailmalla oli silloin jo, kauan ennen kuin Ruotsin mediat alkoivat suureen ääneen puhua aina norjalaishiihtäjistä kateellisina heidän menestyksistään, tekivät he sitten mitä tahansa, muodissa äkkirikastunut myyttinen ja arvoituksellinen pohjoinen viikinkimaa nimeltään Norja. Norjasta puhuttiin siihen aikaan kaikkialla uteliaina ja kunnioittavaan sävyyn suurena ja ratkaisemattomana mysteerinä, mikä alkoi tuntua kummalliselta, olihan tietoa oikeasta Norjasta ja erilaisista mielipiteistä runsaasti tarjolla, ainakin norjankielillä.

Poikkeavaa ja erikoista

Norjalaisuutta hallitsee optimismi. Mutta optimismin anarkistisista ja siksi ihmisille ja moraalille vahingollisista seurauksista on se, että kun ihmisen kerran on hyvään absoluuttisesti uskovan mielestä mahdotonta tehdä väärin, hän voi hyvin pyrkiä johonkin, jonka hän näkee joukkona pahoja seurauksia – jos nämä miellyttävät vain häntä. Näin hän saa vapaasti

yrittää vahingoittaa muita ja hyödyttää vain itseään, sillä tu-
leehan kaikki kuitenkin kääntymään hyväksi lopussa, kuten
hänelle ja koko maailmalle on hyvän nimissä pahaa vastaan
uskoteltu, sillä olivatpahan hänen aikomuksensa sitten hyviä
tai pahoja, ne kuitenkin hyödyttävät myös muita viime kä-
dessä. Tässä katsannossa ihmisen aikeilla ei ole mitään merki-
tystä. Millaista on norjalaisoptimismi ja vahva itsetunto sekä
positiivinen elämänasenne? Ennen kuin aloitamme urakan
nykynorjalaisuuteen tutustumme hieman lisää historiaan,
Gutzeitin norjalaisiin ja suomalaisten sekä norjalaisten väli-
siin suhteisiin, mitkä eivät aina ole olleet yhtä mutkattomat
ja sopuisat kuin nykyisin, siitä huolimatta että toinen presi-
denttimme Relander oli nuorena ollut Norjassa täydentämäs-
sä agronomiopintojaan.

Siitä profeetallisena todistuksena on 29.1.1927 Norges
Handels- og Sjøfartstidende-lehden otsikolla ”Det unge Fin-
land orienterer sig mot ost” kirjoitus, jossa lehden Helsingin
kirjeenvaihtaja varoittaa aitosuomalaisesta ja pohjoismaisesta
näkökulmasta harvinaislaatusesta nationalistisesta aggressii-
visuudesta sekä suomalaisten ilmiselvästä haluttomuudesta
orientoitua muihin Pohjoismaihin päin. Ongelma oli silloin
ihan sama kuin on nykyisinkin. Suomalaiset ja norjalaiset ei-
vät tunne riittävästi toisiaan ja toistensa ajatuksia eikä aihees-
ta ole ennen tätä kirjaa kirjoitettua yhtään teosta. Se tuntuu
kummalliselta sitä taustaa vasten, että Suomessa on ollut vuo-
desta 1872 lähtien pieni norjalaisvähemmistö, joka säilytti pe-
rinteensä, kielensä ja suhteensa Norjaan II ms:n saakka -juuri
se olikin ongelma. Mutta miksi ja kenelle? Norjan ja Suomen
suhteissa on kaksi yllättävän kiinnostavaa seikkaa. Ne peilaavat
ensinnäkin hyvin aikansa ja toiseksi niistä ei paljon puhuta
juuri siksi. Taustalla on nimittäin paljon salaisia operaatiota,
vakoilua ja arvelluttavia motiiveja. Esim. Mannerheimin Os-
lon vierailu peruttiin, asia josta suomalaiset ei tiedä vielääkään
tarkalleen miksi.

Kommunistit ja kommunismin pelko tulevat Norjan poliittisesti kiihkeältä 20-luvulta. Myös kielikysymykset ja pohjoismaisuus vaikuttivat taustalla, sillä samalla kun suomalaiset olivat irrottaneet Suomen ruotsalaisuudesta, se hylkäsi myös skandinaavisuuden Suomessa osana kieli- ja identiteettipoliittikkaa. Suomalais-norjalaisia suhteita ja mentaalihistoriaa selvitellessä tulee todistetuksi, että vain hyvin pitkässä, tässä tapauksessa myös riittävässä, perspektiivissä on ylipäättään mahdollista saada selville, mikä on pitkäkestoista ja mikä vain hetken kestävä. Ja koska aivot eivät saa mitään sellaista pohdittavakseen, mitä sydän ei päästä lävitse, ovat tärkeimpiä tutkimuskohteitani ovat sittenkin vihan, nöyryytyksen ja alistettujen ihmisten tuntemukset.

Nykynorjalaisuudesta puhuttaessa, pitäisi myös tutkia ibseniläisittäin tapahtuvasta elämänvalheen paljastumisesta tai puhdistumisesta, ottamalla mallia hänen yhteiskuntakriittisistä, eksistentiaalista ja psykologista konflikteja kuvaavista näytelmistään, kuten jo mainitusta Petter A. Stordalenin alter egon ”joperuonansuomaisesti” salaa rivien välistä totuuksia laukovasta Peer Gyntistä (Henrik Ibsen itse mainosti itseään, sanomalla, että missä hänen teoksensa nostattavat tunteita, siellä kulkevat hänen isänmaansa rajat), jota sanotaan ”satiiriseksi fantasiaksi miehestä, jolla on suoraselkäinen ruumis ja mateleva sielu”. Peer Gynt on myös tämän I-osan tarkoittaman menneen eli vanhan Norjan kansallinäytelmä, jonka Ibsen kirjoitti vuonna 1867, ja johon vanhan Norjan kansallissäveltäjä Edvard Grieg sävelsi näytelmän musiikin, mihin kuuluu yksi Griegin kauneimmista ja suosituimmista kappaleista ”Solveigin laulu”. Hanna Korsberg on toimittanut valaisevan kirjan Ibsenistä kiinnostuneille ”Ibsen Suomessa” (-LIKE 2006), joka kannattaa lukea jo yleissivistyksen takia, sillä Ibsen oli paitsi maailman ehkä tunnetuin ja tuotteliain näytelmäkirjailija Shakespearen jälkeen maailmalla, myös tiukasti oman aikansa tylsyysslatteusteeskentelijöiden um-

mehtuneita arvoja näytelmissään kyseenalaistanut lämminsydäminen humanisti, jonka mentaalihistorialliset näytelmät ihmisluonteista ovat toki avartavia kokemuksia, mutta mitään yleistä tai syvällistä luonteenpiirrettä tai ”myyttistä alkunorjalaisuutta” niistä on turha etsiä, ellei sitten pidä menneiden aikojen omien ja ulkoisten peikkojensa kanssa taistellutta Peer Gynthiä sellaisena.

Me käännämme katseemme suomalais-norjalaiseen kollektiiviseen tiedostamattomaan, jonka syntyä ja vaikutusta ei voida ymmärtää tutkimatta tilanteita ja oloja, joissa se esiintyy. Henrik Ibsen on tehnyt näin mentaalihistoriallisissa näytelmissään. Ibsenin 70-vuotisjuhlan kunniaksi vuonna 1898 Suomalaisessa teatterissa esitettyjen Ibsenin Kansanvihollinen ja Päiväkummun pitojen jälkeen Hesarin edeltäjässä Päivälehdessä Kasimir Leino kirjoitti hurmioituneena sen ajan häikäisevimmästä draamanerosta, Ibsenista (joka oli tehnyt myös suuren vaikutuksen aloittelevaan kirjailija James Joyceen) kulkemassa yksin niin kuin Nietzschekin vuorilla: ”hengen viileillä vuorenhuipuilla uudistaen samalla sekä draamaa sisällön että muodon puolesta”. Leino suositteli lukijoilleen Ibseniä, koska hänen mielestään Ibsen onnistui tavoittamaan kaunokirjallisilla töillään jotain hyvin olennaista menneestä aikakaudesta.

Mutta ei tässä tapauksessa, sillä juuri näitä kaukaa haettuja yleistyksiä ja ylisanoja Kasimir Leinon tapaan romantisoiduita kansanluonteista, yritän vältellä tässä esseekirjassani, sillä niin usein mentaalihistoriassa olemme nähneet miten hienot aatteet muuttuvat käytännössä huonoiksi ja jalo henki taantuu hengettömäksi, arkiseksi tottumukseksi, mentaliteetiksi tai ideologiaksi, kun siitä tulee yleinen tapa ja normi muille toimia. Ongelma on ikuinen yleisyyden virhetulkinta, että yleistä on monien omaksuma, ja kaikkein yleisintä on kaikkien omaksuma, tai että yleisyys voidaan todistaa vain osoittamalla, että joku käsitys on omaksuttu poikkeuksetta,

sillä asioita pöytälaatikko-näkökulmasta tarkastellessamme, emme usein tajua ihmisten tunteiden olevan yhtä ambivalentteja kuin ovat ihmiset itsekin, ja tilanteet yhtä absurdeja kuin on itse maailmakin ilman sen kummempaa hämmästyä siitä, että se olisi jotenkin poikkeavaa tai erikoista. Poikkeavaa ja erikoista olisi se, että emme tätä huomaa ja ymmärrä sen merkitystä ymmärtämättömyyteen.

Viron entinen presidentti Toomas H. Ilves, kysyi: onko Viro pohjoismaa vai Baltiaa – jos ei vain historian uhri. Ilves itse näki Viron Pohjoismaana. Yhtä hyvin voisi nähdä Ison-Britannian ja Pohjois-Saksan Pohjoismaana. Ilves muisti, ettei Suomikaan alun perin ollut Skandinaviaa, vaan adoptoitiin Pohjoismaihin vasta 1920-luvulla: Suomen pohjoismaisuus oli harkittu konstruktio, joka juonsi juurensa poliittisesta skandinavismista. Valtionarkistonhoitajamme Jussi Nuortevan mukaan poliittisen skandinavismin myöhempi laantumisen ei johtanut skandinavismin häviämiseen. Mutta esimerkiksi norjalaisuus on hyvin erilaista mentaalihistoriallisesti katsottuna kuin suomalaisuus. Vai onko? Mahdollisia eroja ei pidä liioitella, koska ne johtuvat maiden historiallisista eroavaisuuksista ja kehityksen eri tahdeista; yksilöllisen mentaliteetin voi ymmärtää vain näkemällä sen yhteyden kollektiiviseen mentaliteettiin.

Yksi tämän kirjan kiinnostavimmista kirjoituksista on luku ”Gutzeitin norjalaiset”, mikä todistaa jokaisen ihmisen mentaliteetin olevan sekä yhteisöllinen että yksilöllinen, ja muuttuvan ajan myötä niin, ettei sitä enää tunnista entiseksi, tai siitä voisi vetää jotain yleistyksiä siitä, millainen ihminen on, ja millainen hänen pitäisi olla annettujen premissien mukaan, tai mistä hän ja hänen ajatuksensa sekä mentaalinen olemuksensa on kotoisin. Voi sanoa, että norjalaisuus ja suomalaisuus ovat nykynäkökulmasta katsottuna hyvin erilaisia, jos katsoo sitä mikä logiikka niitä ylläpitää tai erottaa ne muista. Mutta on niissä jotain samaakin.

Norjan monimiljardöörit

Mutta miksi sitten Suomalaisten pitäisi tässä vaiheessa kiinnostua norjalaisista hieman enemmän? Siksi että norjalaiset ovat ostaneet kaikessa hiljaisuudessa, ja välillä suuren kohun saattelmanakin, suomalaisia yritysbrändejä 2000-luvun alusta lähtien, jolloin maan taloudessa tapahtui muutos ulospäin kohti kansainvälisiä markkinoita. Vielä vuonna 2001 Talouselämä-lehti surkutteli norjalaisten yksipuolista ja sisäänpäin kääntynyttä talouden rakennetta öljyn varassa sekä yritysten heikkoa kannattavuutta. Lehden mukaan jos tarkasteli liikevaihtoon suhteutettua tulosta, suomalaisyritykset olivat koko Pohjolan kannattavimpia 4,8 prosentin mediaanituloksellaan, norjalaisten jäädessä vasta kolmosiksi 4 prosentillaan:

”Norjan suurin ja Pohjolan kolmanneksi suurin yritys on öljynjalostukseen keskittynyt Statoil, josta valtio malttoi kesäkuussa myydä 17,5 prosenttia sijoittajille. Yhtiö on maailman suurimpia raakaöljyn poraajia ja Euroopan johtavia kaasuntuottajia. Öljyä ja energiaa tuottaa myös Norjan toiseksi suurin yritys Norsk Hydro. Yhtiö rikastaa myös alumiinia ja magnesiumia ja työstää metalleista auton osia. Mineraalilannoitteiden tuottajana se on yhä suuri, vaikka on viime vuosina uudelleen linjannut toimintojaan kovalla kädellä.”

Talouselämä-lehden mukaan öljy oli tehnyt Norjasta satumaisen rikkaan, mutta jäykistänyt samalla maan talouselämän. Kun tutkimuspanostukset olivat suuntautuneet öljyklusteriin, oli muun teollisuuden kehittäminen paljolti unohtunut. Vaikeuksia muille aloille on aiheuttanut myös

maan pilviin kohonnut kustannustaso. Maa kärsi myös kroonisesta työvoimapulasta:

”Dagens Næringslivet -lehden analyysi Norjan suurimpien yritysten menestyksestä kuvaa tilannetta hyvin. Lehden mukaan Norjan 500 suurinta yritystä tekivät viime vuonna ennätystuloksen, jolle lehti löytää öljyn hyvän hinnan lisäksi myös toisen selityksen: ”Koska it-sektorin osuus taloudesta on häviävän pieni, pärjää Norja vanhan taloutensa kanssa hyvin silloinkin, kun tietoliikennesektori sakkaa.”

Valtio pienensi rooliaan taloudessa purkaen säätelyä, kuten uusi hallitus oli luvannutkin valistuksen hengessä kunnioittaen kuluttajien kypsymistä aikuisuuteen ja oman järjen oikeaoppista käyttämistä muistuttamalla pragmaattisuuden voimasta ja merkityksestä norjalaisille ihan kuten Immanuel Kantin sanoin ”väärinkäytettynä järki johtaa meidät astronomiasta astrologiaan”, kuten surullisenkuuluisasta prinsessa Märtha Louisen tapauksesta tiedämme. Myös markkinoita avattiin, jotta Norja olisi kiinnostava investointikohde ulkomaalaisille yrityksille. Norjalaisyrietykset aloittivat samalla kansainvälistymisen vaikka protektionismi oli, ja on edelleenkin, Norjassa voimissaan osana Euroopan reunalla eristyksissä vuosituhansia sijainneen vuonomaan ominaispiirteisiin kuuluvaa itseään suojelevaa nurkkapatriotismia.

Tämä taustaksi ja lyhyeksi johdannoksi sille, miksi norjalaiset ovat olleet tuosta lähtien aktiivisia toimijoita pohjoismaisilla yritysmarkkinoilla, ja aivan erityisesti viime aikoina hotellibisneksessä. Norjalaisilla on voimakas kilpailuvietti ja halu olla oikeassa. Valistuksen hengessä he ajattelevat, että heillä on oikeus ajatella ja uskoa mitä he haluavat, kuten norjalainen monimiljardööri Petter A. Stordalen tekee. MSN-uutisissa oli 5.1.2020 toimittaja Risto Malinin juttu otsikolla ”Norjalaismiljardööri tuo Suomeen taas uuden ketjun: Näin maan kaikkien aikojen suurin hotelliprojekti etenee”:

”Comfort Hotel -ketju saapuu Suomeen vuonna 2023,

kun sen hotelli avataan Helsinki-Vantaan lentokentällä. Tavoitteet ovat kovat, ja ketju aikoo kasvaa Pohjoismaissa ja Suomessa vahvasti, kertoo ketjun taustayhtiö Nordic Choice Hotels. Ketjun omistaja, norjalaismiljardööri Petter Stordalen ja LAK Real Estate ilmoittivat syyskuun puolivälissä Suomen kaikkien aikojen suurimmasta hotelliprojektista: 718 huonetta käsittävästä kahden hotellin hotellikompleksista Helsinki-Vantaan lentokentällä. Toisesta näistä hotelleista tulee osa Comfort Hotel -ketjua. Suomen markkinoille rantautuu näin uusi hotelliketju, joka mainostaa asemoituvansa edulliseen hintaluokkaan. Rakennustyöt käynnistyvät vuonna 2020, ja hotellin on tarkoitus valmistua vuonna 2023. Projektin budjetti on 120 miljoonaa euroa. Comfort Hotel -ketjulla on tällä hetkellä 34 hotellia Pohjoismaissa ja Baltiassa. Uuden hotellin avaaminen Helsinki-Vantaalle on vasta alkua.

”Comfort Hotel -ketjulla on erittäin kunnianhimoiset tavoitteet. Nyt avattava hotelli on ensimmäisemme Suomessa, mutta se ei jää viimeiseksi. Kiinnostavia kaupunkeja Suomessa ovat erityisesti Helsinki, Tampere, Turku ja Oulu”, Nordic Choice Hotelsin liiketoimintajohtaja Katalin Paldeak toteaa. Nordic Choice Hotels on Pohjoismaiden ja Baltian suurimpia hotellitoimijoita 200 hotellin ja 17 000 työntekijän kokonaisuudellaan. Yhtiön omistaa norjalainen Petter Stordalen.

Nordic Choice Hotels osti vuonna 2019 Suomesta kymmenen hotellia: Kämpin, St. Georgen, Hotel Havenin, Lilla Robertsin, Klaus K:n, Hotel Fabianin ja neljä GLO-hotellia. Comfort Hotel Helsinki Airportin lisäksi hotellikompleksiin tulee täyden palvelun Clarion-hotelli. Yhteensä hotellikompleksiin tulee 718 huoneen lisäksi ravintoloita, neuvottelutiloja, kuntosali ja baareja.

Hotellihankkeen taustayhtiöllä on entuudestaan Helsinki-Vantaan lentokenttäalueella Clarion Hotel Helsinki Airport- ja GLO Hotel Airport -hotellit. Kun uusi hotellikompleksi valmistuu, yhtiöllä on lentokentän alueella neljä

hotellia, joissa on yhteensä 1 045 huonetta.”

Tyhjästä valtavaan menestykseen omin käsin raataen nousut norjalaismiljardööri Petter A. Stordalen herättää heti ainakin yhden kysymyksen: miksi menestyjät ovat menestyjiä kautta aikojen niin renessanssin nimellä tunnetussa ajatusten ja taiteen aikakautena kuin nykyisessä Norjan miljonääribuumissa, mille ei tunnu loppua näkyvän? Siksikö, että he ovat osanneet aina häpeilemättä Steve Jobsin tapaan varastaa hyviä ideoita ja jatkojalostaa niitä eteenpäin toimiviksi bisnesideoiksi, joilla rahastaa muun maailman vielä miettiessä seuraavaa siirtoaan, kunnes se on jo liian myöhäistä nopeiden syödessä hitaat teiltään kuleksimasta? Vai siksikö, että he valistuksen hengessä voivat hyvin vapaasti valita sen, mitä me muut pidämme totena? Ehkä, sillä he ymmärtävät ainakin se, että on pantava tuulemaan itse, kuten ”suomiystävällinen norjalaismiljardööri” Petter A. Stordalen väittää tärkeimmäksi ohjenuorakseen menestyksensä tiellä.

Stordalen on kirjassaan yllättäen ehkä hyvinkin filofiinen pohdiskelija ja suoraan asioiden ytimiin pureutuva nietzscheläinen pelkistäjä. Nietzschen mukaan meidän pitäisi oppia ottamaan elämään sisältyvä väistämätön kärsimys ja taisteltava minkä voimme vältettävissä olevaa kärsimystä vastaan eikä työntää peloissamme päättämme pensaaseen saadaksemme lohtua ja apua. Stordalen ajattelee samoin ja näyttää olevan nietzscheläistynyt kokemuksen kautta, ja on siksi oman asiansa ja itsensä parhain markkinamies, vaikka tietää samalla kantavansa selkänsä takana ilkeinä puheina tragikoomisen hahmon mainetta eksentrisenä, julkisuudenkipeänä ja suuruudenhulluna hovinarrina, joka puhuu liikaa ja liian kovaan ääneen yleensä vain ja ainoastaan itsestään sekä lisää suuruudenhulluista unelmistaan.

Mutta se ei ole liiemmin tahtia haitannut. Päinvastoin. Juuri kaikesta tästä hän on kehittänyt tavaramerkkinsä sen lisäksi, että hänen hurjimmatkin unelmansa ovat sattuneet

onnistumaan aina, ainakin lähes, kiikkerästä ja tuulisesta liikemaailmasta huolimatta, sillä hänen ”show must go on”-asenteensa paljastaa maskin takaa älykkään, laskelmoivan ja raudanlujan myyntialan ammattilaisen tai hyvät apulaiset, jotka ymmärtävät hyvin myös sen miksi kilpailijoita ärsyttää hänessä kaikki tämä ”petterastordalenilaisuus”, jota he eivät voi matkia vaikka heidän pitäisi niin tehdä lyödäkseen hänet laudalta, siksi että on vain yksi yli muiden myös ilmiönä nimeltään Petter A. Stordalen ja hänen aikakautensa sekä hänen hurjat julkisuustempunsa.

Stordalen kirjoittaa kirjassaan sellaisista asioista, joita voisi hyvin kutsua teoksi muuttuneiksi moraaliseksi hyväksi Georg Henrik von Wrightin tarkoittamalla tavalla. Molempia yhdistänyt ymmärrys hyvästä on se, että ne suojaavat meitä enemmänkin vahingoilta - ei siinä että ne varustaisivat meidät jollain elämään taikavoiman tavoin vaikuttavalla yleishyvä-suoja-aineella kaikkea ympärillämme vaanivaa pahaa vastaan, niin ettemme enää sen jälkeen kokisi tai tekisi mitään pahaa itsemme ja muiden vahingoksi.

Marraskuun 9.päivänä 2016 Stordalenin unelma ”pohjoismaisuudesta” on vihdoinkin totta kun tämä pitkän yritysmatkansa aikoinaan isänsä mansikanmyyntiapulaisesta Porsgrunnin torilta Helsingin Jätkäsaarella sijaitsevan hienoistohotellin omistajaksi on varmistunut. Stordalenilla on hotellit siitä lähtien kaikissa Pohjoismaissa ja hän haluaa enemmän. Hän haluaa olla hyvä, paras, suurin ja kaunein lyömällä ajan kanssa pahimmat kilpailijansa muutakin kuin pilke silmäkulmassa roikkumalla köyden varassa itse avajaispäivänä Clarion Hotel Helsingin 16. kerroksen korkeudelta hymyssä suin. Jotain kertoo tästä rämäpäisestä norjalaisesta se, että hän yrittää esittää rohkeaa vaikka itse asiassa kärsii korkeanpaikan kammosta. Silti hän on valmis rikkomaan rajoja ja voittamaan pelkonsa - asia, jota hän odottaa ja edellyttää muiltakin. Ja sitä paitsi hän on Suomessa, jonka sisua hän ylistää käänteisenä

mainoksena itselleen.

Hän haluaa olla esimerkki ja rohkea juuri siksi alhaalla häntä tuijottavien satojen suomalaiskatsojien silmissä. Hän on myös hyvin varma itsestään ja maailmasta. Hän on täällä ja maailma tuolla hänen näköpiirissään ja ulottuvissaan, lähellä häntä ja hänen ystäviään varten, sen kuin vain tarttuu tilaisuuteen eikä jahkaile liikoja Chaplinin Diktaattori-elokuvan kahden sekopäisen diktaattorin hauskan kuvauksen tavoin leikkimällä hellästi rakastamansa mahdollisuuksien maapallon kanssa, joka lopuksi tietenkin karkaa ja räjähtää, kuten unelmilla on. Kaikki sujuu Stordalenille kuin rasvattu kun asian oikean laidan tajuaa, ja panee asiat sujumaan mieleisekseen. Ja vaikka asia ei näin todellisuudessa ole, me vakuutumme hänen tekstejään lukiessamme hänen tahtonsa järkähtämättömästä voimasta, että se hyvä mikä hänen ja hänen maailmansa välissä tapahtuu, on jotenkin automaattista ja itsestään selvää - hänelle, vaan ei meille. Tässä on hänen taikatempunsa. Miksi hän tekee niin ja uskoo onnistuvansa tässäkin tahtonsa voimalla?

Siksi että hän uskoo kaikilla muillakin olevan jokin tuntematon kyky - ainakin itsellään – siitäkkin huolimatta että vaarana on todellisuuden kutistuminen vain siksi miten asiat koemme; jokin ainutlaatuinen kyky, mikä pitää ensin tunnistaa ja käyttää sitten hyödyksi ihan kuten hänkin on tehnyt. Vainoharhaisuutta, jonka hän katsoo kuuluvan tähän samaan pakettiin, hän pitää myönteisenä, koska se pitää hänestä ihmisen sopivasti valppaana, minkä ansiosta huomaamme asioiden pienimmätkin yksityiskohdat. Näin Stordalen on huomannut ajoissa neuvottelupöydissä kun asiat eivät oikein täsmää sen kanssa, mitä hänelle on yritetty vakuuttaa.

Stordalenin järkeily on hyvin kantilaista. Hän tietää, että järki osaa esittää kysymyksiä, joihin ei oikeasti ole edes vastauksia, mutta joihin se osaa hakea minkä tahansa vastauksen. Järki on tässä se hänen erityistaitonsa, jolla hän perustelee asiansa oikeutuksen halun unohtaen, sillä hän tietää sen vie-

vän harhaan ja eksyttävän pääasiasta turmiollisille sivupoluille. Halun unohtaminen ja järjen muistaminen on se ”erityistaito”, joka on pelastanut hänet monilta potentiaalisesti tuhoon tuomituilta sopimuksilta samoin kun sen ymmärtäminen, ettei mikään ole idioottivarmaa, eikä mikään – vähiten ihminen itse - toimi mekaanisen koneiston kaltaisesti koko ajan vailla virheitä trimmattuna huippukuntoon.

Tämä on tietenkin vain markkinahenkistä juttua, itsensä myymistä karvoineen sisuksineen yleisölle, josta jo puhuimme Stordalenin omaksumana nietscheläisenä totuutena kantilaisella oivalluksella ”yhteinen todellisuus ei ole mihinkään katoamassa, koska sitä ei ole koskaan ollutkaan olemassa niinkuin meille on uskoteltu” lisättyä. Se, mitä nimitämme totuudeksi oli Nietzschen mukaan järjestelmä kuolleita metaforia ja antropomorfismeja, illuusioita, joiden on unohdettu olevan illuusioita. Toden puhuminen oli Nietzscheille itse asiassa Stordalenin tapaan valehtelemista yhteisesti hyväksytyin tavoin ilman, että kukaan nimitti sitä valehteluksi. Kant taas ymmärsi elämässä tärkeäksi myös joustamisen ja taktikoinnin taidon, johon kuului myös valehtelimen joskus selvitysmiskeinona.

Onko tämä sama ”ainutlaatuinen kyky” kaikilla muilla hänen laillaan tyhjästä äkkirikastuneilla norjalaismiljardööreillä kuten Olav ”Pyhä” Thonilla, joka on sanonut elävänsä kymmenen vuotta pidempään kuin pahin kilpailijansa Stordalen vain taistellakseen tätä vastaan, ja Stein ”Ökyrikas” Hagenilla tai Kjell-Inge ”Kalastaja” Rökkellä? Vai oliko se piirre vain norjalaisilla tai oliko se syntynyt vain siitä yksinkertaisesta syystä, että koko maa meni sekaisin 90-luvulla monen kriisin jälkeen huomattessaan olevansa yksi maailman nopeimmin rikastuneista ja rikkaimmista kansakunnista, minkä vaurautumisella oli vain taivas kattona, ja saanut hurjaan rikastumisen huumaansa kaikki heidän kaltaisansa riskisijoittajat, joita pankit tukivat löysän rahan politiikan nimissä avokätisesti

riskeistä piittaamatta?

Norjalaismiljardöörien hurjat tarinat vahvistavat sitä David Humen varoittelua, ettei onnellisuus tarkoita ongelmatonta elämää vaan ehkä enemmänkin ymmärtämistä, osallistumista, kuuntelua ja tasapainottelua asioiden mahdollistajana ja markkinoija tavallisille sukankuluttajille. Stordalen on selvästikin Nietzschesä lukeneena poikkeus tästä joukosta. Hänen kirjansa luettuaan alkaa pohtia elämän mielekkyyttä, sitä lyhyttä aikaa minkä saamme, tai joudumme täällä viettämään, riippuen näkökulmasta, ja siihen väliin jäävää joko merkityksellistä tai mieletöntä kärsimystä, joista Nietzsche kirjoitti teoksessaan ”Moraalin alkuperä (1887)”, jakaen nämä kärsimykset luokkiin ”merkitykselliset tai mielettömät kärsimykset”.

Merkityksellisessä kärsimyksessä Nietzsche ajatteli ihmisen tietoisesti asettaman päämäärän tuottavan merkityksen ja näin ollen lievittävän älyllisessä mielessä ihmisen kokemaa kärsimystä. Mielettömyydessä tätä merkityksellisyyttä ei ole ja siksi ihmiset kokevat tällaisen kärsimyksen niin sietämättömäksi, että alkavat kehitellä sitä tukevia ajatuksia tai sitä helpottavia tarinoita.

Juuri merkityksellisestä kärsimyksestä Stordalen kirjoittaa koskettavasti kokemuksistaan kuolemansairaana Gunhild-vaimonsa taistelusta kuolemaa vastaan.

Merkityksellinen kärsimys on voimaa antavaa, sitä samaa mistä logopedian kehittäjänä tunnettu Viktor E. Frankl puhuu niiden keskistysleirivankien keskuudessa, jotka selvisivät kaikesta huolimatta kovien koettelemustensa keskellä hengissä. Erityisen voimaannuttavaa se tuntuu olevan Stordalenille itselleen. Joka asialla on merkitys eikä aikaakaan ole liiemmeinkin hukattavaksi niin, että joka hetkelläkin on merkityksensä – suuri, sillä se on samalla ainutlaatuisuudessaan ehkä se viimeinen yhdessä koettu.

Mietin jo 90-luvulla merkityksellisen kärsimyksen mer-

kitystä ihmisten psyykkaajana suomalaisten kollektiivisessa historiassa, ja sen näkyviä eroja norjalaisten vastaaviin kokemuksiin natsi-miehityksen aikana, ja olisiko norjalaisilla olemassa tätä Stordalenin erityistaidoksi kutsumaa kykyä muuttaa tappiot voitoksi ilman näitä kansakuntaa yhdistäneitä voimakkaita tunnekokemuksia, jos olosuhteet eivät olisi olleet niin suotuisat 70-luvulla löytyneen öljyn ansiosta nimenomaan vasta 80-luvun lopussa, jolloin koko Norja lähti yhtä tahtia pikkuhiljaa rikastumaan entisestä turskalle voisulassa vuosituhannet haisevasta takapajuisesta ja vaikeakulkuisesta vuorimaasta kohti Ruotsin-mallista hyvinvointiyhteiskuntaa? Vaikea sanoa. Stordalen on ovela. Hän ei puhua asiaansa puhki, sano liikoja tai yritä maalaillla auvoista kaiken teoriaa a:sta ö:hön muiden markkinamiesten tapaan tarjoamalla varmuutta ja selkeyttä niille, joiden hän toivoo ostavan tarinansa, joka ei siis ole tarkkaan ottaen hänen tarinansa eikä edes hänen kirjoittamansa, vaan yrittää esittää sitä. Ahneuden ja riistämisen käsitteet eivät sensijaan epätyypillisesti kuulu norjalaismiljardöörien sanavalikoimiin, eivätkä he usko vapaan kilpailun nimissä vieläkään, että markkinoiden toimintaan pitäisi valtion puuttua, koska heidän mielestään markkinoiden näkymätön käsi hoitaa asiat aina lopulta ihmistä hyödyttäen.

Reaganilainen keynesiläisyys, missä julkisia menoja ei hillitä, varustelumenot kasvavat rajusti ja valtion alijäämä karkaa käsistä, olisi heille kauhistus. Norjan ensimmäinen porvarihallitus sodan jälkeen tuli niinkin myöhään kuin vasta 1981 vaaleissa, jolloin konservatiivien Kåre Willoch oli pääministerinä vuoteen 1986 saakka. Höyre-hallitus vapautti korot, antoi pankeille lisää liikkumavaraa ja lopetti asuntojen hintasäännöstelyn. Stordalen ei paljon pohdi näitä perinteisiä talouspoliittisia ja siihen liittyviä yhteiskuntaeettisiä peruskysymyksiä tulonjaon oikeudenmukaisuudesta tai sosiaalipolitiikasta, vaan kysyy ohittaen ne suoraan viettelevän kysymyksen uteliaalta ihmiseltä: millainen sinä olisit, jos olisit miljardöö-

ri? Hyvä kysymys, sillä kaikki haluaisivat todennäköisesti olla mieluummin rikkaita kuin köyhiä ja välttää keskustelua äsken mainitsemasti ikuisuusongelmasta kuin todellisuudenpakona unelmiin, kuten hän on tehnyt ja ehdottaa samaa muille, vaikka samalla hän uskoo menettäneensä kosketuksen todellisuuteen, kuten hänen mukaansa kaikki muutkin hänelaisensa miljardöörit.

Mutta ei sillä väliä. Norjalaismiljardöörit ovat eri luokkaa kuin pihit ja näkymättömissä turvasyistä pysyttelevät ”roopeankkamaiset” amerikkalaiskollegansa, sillä he toteuttavat aristoteelista kolmen onnen politiikkaa; hauskanpitoa ja huvituksia, vapaan ja vastuullisen kansalaisen täydellistä elämää sekä elämän tutkimista ja siitä filosofointia bisneselämän kielellä. Petter A. Stordalen on tyypillinen aristoteelinen norjalaismiljardööri korostamalla kirjoituksissaan kultaista keskitietä ihmisten elämässä yhteisössä, ja ettei ihmisen tule olla raukkamainen toisiaan kohtaan, mutta ei myöskään liian uhkarohkea omissa yrityksissään.

Mutta norjalaismiljardöörit mellastavat medioissa Stordalenin tavoin mitä ihmeellisimmissä jutuissa toinen toisiaan vastaan - ja nämä yleisön juhlimat viihdyttäjän roolit he osaa- vat ottaa luontevasti kannettavikseen - aidossa viikinkien kilpailuhengessä, kuin pahaiset pikkupojat kuralätäkköleikissä roiskien kilpaa mutaa toistensa päälle sielujensa hulluuden kyllyydestä edistäen silti länsimaiselle sivistisyhteiskunnalle ominaista yksilön arvostusta, kunnioitusta ja vapaudenaatetta puheissaan ja toimissaan miten sen vai voi tehdä ”vapaasti” puolet valtakuntaa omistavien ökyrikkaiden logiikalla tallaamatta hirveästi totuus-käsitteen varpaille ilman suurempia kollektiivisia kipuja.

Ja kun lukee lisää pohdintoja yksilön suhteesta yhteisöönsä ja mahdollisuuksiin nyky-Norjassa Stordalenin omahyväisistä ”muistelmista”, jotka on oikeasti kirjoittanut sanelun mukaan iskevästi editoiden Jonas Forsang, tulee siihen perimmäiseen

johtopäätökseen, että kyllä näin on.

Hän on oikeassa. Olisi hauskaa pitää kivaa hänen laillaan julkisuudessa sekoillen ja samalla ison rahan bisnestä tehden. Stordalen ei kuitenkaan tee kaikkea vain hauskuuden vaan myös mainostamisen takia, kuten se, että hän nuoleskelee mainosmaisessa menestyskirjassaan suorasukaiseen tapaansa ”osta minulta tämä juttu ja niele se sitten karvoineen päivineen” suomalaisia uusretoriikan hengessä siitä, miten asiansa ja sanottavansa saa parhaiten esille tiedotusvälineissä miljoonien ihmisten mieliin muutamassa sekunnissa.

Stordalenin kirjoituksessa on yllättävää kyllä, ripaus totakin siitä huolimatta, että kaikki on hypetystä, kun hän väittää ”aina ihailleensa suomalaisia, jotka menevät aina omia polkujaan”, sillä suomalaiset ja norjalaiset eivät ole kovinkaan kaukana suorutta arvostavina ja rehteinä ”villeinä metsäläisinä” toisistaan erotukseksi ruotsalaisista, joka pitäisi olla maailmankielessä synonyymi ällöttävälle teeskentelylle, tai tanskalaisuudesta, jotka ovat kiinnostuneita vain omasta erinomaisuudestaan ja hauskuudestaan muista välittämättä, ja muiden edes ymmärtämättä heidän vaikeaa ja kauhealta kuulostavaa kieltään (tämä ei ole tahallinen loukkaus sillä äidinkieleni pitäisi alkuperäistarkoituksessaan olla juuri tuo kuvailemani kummallinen ähellys nimeltään tanska).

Mikä sitten oikeasti erottaa ulospäin suuntautuneet norjalaiset ja sisäänpäin kääntyneet suomalaiset toisistaan: kysymyksessä on norjalaisten hyvä itsetunto eli juuri tuo kuvailemani ja suomalaisessa merkityksessä kielteisen syyllistävä ”omahyväisyys” vastaan suomalaisten heikko itsetunto ja alemmuudentunto, sillä se kaikki mikä kasvatti kuin sienii sateella yhdessä vuosikymmenessä itseensä uskovat ja hurjia riskejä ottaneen uuden Norjan ökyrikkaiden ydinjoukon, ei olisi voinut edes käväistä 80-luvun juppiaikojen esikuvina olleiden suomalaissijoittajien Henrik Kuninkaan ja Pentti Kourin hurjimmista kuvitelmissa.

Juuri he panivat ensi tuulemaan Stordalenin kirjassaan kuvaamalla tavalla niin, että sen hedelmänä syntyivät myöhemmin ensin kasinotalous eli suomalainen kansainvälinen riskikapitalismi sekä sitten sen suurimpana hyödyntäjänä tunnetuksi tullut ilmiö nimeltään sikarikas pankkiiri Björn Wahlroos ja nykyinen uusi kulutusaika ilman raskasta syyllisyyden taakkaa omistamisesta tai kuluttamisesta.

Björn Wahlroosilla on paljon samoja ajatuksia kuin norjalaismiljardööreillä kun hän viittaa kirjansa ”Talouden kymmenen turhaa käskyä” (Otava 2015)” kappaleessa ”Mitä rahalla ei voi ostaa?” hienovaraisesti ekonomistina sosialidemokraattisen tasauspolitiikan loppumisesta kääntämällä päälaelleen vasemmiston koko 1900-luvulla hellimän ”riistämisuhritumisen” tematiikan – samoinhan tekee Petter A. Stordalen unohtamalla syyllistää rikkaaksi haluavan yritteliään ihmisen mainoskirjassaan - samaan aikaan kun koko maailma odottaa edelleenkin henkeään pidätellen kapitalismin romahdusta milloin mistäkin syystä ja jonkun uuden idean nousua maailman uudeksi johtavaksi aatteeksi.

Riistämisessä on Nallen ja norjalaismiljardöörien mielestä kysymys siitä, että käydään toisen taskulla oman sijasta. Marxin analyysi yhteiskunnasta oli heistä epätäydellinen ja aikaansa sidottu, samaan aikaan, kun 1800-luvun liberalistit keskittyivät todistelemaan vapaiden markkinoiden aina automaattisesti etsiytyvän tasapainoon. Mutta koska kettu on kanatarhan vahtina tässä tapauksessa, eikä kukaan uskaltanut tai halunnut kyseenalaistaa heidän sanojaan, unohtui että riistämisestä puhuivat itse riistäjät, kääntäen riistetyt riistäjiksi, ajamalla kuin käärmettä pysynpiippuun sitä samaa nöyrää alamaismenteliteettia, mitä vastaan kansan syvät rivit olivat vuosisatoja tapelleet ennen kuin keksittiin norjalaisdekkarit korvaamaan oikeudenmukaisuuden puute riistämisen jatkuessa taustalla yhtä näkymättömänä kuin hiipivä kauhu täydessä raitsikassa.

Kohtalonyhteys

Nuortevan mukaan poliittisen skandinaavisuuden laimentumisen jälkeen se suuntautui enemmän kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen suuntaan. Hänen mukaansa pohjoismaiset kulttuuripersoonat vaikuttivat kansainväliseen käsitykseen siitä, mitä olivat Pohjoismaat – ei kukin erikseen, vaan kaikki yhdessä. Pohjolasta ei tullut eurooppalaista suurvaltaa poliitissa tai sotilaallisessa mielessä vaan onnekseen kulttuurisessa. Pohjoismailla on jokin yhteys toisiinsa – muukin kuin vain vuosisatojen tapojen muokkaama yhteinen historia ja maantiede, kuten Suomella ja Norjalla.

Voi väittää, että Suomella ja Norjalla on ollut sekä yhteispohjoismaisessa historiassa sydänten ja ajatusten välinen ”kohtalonyhteys”, mikä on joskus ollut toiselle voitoksi ja toiselle tappioksi, kummankaan niin haluamatta. Yksi tällainen ”kohtalonyhteys” on ollut rauhankysymys itsenäistymisen alkuvuosikymmeninä ja sota sekä siihen joutuminen II ms:n aikaan. Rauhanidealismia Suomessa edusti pieni kommunistien ryhmä. Norjassa sitä edustivat sekä vasemmistososialistit että etenkin ylioppilasnuoriso, jonka puheenjohtajana toimi vuonna 1938 dosentti Halvard M. Lange, joka kutsui Suomen rauhanoppositioon kuuluvan tunnetun edustajan, kansanedustaja Cay Sundströmin Osloon puhumaan Pohjolasta sodan vaaran edessä ja hyvien ihmisten kollektiivisesta vastuusta estää edessä mahdollisesti häämöttävä suursota.

He molemmat uskoivat sinisilmäisesti vielä vuotta ennen II ms:n puhkeamista, että yhdistämällä voimat sodanlietsot vastaan sota olisi vältettävissä ja Pohjolan pienet valtiot voisivat turvata siten olemassaolonsa jos vain rauhanomaiset vallat liittäisivät voimansa yhteen, ja kaikki hyökkäysaikeet ja sotasuunnitelmat kilpistyisivät niiden ylivoimaan maailmalta

puhaltavaa pahaa vastaan. Hitler oli kuitenkin suunnitellut jo valmiiksi monen maan surkean tulevaisuuden kohtalon. Pohjois-Eurooppa ja erityisesti Pohjoismaat näyttelivät Hitlerin näissä suunnitelmissa tärkeää roolia, missä Ruotsin Kiirunan malmikuljetusten turvaaminen ja kuljettaminen Saksaan ke-säisin Luulajan sataman ja talvisin Narvikin sataman kautta oli yksi sodan tärkeimpiä huolto-operaatioita.

Tanskaa ja Norjaa vastaan 9.4.1940 käynnistetty hyök-käys sekä Suomen jatkosota 22.6.1941 täydensivät Hitlerin kuristavaa haarukkaotetta pohjoisesta, joka ulottui Norjan länsirannikolta Bergenistä aina Neuvostoliiton Petroskoihin ja Pohjanmereltä Jäämerelle. Koska suomalaisille ei ole ihan selvää mitä tämä ”kohtalonyhteys” käytännössä tarkoitti, olen valinnut tähän kolme erilaista, erilaisista näkökulmista, kirjoitettua kirjaa valaisemaan asiaa monelta eri kantilta; ”Hitlerin Pohjoinen rintama – Saksan armeijan operaatiot Norjassa ja Suomessa” (Minerva 2013) -kirjan on kirjoittanut englantilainen Emmy-palkittu historioitsija Bob Carruthers, ja siitä millaista sota on tavallisen vastarintamiehen silmin katsot-tuna norjalaisen Gunnar Sönsteby ”Vastarintamies n:o 24” (Gummerus 1962)-kirjan sekä Norjan lehdistöstä sodan ja vihollismiehityksen aikana kertova Per Johansenin ”Me eläm-me – sittenkin!” (Kustannustalo Helsinki 1945).

Gunnar Sönstebyn kirjan kaksi kiinnostavinta lukua ovat ”Laskuvarjolla Skrim-tunturille sekä ”Natsien arkisto kaapa-taan”. Jo heti kirjan alkusivuilta käy selväksi ”sydänten tykittä-vä kohtalonyhteys” maidemme välillä, kun hän kertoo miten Suomen talvisota sai heidät, nuoret koululaiset näkemään Norjan aseman vakavammassa valossa. Eräänä päivänä hän tapasi tytön, joka oli hänen luokkatoverinsa. Tyttö kysyi heil-tä heti, mikseivät he olleet ilmoittautuneet vapaaehtoisiksi ja lähteneet Suomeen?” Gunnar Sönstebyn kirjan alkusanat on kirjoittanut Norjan entinen puolustus- ja oikeusministeri sekä korkeimman oikeuden jäsen Jens Chr. Hauge, joka kehuu

tuloksena olevan ”tavalliset mitat ylittävä teos”:

”Sönsteby oli v. 1940 nuori ylioppilas. Hän taisteli Hans-teenin hiihtokomppaniassa Nordmarkassa. Vastarintaliikkeessä hän oli mukana ensi hetkestä. Hän työskenteli maanalaisen lehdistön tehtävissä ja osallistui salaisen järjestön, Milorgin, toimintaan. Hänestä tuli jo hyvin varhaisessa vaiheessa englantilaisten erityinen luottamusmies miehitetyssä Norjassa ja hän teki sodan ensimmäisen vuoden aikana monta matkaa Oslon ja Englannin Tukholman-lähetystön välillä saksalaisten sulkeman rajan poikki. Vuonna 1943 hänet kutsuttiin Englantiin ja koulutettiin siellä vastarintaliikkeen myöhempiin tehtäviin. Saman vuoden syksyllä hän palasi Norjaan ja suoritti jo ennen vuoden loppua kokonaisen sarjan uhkarohkeita tuhoamistehtäviä, toimi kotijoukkojen keskusjohdon yhtenä päällikkönä ja ns. Oslon ryhmän epävirallisena, mutta itseoi-keutettuna johtajana. Numero 24:tä muodostui suorastaan käsite ja hänellä oli kotirintaman salaisessa verkossa avain-asema.”

Bob Carruthers aloittaa kirjansa ”Hitlerin Pohjoinen rin- tama” muistuttamalla lukijaa ns. Skandinavian dilemmasta eli Englannin ja Saksan välisten suhteiden merkityksestä elämän ja kuoleman kysymyksenä myös näille maille, halusivatpa he sitä tai eivät, sillä mikäli nämä kaksi maata, joista toisella oli ylivoimaiset meri- ja toisella ylivoimaiset maavoimat, julis- taisivat sodan toisilleen, Skandinavian maiden asema olisi erittäin tukala – omaksuivatpa ne minkä linjan hyvänsä, nii- den tilanne olisi uhkaava ja voisi päättyä katastrofin, kuten kävikin, ihan kuten Suomellekin. Kirjasta selviää millainen kohtalonyhteys maillamme oli sodan syttymisen aikaan.

Norjalla oli jo I ms:sta ikäviä kokemuksia, kun britit oli- vat vaatineet elokuussa 1918 Norjaa miinoittamaan Kar- möyn-saarten lähistöllä olleen vesialueen. Norjan suojaiset vuonot houkuttelivat Saksan merivoimia, sillä niiden suo- jista alukset pystyivät murtautumaan avomerelle mistä päin

Norjan rannikkoa tahansa hyökkämään vihollissaattueiden kimppuun. Saksan Norjan suurlähettiläs oli ulkoministerin kehotuksesta antanut ”selkästi mutta ystävällisesti” ilmoituksen Saksan II ms:n sytyttyä kunnioittavansa Norjan itsenäisyyttä, mikäli se pysyy puolueettomana. Britit viestivät auttavansa Norjaa, jos ”maa olisi liittoutuneille myötämielinen rautamalmiasiassa ja joutuisi tämän vuoksi saksalaisten kostoiskun kohteeksi”.

Pian tuli Saksan sodanjohdolle selväksi, ettei sotaa brittejä vastaan voiteta mereltä käsin, missä briteillä oli ylivoima, ellei Saksa saisi vähintäänkin tukikohtia aluksilleen Trondheimista ja Narvikista. Joulukuussa natsi-Saksan korkeinta poliittista ja sotilaallista johtoa Berliinissä tavannut Norjan fasistijohtaja Quisling korosti saksalaisille Norjan strategista merkitystä sodassa Isoa-Britanniaa vastaan ja ehdotti muodostavansa Norjaan saksalaismielisen hallituksen. Ehdotuksen mukaan hän kaappaisi vallan saksalaisten avulla, minkä jälkeen hänen hallituksensa pyytäisi virallisesti avukseen Saksan armeijan. Hitler hylkäsi Quislingin suunnitelman nousta valtaan puolueineen Norjassa epärealistisena. Sen sijaan Quislingin oli oltava puolueensa kanssa valmiina auttamaan Saksaa, kun britit pakottaisivat Saksaa suojaamaan kulkureittejään Norjaan.

Suomen talvisodan tapahtumat vaikuttivat saksalaisvastaisen mielialan voimistumiseen Norjassa mutta samalla myös paradoksaalisesti sinetöivät Norjan kohtalon natsien kynsisä. Britit yrittivät taivutella Norjan hallitusta sopimukseen operoidakseen Norjan aluevesillä. On yllättävää lukea Caruthersin kirjasta, ettei Hitler ollut vielä vuodenvaihteeseen mennessä lyönyt lukkoon mitään lopullista suunnitelmaa Norjan suhteen. Hitlerin kiinnostus Norjaa kohtaan alkoi kasvaa vasta, kun liittoutuneet suunnittelivat huhujen ja sanomalehtikirjoitusten mukaan puuttumista Suomen tilanteeseen – tässä karmaisevin maidemme välinen historiallinen kohtalonyhteys.

Saksan ensisijainen tehtävä oli Norja-politiikassaan estää Ison-Britannian interventio Skandinaviaan sekä Itämeren alueelle, turvata rautamalmin saanti Ruotsista sekä hankkia meri- ja maavoimille tukikohtia brittejä vastaan tehtäviin hyökkäyksiin ja siksi hän valmisteli operaatio Weserubungin nimellä tunnettua Norjan maihinnousua. Näin syntyivät käytännössä ne ajatukset ja tapahtumat, jotka johtivat Norjan valloittamiseen. Norja oli tärkeä nimenomaan merisodan menestyksen turvaamiseksi brittejä vastaan. Hitler sijoittikin heti 28 sukellusvenettä Narvikin, Trondheimin, Bergenin ja Stavangerin edustalle.

Bob Carruthers kirjoittaa, että vaikka Suomen ja Neuvostoliiton allekirjoitettua rauhansopimuksen 12. maaliskuuta 1940 Moskovassa operaatio Weserubung laitettiin hetkeksi jäihin, niin osa sukellusveneistä lähti matkaan jo pääjoukkojen lähtiessä myöhemmin. Osa sotilaallista johtoa alkoi pitää Weserubungia tarpeettomana, koska saamaan aikaan toteutettava operaatio Gelb sitoi brittiläiset ja ranskalaiset maa- ja ilmajoukot. Länsirintamalla käytiin 10. toukokuuta 1940 saakka valesotaa, minkä aikana vapaat kädet muualla omannut Saksa valloitti lopulta Norjan.

Carruthersin mukaan erillisenä sotilasoperaationa toteutettu saksalaisten Norjan miehitys oli ehdottomasti onnistunut, hyvin suunniteltu ja taitavasti toteutettu sotatoimi, Saksa vain sortui hänen mielestään samoihin virheisiin, jotka tulivat myöhemmin aiheuttamaan sen tappion. Yksi syy siihen oli kirjoittajan mukaan myös Saksan alunperin suunnitteleman ”rauhanomaisen miehityksen” epäonnistuminen vihatun Quislingin aiheuttaessa ”alusta lähtien kiusallisia tilanteita”.

Kolmas kirja, Per Johansenin ”Me elämme – sittenkin!” kertoo lehtimiehen elävällä tyylillä Norjan lehdistöstä sodan ja vihollismiehityksen aikana, ja siitä tärkeimmästä sekä symbolisesta kohtalonyhteydestä, mikä maidemme vapaan sanan edustajilla on suhteessa totuuteen ja ihmisten mielten muok-

kaamiseen, kun pelissä ovat isot panokset – eli estää profees-
tallisesti nykyajallemme ”valheen esiinmarssi”- Johansenin
kirjan toisen luvun mukaisesti.

Kirja alkaa dramaattisesti siitä kun toimituksessa alkaa kau-
kokirjoituskone aikaisin aamupäivällä naputtamaan Norjan
Sähkösanomatoimiston (Norsk Telegrambyrå- NTB) tiedo-
tetta Englannin ja Ranskan ministerien käynnistä ulkominis-
teri Kohtin luona aamulla kello 5, joka oli ilmoittanut, että
samana yönä oli Norjan aluevesille kolmeen kohtaan laskettu
miinakenttä saksalaisen laivaliikenteen lopettamiseksi Norjan
rannikolla – toisin sanoen siis malmin viennin estämiseksi
Ruotsista Saksaan.

Saksalainen 80-100 aluksen laivasto oli nähty Tanskan
Belteissä matkalla pohjoiseen mutta vielä tässäkin vaiheessa
norjalaiset eivät usko Saksan hyökkäykseen, ennen kuin ovat
silmätysten itse tapahtuneiden edessä. Huhtikuun 9. päivän
tapahtumista huokuvat läpi hämmennys, mielenmasennus,
lamaannus, sekasorto ja toivottomuus. Näin kuvailee lehdis-
tön reaktiota kirjassaan Johansen, joka itse kirjoittaa, ettei
koskaan tule unohtamaan sitä tummaa raskasta kuljetusko-
netta, joka ylittäessään hänen talonsa hipoi vieressä kasvaneita
honkien latvoja lipuessaan esiin harmaassa aamunsarastukses-
sa, ja sen jyrinä vaimeni kuin kylläisen ja tyytyväisen eläimen.
Johansenin mielestä pelottava hirviö oli kuin ”menneiden ai-
kojen sisilisko”.

Johansen lukee miehityspäivän aamulehdestä irvokkaan
mainoksen ”Ottakaa romantiikasta vaari! Älkää koskaan
antako ihmisten inhota Teitä kainalohien takia. Käyttäkää
Taboota kahdesti viikossa niin olette turvassa”. Toimittaja
irvailee huomioilleen lehdelle, minkä tulisi olla virallisen seli-
tyksen mukaan oman aikansa kuvastin. Toisaalta se toteutuu
hänen mielestään kahdellakin tavalla huhtikuun 9. päivänä:
peili antaa sekä vääristetyn ja ylösalaisen, että samalla myös
ilmeisen oikean kuvan. Johansen ei tunne itseään oikein va-

kuuttuneeksi, ikuinen epäilijä ja irvileuka kun on jo ammat-
tinsa puolesta. Seuraavaksi hän lukee mainoksen ”Falcon on
ratkaisut pulman, kevään suuri Falcon-uutuus on käännettävä
takki”, ja ymmärtää tahallisesti väärin ilmoituksessa olleen
jonkin syvemmän avistuksen siitä, että ”takki olisi ehkä kään-
nettävä?” Takinkääntäjiä oli kuitenkin ennakoidusti vähän.
Sitä enemmän itsepäisiä ja omaan asiaansa uskovia toimitta-
jia, joita kuolema korjasi runsaan sadon Norjan lehdistössä
uuden järjestelmän aikana sillä, arviolta 4/5-osaa koko maan
lehdistöstä likvidoitiin. Uudeksi valtakunnan ykköslehdeksi
tuli Quislingin pää-äänenkannataja ”Fritt Folk”.

Oslolaisista lehdistä lakkautettiin kommunistipuolueen
lehti ”Arbeideren” kesällä 1940 samalla kun puolue hajoitet-
tiin, huolimatta Johansenin mielestä siitä, ettei lehti kuulunut
niihin, jotka omaksuivat vaativan asenteen miehittäjiin näh-
den. Myös työväenpuolueen ”Arbeiderbladet” lakkautettiin ja
riippumaton, vapaamielinen ”Tidens Tegn” ilmoitti olevansa
pakotettu lopettamaan. Vasemmistoradikaalinen ”Dagbladet”
lakkautettiin väliaikaisesti ja myöhemmin lopullisesti. Samoin
kävi oikeistolehti ”Morgonbladetin” Muista oikeistolehdistä
suurimpaan eli Aftenposteniin asetettiin natsijohto. Johan-
nessen kuvailee miten puoli vuorokautta sodan syttymisen
jälkeen ilmestyvällä päivälehdellä oli kaksi pääkirjoitusta.
Toisen aiheena oli ”Turvallisuutemme ja tulevaisuutemme”,
joka käsitteli lehden omaa puoluetta ja sen politiikkaa, toisen
otsikkona oli ”Mira”:

”Se käsitteli bergeniäistä ”Mira”, joka viimeisellä mat-
kallaan Englannista Norjaan oli kahdeksan kertaa joutunut
saksalaisten lentokonehyökkäyksen kohteeksi. Saksalaiset
yrittivät parhaansa surmataksaan mahdollisimman monta
aluksen 107 matkustajasta. ”Tällainen sotamoraali on tuskin
omiaan lisäämään kunnioitusta hyökkääjiä kohtaan”, kirjoj-
tettiin artikkelissa saksalaisten sotilaiden marssiessa samaan
aikaan hoilaten kaduilla. ”Asiain kehittyessä tähän suuntaan

on kaikkien puolueettomien maiden ryhdyttävä lähempään yhteistyöhön kyetäkseen puolustamaan oikeutettuja etujaan”, kirjoitti lehti edelleen luottavaisesti.”

Samaan aikaan Johansen istui kellarissa turvassa kollegoidensa kanssa odottamassa ”Vaara ohi”-merkkiä. Sitä ei tullut vaan turvaa hakevien lukumäärä kasvoi nopeasti moneen sataan kellarissa poliisipatrullien tuodessa koko ajan lisää. Ja kun he palasivat pikkuhiljaa maanpinnalle huhujen varjoisasta maailmasta, he kuuluivat radiosta miten Oslo-vuonossa oli havaittu vieraita sota-alueita ja Oslo pimennettiin varovaisuustoimenpiteenä. Eivätkä he tienneet alkaessaan puhelimitse metsästäämään tietoja sodan kestäneen jo kaksi ja puoli tuntia. Uutiset olivat virhemarginaaliltaan tätä luokkaa ”Kristiansand on määrätty pimennettäväksi”, vaikka todellisuudessa kaupunki oli jo valloitettu ja norjalaissatamakaupunkien yössä paloi laivoja, kuului pamauksia ja räjähdyksiä, jotka vapisuttivat maata ja saivat taivaan ja meren loistamaan yhtenä liekkimerenä. Johansen raportoi kaiken keskeltä, miten pilvistä ilmestyy suuri kone ylittäen matalalta Nesoddländetin pudoten vieläkin alemmaksi. Samalla hetkellä lentää talon keskiosan yli Johansenin suurin koskaan näkemä taistelukone. Huhtikuun 9. päivän lehdet julkaisevat myös kuuluisan NTB:n tiedotteen, jonka se on saanut ulkoministeriltä itseltään:

”Lopuksi ministeri sanoi, että meidän on vain toivottava, ettei tilanne kestäisi kovin kauaa, ilmoittaen samalla, että yöllä annetaan yleinen liikekannellepanomääräys...”

Lehden jonkun sivun alaosassa on vielä pieni ilmoitus, missä kerrotaan saksalaisten katkaissaan Drammensveinin Fornebon kohdalta ja takavarikoineen ohittavat autot. ”Vihollinen marssi aamupäivällä Drottningholmsvägenille. Tilasi linjaa numero 62 liikennöivän auton ja lakkautti numeron 11 Ängsbybanenilla. Ohittaa nyt Friedhemsplanin matkallaan keskustaa kohti”, kirjoittaa Johansen ja jatkaa ”Jokseenkin tällaisilta kuulostaisivat tapahtumat Tukholmaan sijoitettuna”.

Maantieteellis- poliittinen Norja

Kyllikki Tuominen on kirjoittanut pienen mutta hellyttävän matkaoppaan Norjasta Tiedon ihmemaailma-sarjaan no 3 ”Kaunis ja Karu Norja” (WSOY 1949). Kirja paljastaa, ettei öljy ole ollut Norjalle elinehto vain vuoden 1973 öljylöydön jälkeen, ja on hyvä esimerkki siitä, millainen Norja oli ennen öljybuumia, miltä maa näytti ja miten siitä ajattelivat siellä käyneet suomalaiset:

”Jos ottaa Norjan kartalla erilleen muusta Skandinaviasta, se näyttää aika kummalliselta. Se on pitkän pitkä ja keskiosaltaan kapean kapea. Vain kumpikin pää, varsinkin eteläinen, on hieman leveämpi. Trondheimin vuono ja pohjoisempaan Länsivuono pistävät syvälle mantereeseen. Eivätkä nämä vuonot ole ainoat. Koko rannikko on pitkin pituuttaan niin rikkonainen, että rantaviivan koko pituudeksi, vuonot mukaanlukien, on mitattu 20.000 kilometriä. Se on yhtä paljon kuin matka pohjoisnavalta etelänavalle.”

Tämä on hyvä huomio. Suoraan mitattuna välimatka mantereen pohjoisimman kohdan, Nordkynin ja eteläisimmän, Lidnesin välillä on 1752 kilometriä. Kartan leveyspiirejä tarkastellessa huomaa kuitenkin, että Norja ulottuu sekä pohjoisemmaksi että etelämmäksi kuin Suomi. Kapeaa ja pitkää

Norjaa kannattaa lähestyä alueellisen järjestyksen ja ihmisen luontosuhteen klassisesta tarkastelukulmasta, sillä pelkistetysti sanottuna Norja on parhaimmillaan pienten alueiden ja luonnon maantiedettä, jossa pitkää merirajaa suojaa mantereelta pitkä vuoristoraja.

Norja on aina ollut myös vaikeakulkuinen maa. Tuomisen aikaan tiet olivat vielä kärrypolkuja eikä niillä ollut päällystettyä suurimpien kaupunkien pääteitä lukuunottamatta. Norjan erityispiirteitä ovat maantietunnelit ovat aina silloin tällöin huonon kuntosensa takia yleisen kritiikin aiheena. Juuttuipa eräänä iltana kuningas erääseen Oslon tunneliin, niin että maailmalle lähti ennen aikaisesti viesti kuninkaan kuolleen, vaikka kyseessä oli vain ”tyypillinen tunneliromahdus”, jotta Norjassa on edelleenkin kansalaisten mielestä ihan liikaa. Norjan kautta kulkeva leveyspiiri jatkuu lännessä Grönlantiin ja idässä Siperiaan. Grönlannissa vallitsi jääkausi ennen nykyistä ilmastonmuutosta. Tuomisen mukaan vuonna 1949 Siperiassa oli vielä maailman kylmin kohta. Huomio on siksi tärkeä, että norjalaisilla on asutusta samoilla leveysasteilla, joissa voi silti elää meren ansiosta:

”Vaikka Norja on näin kaukana pohjoisessa, se kuitenkin meren välityksellä saa osansa maapallon kuumimpien seutujen lämmöstä. Kaukaa Atlantin valtameren eteläosista kiertää Golf-virraksi nimitetty merivirta, joka tuo tullessaan lämminvettä Norjan rannikolle niiden koko pituudelta. Siksi meri ei siellä juuri koskaan ole jäässä, vaan laivoilla voidaan liikkua kautta vuoden. Keskitalvella on meriveden lämpö Jäämeren rannallakin +3 astetta.”

Tämän tärkeän huomion Norjan erillispiirteestä, joka tekee Norjasta poikkeuksellisen, opimme jo ensimmäisillä maantiedon tunneilla koulussa. Norjassakin luonnosta, tosin estetisoimalla se puhtaana ja alkuperäisenä moniin muihin maihin verrattuna, on tehty matkailuvaltti ja tuotteiden ekologinen alkuperä näyttölee merkittävää roolia hinnoissa ja

markkinoilla. Hyvänä esimerkkinä tästä on se, miten Tuominen kirjoittaa ihailevan juhlallisesti Norjasta ja sen luonnosta, miten tunturien sydämessä on juhlallisen ja kaamean yksinäistä. Vain siniset varjot ja paljaiden kallioiden rosoiset seinämät erottuvat ikuisen lumen valkeudesta:

”Kartassa Norja on suurimmaksi osaksi väritytty ruskeaksi. Tummimman ruskeassa on valkoiseksi värjättyjä kohtia. Siellä vuoret ovat niin korkeat, ettei lumi sula kesällä, vaan muuttuu jääksi. Näin syntyy jäätiköitä, jotka lähettävät pitkiä kielekkeitä laaksoihin. Vihreää väriä on kartassa vain maan eteläosassa ja kapeana kaistaleena rannikolla. Mutta monin paikoin tunturien rinteet laskeutuvat äkkijyrkkinä mereen saakka.”

Norjan tekee viettäväksi sen karuus ja alkuvoimaisuus. Tunturien jäätiköistä ja laajoista soista Norjan joet saavat alkunsa. Monet joet olivat Tuomisen aikaan, ja ovat yhä lyhyitä, jyrkkiä ja koskisia. Niistä ei juuri ole kulkuväylyksi, mutta tukkeja niissä pystyi menneinä aikoina uittamaan ja ne antavat sähkövoimaa. Tuominen miettii, että vaikka Norja oli silloinkin niin kaukana pohjoisessa ja niin korkeaa maata, oli sen ilmasto Golf-virran vaikutuksesta lauhkeampi kuin missään muussa pohjoisessa maassa. Myös tämä tekee Norjasta erilaisen Pohjoismaan. Talvi ja kevät ovat leudoimmat rannikolla ja sitä kylmemmät, mitä kauemmaksi sisämaahan mennään. Oikeaa talvea, sellaisena kun suomalaiset sen tottuivat käsittämään marraskuusta huhtikuuhun ennen aikaan lumisena, kylmänä ja jäisenä, ei Norjan rannikoilla ole. Kesä taas on siellä viileä ja lämpimin sisämaassa. Rannikolla vallitsee meri-ilmasto. Lämpö on melko sama Etelä- ja Pohjois-Norjassa:

”Meri on lämmin ja vallitsevat länsituulet tuovata tullessaan runsaasti kosteutta. Rannikolla ilma joutuu kohoamaan tunturiseinämaa ylös ja jäähtyy. Silloin siinä oleva kosteus muuttuu sateeksi. Norjan länsirannikolla sataa tavattoman paljon, monin paikoin kaksi, jopa kolmekin metriä vuodessa.”

Norjan karuutta Tuominen ei väsy ihmettelemään kirjas-

saan, sillä suurimmassa osassa Norjaa ei kasva mitään vaan se on joutomaata. Joutomaata on hänen mukaansa juuri tuntureilla. Kasviton kivikko, jäkälä, sammal, kanerva sekä hie-
man alempana paju, kataja- ja vaivaiskoivupensaat verhoavat
laajoja alueita:

”Metsä ei menesty niin korkealla merenpinnasta. Ylim-
mäksi kapuaa puista tunturikoivu, joka muodostaa met-
sänrajan. Metsänraja on Etelä-Norjassa 1000-13000 metrin
korkeudessa, mutta laskeutuu pohjoiseen päin mentäessä 400
metriin. Pohjois-Norjan, Ruijan rannikolla on korkeutena
vain 100 metriä.”

Mutta on Norjassa metsiäkin. Sen todistaa Tuomisen kir-
jaansa ottama kuva Oslon lähellä sijaitsevista pyökkimetsis-
tä, jotka ovat luonteenomaisia yleensä keskieuropalaiselle
maisemalle. Tuomisen kuva on otettu Oslo-vuonon suulta.
Kuvasta näkyy, miten varjostavien pyökkien juurella oleva
maa on miltei kasviton:

”Kuitenkin Norja on Euroopan metsäisimpiä maita. Kuusi,
mänty ja koivu ovat yleisimmät puulajit. Kuusta ei kuitenkaan
ole länsirannikolla muualla kuin vuonojen perukoissa eikä
liioin aivan pohjoisessa. Lehtipuuta on havumetsän seassa,
etelässä jopa kaikkia Suomen jaloimpia lehtipuita sekä pyök-
kejäkin, joista ei Suomessa lainkaan kasva.”

Suurin osa Norjan kaupungeista on etelärannikolla, kaik-
kein useimmat Oslo-vuonon rannoilla. Tuomisen aikaan kau-
punkeja oli vain sisämaassa, Oslon pohjoispuolella olevalla
alueella:

”Jos suomalainen saapuu Norjaan etelästä Skakerrakin
poikki kulkevassa laivassa, hän kokee pienoisen pettymyk-
sen. Hän tietää lähestyvänsä maan pääkaupunkia, Osloa, joka
sijaitsee samannimisen vuonon perukassa mutta Oslo-vuo-
no ei ole meidän mielikuvituksemme eikä kuvakirjojemme
Norjaa. Laiva kulkee peninkulman toisensa jälkeen aukeassa,
leveässä merenlahdessa. Siinä missä vuono on kapeimmillaan,

vartioivat Oskarsborgin linnoituksen tykit Oslon porttia merelle päin.”

Paljon on muuttunut noista Tuomisen kuvaamista ajoista sekä Norja että Oslo. Rajanveto norjalaisen ja muun maailman välillä on muuttunut samalla laajemmaksi kun myös heidän ympäristösuhteensa on kulutuksen kautta globalisoitunut ja olla sekä oikeassa että voittaa koko ajan karannut inhimillisen rajan ylitse ilman, että siitä ymmärretään maassa, joka kehuu itseään. Taustalla vaikuttaa näistä lähtökohdista nousevia kulttuurisia arvoja ja arvostuksia, joista yksi on kaikkialla vaikuttava nurkkapatriotismi. Norja on näet monimuotoinen paketti, jonka voi silti ymmärtää yhdellä silmäyksellä yhdeksi suureksi kokonaisuudeksi etelän Stavangerista Keski-Norjan Trondheimin kautta pohjoisen Tromssaan ja aina Finnmarkin läänin kveenien Pyssyjoelle asti.

Norjalaiset Egil A. Wyller ja Öivind Andersen, jotka kuuluvat pohjoismaiseen Platonselskabet-nimiseen aatehistorialliseen seuraan, ovat innoittaneet norjalaista maantiedon tutkija Inger Birkelandia, joka on vuonna 2002 viitannut kreikkalaiseen ”chora”-käsitteeseen Platonin Timaios-dialogista osana näkemystään maantiedosta, joka sopii hyvin myös raamiksi ”maantieteellispoliittiselle” Norja-näkemykselle nimenomaan siinä suhteessa, mitä Platonille ”chora” merkitsi syntyminen ja lähtemisen alkutilana, mistä käsin ympärillä oleva reaalioliittinen oivallus materiaalisen maailman toteutumisesta syntyy havaittavana maantieteenä, jolloin aistein tunnistettava tila on syntyminen ja häviämisen piirissä kotipaikan suhteen rakentuessa tutun ja erilaisen rajankäynnin välillä.

”Chora” on osa ikuisesti olevaa, ja se tarjoaa siksi lähtötilan ja paikan missä olla sekä perustan materialisoivalle maailmalle. Kreikkalaisten ”chora” olkoon siksi tämän luvun sekä synonyymi merelle että samalla siitä kumpuavan norjalaisen maantietokäsityksen status quo. Ja vaikka luonto ei esiinny tavallisesti Euroopassa niin täyteläisenä, rehevänä kuin Aasiassa

ja Afrikassa, Norjan rannikkojen, luotojen ja luonnon vasta-kohtaisuudet ja karu viehätys on tehnyt Norjan luonnosta ihan oman lukunsa eurooppalaisen maantieteen piirissä. Norjan poliittisen maantieteen, joka nojaa enemmän historiallisiin tapahtumiin, josta se ottaa esimerkkinsä ja kehittää päätelmänsä, on joidenkin mielestä toiselta nimeltään geopolitiikka, joka käsittelee etupäässä nykyajan valtiollisia tapahtumia ja pyrkii vaikuttamaan poliittiseen kasvatukseen maantieteellisten tosiseikkojen pohjalla Norjasta merivaltiona.

Mutta nämä määritelmät ovat vanhoja eivätkä enää kuvaa tyhjentävästi suurien haasteiden edessä koko kuvaa maantieteellisestä ”chorasta”. Näiden molempien ymmärtäminen edellyttää jonkinlaista historian tuntemista. Siksi kirjan alussa on ensimmäinen luku ”Lyhyt Norjan historia numeroina”. Mutta se ei yksin riitä eikä tämä kirja riitä selittämään tyhjentävästi norjalaisen ”choran” eroavuuksia muuhun selitysmaailmaan verrattuna. Siksi kuvaan tätä ”choraa” maantieteellispoliittisesti, jolloin hyvä lähtökohta on muistaa Norjan olevan euroopalaiselta mantereelta katsottuna historiallisesti pieni ja eristäytynyt atlanttinen meri- ja kalastusyhteiskunta, joka leviää pitkälle kapealle alueelle, vaikeakulkuisten vuonojen ja vuorten vuorotellessa maisemissa yhtä paljon kuin ihmisten olemuksissa ja mielissä.

Napoleonin kukistuttua Euroopan kartta näytti hetken aikaa vakiintuneen uomiinsa ennen kuin alkoi syntyä kuin sieniä sateella uusia valtioita; 1814 Norja, 1829 Serbia ja Kreikka, 1830 Belgia, 1861 Romania, 1860/1870 Italia, 1871 Saksa, 1878 Bulgaria ja Montenegro, 1913 Albania sekä ms:n jälkeen 10 itsenäistä valtiota: Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekkoslovakia, Jugoslavia, Islanti, Danzig ja Irlannin vapaavaltio sekä Itävalta ja Unkari. Kun saksalainen maantieteilijä Friedrich Ratzel lanseerasi geopolitiikka-sanan 1800-luvun lopussa, hän tarkasteli teoksessaan luonnonolojen vaikutuksia valtioiden syntyyn ja kehitykseen, mikä Nor-

jan tapauksessa antaa yhden selitysmallin vanhan Norjan eli siis ennen vuoden 1973 öljylöytöä olleen maan syntyyn ja kehitykseen sekä väestörakenteeseen mutta ei riittävää eikä tarpeeksi monipuolista selitystä siitä, miten ”chora” muuttui ajan myötä ja sen merkitys. Vai muuttuiko, sillä vaikuttaa että monet uhohtivat, että Norjassa ”chora” on kaikki kaikessa, jopa niin että maata voi hyvin kutsua merivaltioksi, olihan sillä 1800-luvulla maailman neljänneksi suurin laivasto?

Norjan luonnollinen huoli Jäämerestä ja siellä olevista satamistaan sekä Huippuvuorista vaikuttaa tätä vasten ymmärrettävältä norjalaiseen maantieteellispoliittiseen kokonaisymmärrykseen kuuluvalta peruseriaatteilta, mistä ei tinkitä tippaakaan Norjan kanssa pohjoisen meriherruudesta taistelevan suurvalta-Venäjän kanssa siitä huolimatta, että Venäjän alue toissa vuosisadan vaihteessa ulottui Itämerestä Isoon valtameren ja Jäämeren rannikolta Mustaanmereen ja Kaspianmereen. Iivari Leiviskä kuvaa meriongelmia kirjassaan ”Poliittinen maantiede” (Kauppalehden kirjapaino 1938) ennemminkin Pohjoismaiden keskinäisenä geopolittisena kohtalonkysymyksenä:

”Keskiajalla koetti Tanska saada ylivallan Itämerestä Pohjanmereen johtavien salmien ja näiden merten ympäristössä vallaten Etelä-Ruotsin ja Etelä-Norjan ja yrittäen asettua Vieroon. Samoin hansakaupungit yrittivät rajoittaa pääsyä Itämereen Tanskan salmien kautta. Kustaa Adolfin aikana Ruotsi yritti saada koko Itämeren valtapiiriinsä ja saikin haltuunsa Ruotsin ja Suomen rannikoiden lisäksi Inkerinmaan sekä Etu-Pommerin Itämeren rannikolla.”

Leiviskän geopolittinen selitys on edelleenkin hyvä eikä ole tippaakaan vanhentunut muuttuneista olosuhteista ja historiasta huolimatta. Se kuvaa myös Norjan, Ruotsin, Tanskan ja Suomen vaikeaa asemaa Saksan ja Venäjän välissä sekä sitä, miksi Britannia ja Yhdysvallat eivät syö kilpaa samalla kaukalolla Pohjoismaiden kanssa, vaan ovat näiden luonnol-

lisiä liittolaisia ja yhteistyökumppaneita logistisessa mielessä, mutta myös aivan erityisesti muista Pohjoismaista poiketen Norjan strategisesti tärkeän rannikon merkitystä Britannialle ja Yhdysvalloille – asia, jota Suomessa on ollut vaikea jostain kumman syystä ymmärtää, vaikka sekä historiallisesta perspektiivistä että kartalta paljaalla silmällä katsottuna asia on enemmän kuin ilmeinen.

Kun katsoo pitkän merirajan omaavaa Norjaa Atlantilta, huomaa ettei Norja ole kulkeutunut minkään ”ajopuuteorian” mukaisesti Britannian ja Yhdysvaltojen syliin, vaan on aina siellä ollut, kuuluen historiallisesti tähän kolmen merivaltakunnan muodostamaan Atlantin tiiviiseen perheyhteisöön. Tämä reaalioliittinen ymmärrys ”choraan” sitoo Norjan geopolittisesti enemmän Atlantiin kuin Eurooppaan ja Pohjoismaihin, valtion muodon ollessa hyvin erilainen maavaltioihin verrattuna; merivaltioilla sen rajat kulkevat merissä, joiden hallinta ja sekä iso kauppa- että sotalaivasto ovat näille maille enemmän kuin elinehto; ne ovat sydän, keuhkot aivot ja koko sen verenkierto. Tuomisen kuvaus Norjasta samalta vuodelta 1949, kun maa liittyi Natoon, on viehättävä ja alansa parhaita tietystä yksinkertaistamisestaan huolimatta. Tuominen kuvaa hyvin maan sekä myös Norjan eläimiä, korkeilla merikalliolla pesiviä ”hullunkurisen näköisiä lunneja” sekä pohjoisnorjalaista luontoa. Valaanpyynnin merkitys Norjalle oli ennen öljybuumia noihin aikoihin merkittävä:

”Valaanöljy on erittäin tärkeällä sijalla Norjan tuotteiden joukossa, vaikka sitä joudutaankin niin kovin kaukaa hankkimaan. Monet maat harjoittavat valaanpyyntiä, mutta Norja on pyyntimaista ensi sijalla. Öljystä tehdään pääasiallisesti margariinia ja saippuaa. Suurin osa käytetään omassa maassa, mutta tärkeintä on öljyn myyminen ulkomaille. Norja tarvitsee kipeästi puolestaan niistä saatavia tarvikkeita. Siksi sen kannattaa lähettää laivansa etelän vesille kauas omilta rannikoiltaan ja meriltään.”

Norjalaishiihtäjät

Vanhaan hyvään aikaan, kun miehet oli terästä ja laivat puuta, ja hiihtäjät menestyivät pelkän mustikkakeiton ja kovan harjoittelun yhteistyötuloksena – tai niin meille kerrottiin, norjalaishiihtäjiä pidettiin pienen köyhän vuonomaan ”vaikka läpi harmaan kiven”-yrittämisen innostavina symboleina ja heille huuurrahuudettiin kannustuksia kansainvälisten kilpailujen varrelta muidenkin maiden kannattajien keskuudesta aitoa ihailua ja vahvaa solidaarisuuttaan heidän ”maasta se pienikin ponnistaa”- taisteluunsa tuntien. Kaikki rakastivat silloin Norjaa ja sen urheita kansallissankareita, jotka osasivat paitsi voittaa myös hävitä kunniallisesti ja antaa arvoa myös kansakilpailijoilleen, ja aivan erityisesti vastustamattomalla tavallaan voittajilleen kehumalla näitä.

Nyt tilanne on toinen ja Norjasta on tullessaan talvilajien trimmattu dopinginhajuinen suurvalta, jonka suurimmaksi valtiosalaisuudeksi väitetään jossain salaisista salaisimmista paikoista lymyvä huippudoping-laboratorio, tullut punavalkosini-väreineen se sama pelon ja inhon sekä kateuden maa kuin aikoinaan itäblokin maat Neuvostoliiton johdolla

putsatessaan lähes kaiken mahdollisen kiiltävän pokaaliston kilpa-areenoilta maidensa johtajien iloksi kotiintuomisiksiin - myöhemmin syykin oli selvä: dopingin käyttö – asia joka yhdistää entisen itäblokin nyky-Norjaan - siitä on luettu ja kuultu satoja surullisia tarinoita, miten sosialistinen kasvatusteollisuus käytti silloin nuoria hyväkseen maansa mannekiineina viehättävyysodassa läntää vastaan myöhemmistä tuhoisista seurauksista yksilöille välittämättä. Mutta miten on Norjassa? Ja miksi norjalaishiihtäjien psyyken selvittäminen on kiinnostava tämän kirjan teeman kannalta yrittää selvittää yleisemmin norjalaismentaliteetteja?

Toista se oli 60-luvun lopun ja 70-luvun alun Kotkassa, suomennorjalaisten historiallisessa pääkaupungissa Gutzeitin varjossa. Kun me pikkunassikat ryntäsimme ulos hiihtämään ja laskettelemaan pienestä 1 metrin korkuisesta hyppyrimäestä ”minisuksillamme” heti kun Veikko Kankkonen oli hypännyt tai Eero Mäntyranta hiihtänyt, huudellen kovaa molempien nimiä paitsi, minä, joka sain tehdä poikkeuksen. Halusin huutaa omieni eli Harald Rönningin puolesta.

Muut kysyivät ihmeissään miksi. Silloin kerroin heille oikean etunimeni Harald, jota kukaan ei ollut tiennyt koska minua kutsuttiin sukunimen kolmen ensimmäisen kirjaimen mukaan suomalaisten suuhun paremmin sopivana Olaksi. Kotkassa lähes jokainen tunsi jonkun tai ainakin sellaisen joka tunsi jonkun, joka tunsi jonkun kotkannorjalaisen, joten ei ollut lainkaan ihmeellistä että Harald Olausen-niminen 5-6-vuotias pikkunassikka sai huutaa rinta rinnan suomalaisten kanssa ilman riitaa norjalaisten ja erityisesti Harald Rönningenin puolesta tammikuun paksuissa kinoksissa talvipakkasella.

Seuraavan kerran törmään norjalaishiihtäjiin vuonna 2008 kun olen tekemässä Mika Myllylän viimeksi jäänyttä haastattelua Kirkenesissä. Istumme kodassa kahdeksankertaisen olympiakultamitalisti Vegar Ulvangin kanssa, joka on ojenta-

nut Myllylälle sovinnonkättä ehdottomalla häntä kansainvälisen hiihtoliiton Fisin tekniseksi tarkkailijaksi Tour de Skiin ikään kuin kaikkien norjalaishiihtäjien puolesta sovinnon eleenä ja keskinäisen kyräilyn lopettavana kunnianosoitukseksi yksin häpeänsä kanssa taistelemaan jääneelle Mika Myllylälle. Pyydän Ulvangia ja Myllylää hiihtämään kuvaajaani varten ympäri kotaa.

Kodassa palaa tuli ja juomme mehua Vegarin isän kanssa, joka sanoo Myllylän kohtalon surettaneen erityisesti Vegaria. Enempää hän ei paljasta, mutta myöhemmin hiihtolenkin jälkeisellä höpötysrundilla ymmärrän Vegarin puheiden rivien välistä pientä katumusta ja jonkinlaista synnintunnustusta siitä, ettei hänkään ollut siinä pelissä puhdas pulmunen kuten ei muutenkaan. Mutta nämä ovat omia tulkintojani ja en ole niistä mitään kirjoittanut koska Vegar ei todellisuudessa sanonut mitään tällaista. Ei tietenkään Norjan juhlittu kansallisankari ala himmentää kaulassaan kimaltavia killukkeita paljastamalla itsensä ja Norjan ehkä suurimman salaisuuden: miten ihmeessä he voivat napsia tonneittain mitaleja talvilajeista, jos he eivät käytä jotain aineita, joista nykYTEKNIikka ei osaa sanoa juuta eikä jaata?

Kysymys on yhtä absurdi kuin jos kysyisi munalta, kumpi tuli ensin, muna vai kana? Tai se sama mitä Hesarin entinen kriitikko, filosofian tohtori Jan Blomstedt kuvaa kirjassaan ”Tilaa mielikuvitukselle”, kun kommentaattoreissa aiheutti vaalien aikoihin huvittuneisuutta SDP:n vaatimus: ”Lisää korkeatasoista teknologiaa!” Miten SDP olisi taannut, että uusia innovaatioita syntyy? Se ei päältä katsoen ole aatteellinen päätös. Mutta hetkinen: olipa Blomstedtin mielestä kuitenkin. Sen taustalla oli näet hänestä lineaarisen kehityksen aate, jonka mukaan yhteiskunnan tulee edetä yhdellä päälinjalla – ilman vastakohtien vuorovaikutusta:

”Jos vasemmiston vanha käsite ”dialektiikka” kaivetaan esiin, ”lisää teknologiaa”- vaatimus tarkoittaisi implisiittisesti

myös: ”Lisää ennustamatonta subjektiivisuutta!”

Juuri tästä on kysymys tapahtumien sattumanvaraisten järjestyksien maailman ennustamattomassa subjektiivisuudessa, eli suomeksi sanottuna yksilöllisyydessä ja ihmisissä - ei vain aatteista ja järjestelmistä.

Mutta palataan hetkeksi norjalaismentaliteetteihin, joiden todentaminen on ihan yhtä spekulatiivista kuin jaarittelu siitä, minkä 80.000 kilometriä rantaviivaa omaavan vuonon sopukkaan on kätkeyty se saatanallinen Norjan salainen ase kuten kuiskaillaan: nykytekniikkaa huimasti edellä oleva huippulaboratorio, missä hiihtäjistä tehdään kuin liukuhihnalta kultaa munivia hanhirobotteja kunnianhimo verenä ja sekuntikellot aivojensa paikalla omaatuntoa tuuraamassa.

Kun emme voi saada oikeaa tietoa tästä salaisuudesta, tutkikaamme mitä kaksi kohuttua hiihtäjää, Therese Johaug ja Petter Northaug yrittävät jättää sanomatta itsestään, tai sanovat sen toisin kuin mitä se on, yrittäessään pitää piilossa kolikon toista puolta hiihtäjämaailmassa, mikä on sekä raadollinen että julma totuus norjalaishiihtäjien menestyksen hinnasta sekä koko maalle että itselleen sen hiihtäjille.

Sitä ennen poimimme muutaman kohdan Heikki Brotheruksen kirjasta ”Norja ja norjalaiset” (WSOY 1948). Tämä kohta on tärkeä ymmärtääksemme sekä norjalaisten että erityisesti norjalaishiihtäjien mielenmaisemaa – sielun maantiedettä, joka on ”choran” tavoin kiinnittynyt sekä norjalaisiin ihmisiin että heistä ja heidän elämästään kertoviin tarinoihin:

”Nordmarkan länsireunalla on ns. kuninkaan näköala, jonka edessä avautuu viljava Ringerike, taustana kaukaiset tunturit lumipeitteisine huippuineen. Alhaalla olevan sisäjärven, Tyrifjordin, kapealla kannaksella on hauska Sunnayyan ravintola, jonne Oslostasta on maanteitse 45 km. Tämä tie on loppuosaltaan Itä-Norjan kauneimpia.”

Juuri noissa maisemissa jokainen itsestään jotain kuvitteleva ja kunnianhimossaan norjalaisena kovasti havitteleva

haluaisi hiihtää kultamitalisateessa. Oslossa on kaksi kansalle tärkeää kansallispyhättöä, jotka ovat melkein kiinni toisiinsa kuin napanuoralla. Kansallisteatteri ja Holmenkollen, jonka radan alkupää alkaa kansallisteatterin kohdalta.

Ennen vaan sukset kiinnitettiin vaunujen sivuissa oleviin telineisiin, ja vaikka junia meni paljon, erityisesti sunnuntaisin, hiihtohaluiset joutuivat jonottamaan ja odottamaan paikkaansa Holmenkollenin junassa tuntikaupalla, myös myöhemmin rakastettu, ainakin hovin omien tiedotteiden mukaan, Kuningas Olav – hiihtokuninkaana paremmin tunnettu monarkki, joka pakkasi sukset kainaloonsa kuninkaanelinnassa, ja käveli kansallisteatterin pysäkille tarinoiden mukaan jonottamaan kiltisti muiden norjalaisten tavoin vuoroaan päästä junalla hiihtämään Holmenkollenille.

Holmenkollen on norjalaisen metsäkansan syvimmän sisuksen pyhättö mahtavine maisemineen, hyppyrimäkineen ja laajoine latuineen. Norjalaiset käyvät hiihtämässä laduilla, joiden nimet voivat olla sellaisia kuten ”kuutamolatu” tai ”rakkauden polku”. Kisoja mahtuu seuraamaan kerralla yli satatuhatta katsojaa. Brotherus kuvailee Oslo-vuonon houkuttelevia uimrantoja ja erästä Nordmarkan sisäjärveä, jotka kuuluvat samaan kansalliseen kuvakartastoon ”on pakko ker- ran elämässä nähdä ja kokea” kuin myös norjalaishiihtäjien päässä vilkkuviin sankarikuviin lumisena hiihtää yksin ja valloittaa koko tyhjä seutu omalla täyteläisellä itsellään sielunsa syvyyden täydeltä:

”Edustavin kaupunkinäköala saadaan Grefsenkollenilta, mistä katsottuna Oslo sulautuu kukkuloittensa välistä oikeaan elementtiinsä. Sillä kesällä Oslo on ennen kaikkea merikauptunki. Itään johtava valtatie, jolta aluksi kannattaa poiketa Ekebergin kukkulalle tarkastelemaan kaupunkia lintuperspektiivistä, kulkee pitkin meren rantaan tarjoten kilometrimäärin tunnelmallista katsottavaa rauhalliselle vuonolle.”

Suomalaisen oikeustajuun ei mahdu – siitä huolimatta että

nykyisin harva enää pitää hiihdosta varsinkaan sen liian selkeän kepu-kytkennän vuoksi, tai sen kaupunkilaisia syyllistävän vanharaamatullisen agraariajan synkkyuden takia mikä paistaa läpi tekoreippaan Iivo Niskasen väkinäisestä hymystä, se että entinen Norjan hiihtoprinsessa, nykyisin dopingprinsessaksi kutsuttu Therese Johaug sai jatkaa dopingkärynsä jälkeen hiihtämistään rohmuten melkein kaikki mahdolliset kultamitalit mitä on olemassa, kun Mika Myllylä sai koko elämän kestäneen kilpailukiellon Lahden maailmanmestaruuskisoissa vuonna 2001, ja myöhemmin juuri osin siksi ja tämän tapahtumien lieveilmiöiden takia, masentui, joi itsensä huonoon kuntoon ja lopulta riisti itseltään hengen.

Myllylä on todellinen metsien sankari ja siinä samassa mielessä mustikkakeittomies kuin mitä sillä hongankolistaja Juha Mieto aikoinaan tarkoitti apukouluvitsinä hälventääkseen Lasse Virenin verenvaihtoskandaalin kohdistumista ”putipuh-toisiin ” hiihtäjiin. Myllylä oli okei, hän vain hairautui kerran ja se oli sillä samalla kertaa meno. Johaugilla taas on nenästä roikkuvasta räystä käyttämiinsä hiihtosukkiin Norjan valtion tuottama urheilumainosrobotti, missä ei ole mitään muuta inhimillistä kuin ahneus ja julkeus, kun kyse on omasta omien töppäysten takia uhanalaisesta urasta ja doping-käryn vähättelystä. Mutta miksi Mika Myllylä uhrattiin norjalaisten doping-urheilijoiden puolesta? Koska Myllylä oli rehellinen ja sopiva uhri, joka ei kiltteyttään panisi vastaan kuten Johaug, yrittäen saada kieltoaan kumotuksi hinnalla millä hyvänsä. Tässä tapauksessa valtavalla kansallisella porulla miten meidän Therese-pikkuiselle on tehty vääryyttä ja ymmärretty viaton tyttö väärin. Tätä on vaikea antaa anteeksi norjalaisille kenenkään suomalaisen varsinkin, kun huhutaan käryn käyneen norjalaisten toimesta silkkaa kateutta ja pahantahtoisuutta.

Mutta voiko tämä olla sittenkään totta? Ovatko norjalaiset oikeasti nykyisin kunnianhimosiaan ja voitontahdossaan noin muista välittämättömiä kusipäitä? Kyllä ilmeisen valitettavas-

ti. Monet vihjeet viittaavat sinnepäin, että hymyn, jos sitä nyt enää voi edes hymyksi sanoa, takaa piilee pedon julma irvistys, sillä tämä ei olekaan leikkiä vaan totisinta totta heille vääränlaisen itsetunnon kohottamana. Samalla se osoittaa kuinka suurista panoksista hiihdossa on kysymys norjalaisille koko valtiona, ikäänkuin kysymys olisi elämästä ja kuolemasta, niin kuin onkin, mutta he ovat unohtaneet että maailman voimien tasapainon takia kostonjumala Nemesis vaanii hybrisseikkailun järjettömiä epäjumalanpalveloja. Jossain muussa kulissien takaa sakkaa aina kuin kostoksi pahana olona. Joku viaton kanssakulkija kärsii tämän nahoissaan. Jos Tarantino tekisi elokuvan norjalaishiihtäjistä, sen nimi olisi ”Ylimieliset paskiaiset!”.

Millainen on sitten Therese Johaug omassa kyltymättömässä himossaan päästä paistetelemaan päivää jatkossakin Norjan hiihtoprinssessa? Juuri sellainen kun hän on itsekin julkisuudessa. Tämän ajan urheilulaboratorioiden tyylikäs tuote ja kansan rakastama peili sen omasta kunnianhimosta, joka jatkuu äärettömyyteen potenssiin miljoona voittajana, joka ei häikäile olla käyttämättä mitään mahdollisuutta pumpataksaan lyhyen urhelu-uransa aikana kaiken mahdollisen ulosmittavan, mitä urheilumaailmalla on hänen ehtymättömälle kunnianhimolleen tarjottavissa, ja se ei ole vähän edes tässäkin lajissa maailmanmestaruustasolla kamppailevien norjalaisten mielissä, sillä mikään ei heidän mielestään pidätä vähän yli kaksikymppistä hiihtoprinssessa.

Ja vaikka Johaugin dopingkäry muka ”järkytti norjalaisia syvästi” lähes kolme vuotta sitten, hän on yhä edelleenkin norjalaisten supertyttö ja suosikki, vaikka kaikki tietävät hänen olevan ”dopattu” epäpuhdas ja ennenkaikkeaa epärehellinen urheilija, eikä siksi kelpaisi esikuvaksi muuta kuin epärehellisille norjalaiselle eli quislingilaisille tai norjalaispersuille, mikä on usein sama asia. Onko Johaug siis Norjan persuja? Ei, vaan kysymys on valtavista miljoonien ja taas miljoonien norjank-

ruunujen mittaisista sponsorirahoista, ei sen vähempää. Hiihtotähdet ovat Norjassa miljonäärejä ja oma teollisuudenalansa kullannuolennassa, jota tahkomaan pääsevät vain todelliset superlahjakkuudet ja huippuyksilöt, siinä eivät muutamat dopingepäilyt paina mitään, kun hurmioutunut ja voitonnälkäinen norjalaiskeskiluokka jäntevine ulkoilmalapsineen hurraavat lyhyensiistit kuninkaalliset haakon-parrat huurusatatuhatpäisenä laumana pölhökustaannäköinen kuningas etunenässä omalle erinomaisuudelleen.

Entä sitten kun toinen melkein saman sukunimen omaava, ja hieman vanhempi Petter Northaug sivakoi kultaa toisensa jälkeen usein kaksinkerroin kisoissa kuin kisoissa. Hän on Norjan oma kultapoika, joka ei koskaan antanut siinä periksi, missä tavallinen ihminen olisi jo heittänyt kirveen kaivon ja polttanut koko kaivon suutuspäissään siitä, ettei koskaan onnistu vaikeissa tehtävissä. Ei Northaug on taivaasta laskeutunut jonkinlainen jumalan lähettiläs tai itse jumala, ja jos ei muuta niin vähintäänkin sen maanpäällinen korvike, joka on syntynyt sukset jalassa ja kirkkaimmat killuttimet kaulassaan siksi, että hän uskalsi olla oma itsensä tullessaan maailman parhaaksi.

Vain tällaiset tarinat kelpaavat nykynorjalaisille. Monet heistä uskovat yhtä kovasti siihen, että se on heidän huumeensa ja mantransa (kuin seuraava tarina epäuskottava), jota he hokevat joka aamu ”hyteissään” pukiessaan norjalaisvillapaitojaan päälleen, syötyään sitä ensin ”herkullista” ruskeaa vuohenjuustoa leivän päällä, ja tehdessään lounaaksi mukaan itselleen ”matpakken (ranskanleipää voilla)”, ennen kuin laittavat sukset jalkaansa ja laskettelevat katsomaan kilometrin alemmille rinteille, vieläkö alaspäin jyrkästi viettävillä rinteillä pysyvät pikkukilit leikanaruissaan, vai onko illan kova tuuli ja myrsky pyyhkäissyt heidät muutaman kilometrin alemmas ammottavaan syvään vuononpohjan kuolonsyleilyyn eikä tämä olisi ensimmäinen tai viimeinen kerta.

Harald Hirmuisten tarinat

”Kuningassaagat”, joita voisi ihan yhtä hyvin kutsua ”Harald Hirmuisten tarinoiksi”, alkavat sanoilla: ”Kringla heimsins, su er mannfolkit byggvir - Maankehrä, jonka päällä ihmiset asuvat”. Kirjan kirjoittajan Snorrin mielestä ”runot näyttivät uskottavammilta, jos ne luettiin oikein ja käsitettiin järkevästi”. Mitä hän tällä tahtoi tarkoittaa, jää hieman hämäräksi - ymmärrämme kyllä että kyse on vallassaolevien propagandas-

ta, sillä kertomukset ovat pääosin norjalaisten ja islantilaisten korkearvoisten ”skaldien” eli runoilijoiden tekstejä mutta lajissaan hyvin suorapuheisia. Skaldeista maineikkain Norjan historiassa oli kuningas Harald Hyvän hovirunoilija Eyvind Skaldaspillir, jota pidetään Norjan viimeisenä skladina ja jonka tarinoita kerrottiin Islannissa sukupolvesta polveen kuten muitakin tunnettuja saagoja, proosakertomuksia, jotka olivat joskus historiallisia, toisinaan taas puhtaasti mytologisia seipitteitä - samanlaisia skandinaavisia sukusaagoja on kerrottu sukupolvelta toiselle Norjassa aina II ms:n saakka.

Norjan kuningassaagojen punainen lanka on kuninkaiden ja ylimysten välinen katkera kamppailu vallasta. Se alkaa Harald Kaunotukasta ja jatkuu III-osaisen kirjasarjan viimeisille sivuille asti, kolmensadan vuoden ajan kertomuksena lähes taukoamatta; pitkä kertomuksen kaari alkaa Skandinavian muinaisuuden hämärästä siirtyen Harald Kaunotukan hallitsijaksi tulon vuoden 860 aikoihin historialliselle pohjalle jatkuakseen siitä aina Olav Trygvesenin kuolemaan vuoteen 1000 asti.

Harald Kaunotukan hovirunoilijan Torbjörn Hornklofin, joka oli kuninkaan vanha ystävä, merkillistä runoa ”Haraldskvaedia” pidetään norjalaisen runouden yhtenä suurenmoisimmista saavutuksista. Tutkijat vertaavat itse kuningassaagoja verisimmistä verisimpään kreikkalaisten Ilias- eepokseen pitäen niitä jopa, jos mahdollista, verisimpinä vaikka tarinoista puuttuvat kolikon toisena puolena ne yksinäisten öitten itkut, joita tarinoihin kuuluisi liittää mutta ei liitetä, hätä, köyhyys, murhat, häpäiseminen, väestön pakko-otot suoraan pelloilta veriuhreiksi lihavien mahtimiesten peleissä toisiaan vastaan ja kaikki muu inhimillisessä mielessä ihmisvastainen rikollisuus määrät mielivaltaisesti muiden ihmisten elämästä vauvasta vaariin vailla omaatuntoa, kohtuullisuutta tai usein vielä järjenhippuakaan.

Mutta ei Snorri ole mikään Haruki Murakami eikä osaa

kertoa kovan elämän voitelua-aineesta nimeltään herkkyys, toisen kunnioittaminen, salaiset haaveet ja toisen nimi mielessä koko ajan hyvä mieltä tuottamassa. Tai siitä että miten he oikeasti elivät? Ja millä he maailmansa mursivat? Minne he siten suunnistivat, kun he olivat kaiken nähneet ja kokeneet? Ja mitä heidän lohikäärmeilleen kävi taistelussa paikasta auringosta? Eikä poikkeuksellisen ilakoivista luonnonlapsista. Keskinäisestä rakkaudesta ja kunnioituksesta. Sanattomista sopimuksista. Michisestä alkuvoimasta. Jyhkeän ja jämrän kauneuden ylityksestä. Pitkistä valloitusretkistä ja hurjista seksileikeistä, joita Walhallan porteilla harjoitettiin, ennen kuin heittäytyttiin yhdessä oman rakkaansa kanssa elämän viimeisiin taisteluihin tylsää ja vaihtoehdotonta, rauhallista, ja mitänsanomaton elämää syvästi inhoten, ja kammottavaa kuolemankohtalooan uhmaten yhtä vaahtoavina hurjapäinä, kuin he olivat koko lyhyen ja kukoistavan soturinelämänsäkin eläneet, vielä silloin, kun heissä oli voimaa ja karheitusta sitä rapsuttaen vaikka muille millä mitalla jakaa.

Snorri yrittää kuitenkin parhaansa kertoessaan ajan antamin työkaluin ehkä jopa hieman salaperäisen verhotusti josain kohdin vihjaillen synkkää, mutta mielenkiintoista tarinaa todella kauniista ja miestenkin mieleen olleesta kuninkaasta, Harald Kaunotukasta, josta tuli isänsä kuoltua kuningas vain kymmenvuotiaana. Hän oli muita kookkaampi. Komea ja uljas viikinki isoine ja mahtavine lihaksineen. Väkevä. Älykäs. Tarmokas ja aikaansaava. Mutta muut kuninkaas ajattelivat aikansa koittaneen, ja pelkän pikkulapsen hallitsijana olevan helle helppo suupala. He aloittivat sotimisensa Haraldia vastaan melkein heti Haraldin noustua valtaan. Harald viettikin siitä lähtien kaiken aikansa sotakentillä voittaen kovien taistelujen, ja osin sattumien avulla voimakkaat, ja häntä vanhemmat ja viisaammat vastustajansa.

Ensin kuoli kuningas Hake. Sitten kuningas Gandalf pakeni taistelupaikalta hävinneenä. Sitten kuningas Östenin

Vanhojen tarinoiden vanhat viikinkijumalat toinen toisensa jälkeen kuolivat pois ja menettivät mahtinsa, vaikka niistä tarinoissa, lauluissa ja hiljaisissa rukouksissa, mitä norjalaiset toisilleen norjaksi aina silloin tällöin, kun suomalaisia ei ollut läsnä uskalsivat kuiskailla, koko maailma oli tulessa hävitäkseen armottoman taistelun jälkeen kuin tuhka tuuleen jälkiä peräänsä jättämättä elämänpuun palaessa koko kosmoksen romahtaessa. Näin Ymir - jättiläinen syntyi valtavasta maailmankidasta, Ginnungagapista, saaden ravintonsa kuurasta syntyneestä Audhumla - lehmästä. Ja kun se kerran sitten oli nuollut kuuran peittämiä kiviä niistä syntyi jättiläismies nimeltään Buri, joka nai jättiläisneidon saaden kolme poikaa: Odin, Vili ja Ve. Heistä tuli sitten ensimmäiset aasat eli viikinkijumalat. Maailman synnyttäminen vaati kuitenkin Ymirin surmaamisen. Sen lihasta syntyivät maa. Luista vuoret. Verestä meri. Kallosta taivas. Otsasta taivaan pilvet. Kulmakarvoista Midgård. Mutta kaikki tämä hävisi juuri tuolla hetkellä kun norjalaiset astuivat maihin Kotkassa ja menettivät otteen tarinoihinsa. Ragnarökiksi kutsutun paikan tuhoa edelsi epätavallisen pitkä talvi Fimbulvetr, josta selvisi hengissä erämaassa yksin vaeltamaan maailmanloppuun saakka tuomittu Fern-susi.

On mahtava tunne lukea Snorrin tekstejä lähes kahdentuhannen vuoden takaa. Turhaan häntä ei verrata maineikkaaseen roomalaisylimys Marcus Tullius Ciceroon, joka oli Snorrin tavoin rikas ja kokenut valtiomies, ja pohti kirjoituksissaan hieman eri tavalla – ehkä sivistyneemmin julkisesti ajatustensa käytännöllisiä seurauksia ja sovelluksia kuin pohjoisen raaka Snorri, joka tunsikin Ciceron ja osasi latinaa. Ciceron lähtökohdantana omassa ajattelussa oli ajatuksia Aristoteleelta, joka oli käsitellyt ”Retoriikan” toisessa kirjassa tunteita, joiden hän uskoi syntyneen järjen harkintana itsenäisiksi reaktioiksi ulkoisen maailman tapahtumiin. Cicero kohotti näissä pohdinnoissaan oman äidinkieltänsä Snorrin tavoin täydellisyyteen, ohi tavallisten tylsyysslatteuksien käyttökielestä, sopivaksi astin-

laudaksi yliesteettisen maailman nautittavaksi ja myöhempine polvien ihasteltavaksi.

Cicerolle ihmisen sielu oli sokraattisen perinteen mukaisesti yhtenäinen järjen hallitsema kokonaisuus, jossa tunteet olivat järjen arvostelmia, mutta sellaisina virheellisiä. Mielenkiintoiseksi Ciceron tekee juuri ne tunteet, joita hän koki poliitikkona. Cicerolle tämän asian tajuaminen oli hyve sekä onnellisen elämän ehto ja sisältö. Päälimmäinen niistä oli tuska, ihan kuten Snorrin tekstejä lukiessamme huomaamme. Snorrissa on jotain muutakin samaa kuin Cicerossa, ainakin kohtalo. Molemmat kohosivat nuorina omien maiden sa korkeimmille paikoille. Molemmat myös epäonnistuivat politiikkona horjuvuutensa ja heikkotahtoisuutensa takia. Molemmat surmautti heihin vihastunut hallitsija; Ciceron triumviri Marcus Antonius ja Snorrin Norjan kuningas Haakon Haakonsen.

”Harald Kaunotukan ollessa Norjan kuninkaana asutettiin Islanti. Haraldin luona oli skaldeja, ja vielä osataan heidän runonsa ja runot kaikista myöhemmistä Norjan kuninkaista, ja me otamme mieluummin todistuksia siitä, mitä runoissa on lausuttu itse ruhtinaille tai heidän pojilleen. Pidämme totena kaiken sen, mitä runoissa sisältävät heidän retkistään ja taisteluistaan. Skaldien tapana tosin on ylistää eniten sitä, jolle he runonsa esittävät, mutta kukaan ei silti uskaltanut kertoa hänelle itselleen sellaisista hänen teoistansa, joiden kaikki kuulijat ja hän on itse tiennyt olevan valhetta ja tyhjää loruilua.”

- Snorri kirjansa esipuheessa

Sitten tarinassa kuningas Harald meni Eidemetsän kautta itään, Vermlandiin, ja antoi siellä järjestää vieraspidot itselleen. Åke oli miehen nimi; hän oli Vermlandin mahtavin talonpoika, hyvin rikas ja tähän aikaan jo iäkäs. Hän lähetti sanan kuningas Haraldille, ja kutsui hänet pitoihin. Kuningas lupasi tulla mainittuna päivänä. Åke kutsui pitoihin myös Erik-kuninkaan, ja ilmoitti hänelle saman päivän. Åkella oli

suuri pitosali, silloin jo vanha; hän rakennutti nyt uuden yhtä ison ja antoi sisustaa sen mitä huolellisemmin. Uuden salin hän antoi verhoilla, vanhaan hän jätti entiset seinäverhot. Kun kuninkaas tulivat pitoihin, sai Eerik seurueineen sijan vanhas- salissa. Kuningas Harald seurueineen uudessa. Kaikki pöytä - ja juoma - astiat oli jaettu siten, että Eerikillä ja hänen mieh- hillään oli vanhat astiat ja juomasarvet, kuitenkin kullatut ja kaunistetut, mutta kuningas Harald ja hänen miehensä saivat pelkkiä uusia astioita ja juomasarvia, ja ne olivat kaikki kullal- la huoliteltuja, ja juomat olivat molemmissa saleissa manioita.

Åke oli kuulunut aikoinaan Halvdan Mustiin miehiin. Kun tuli päivä, jolloin pidot päättyivät, molemmat kunin- kaat valmistautuivat lähtemään; hevoset olivat suitsittuina. Åke astui nyt kuningas Haraldin eteen ja toi jäljessään kak- sitoistavuotiaan poikansa, jonka nimi oli Obbe. Åke sanoi: ” Herra, jos hyväntahtoisuus, jota olen teille osoittanut näissä pidoissa, näyttää teistä ystävyiden arvoiselta, palkitkaa siitä poikaani; minä annan hänet palvelijaksenne.” Kuningas kiitti häntä monilla kauniilla sanoilla kestituksesta, ja lupasi hänelle korvaukseksi täyden ystävyytensä. Sitten Åke toi suuria lahjo- ja kuninkaalle. Tämän jälkeen Åke meni Ruotsin kuninkaan luokse. Eerik-kuningas oli silloin pukeutunut, valmis lähte- mään ja jotenkin synkkä. Åke otti esiin joitakin arvoesineitä ja antoi ne hänelle. Kuningas ei vastannut juuri mitään vaan nousi ratsulleen.

Åke saatteli häntä kappaleen matkaa ja keskusteli hänen kanssaan. Metsä oli lähellä ja tie kulki sen kautta. Kun Åke tuli metsään, kuningas kysyi häneltä: ” Miksi jaoit kestityk- sen minun ja kuningas Haraldin kesken niin, että hän sai parhaan osan kaikesta? Tiedäthän, että olet minun miehiäni. Minä luulin, herra kuningas”, vastasi Åke, ”Ettei teiltä eikä miehiltänne puuttunut hyvää kestitystä näissä pidoissa, kun salissa, jossa te joitte, oli vanhat verhot, se johtui siitä, että te olette nyt vanha, kun taas kuningas Harald on kukkeimmassa

iässään, siitä syystä annoin hänelle uuden salin. Muistutit itse minua siitä, että olen sinun miehiäsi, mutta minä tiedän että sinä olet yhtä hyvin minun miehiäni.” Kuningas tarttui nyt miekkaansa, ja iski häntä kuolettavasti; sitten hän ratsasti pois. Ollessaan valmiina nousemaan ratsunsa selkään kuningas Harald pyysi että hänen luokseen kutsuttaisiin isäntä Åke, ja kun häntä etsittiin, juoksivat jotkut suuntaan, johon Eerik-kuningas oli ratsastanut.

He löysivät kuolleen Åken, kiiruhtivat takaisin ja ilmoittivat asian kuninkaalle. Saatuaan sen kuulla kuningas sanoi miehilleen, että he kostaisivat Åken kuoleman. Kuningas Harald ratsasti nyt samaa tietä, jota Eerik-kuningas oli ratsastanut, kunnes he tulivat toistensa näkyviin. Nyt molemmat ratsastivat niin nopeasti kuin voivat, kunnes Eerik-kuningas tuli metsään, joka erottaa toisistaan Länsi-Göötanmaan ja Vermlandin. Kuningas Harald kääntyi nyt takaisin Vermlandiin, valtasi sen ja surmasi Eerik-kuninkaan miehiä, missä hän heitä tapasi. Talvella kuningas Harald palasi Raumarikeen. Etelästä tuli tieto, että hordit, ja rygit, egdit ja telit kerääntyivät ja kutsuivat koolle laivoja, aseita ja miehiä.

Johtajina olivat Hordlandin kuningas Erik, Rogalandin kuningas Sulke, tämän veli Sote-jaarli, Agderin kuningas, ja jo mainittu värssyn kohde, Kjotve Rikas, hänen poikansa Tore Pitkäleuka, sekä kaksi veljestä Telemarkenista, Road Selkä ja Hadd kova. Saatuaan tiedon tästä, kuningas Harald otti Obben mukaansa ja sanoi hänelle, että nyt on sinun on painettava mieleesi tarkkaan mitä täällä tapahtuu, sillä tämä on koko Norjan tärkein taistelu miesmuistiin, ja että Obbe saa olla tärkeä todistaja tuleville sukupolville kaikesta siitä mitä täällä tapahtui. Ja hän otti kaulastaan kaikkein kalleimpansa. Kultaisen lohikäärmeriipuksen, ja laittoi sen Obben kaulaan, ja suuteli tätä suulle. Siten hän kokosi sotajoukkonsa Hafvuonoon, ja aloitti viipymättä pitkälliset sotatoimet. Harald voitti taistelun.

Siellä kaatuivat Eerik-kuningas, kuningas Sulke ja tämän veli Sote-jaarli, ja lähes kaikki heidän miehensä. Tämän jälkeen kuningas Harald ei enää kohdannut vastarintaa, vaan koko Norja oli hänen alaisuudessaan. Kuningas Harald sai kuulla että keskimaata hävittivät nyt muut viikingit, jotka talvella oleskelivat meren takana lännessä. Hän antoi Obbelle tehtäväksi koota tiedustelujoukko muista samanikäisistä pojista, ja he lähtivät matkaan etsien käsiinsä näiden hurjien viikinkien jälkijoukot, ja ottivat selville heidän lukumääränsä. Obbe ratsasti nuoren viikinkisoturijoukkonsa kanssa kovaa pitkin maita ja mantoja. He noudattivat kuninkaan käskyjä, ja heistä kasvoi rohkeita ja ruumiinharjoituksiin perehtyneitä nuoria miehiä.

Eräänä yönä raivosi niin kova rajuilma, etteivät he voineet jatkaa matkaa, vaan jäivät. Silloin he näkivät näyn: Kuningas Harald suri heitä hulluuden partaalle, luullen heidän menehtyneen tiedusteluretkellään. Hän valvoi pitkään heidän silvottujen ruumiidensa äärellä, kunnes niistä tulvahti väkevä kalmanhaju ja kaikenlainen paha katku. Viikingit rakensivat pikaisesti kuninkaan käskystä rovion, ja alkoivat polttaa ruumiita, mutta silloin ruumiit sinistyivät, ja niistä ryömi esiin käärmeitä, sisiliskoja, sammakoita, rupikonnia ja kaikenlaisia matelijoita.

Huomaatte että tarina vie mennessään pienestä mekaanisesta sivumaustaan huolimatta, sillä oppinut, itsevarma ja ylhäinen Snorri oli kova tekijä runomaailmassa. Muinainen islantilainen runous kiehtoi häntä niin paljon, että hän laati oman runousopin oppikirjansa, jota nimitetään yhä Snorrin Eddaksi. Sen ensimmäisen osan nimi on Gylfaginning, Gylfin harhanäky. Toinen osa Skaldskaparmal, Runouden kieli ja kolmas Hattal, Runousmittaoppi. Tieto vanhoista jumalista ja heidän teoistaan oli jo Snorrin aikana jäämässä unhoon. Snorri kaivoi vanhat tarinat unholasta esille ja alkoi selittää niitä kirjoissaan ihmisille. Hän otti tulintojensa pohjaksi mel-

kein jo unohtuneita runoelmia kuten Völuspässan, Grimmalissan ja Vafthrudnismalissan.

”Odinilla oli kaksi veljeä. Toisen nimi oli Ve, toisen Vile. Nämä veljet hallitsivat valtakuntaa hänen poissa ollessaan. Kerran, hänen lähdettyään kauas pois ja viivyttyään pitkän ajan, aasat luulivat ettei hän enää palaisi kotiin. Veljet jakoi-
vat nyt hänen perintönsä, ja molemmat naivat hänen puolisonsa Friggin. Mutta pian sen jälkeen Odin tuli kotiin ja otti puolisonsa luokseen.”

- Norjan kuningassaagat I-osan luku ”Ynglingit”

Islanti oli kuin menneen ajan Norjan museo. Kun skaldirunous hävisi Norjasta, se kukoisti vielä pitkään Norjan silloisessa siirtomaassa Islannissa. Snorri puhuu suoraan ja antaa ihmisen äänen kuulua raaan aikakauden moraalittomuuden, rikosten, kauhun, itsekkyyden, vallan- ja rikkaudenhimon maailmaa.

”Odin kuoli tautiin Svitjodissa. Ollessaan kuolemaisillaan hän antoi merkitä itsensä keihäänkärjellä ja otti omikseen kaikki aseista surmansa saaneet miehet; hän sanoi nyt lähtevänsä Gudheimiin tapaamaan siellä ystäviänsä. Nyt luulivat svealaiset että hän oli tullut vanhaan Aasgardiin ja eläisi siellä ikuisesti.”

- Norjan kuningassaagat I-osan luku ”Ynglingit”

Norjassa kaikki vapaat miehet olivat yhdenvertaisia periaatteessa lain edessä mutta käytännössä rikkain ja vaikutusvaltaisin mies voitti aina köyhemmän ja arvoasteikossa vähäpätöisemmän, sillä se joka tuli käräjille mukanaan enemmän asemiehiä kuin toinen, oli vahvemmalla tuomarien silmissä ja sai enemmän oikeutta kuin se jolla oli vähemmän tai ei lainkaan mukanaan asemiehiä. Sama perinne jatkui Norjasta Islantiin Harald Kaunotukkaa paenneita. Näin harjoiteltiin silmänlumedemokratiaa Norjassa lähes kaksituhatta vuotta sitten turhanpäiväisten kokoustelu-
jen merkeissä jälkipolvia varten.

”Harald tuli kuninkaaksi isänsä jälkeen. Hän oli silloin kymmenvuotias. Hän oli kookkaampi, väkevämpi ja kauniimpi kuin muut, hyvin älykäs ja tarmokas. Kuulitko kun ottelivat Havsfjordin äyräillä korkea kuningas ja raharikas Kjotve? Tuli idästä laivaa, halukasta leikkiin. Kidoin avonaisin ja koristelluin vantain. Kannot täynnä miestä ja valkoista kilpeä. Länsisaaren peitsiä. Velskien säilää. Berserkit mylvivät puhjetessa myrskyn, susimiehet raivosivat, ryskyi rauta. He urhon saivat tuntea, lähdön hän antoi, idän heimon hallitsija, Utsteinin herra. Hän merivarsat seisahdutti taistelua varten ja kaikuvat kilvet, kunnes pitkäleuka kaatui. Kyllästyipä sotimaan Suuritukkaa vastaan paksuniska kuningas, sai saaren kilvekseen. Haavoittuneet kömpivät penkkien alle, perän pystyyn pannen, ja pään kölin kätköön.:Selkäänsä suojelivat sotaurhot viisaat kiiltävillä kilvillä kivisateen ala, idän kollot kiiruhtivat Jadarin kautta ja Havsfjordin jättivät simahalun saaden. ”

- Norjan kuningassaagat osa I luvusta ”Harald Kaunotukka”

Mutta kaikki nämä tarinat oli myöhemmin Olav Haraldsenin ajan myötä häviävä historian unohduksiin sadun tarunhohtoisen lumon kadotessa aikaan, joka ei enää tarvinnut näitä kuvia torjumaan pahoja voimia, tai pelotellakseen pois ympäriltään heitä hallitsemaan pyrkiviä vihamielisiä henkiä, koska Olav Haraldsen ei ollut pelkästään maan ensimmäinen ja suosituin kansallispyhimys, vaan myös Norjan historian suurin moraalinen megasankari, sellaisia joita synnytetään kristillisissä legendamylyissä vain kerran vuosituhannessa, ja siksi mitkään muut tarinat eivät olleet riittävän voimakkaita taistelemaan hänen tarinansa kanssa, koska hän oli Norjan ensimmäinen kansainvälisen luokan supertähti, jolle tämän kuoltua omistettiin kirkkoja ja alttareita, jopa Konstantinopolissa asti. Mutta samalla viikinkien omat tarinat tahallisesti unohdettiin vuosisadoiksi, koska kukaan ei niitä kirjoittanut

ylös, väärentäjä Snorria lukuun ottamatta,

”Haakon Adalsteininkasvatti oli Englannissa saadessaan tiedon isänsä kuningas Haraldin kuolemasta. Hän valmistui viipymättä lähtemään kotiin. Kuningas Adalstein antoi hänelle väkeä ja hyviä laivoja sekä varusti hänet mainiosti matkalle.”

- Norjan kuningassaagat osa I luvussa ”Haakon hyvä”

Skaldien runot ovat nykyihmiselle ehkä liian pitkästyttäviä ja vaikeita ymmärtää kun ei ymmärrä sitä maailmaa ja ajattelua, mikä niiden ympärillä tuolloin oli ja mitä varten ne oli maailmaan synnytettyjä. Runot olivat säkeistöiksi jäsenneltyjä; ne olivat täynnä kuvainnollisia nimityksiä, runollisia käänteitä viljellen runsaasti alku- ja sisäsointuja tarkkojen sääntöjen mukaan.

”Torodd Snorrisen ja Sten Skaftensen olivat tyytymättömiä, koska eivät saaneet tehdä mitä tahtoivat. Sten oli kaunis ja kaikissa ruumiinharjotuksissa etevä mies, hyvä skaldi, komeilunhaluinen ja kunnianhimoinen. Sten ei säästänyt kovia sanoja eikä moitteita puhuessaan kuninkaasta suorasanaisissa ja runomittaisissa tuotteissaan. Hän ja Torodd olivat kovin varomattomia puheissaan.”

- Norjan kuningassaagat II-osa luku ”Olavi Pyhä”

Netissä kerrotaan Olavi Pyhän eli Olav Haraldsenin ryöstötretkestä Suomeen. Teksti on Snorrin. Käännös: J.A Hollo ja runo Aale Tynni, 1960, kommentaari Martti Linna 2017. Asiasta kirjoitetaan osoitteessa: https://www.narvasoft.fi/kalevanpojat/sources/olavipyhansaaga.html?fbclid=IwAR3yYC_li_ITUVTOuukYndTn4VsXtZDKWPxVOsXuY9i-P50oj4MIPdZL0mpg.

9. Kolmas taistelu

Sitten hän purjehti Suomeen, nousi maihin ja hävitti siellä, mutta kaikki asukkaat pakenivat metsiin ja veivät kaiken omaisuutensa pois seudulta. Kuningas meni kauas sisämaahan ja joidenkin metsien halki; siellä oli eräitä laaksoseutuja, joiden nimenä oli Herdalarna. He ottivat vähän omaisuutta,

mutta eivät miehiä. Kun päivä alkoi painua iltaan, kuningas lähti laivoille. Mutta heidän tultuaan metsään kokoontui väkeä joka taholta heitä vastaan, heitä ammuttiin ja ahdistettiin ankarasti. Kuningas käski miestensä suojautua. Mutta ennen kuin hän pääsi ulos metsästä, hän oli menettänyt paljon miehiä, ja monet olivat haavoittuneet. Hän tuli laivoille. Suomalaiset nostattivat yöllä loitsuillaan rajuilman ja myrskyn merelle. Mutta kuningas käski ottaa ylös ankkurit ja nostaa purjeet, ja he luovivat yöllä rannikon edustalla. Kuninkaan hyvä onni oli silloin, kuten monesti, tehoisampi kuin suomalaisten noituus. Heidän onnistui yöllä luovia pitkin Balegaardin rannikkoa ja sieltä ulos merelle. Mutta suomalaisten sotajoukko seurasi maitse sitä mukaa kun kuningas purjehti pitkin rannikkoa. Näin sanoo Sigvat:

Herdalarin tiellä
oli kolmas tuima taisto,
siellä soti sankari
suomalaisten kanssa.
Itärannalta vyöryivät
veteen merisukset,
tyrskyreunaa seuraten
Balegaardin rannan.

Kommentaari:

Olav Haraldsen (995-1030), jota myöhemmin kutsuttiin Olavi Pyhäksi, epäonnistunut Suomen ryöstöretki sijoittuu todennäköisesti Karjaalle 1000-luvun toisella vuosikymmenellä. Se lienee historiallinen tapahtuma ja siinä mainittu Balagard voitaneen suomentaa ”Vartiotulien maaksi”, joksi Suomea saagoissa myös kutsuttiin. Tämä saaga kertoo selkeästi suomalaisten organisoineen tehokkaan vartiojärjestelmän pitkin etelärannikkoaan ja kyenneen seuraamaan ratsuväellä pitkin rannikkoa ohitse purjehtivaa laivastoa. Jalkaväki ei nimittäin tähän kykene, vauhti ei riitä. Laivaston seuraaminen edellyttää kuitenkin vähintään olemassa ollutta ratsupolkua.

Näin ollen tuota seutua pitkin myöhemmin kulkeneella keskiaikaisella ”Suurella Rantatiellä” on selvästi ollut juurensa jo suomalaisella rautakaudella. C.J. Gardberg risti kyseisen tien 1900-luvun lopulla ”Kuninkaantieksi”, mikä voi olla siinä mielessä oikein, että puhutaan Suomen muinaisista kuninkaista. Reitti näyttää näet olleen olemassa satoja vuosia ennen Ruotsin vallan ja ruotsalaisten tuloa maahan. Poltetun Njällin saagassa (suom. Antti Tuuri, Helsinki 1996) kerrotaan sivulla 265:

”Thorkell Suora oli ollut ulkomailla ja hankkinut paljon omaisuutta, Hän oli tappanut pahantekijän idässä Jämtlannin metsässä. Sieltä hän lähti Ruotsiin, jossa oli liittynyt jaarli Sörkviriin ja riehunut siellä Idäntiellä. Mutta heidän ollessaan Balagardinrannan itäpuolella Suomessa oli eräänä iltana ollut Thorkellin vuoro noutaa miehille vettä. Hän oli tavannut suomalaisnoidan, jonka kanssa hän oli joutunut taistelemaan pitkään, mutta lopulta hän oli tappanut noidan.”

Edellisestä kuvauksesta päätellen Balagardin katsottiin tässä 1200-luvun jälkipuoliskon saagassa ulottuneen myös Suomen länsirannikolle, sillä Suomen mainitaan olleen Balagardin rannan itäpuolella. Näin ollen vartiotulijärjestelmä näyttäisi ympäröineen ainakin meren puolelta koko nuoremman rautakauden asuttua Suomea. Kaikesta huolimatta tylsempää kirjaa kuin mitä Snorri Sturlusonin kirjoittamat Norjan kuningassaagat ”Kringla Heimsins”, saa hakea melkein jopa tylsistä tylsimmästä Vanhasta testamentista asti, sillä ihan samalla tavalla kuin Vanhassa testamentissa uuvutetaan lukija pitkillä sukutaulukoilla siitä kuka oli kenenkin poika, ihan samalla tavalla uuvuttaa lukijansa Snorri kertomalla kuka osallistui siellä ja siellä mäennyppylällä siihen ja siihen muutaman ihmisen kahakkaan, jota hän kutsuu mahtipontiseen tapaansa liioitellen ”taisteluiksi”.

”Kun kuningas Sven oli ollut Norjan hallitsijana kolme vuotta, maassa saatiin kuulla että meren takaa lännessä koot-

tiin sotajoukko ja että sen päällikkönä oli Trygve-niminen mies; tämä sanoi olevansa Olav Trygvesenin ja englantilaisen Gydan poika. Saatuaan tietää että englantilainen sotajoukko tulisi maahan kuningas Sven kutsui väkeä maan pohjoisosasta, ja useimmat maavoudit lähtivät hänen kanssaan Trondhjemista.”

- Norjan kuningassaagat II-osa luku ”Olavi Pyhä”

Ja ihan kuin se ei riittäisi, hän panee vielä paremmaksi kertaamalla unettavasti kymmeniä kertoja lisää, kuka oli sen ja sen, siellä ja siellä, ja vielä siellä taistelleen sen ja sen se ja se sukulainen. Snorrin sepostuksista paistaa läpi instituution rakentamisen yritelmä käsitteen Norja ympärille, vaikka samalla se osoittaa selvästi miksi tällaiset yritelmät ovat myöskin aina epätäydellisen ajattelun tuloksia.

”Tässä sanotaan että kuningas Maunu Gardarikestä länteen lähtiessään purjehti ensin Ruotsiin ja siellä Sigtunaan. Tähän aikaan oli Edmund Olavinpoika Ruotsin kuninkaana. Siellä oli silloin myös kuningatar Astrid, joka oli ollut kuningas Olavi Pyhän puolisona. Hän otti erittäin hyvin vastaan poikapuolensa Maunun ja kutsutti het paljon väkeä käräjille paikkaan, jonka nimi on Hangrar. Astrid puhui käräjillä, hän sanoi ”Luoksemme on tullut Olavi Pyhän poika, jonka nimi on Maunu, hän aikoo nyt mennä Norjaan vaatimaan isänperintöänsä. Olen velvollinen auttamaan häntä tällä retkellä, sillä hän on poikapuoleni, kuten kaikki sekä ruotsalaiset että norjalaiset tietävät.”

- Norjan kuningassaagat III-osa luku ”Maunu Hyvä”

Ja vaikka tietäminen on ikävyyttävää; vain tiedostamaton, paradoksaalinen, uneksittava on jotakin, ei anneta Snorrin tahallaan houkutella meitä viettelevillä tarinoillaan sankaruudesta harhaan elämän reaali-teeteista eli siitä kuka oikeasti heiluttaa mutakuoppamme yläpuolella ruoskaa päämme päällä saadakseen kinttuihimme vipinää palvelemaan häntä ja hänen sukuaan ties minkä uskonnon, aatteen tai perinteen

nimissä tällä kertaa, sillä mitä muuta nämä historiankirjoitukseksi naamioidut lukuisten Haraldien ja Haakonien sekä Sverre-nimisten kuninkaiden väliset pienet kylätappelut muka muuta ovat, kuin puhdasta sen ajan valtamedioiden prime-timeen tuottamaa mainosrahoitteista vaalipropagandaa tälle ahneelle ruoskanheiluttajalle ja hänen välinpitämättömälle ylimysperheelleen?

Meidän otettava hieman tarkempaa selkoa tämän kyseenalaisen herran kirjoituksista ja siitä, mitä hän niillä yrittää peittää ja miksi. Snorrin kohtalo oli sinetöity Islannin itsenäisyyden viimeisinä aikoina ns. Sturlunga-kaudella. Sturlunga-suvun päämies 1100-luvun loppupuolella anarkian aikaan oli Sturla, godi Tordin poika. Hänen kerrottiin olevan juuri niitä, jotka saattoivat vahvistaa asemaansa oikeuden edessä pelottelemalla tuomareita ja vastustajiaan tuomalla mukansa tuhannen asellisen sotamiehen joukon. Sturla Tordinpoika käräjäi vuonna 1181 Jon Loptinsenia vastaan. Riitaisa juttu sovittiin ja sopimustilanteessa Sturla antoi silloin kolmivuotiaan poikansa, Snorrin panttivankiksi Jon Loptinsenin kasvatettavaksi. Snorri Sturlson (1178-1241) seurasi sukujensa perinteitä hamutessaan rikkautta ja valtaa ja nousi aikojen myötä yhdeksi Islannin rikkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista miehistä nouden ”ensimmäiseksi kansalaiseksi” Islannin laamannina eli yleiskäräjien puheenjohtajana.

Snorrin oma suku oli suurta arvoa Islannissa nauttiva. Isä oli diakoni ja godi. Isoisä, pappi Saemund oli opiskellut ulkomailla ehkä Pariisissa asti ja kirjoittanut kadonneen Norjan kuninkaiden historian, johon myös Snorri oli hyvin perehtynyt. Snorrin isä ja isosiä pitivät kotonaan pappien valmistuskoulua. Tässä ympäristössä kasvaneena Snorri opiskeli latinaa, lakitiedettä, muinaista pohjoismaista mytologiaa sekä runousoppia. Vuosi 1218 oli Norjan historiassa varsin merkityksellinen vuosi; heikko ja sairas kuningas Inge Baardsen oli kuollut ja hänen alaikäinen poikansa Haakon Haakonsen oli

noussut valtaan. Todellista valtaa piti kuitenkin Skule-jaarli, kuninkaan aikuinen velipuoli. Snorri matkusti samana vuonna Norjaan viipyen siellä peräti kaksi vuotta sepittäen kuningas Haakonin ja Skule-jaarlin kunniaksi 102-säkeistöisen runoelman. Seuraavana vuonna Snorri oli noussut jo kuninkaan seurueen, hirdin korkeimman arvonimen ”skutilsvein” kantajana.

Snorria, joka ei ollut enää suosittu mies Norjassa eikä Islannissa, pidettiin joko petturina tai Islannin pelastajana, riippuen siitä kuka ja miltä kantilta tarinaa kertoi. Skule-jaarli oli jo lähettämässä sotajoukkonsa Islantiin mutta Snorri sai sen omien sanojensa mukaan estetyksi ja palkkioksi Islannin läänitysmiehen arvon. Toisen tarinan mukaan Snorri myi maansa Norjan kuninkaalle, joka sai sen haltuunsa ilman yhtään miekaniskua, mikä oli tuohon aikaan tavatonta. Siksi Islannissa hänet tuomittiin maanpetturina. Uudelleen Norjaan hän lähti vuonna 1237, jolloin Skule-jaarli oli menettänyt valtansa ja Haakon Haakonsen lujittanut miekalla valtansa. Snorri liittoutui vallankaappausta suunnitelleen Skule-jaarlin kanssa kuningasta vastaan. Kun hän 1239 oli lähdössä laivalla takaisin Islantiin, kuningas lähetti hänelle kirjeen, jossa kielsi Snorria nousemasta laivaan kuoleman uhalla. Snorri ei totellut ja hänet murhattiin myöhemmin kotonaan kuninkaan käskystä. Tämä kaikki tohina vain siksi, että sanat elävät omaa elämänsä käyttäjistä ja kääntäjistä riippumatta: sanat ymmärtävät itsensä paremmin kuin niiden käyttäjät. Onneksi sanat ja käsitteet eivät pysy samoina koko ajan vaan muuttuvat siinä missä ihminen ja hänen ympäristökin, kuten myös ihmisen ymmärrys ja ajatus siitä, mikä on kohtuullista, järkevää ja kiinnostavaa.

”Sigurdinpojan kuoltua väitti Tanskan kuningas Sven että rauha oli loppunut norjalaisten ja tanskalaisten kesken, koska se oli solmittu vain Haraldin ja Svenin eliniäksi. Kummassakin valtakunnassa toimitettiin nyt sotavoimien kutsunta. Ha-

raldin pojat kutsuivat Norjassa palvelukseen täyden määrän miehiä ja laivoja.”

- Norjan kuningassaagat II-osa luku ”Harald Ankara”

Snorri antaa kirjansa esipuheessa varauksettoman kunnian niille, joille se hänen mielestään tässä tarinassa kuuluukin eli Norjan ja Islannin skaldeille, jotka olivat hänen edeltäjiään historioitsijoina. Skladit olivat yleensä korkeiden päälliköiden ja kuninkaiden hovirunoilijoita. Myös Harald Kaunotukka ja hänen jälkeläisensä Norjan kuninkaat olivat itse varsin eteviiä ja lahjakkaita skaldeja. Pitää muistaa, että skladeilla oli hovissa tärkeä rooli ja he kuuluivat kuninkaan seurueeseen, ja olivat monissa tapauksissa kuten Harald Kaunotukan, itsekin skaldeja. Sodissa he tarttuivat miekkaan siinä missä muutkin soturit samalla, kun tallensivat mieliinsä satureiden ajatuksia ja innostivat heitä iltaisin tarinoillaan. Aamulla kuningas Harald oli muuttunut punaiseksi naamaltaan, ja ähki sängyssä vaivalloisen näköisenä. Hän kääntyi Obbeen päin ja sanoi, että ensin hän näkee, miten Einar-jaarli meni Halvdanin luo, ja piirsi kuoleman kirjat hänen selkäänsä siten, että pisti ensin miekan lapaluiden väliin, ja leikkasi sitten poikki kaikki kylkiluut lanteisiin asti ja veti keuhkot ulos. Sitten hän näkee miten hänen monet ja hänelle etäiset, ja vastenmieliset vallansokaisemat poikansa halveksivat häntä, ja tekevät väkivallantöitä valtakunnassa, ovat keskenään eripuraisia, karkottavat kuninkaan jaarleja näiden omista valtakunnistaan ja surmaavat heitä.

”Hänen oman istuimensa otaksui jokainen hänen poikansa saavansa periä hänen kuoltuaan. Tämä synnytti lisää eripuraa. Veljekset tuhoutuivat yksi toisensa jälkeen. Guthormn kaatui Joen suussa taistelllessaan Solve Klovea vastaan. Sitten tuli Olavi hänen valtakuntansa hallitsijaksi. Halvdan Valkoinen kaatui Virossa, Halvdan Haalegg Orkeynsaarilla. Torgills ja Frode saivat kuningas Haraldilta sotalaivoja. Lähtivät viikinkiretkelle länteen ja ryöstelivät, raiskasivat ja murhasivat surutta kaiken mikä eteen tuli Skotlannissa, Bretlandissa ja Irlannis-

sa. He valloittivat ensimmäisinä pohjoismaalaisina Dublinin. Kerrotaan että Frodelle annettiin myrkkynuoma, mutta Torgils oli kauan kuninkaana Dublinissa, kunnes iiriläiset pettivät hänet ja hän sai siellä surmansa. Haraldin kiivaus oli suistaa hänen lohikäärmeensä jatkuvaan taisteluun kaikkien ympärillä olleiden kanssa, mutta että nähdessään pienen ja vapisevan Obben, silloin kun Eerik-kuningas murhasi hänen isänsä, hänessä syttyi isällinen suojeluvaisto, ja se pelasti hänet seuraavana päivänä, kun Englannin Voittoisaksi ja uskoliseksi sanotun uuden kuninkaan viestinviejä astui kuningas Haraldin eteen, ja ojensi hänelle miekkansa, jonka kahva ja kädensuoja olivat kullatut; koko huotrakin oli koristeltu kullalla, hopealla ja kallisarvoisilla jalokivillä. Viestinviejä ojensi miekan, kahva edellä, kuninkaalle sanoen tässä olevan miekka, jonka Englannin uusi kuningas pyytää Haraldia ottamaan vastaan. Harald meni lankaan ja tarttui kahvaan. Viestintuoja älähti heti, että nyt Harald oli heidän miehensä perinteiden mukaan, jolloin Harald huomasi heti, että heidän oli vain tarkoitus pilkata häntä. Kunnon viikinkiperinteiden mukaan hänen olisi pitänyt nousta siltä istumalta, ja sivaltaa moisen röyhkeän elukan päätä tällä samalla miekalla halki, ja julistaa sota Englantia vastaan.”

Skaldien sosiaalinen asema oli korkea. Kaikista seurueensa miehistä kuningas arvosti eniten skaldejaan ja he saivat istua toisella kunniasijalla, kertoo Egil Egil Skallagrimssonin saaga. Skaldeihin myös luotettiin, sillä heillä oli yksi ylitse muiden periaate: he eivät saaneet poiketa totuudesta – ainakaan siitä totuudesta, jonka he itse halusivat kuulla ja välittää tuleville sukupolville. Snorri kirjoitti, että skladit pitivät totena kaiken sen, mitä nämä runot sisältävät Norjan kuninkaiden retkistä ja taisteluista. Tunnettu skaldi Torbjörn Hornklof kuvaa Norjan yhdistänyttä Havsfjordin taistelua vuodelta 872, kun kuningas Harald Kaunotukka kukisti Norjan lääninkuninkaat, myös Kjetven Tämä runo on avain koko kirjaan ja Norjan

tarinaan, sillä kaikki saa alkunsa siitä. Norjan yhdistymisestä sai alkunsa myös Islanti, sillä ne jotka välttivät Harald Kaunotukan miekan taistelussa ja koston taistelun jälkeen, pakenivat Islantiin ja perustivat sinne norjalaispakolaisten oman siirtokunnan, mihin kuninkaan kostava käsi ei ulottunut. Alussa väkeä ei ollut paljoa. Kerrotaan kahden miespolven aikana Islannissa olleen vain neljäkymmentä isompaa päätaloa, missä asui lukuisia perheitä ja yksinäisiä sotilaita. Haraldin yksi pojista Haakon meni Englannin kuninkaan kasvattipojaksi, jota tämä rakasti kuin omaa lastaan, ja enemmänkin, koska Haakon oli kaunis ja isokokoinen viikinkinuorukainen, joka ei jättänyt hyvyydessään ja kiltteydessään ketään kylmäksi.

”Harald kuitenkin vanheni ja väsyi, ja täytti jo 80-vuotta eikä uskonut enää kykenevänsä matkustelemaan maassaan, eikä pitämään huolta kuninkaan vaativista tehtävistä. Niin hän antoi valtikkansa eräälle pojalleen, ja sen jälkeen syttyi valtakunnassa muiden elossa olevien Haraldin poikien välille riitaa ja epäsopua. Harald eli vielä kolme vuotta. Hän oleskeli viime hetkensä onnellisena monissa lukuisissa kartanoissaan muistellen elämänsä miellyttäviä hetkiä. Hän valoi vedellä pojanpoikansa, ja antoi hänelle nimeksi oman nimensä, ja sanoi tämän seuraavan valtaistuimelle isäänsä. Kuningas Harald naitti useammat tyttärensä oman maansa jaarleille, ja näistä polveutui laajalle haarautuvia norjalais sukuja. Kuningas Harald kuoli tautiin Roglandissa ja hänet haudattiin Haugiin Karmsalmen rannalle. Haugsalmella oli kirkko, ja itse kirkkomaan luoteiskulmassa oli kuningas Harald Kaunotukan hauta. Kirkon länsipuolella oli hänen hautakivensä, joka oli aikaisemmin ollut hänen hautakummullansa; se oli kolmentoista ja puolen jalan pituinen ja lähes kahden kyynärän levyinen. Keskellä kumpua oli kuningas Haraldin hauta; hänen pääpuoliinsa oli pystytetty kivi ja toinen hänen jalkapuoliinsa, niiden päälle oli pantu paasi, ja tämän alusta oli kummaltakin puolelta täytetty pienillä kivillä. Oppineet miehet kertoilivat

vielä pitkään, että Harald Kaunotukka oli ollut kaikista viikinkimiehistä kaunein ja väkevin ja suurin. Hyvin antelias, ja miehilleen ystävällinen. Mutta mitä mieltivät ne Islantiin paenneet norjalaiset, jotkas pelkäsivät Harald Kaunotukkaa ja perustivat vapaavaltion, joka perustui päätalojen isäntien eli ”godien” uhripappien hallintoon? Harald Kaunotukka oli heille kuolemaksi, kauhistus ja julma isäntä, joka ei säästänyt vihollisiensa henkiä. Mutta juuri siksi syntyi islantilainen vapaus ja kansanrunous säilyi sellaisena kun sen tänään tunnemme Snorrin Eddan runousopin avulla tulkittuna.”

Ja ei jotain pahaa ettei myös hyvääkin: islantilaiset tuntuivat syntyneen kuin tuhkasta uudeksi kansakunnaksi, säästään samalla elävän palan itsessään muinais-Skandinaviaa, niistä hajanaisista palasista, jotka olivat onnistuneet pakenemaan Haraldin koston pitkää kättä. Islantilaiset loivat kokonaan uuden valtio- ja hallintojärjestelmän; heidän tiloillaan olivat ”hof”-temppelit. Omasta ”Godkunnastaan” godi keräsi pyhäköveroa toimien samalla käräjän puheenjohtajana. Tällaiset peinet godkunnat olivat itsenäisiä pikkuvaltioita aina vuoteen 930 saakka, jolloin koko Islanti muuttui liittovaltioksi näiden pienten godikuntien päälliköiden alkaessa tavata toisiaan ”alltingeissa”-yleiskäräjillä – ”haraldhirmuisten” pelossa oli syntynyt uudenlainen pohjoismainen kansanvaltaan perustuva demokratiamalli vuosisatojen kuluessa kehitettäväksi nykyisenkaltaiseksi. Malli ei kuitenkaan ollut täydellinen sillä se hyväksyi valheen ja itsessään vahvemman ja rikkaamman etuilla edellä kerrotun tavoin jonossa käyttäen kyynärpäätaktiikoiden lisäksi ”ettekö te tiedä kuka minä ole”-strategiaa.

Snorri ja kuningassaagat herättävät jälkipolvissa myös kysymyksen: luovatko kuningassaagat vääränlaisen mentaalihistoriallisen pohjan sankarisille norjalaisuudelle, joka perustuu heikompien alistamiseen ja silmänkääntötemppuihin? Rautametsässä kuolivat ehkä vanhat viikinkijumalat mutta heidän henkensä ei koskaan. Se jäi elämään tarinoina sukupolvesta

toisille: miten Ymirin liha, josta maa oli luotu, oli kärsinyt tuskissaan. Merkiksi siitä hallan paneman jättiläisen luista luodut vuoret jyrähtelivät. Ja kallosta tehty taivas tummeni uhkaavasti verestä luodun meren pauhatessa yli äyräittensä samaan aikaan kun Sateenkaarisiltaa pitkin joen ylitse laskeutuivat suureksi tyynesti Askgårdista Midgårdiin ja samalla omaan tuhoonsa vuoronperään kaikki vanhat viikinkijumalat surullisen ja kaiken toivonsa heittäneen näköisinä.

Kerrotaan että sitten kajahti pitkä aaltoileva toivotus, jonka kaiku vyöryi aavan laidasta toiseen, kun paniikissa pakenevat vanhat viikinkijumalat vaunuineen toistivat vielä kerran törmäilynsä kauhuissaan kuollen julmasti. Vain vesi räiskyi korkealle mahtavien siipien piestessä ilmaa kun pahamaineinen Sutr suureksi kotkaksi muuttuneena pelasti itsensä lentämällä kohti vuoria lounaistuulen ja neljän joutsenen auttamana syöksyen vielä kerran uhmakkaan kovaa matalalla yhdessä rintamassa pitkin rimpilammen pintaa. Sitten ne kaikki kohosivat kuin yhdestä sovitusta huomaamattomasti, mutta hyvin harjoitellusta ja lausutusta sanasta raskaasti ilmaan, soustaen väkevin vedoin yli aavan, piirtyen hetken verran silmän verkkokalvoilla valkoisesti hohtavana rivistönä taivaankantta vasten, jota kadotusta kohti joukkoaan käskävä musta varjo johti vasten metsänrannan tummuutta joukkion kaartaessa ennen lopullista häviämistään silmäkantamattomiin etelään toitottaen puunlatvojen takaa omaa synkkää sanomaansa, - kuin yhdestä kurkusta kirkuen pahaenteisesti jäljellä jäävälle autiudelle varoitukseksi siitä, ettei niitä kannattanut seurata, kunnes äänet vaimenivat rauhalliseksi helähtelyksi sammuen jonkin ajan kuluttua ikuisen aamun hiljaisuuteen. Sutri häipyi näkyvistä avustajiensa kanssa vuosisadoiksi. Mutta tarinat eivät lopu tähän, sillä pelko elää. Vielä koittaa se päivä kun Sutr kumppaneineen palaa yhtä varmasti kuin aurinko nousee joka aamu ottaen taas sen paikan mikä sille sen omasta mielestään maanpäällä kuuluu.

Millaista on olla luvaton norjalainen?

Valtamedian luoma hierarkkinen yhteisö kannustaa narsismiin. Tärkeintä on oma minä, täysi vapaus, mahdollisuus olla ulkonaisten vaikutusten tavoittamattomissa, aito ja luonnollinen sekä irrallinen. Benedictus de Spinozan mukaan hyvä on sitä, jolla voimme lähestyä asettamamme ihmisluonnon mallia, siksi minkä varmasti tiedämme olevan meille hyödyllistä. Paha on sitä, joka estää meitä lähestymästä ihmisluonnon mallia, ja jonka varmasti tiedämme estävän meitä osallistumista johonkin hyvään. Valhe, joka tätä estää istuu niin

syvällä ihmisten mieleissä, kulttuurissa, ajattelussa, tavoissa ja kertomuksissa, ettei siitä pääse millään eroon.

Totuuden kuulee yleensä humalaisten tai pikkulasten suusta. Norjalaisuus ei ole kaikesta yleisestä luulosta huolimatta kaikille avoin tai ulkomailta maahan jonkun pakottavan syyn takia tulleille, kuten Ossetiasta paennut Marie Amelie kertoo Norjassa bestselleriksi kohonneessa kirjassaan ”Ulovlig norsk” (Pax Forlag, Oslo 2010). Suomeksi kirjan julkaistiin seuraavana vuonna nimellä ”Luvaton norjalainen” (INTO 2011).

Marie Amelien tunnustuksellinen kirjallisuus on samalla toivoa tuottavaa luoden optimismia ja antaen rohkeutta sekä toivoa nille, jotka kärsivät itse samanlaisesta rakenteellisesta syrjinnästä että vastustavat tällaista politiikkaa tekeviä nykytilanteessa, missä maltillisuus ja harkinta eivät pärjää kiihkolle ja ääri-suunnille. Marie Amelien kirja voidaan nähdä vapauden totuuskertomuksena valhetta vastaan, jossa yhteiskunnan eri ryhmät ovat vuorotellen luoneet itselleen toivoa antavan mielikuvituksen yhteisestä taistelusta ja matkasta vapauteen.

Vaikka kirjan punaisena lankana Marie Amelien teksteistä kulkee Leo Tolstoin sanat siitä, että ihmisen pitää noudattaa järkensä ja omantuntonsa ääntä yrittäessään selviytyä ja elää jotenkuten kunniallista elämää, kirja itsessään ei ole mikään nautinnollinen ja ovet lukemattomiin maailmoihin innostava lukukokemus, vaan sen avaa arkisen näkökulma vaiettuun, ja usein jopa kiellettyyn asiaan, josta ei saisi julkisuudessa puhua eli muukalaisvihamielisyyteen maailman yhden rikkaimman valtion sisällä.

Eikä näkökulma ole lähelläkään gonzojournalismi-sanan keksineen Hunter S. Thompsonin The Rolling Stone- aikakauslehteen kirjoittamista tajunnanvirta -artikkeleita, jotka herättivät maailman juuri näistä Marie Amelien kaltaisista tylsistä dokumentaarisisista jutuista nauttimaan proosajournalismista, puhumattakaan Truman Capoten ”Kylmäverises-ti”-romania.

Poliitikkojen luokalle ja päättäjille on varattu harhauttamismielessä tehtäväksi luoda jonkinlainen siedettävä todellisuudentuntu ja samalla niiden on iskostettava kansaan oikeanlaiset harhaluulot murtaa typeruus totutusta tylsyydestä ja siitä propagandakrääsästä, johon itse kukin totuus on itsensä joulukuusen tavoin omaa loistoaan ajatellen pukeutunut hämmämismielessä kysymyksellä: kenen totuus -kenen kunnia?

Kun sitä tekee osaton ja pakolainen on jälkikin sen mukaisista. Seuraava katkelma näyttää miten Marie Amelie verbalisoi kauhukokemuksensa kun hän pakeni perheineen Ossetiasta lapsena. Pakomatka kulki Suomen läpi Norjaan. Kirjassaan hän vertailee koko ajan elämäänsä Norjassa siihen millaista hänellä oli Suomessa. Suomi oli Norjaan nähden Marie Amelielle ja hänen perheelleen kuin paratiisi. Hän sai elää ja hengittää vapaasti, käydä vastaanottokeskuksen järjestämällä keramiikkakurssilla ja kutomassa:

”Äiti opetti toisille turvapaikkahakijoille englantia ja venäläisten pakolaisten lapsille venäjää. Isä alkoi tehdä puutöitä, hienoja esineitä kuten kelloja ja vanhojen autojen pienoismalleja. Kaupungilla pidetyissä myyjäisissä olimme koko perhe myymässä vastaanottokeskuksessa tehtyjä tavaroita. Saimme myös tehdä töitä. Monta kertaa viikossa pääsimme erilaisiin työpajoihin ompelamaan tai neulomaan.”

Norja on ollut suuri pettymys Marie Amelielle ja hänen perheelleen. Norjalaiset eivät tunnu hänestä ystävällisiltä eikä maa miellyttävältä. Norjalaiset ovat tiukkiuksia ja koviksia eikä heiltä heru sympatiaa Marie Amelien kaltaisille pakolaisille muuta kuin virallisissa puheissa ja Nobel-juhlien kaltaisissa mainos- ja markkinointitilaisuuksissa. Yksi selitys Amelien happamille kommentteille on, kun koko perhe on suljettu vastaanottokeskukseen eivätkä he saa tehdä muuta kuin käydä norjankielen kurssilla, asia jota Marie Amelie erityisesti inhoaa.

Eikä Marie Amelien perheen kokemaa huonoa kohte-

lua voi vielä syyttää oikeistopopulisti Carl I. Hagenin, joka myöhemmin kohoaa Norjan parlamentin puhemieheksi, ulkomaalaisvihamielisyydestä, sillä norjan persut eli Fremskrittspartiet nousee hallitukseen vasta 2013 oikeistopuolue Höyren tukipuolueeksi hintanaan tuesta ulkomaalaislakien tiukentaminen. Marie Amelien perheen tullessa maata johtaa Kjell-Mange Bondevikin oikeistolainen (kristilliset, Höyre ja Venstre) vähemmistöhallitus (2001-2005) eikä sen suhtautuminen pakolaisiin eroa erityisemmin Jens Stoltenbergin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen (2005-2013) linjasta.

Tässä on eräs kohta, tärkeä ja perustavanlaatuinen, joka kuvaa niitä oikeita nurkkapatrioottista ja rajojaan kiinni pitävää ja turvallisuudestaan huolestuneita tyyppinorjalaisia mentaliteetteja; mitä he itse uskovat olevansa tai muille uskottelevat olevansa ja mitä oikeasti ovat teoistaan katsottuna, sillä ihmisten teot ja ilmaisut ovat, kuten olemme jo aiemmin todenneet konventionaalisessa yhteydessä heidän tarkoituksiinsa samaan aikaan kun ihmisten mieli täyttyy itse luoduilla kuvitelmillä omasta itsestään säännön opastaessa sitä, mitä on ollut tapana ajatella ja tehdä.

Valehtelu ja harhaanjohtaminen pohjautuvat mentaali-historiallisesti vääränlaisille tulkinnoille norjalaisuudesta, joka perustuu heikompien alistamiseen ja paistaa läpi siinä talviurheilufasismissa, mikä näkyy vointonvarmojen ja ahneiden norjalaishihtäjien kasvoilta dollarinkuvina. Siksi teoista ja ilmaisuisista on mahdollista päätellä niiden sisältämät tarkoitukset, jotka tässä Marie Amelien tapauksessa eivät olleet ystävälliset eivätkä halunneet sellaista viestiä pakolaisille edes välittää:

”Joka päivä maanantaista perjantaihin äiti, isä ja minä menemme muiden turvapaikanhakijoiden kanssa vastaanotokeskuksen kellariin, kylmään luokkahuoneeseen, opiskelemaan norjaa. Se on yhtä kidutusta. Moni ryhmäläinen on

anonut aiemmin turvapaikkaa jostain muusta Skandinavian maasta ja oppinut samantapaisia ilmauksia kuin norjankieliset. Luulen että he pelkäävät paljastuvansa samoin kuin mekin. Suomessa kuulin paljon ruotsia televisiosta.”

Viikkolehti *Nyt Tid* nimesi Marie Amelien vuoden norjalaiseksi vuonna 2010, sillä hän toi lehden mukaan ensimmäistä kertaa julkiseen tietoisuuteen paperittomien pakolaisten asiat. Yllätys ja järkytys olikin suuri, kun hänet karkotettiin Venäjälle takaisin tammikuussa 2011. Marie Amelie palasi takaisin Norjaan huhtikuussa 2011 päästyään oslolaisen *Teknisk Ukebladetin* toimittajaksi.

Mistä tämä tarina kertoo? Ensinnäkin se kertoo miten julkisuus on aina kuviteltua, ja että julkisuuden määrittely riippuu paljolti siitä, mihin kiinnitämme huomionsi ja mitkä miellämme julkisuuden instituutioiksi. Toiseksi myötäsentyisen epäluuloisuuden ajamana se ohjaa meitä pohtimaan ennakkoluulojen todellista roolia ja syvälle juurtuneita lonkerointeja nyky-Norjassa ja sitä miten se pakottaa norjalaiset myös kysymään, minkälaisessa maailmassa ja yhteiskunnassa he haluavat elää; aivan erityisesti on syytä lisäksi kysyä, millaiseksi he ymmärtävät demokratian mikäli he haluavat elää demokraattisessa yhteiskunnassa, niiden ihmisten kanssa ja tästä seuraavien tapahtumien vastuullisina määrittelijöinä ulkopuolelle kaiken hyvän määrittelemän sivullisen kansanosan kohdalla, joka jossain vaiheessa saattaa vaatia oikeuksiaan, kostaa tai käydä väkivaltaisiksi valtaväestöä kohtaan huonon kohtelunsa takia?

Tai oikeammin luettuna, tässä olisi aika rivien välistä voitella kohteliaasti laiskoille norjalaissohvaperunoille, että hyviä pyrkimyksiä on paljon, mutta rohkeus viedä ne loppuun asti puuttuu siltä Norjan hyvinvoivalta keskiluokkaiselta enemmistöltä, jonka saamattomuus ja asioihin puuttumattomuus takaavat sen, etteivät asiat koskaan muutu paremmaksi ja ongelmat vain pahenevat. Marie Amelie on turhautunut ja

alkaa syystäkin inhota Norjaa ja norjalaisia, joita pitää etäisinä ja kylminä koska vastoin kaikkia ennakko-odotuksia hänen perheensä turvapaikkahakemus hylättiin ja he joutuivat pakenemaan virallista Norjaa maan alle. Tästä matkasta kirja varsinaisesti kertoo vaikka löpöttelee ohi suunsa joka sivulla ihan muusta: siitä millainen Marie Amelie ja Norja ovat.

Kirja on myös nuoren naisen kertomus oman identiteetin luomisen vaikeudesta vieraassa maassa laittomasti asuvana. Kirjaa kirjoittaessaan hän oli 27-vuotias. Syntynyt Kaukasukselle. Kesällä 1997 hän pakeni Kaukasukselta Moskovaan. Syksyllä 2000 hän jatkoi vanhempiensa kanssa matkaa Moskovasta Suomeen ja sieltä helmikuussa 2002 Norjaan. Marie Amelie oppi nopeasti norjan kielen, aloitti koulun ja sai ystäviä. Hän pääsi yliopistoon, minkä rahoitti työskentelemällä pimeästi siivoojana. Toiseksi kirjaa lukemalla pääsee jyvälle norjalaisesta jäykkyydestä, luonteen kylmyydestä ja muukalaisvihamielisyydestä, joka on asunut Norjassa yhtä sitkeästi Harald Kaunotukan ajoista tähän päivään asti. Pitää muistaa ettei ollut sattumaa Norjan olleen ensimmäinen Pohjoismaa, jossa hallitukseen hyväksyttiin äärioikeistolaiset.

Miksi hän pakeni? Sitä hän ei osaa itsekään sanoa. Hän tietää vanhempiensa pelkäävän edelleenkin mutta hän vaikenee eikä kysele liikoja arasta asiasta. Emme saa siis tietää syytä. Oliko tämä yksi syy siihen, etteivät he saaneet turvapaikkaa ja heidät karkotettiin takaisin Kaukasukselle? Miksi hänen vanhempansa eivät olleet asiaa selittäneet hänelle sen tarkemmin varsinkin kun hän itse ei voi sitä muistaa, olihan hän silloin itse vielä pieni lapsi?

Amelien kirja on nykynorjalaisuudelle kuin uusi satu keisarin uusista vaatteista, jonka satusetä H.C. Andersen lainasi roomalaiselta runoilija Horatiukselta. Horatius kertoi kreikkalaisesta kauppiaasta Lycasista, joka istui tuntikausia tilansa areenalla katsellen innokkaasti päässään kuvittelemiaan näytelmiä. Lycas oli onnellinen omissa harhoissaan, ja se säteili

lämpöä myös hänen ympäristöönsä. Sukulaiset ja ystävät saivat kuitenkin tarpeekseen tästä leikistä ja luulivat parantavansa Lycaksen, kun saivat hänet vihdoin pitkien taivuttelujen jälkeen vakuuttuneeksi siitä, että hän oli kuvitellut kaiken. Tämän jälkeen Lycas muuttui synkäksi, koska häneltä vietiin hänen surkean elämänsä ilona olleet ihanat illuusiot.

Herakleitos todisti maailman olevan täynnä vastakohtaisuuksia; sekä hyvällä että pahalla oli välttämätön paikkansa maailmassa. On vaikea sanoa ovatko nämä muistelmat ”aidot” sanan vaikeammassa ja syvällisemmässä merkityksessä vai ”tehtailut”? Kaikkein tärkeintä on kuitenkin yrittää pitää pää kylmänä kaikista houkutuksista huolimatta ja itsensä nöyränä, toistaen itselleen peilin edessä: älä tee hätäisiä päätelmiä siitä mitä näet ja kuulet sofist Protagoraksen, joka oli se heppu, joka sanoi ihmisen olevan kaiken mitta, tavoin, sillä hänen mielestään kysymys hyvästä ja pahasta täytyi aina arvioida suhteessa ihmisen tarpeisiin.

Ehkä näin on, sillä asiat eivät ole aina sitä miltä ne näyttävät ensisilmäyksellä. Romanttiset mielikuvat rakentuvat nostalgialle ja katsovat taaksepäin. Esimerkiksi tästä Eric Hobsbawn ja Terence Ranger puhuivat keksityistä traditiosta. Kaikkea näitä yhdistää se, että samalla kun he kertovat nojautuvansa pitkiin perinteisiin, valheesta ja petoksesta on tullut osa nykypolitiikkaa.

Siksi on vaikea sanoa kumpi oli ensin: muna vai kana Marie Amelien kirjassa Pythagoraan ajattelun tavoin, että sielu puhdistuu tietämyksen avulla? Kirjan otsikosta saa aikaan myös nurinkurisen sanaleikin millaista on olla sitten luvallinen norjalainen? Amelie käsittää myös miten tärkeä on vastata tähän kysymykseen, koska se edellyttää ratkaisevaa tekoa. Sydämelle nämä asiat ovat itsestään selviä, mutta niitä on tutkittava syvällisemmin, jotta myös järkemme näkisi ne selvästi. Vaihtoehdottomuus on tarkoituksellisesti ylläpidettyä ankeutta ja tylsyyttä juuri Amelien kaltaisia syrjässä olevia vastaan.

Kysymys on myös ihmisystävällisen moniarvoisuuden ymmärtämisestä eri tavoin, vaikka siitä on tullutkin Albert Camusin sanoin sellainen kysymys, että jos Amelie teki itselleen kysymyksen, mistä hän voi päätellä että jokin kysymys oli kiireellisempi kuin jokin toinen? Ja hän vastasi itselleen, että voi päätellä sen teoista, joihin hänen kysymyksensä johti.

Camus väitti, että ihmiset tapattivat itsensä aatteiden tai kuvitelmiensä takia, jotka tekivät elämän heille mielekkääksi. Ihmisten elämässä oli näet paljon vaikeita tilanteita, joita ei helpolla ratkaista, vaikka ihminen itse määrittää pitkälti sen miten muut hänet kokevat. Myötäsyttyisen epäluuloisuuden ajamana Amelien tapausta pohtiessamme, meidän tulee kysyä: minkälaisessa maailmassa ja yhteiskunnassa haluamme elää; aivan erityisesti on syytä hänen mukaansa lisäksi kysyä, millaiseksi ymmärrämme demokratian mikäli haluamme elää demokraattisessa yhteiskunnassa?

Tai oikeammin luettuna rivien välistä voitotella kohteliaasti laiskoille sohva-perunoille, että hyviä pyrkimyksiä on paljon, mutta rohkeus viedä ne loppuun asti puuttuu siltä ihmiskunnan hyvinvoivalta keskiluokkaiselta enemmistöltä, jonka saamattomuus ja asioihin puuttumattomuus takaavat sen, etteivät asiat koskaan muutu paremmaksi ja ongelmat vain pahenevat. Camus kysyy itseltään, mikä on se arvaamaton tunne, joka riistää sielulta sen elämälle välttämättömän unen?

”Maailma, jonka pystymme selittämään keinoillakin perusteilla, on tuttu maailma. Mutta maailmankaikkeudessa, jossa on riistetty haavekuvat, ihminen tuntee olevansa muukalainen. Hänen maailmanpakolaisuutensa on auttamaton, sillä häneltä on riistetty niin kadotetun isänmaan muistot kuin toivo luvatusista maista. Absurdiuden tunne merkitsee juuri tätä kuilua ihmisen ja hänen elämänsä, näyttelijän ja kullissien välillä.”

Tunne on kaikille silmänsä avanneille yhteinen. Elämä ei

ole mikään onnela eikä asiat tapahdu sellaisena kun ne haluamme. Mutta millaista on olla sellainen norjalainen, joka on norjalaisten itsensä määrittelemä norjalainen ja millaisten norjalaisten? Amelien kohdalla voisi puhua myös negatiivisesta ja positiivisesta vapauksikäytöstä tai niiden puuttumisesta. Jaottelu on peräisin filosofi Isaiah Berliniltä. Negatiivisella vapaudella tarkoitetaan ulkoisten rajoitusten puuttumista eli vapautta jostakin, positiivisella taas vapautta johonkin, eli sitä, millaisia tosiasiallisia mahdollisuuksia ihmisillä on vapauttensa käyttämiseen, itsensä toteuttamiseen osallistumista ja sitoutumista.

Se voi tarkoittaa pahimmillaan ahdasmielisten ja umpimielisten maalaisnorjalaisten itsensä hyväksymää norjalaisuutta ilman historiallista ja rodullisesti puhdasta norjalaisuutta häiritsevää muukalaisuutta ja muukalaisvihamielisyyttä, mikä on poliittisen individualismin perusedellytys ja valtamedioiden avulla tehtävän poliittisen manipuloinnin synnyssä, ajatuksella että pitää uskoa demokraattista dogmia siitä, että kansa tietää parhaiten oman etunsa, mikä on yhtä tarkoin säädeltyä ja moitteeton ulkoisesti kuin tällaisten norjalaisten vaalima käsite hyväksyttävästä holmenkollenilaisesta keskivertonorjalaisuudesta, mikä on yhtä epätosi kuin epämiellyttävä ja pohjaltaan kielteinen kuin on tällaisten ajatusten taustalla vaikuttava yksisilmäinen ehdottomuus ja puolustuksen nimiin piilotettu hyökkäyksen mahdollisuus, ja olisi kaventunut vain pahvinmakuiseksi mainosnikkaroinniksi ellei meillä olisi Knut Hamsunin ja Henrik Ibsenin perillisinä näitä Karl-Owe Knausgaardin ystävien kirjallisia toisinajattelijoita ärhentelemässä ja riitasointua tuomassa mukaan muuten niin lattean yksimielisen totettavaan julkiseen keskusteluun elämän reunaehtoisten määrittelyistä muille kuin heille itselleen, näitä känkäränsäisiä radikaaliboheemeja älykköjä ja vastaanhanjoittelijoita, joista puhumme tarkemmin kirjan päätösluvussa ”Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, ”.

Vasemmisto- radikalismin ongelmat

Suomen näkökulmasta on ehkä vaikea ymmärtää sitä, että Norjassa vasemmistoradikaaleja pidetään edelleenkin venäläisille hyödyllisinä idiootteina eli viideskolonnalaisina, jotka olivat valmiita antamaan henkensäkin ensin Neuvostoliiton ja nyt Venäjän puolesta, jos se vain sitä vaati, ja Norjassa se teki nimenomaan näin varsin usein esimerkiksi Pohjois-Norjan neuvostovakoilijoita kuljettaneiden etappiteiden verisessä historiassa, jolloin monet hyvää tarkoittavat ja viattomat idealistit teurastettiin kommunismin nimissä.

Gerhardsen on ”viideskolonnaisuudesta” kirjoittanut muistelmiensa toiseen osaan, missä hän pohtii samanaikaisesti kysymystä vuonna 1947 Huippuvuorten yhteisestä sotilastukikohdasta venäläisten kanssa. Ehdotuksen tekivät venäläiset samaan aikaan kun Gerhadsenin poliittinen oppi-isä, Martin Tranmael kirjoitti puolueen pää-äänenkannattajassa, Arbeiderbladetissa tulikivenkatkuisen syytöskirjoituksen Norjan kommunistipuoluetta kohtaan niin, ettei kenelläkään jäänyt epäselväksi kenen kynästä se oikeasti tuli ja miksi. Kyseessä oli amerikkalaisten tukema taistelu työväenpuolueessa Nato-jäsenyyden puolesta, ja sen johtajina toimivat itseoikeutetusti entiset vasemmistoradikaalit ystävykset: pääministeri Gerhardsen sekä Ulkoministeri Lange kuin sovitustyönä koko

kansan puolesta vaarallisesta ja viattomasta idealismistaan pasifistihössötysten kanssa samaan aikaan, kun koko muu maailma oli kynsin ja hampain aseistautumassa II ms:aa varten.

Kommunistien vallankaappaus Tsekkoslovakiassa 1948 ei ollut vienyt Norjaa vain Naton jäseneksi vaan oli tehnyt myös Norjan työväenpuolueen vahvasti Tsekkolovakian miehityksen puolesta liputtaneen Norjan kommunistisen puolueen viholliseksi. Tämän jälkeen työväenpuolue alkoi toimia voimakkaasti yhdessä CIA:n kanssa pohjoismaisissa veljes- ja ay-järjestöissä vahvistaakseen antikommunistista rintamaa Neuvostoliittoa vastaan. Suomen ja Norjan vasemmistoradikaaleilla ei ole paljon muuta yhteistä kuin aatteen nimi. Norjan työläiset olivat omien lehtiensä välityksellä seuranneet tarkkaan Suomen sisällissodan tapahtumia. Mm. norjalainen eversti Ivar Aavatsmark tutustui Suomen oloihin sisällissodan rintamilla. Sisällissodan valkoiset voittajat herättivät vihaa norjalaistyöläisissä heidän luettuaan lehdistään järkyttäviä punavankikuvauksia. Vasemmistoradikaalit pitivät Mannerheimia syyllisenä valkoiseen terrorismiin ja se aiheutti jännitteitä Norjassa.

Kommunistikansanedustaja Mauri Ryömä oli yrittänyt viritellä työläisten vapaaehtoisjoukkoja vapauttamaan Pohjois-Norjaa vetäytyvistä saksalaisista huonolla tuloksella syksyllä 1944. Norjan ja suomalaisten kommunistien suhteita ei ainakaan parantanut se, kun SKP vuonna 1948 Oslossa järjestetyssä pohjoismaisessa kommunistikokouksessa kovisteli isoveljen röyhkeydellä pohjoismaisia sisarpuolueitaan tiukasti Neuvostoliiton talutusnuoraan sillä verukkeella, että oli sekä isoin äänimääräisesti puolueista että omaisi Neuvostoliittoon parhaat suhteet sen luonnollisena lähinaapurina ja uskollisimpana käskyläisenä.

Vasemmistoradikaaleille tuli ongelmaksi myös vahvan kansallistunteen omaavien norjalaisten keskuudessa epäisänmaallisena pidetty kansainvälisyys, joka toimi viime kädessä

vain Neuvostoliiton hyväksi, sekä II ms:n jälkeen pohjoismaisten sosialidemokraattien johdolla valtavaan kasvuun lähtenyt vahva hyvinvointiyhteiskunta, joka jakeli avokätisesti rahaa kaikille yhteiskuntaryhmille muodostaen lähes paratiisinkaltaisen vastakohtana lännessä riehuvalla kylmälle ja ihmisvastaiselle kapitalismille, sekä idässä Stalinin kurjalle kommunistidiktatuurille ja erityisesti etelän feodaaliajan pyhäytyneisyyttä omanneelle konservatiiviselle katolilaisuudelle.

Ongelma liian rajuilla ja ehdottomilla vasemmistoradikaaleilla oli myös Pohjoismaisten perimmäisten arvojen ”vapaus” ja ”yksilöllisyys” puuttuminen tai väärinymmärtäminen hegeliläisesti suuremman edun mukaisesti valtion kulloinkin määrittelemäksi asiaksi, jota joko oli tai ei riippuen siitä, mikä oli valtion kyky sallia niiden olemassaolo ilman, ettei se alkanut vainoharhaisesti kommunistidiktatuuriin tapaan vainoamaan niitä, joiden mielestä niitä ei ollut riittävästi.

Norjassa vapaus- ja yksilöllisyys -käsitteen ymmärrettävyyttä ovat muovanneet karut olosuhteet, maantieteellinen eristäytyneisyys, pitkät välimatkat, luonnon läheisyys sekä tietty omaperäinen omapäisyys, mutta siitä huolimatta myös kokea kansallista yhteenkuuluvaisuutta ja kyky löytää tiukoissa paikoissa yhteinen sävel yhteiseksi viholliseksi kokemiaan muukalaisia kohtaan. Norjalaiseen poikkeukselliseen laajaan kansanvaltaan, avoimuudelle ja hallinto- sekä päätöksentekojärjestelmän läpinäkyvyyteen tottuneille oli vaikea kuvitella tyytyvänsä vasemmistoradikaalien mainostamaan suljettuun yhden vähemmistön johtamaan diktatuuriin .

Norjan politiikka oli rajussa murroksessa I:sen ms:n päätyttyä ja työväenpuolue 1920-luvulla vakavassa kriisissä samaan aikaan kun kansainvälinen työväenliike jakaantui keskenään vihamielisiin suuntauksiin. Magnus Nilssonin johdolla Norjan oikeistososialistit olivat eronneet jo työväenpuolueesta, ja 1923 niin myös vasemmistososialistit, jotka Olav Sheflon johdolla muodostivat Norjan kommunistisen puolueen. Suomen

Kristianin-lähettiläs Allan Serlachius kirjoitti keväällä 1919:

”Jos puheista saisi päättää, olisi Norjan sisäinen turvallisuus hyvinkin vaaranalaisessa kohdassa. Niin ei kuitenkaan luullakseni ole asianlaita, eikä sitä näy pelkäävän täkäläiset viranomaisetkaan. Demokraattisuus myös taloudellisella alalla – ja siitähän tässä on pääkysymys – on niin pitkälle kehitetty (paljon pitemmälle kuin esim. meillä), ja kehitetään rohkein askelin yhä pitemmälle, joten tuskin on luultavaa, että työväenpuolue todella siirtyy sanoista toimeen.”

Miksi vasemmistoradikalismi ei ole kansan suosiossa enää missään ja miksi siitä on tullut syntipukki huolimatta sen 1900-luvun alun hyvistä lähtökohdista? Eikö vanki muka halua vapautua kahleistaan? Yksi selitys on sille vastaavallankumous valtaapitävien taholta. Anarkistit ja muut yhteisistä hyvästä haihattelevat pantiin kovaan kuriin samalla tavalla, mitä Chomsky kuvailee Yhdysvaltojen hallituksen ensimmäistä modernia propagandakampanjaa presidentti Woodrow Wilsonin hallituskaudella 1916, kun rauhaan sitoutuneet amerikkalaiset onnistuttiin lietsomaan puolessa vuodessa Greelin ryhmäksi kutsutun propagandakoneiston ansiosta hysteriseksi, sotaa lietsovaksi joukoksi. Komission työ oli suurmenestys ja se oli vasta alkusoittoa valtamediodien ja liike-elämän hyvin alkaneelle yhteistyölle kansan mielten muokkaamisessa haluttuun suuntaan tuloksellisesti ja nopeasti. Chomskyn mukaan samoja tekniikoita käytettiin myöhemmin lietsomaan myös ”Punaista uhkaa” vastaan:

”Käytetyt keinot olivat mittavia. Paljon käytettiin esimerkiksi tekaistuja julmuuksia, joihin ”hunnit” olivat syyllistyneet. Heidän väitettiin repineen belgialaisilta vauvoilta käsiä irti ja tehneen monenmoisia kauheuksia, joista voi vieläkin historiankirjoista lukea. Ne oli paljolti keksinyt brittien propagandaministeriö, jonka tehtävänä tuohon aikaan sen omien salaisten kaavailujen mukaan oli ”ohjailta maailman valtaviestön ajatuksia.”

Eniten propaganda kuitenkin halusi ohjailta yhteisönsä älykkäimpiä jäseniä Yhdysvalloissa, jotka sitten levittäisivät brittien kokoon keittämää propagandaa ja muuttaisivat rauhanomaisen maan mielialan sota-ajan hysteriaksi. Millaista valtaeliitin ja valtamedioiden harrastama propaganda on tämän päivän Suomessa? Siitä saa hyvän kuvan lukemalla Kari Karppisen ja Janne Martikaisen yhdessä toimittaman ”Julki-suuspeli ja demokratia” (Vastapaino 2012) -kirjan julkisuuden ja valtamedian muuttuvasta roolista yhteiskunnassa. Kirjassa käsitellään mm. ”yleisen mielipiteen, sosiaalisen mielikuvituksen ja sanavapauden suhdetta julkisuuteen ja demokratiaan” sekä Jurgen Habermasin ”Julkisuuden rakennemuutos” -kirjassa esitettyä keskeistä väitettä ”mielipiteestä” porvarillisen poliittisen julkisuuden erityispiirteenä.

Kirjan tärkein huomio on se, että julkisuus on aina kuviteltua, ja että julkisuuden määrittely riippuu paljolti siitä, mihin kiinnitämme huomionsamme ja mitkä miellämme julkisuuden instituutioiksi. Kirjan kiinnostavin artikkeli on ”Pressiklubi” -tv-ohjelmasta tutun tutkija Anu Kantolan artikkeli otsikolla ”Miten meistä tuli me?-julkinen elämä sosiaalisena mielikuvituksena.” Kantola pohtii otsikon mukaisesti sitä miten modernit yhteiskunnat, jotka ovat liian suuria toimiakseen kasvokkain, ovat luoneet yhdessä sosiaalisen mielikuvituksen (social imaginary). Kantolan mukaan tästä näkökulmasta katsottuna julkisuus ja julkinen elämä ovat täynnä mielikuvia, symboleita, tarinoita ja teorioita, jotka kertovat keitä me olemme, mistä olemme tulleet, minne olemme matkalla, mikä meitä uhkaa sekä mikä meille on ja ei ole mahdollista. Kantolaa kiinnostaa erityisesti viime vuosikymmeninä tapahtunut mielikuvituksen muutos:

”Hegel piti lehden lukemista maallisena vastineena rukoukselle. Benedict Andersson (2007) lainaa tätä havaintoa ja väittää, että se kuvaa lehdistön merkitystä kansallisen kulttuurin luomisessa. Andersson avasi keskustelun sosiaalisesta

mielikuvituksesta parikymmentä vuotta sitten kirjallaan *Imagined Communities* (1983; suomennos *Kuvitellut yhteisöt*, 2007). Kirjassaan hän tutki 1800-luvun nationalismia ja erityisesti sitä, kuinka sanomalehdet tuottivat kansallisia mielikuvayhteisöjä, jotka tuottivat kokonaan uuden kuvitteellisen yhteisöllisyyden: käsityksen yhteisestä elämästä ja kohtalosta sekä kansalaisten samankaltaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta, jotka rakentuivat yhteisen menneisyyden, kielen ja kulttuurin varaan.”

Samasta ”mielten muokkaamisesta” on myös hyvä esimerkki ja mestarillinen taidonnäyte Chomskyn kuvailemasta brittipropagandasta, joka elää yhä niin voimakkaana mielisämme kuin sen brittien propagandaministeriö, yhtenä sodan voittajista, on päähämme lähes 80-vuoden ajan iskostanut kuvissaan II maailmansodasta ja natseista sekä Hitleristä. Itse asiassa ”kohtaus psykologisoi myös joukkohysterian syntyminen kollektiivisessa mielessämme”, kun pieni lapsikin sanoo kyyneleet silmissä ”ehdottoman ei” natseille kauhukuvana Lontoon ”sosiaalisen mielikuvituksen” kaduilla. Kantola lainaa aatehistorioitsija Charles Taylorilta hänen ajatuksensa siitä, että sosiaalinen mielikuvitus käsittää kaikki ne tavat, joilla ihmiset kuvittelevat sosiaalista elämäänsä:

”Yhteiskunnassa on olemassa sosiaalinen mielikuvitus, jossa ihmiset kuvittelevat ympäristöönsä ja antavat sille merkityksiä. Nämä käsitykset liikkuvat mielikuvina, tarinoina ja legendoina. Taylor olettaa myös, että sosiaalinen mielikuvitus on jotakin, joka jaetaan yhteiskunnassa niin, että laajat ihmisjoukot uskovat siihen. Siksi sosiaalinen mielikuvitus tuo yhteiskuntaan vakautta ja toimintakykyä: se tekee mahdolliseksi yhteiset toimintatavat ja oikeuttaa yhteiskunnan toiminnan.”

Kyseessä on siis hyvin voimakas propagandaväline, jota valtamediat pitävät hallussaan. Taylorin mukaan ihmiset valitsevat omien mieltymystensä mukaan moraalin, jota he noudattavat asiassa kuin asiassa. Identiteetti on hänelle ky-

symyksiä ”keitä me olemme ja mistä me olemme kotoisin”. Sellaisenaan identiteetti antaa Taylorille myös taustan, jota vastaan tarkasteltuina mieltymyksemme, toiveemme ja pyrkimyksemme ovat ymmärrettävissä. Siksi hän tarjoaa dialogisuutta identiteetin yhdeksi tärkeimmistä peruseriaatteista:

”Meistä tulee toimivia ihmisiä, kykeneviä ymmärtämään itseämme ja siten määrittelemään identiteettiämme, kun opimme ihmisen rikkaat ilmaisukielet.”

Kysymys valtamedioista on aina kysymys myös vallasta ja mielistä sekä identiteetin ja kielen propagandasta, joka on joko näkyvää tai näkymätöntä eli ”pehmeää despotiaa”. Alexis de Tocquevillelle pehmeä despotia on sitä, ettei tyrannia ei enää perustu terroriin ja sortoon, vaan valtio on lempeä ja holhoava. Asiaa voi tarkastella myös läpi Nietzschen ja Foucaultin edustaman tradition, mikä palauttaa kaikki eettiset arvot valtavaateiksi, ja tulkitsee kaiken eettisen argumentoinnin poliittiseksi manipuloinniksi. Parhaiten kuitenkin sekä narssistista aikaamme että kuun tavoin auringonvaloa välittäviä valtamedioita kuvaa ikuinen irvileuka, kirjailija ja toimittaja Jyrki Lehtola Ilta-Sanomissa 12.1.2018.

”Teknologinen kehitys on muuttanut suhteemme aikaan. Kun ennen joutui odottamaan eläkeikää saadakseen muistelmassaan kertoa rakastuneensa itseensä uudelleen, nykyään voi jo 40-vuotiaana muistella, millaisia herkkuja on itsestä elämän aikana löytänyt.”

Chomsky kuvaa propagandan syntymistä. 1918 propaganda syntyi Neuvostoliitossa, jonka johtaja Lenin näki ihan oikein elokuvan propagandistin silmin ”vuosisatansa tärkeimpänä vaikuttamiskanavana”. 1920-luku synnytti natsipropagandan, ja Gallipolin tappiot samaan tapaan britti-propagandan samoihin aikoihin, kuin 60-luvulla tappiokierteeseen johtanut Vietnamin sota myöhemmin Irakin sodassa ”Operaatio aavikkomyrskyssä” ensimmäistä kertaa toteutetun propagandistin toteutuneen määrän päiväunen, jossa sodasta

nähtiin valittuja paloja televisioruudulla lehdistöhuoneessa. Kantola kirjoittaa miten modernille ajalle on ollut tyypillistä Taylorin ”suureksi irtautumiseksi” kutsuma prosessi, jossa vanhat horisontit ovat murtuvat ja luhistuvat teollistumisen, kaupungistumisen ja nykyaikaistumisen tieltä. Kantolan mukaan järjen varaan rakentuva moderni yhteiskunta on täynnä mielikuvituksia, jotka nojaavat vanhentuneeseen romantiikkaan:

”Näitä sosiaalisia mielikuvituksia hallitsevat yhteenkuuluvuuden tunteet, ajatukset yhteisestä kohtalosta, pitkä historialliset jatkumot historian hämärästä nykypäivään ja kokemukset aidosta ihmisen välisestä yhteydestä. Usein näillä mielikuvituksilla on oma musiikkinsa ja runoutensa, omat ikoninsa, suurmiehensä ja –naisensa, sankarit ja viholliset.”

Suurta irtautumista on myös se, miten 2010 -luvun somen ja internetin sanavapaudesta hullaannuttama suuri yleisö rimpuilee valtamedioiden itselleen omimaa, ja sitä mustasukkaisesti ja tuloksellisesti tähän päivään saakka valvomaa monopolia päättää siitä kuka saa sanoa ja mitä.

Jo Apostoli Paavalin puhe ensimmäisessä korinttolaiskirjeestä kertoo kaiken oleellisen kun hän sanoo, että on kirjoitettu Jumalan hävittävän viisaitten viisauden ja tekevän tyhjäksi ymmärtäväisten ymmärryksen. Sillä hän viittaa turhaan ja väärään tietoon, joka hallitsee maailmaa. Hulluuden logiikka, jota valtamediat toteuttavat uskollisesti, paljastuu Paavalin sanoista kun hän kysyy, missä ovat viisaat ja oppineet, missä tämän maailman älyniekat? Ranskalaisfilosofi Alain Badiou väittää, että kristillinen keskustelu jäsentyy Paavalille sellaisen uuden kielen keksimisen ympärille, missä hulluus, skandaali ja heikkous täydentävät tietoon keskittävää järkeä, valtaa ja järjestystä ja missä ei -oleminen on ainoa oikea tapa myöntää arvo olemiselle.

Suomen ja Norjan eron huomaa analysoimalla sen historiallisten ääriivasemmistojen kehityksen eroja. Suomessa

vasemmisto kävi verisen sisällissodan osittain Venäjän bolševikkien rohkaisemana ja menetti sen jälkeen otteen valtaan aina vuoteen 1926-27, jolloin SDP:n puheenjohtaja Väinö Tanner muodosti sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen. Norjassa ylioppilasnuoriso oli toisin kuin Suomessa vasemmistolainen. Vasemmistoradikalismi oli niin voimakasta vuoden 1917 jälkeen, että paikallinen sosialidemokraattinen puolue liittyi vuonna 1919 Moskovan johtamaan kommunistiseen internationaaliin, jota kutsuttiin Kominteriksi poikkeuksena muista veljespuolueistaan. Norjan työväenpuolue kuitenkin erosi Kominterista lyhyen jäsenyyskautensa jälkeen vuonna 1923 ja muodosti ensimmäisen sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen Norjaan jo vuonna 1928. Norjan työväenpuolue oli jo ehtinyt hyväksyä jo vuonna 1921 ns. Moskovan teesit, jolla se olisi alistunut Kominterin muiden puolueiden tapaan Moskovan määrälläväksi, mutta pitkien keskustelujen jälkeen se ei halunnutkaan alistua muiden määrälläväksi, vaan erosi enemmistön halutessa muuttua sosialidemokraattiseksi pohjoismaiseksi puolueeksi Kominterista vuonna 1923.

Myöhemmin Norjan työväenpuolueesta kehittyi eurooppalaisissa mittasuhteissa Einar Gerhardsenin, joka itsekin oli Kominternin kaudella vuosina 1919-1923 kuulunut Norjan kommunistisen nuorisoliiton keskuskomiteaan, puheenjohtajakaudella oikeistolainen työväenpuolue, joka toimi Pohjoismaissa Amerikan äänenä yrittäen saada muita Pohjoismaita liittymään lännen leiriin, erityisesti Natoon. Juuri tämä kysymys teki vaikeaksi kotkannorjalaissukujen aseman Suomessa Kekkonen ja idän silmissä, kuten puolustusministeriön kansliapäällikkönä tuolloin toimineen kenraaliluutnantti Aimo Pajusen, joka oli naimisissa kotkannorjalaisiin sukuihin kuuluvan taitelijan kanssa, ja oli omiaan hiertämään ”pari piirua vasemmalle” vuonna 1966 SDP:tä Rafael Paasion johdolla raivannutta uutta rauhantahtoista ja vasemmisto-

henkistä demarisukupolvea Suomessa.

Kommunisteista ja vasemmistoradikalismista tuli Norjassa myös muiden länsimaiden tapaan poliittinen ongelma II ms:n jälkeen erityisesti sosiaalidemokraateille. Kyse oli huutelusta toreilla, laittomien lakkojen järjestely-yrityksistä sekä neuvosto-propagandan levittämisestä samaan aikaan, kun kommunistit kävivät työväenjärjestöissä avointa taistelua työläisten sieluista liian maltillisina ja länsimielisinä pitämiään sosialidemokraatteja vastaan.

Norjan sosialidemokraattisen työväenpuolueen pitkäaikainen puheenjohtaja ja pääministeri Einar Gerhardsen kirjoittaa muistelmissaan, miten kommunistit kukkoilivat ja esittivät kovaan ääneen suuria ja uhrautuvia isänmaanystäviä, vaikka totuus oli hänen mielestään hieman toisenlainen. Pinnan alla kyti ja kommunisteihin ei luotettu siitä huolimatta, että heti sodan jälkeen ensimmäisissä Stortingetin vaaleissa työväenpuolue sai 76 ja kommunistit 11 paikkaa. Vasemmisto sai enemmistön eli yhteensä 87 paikkaa oikeiston 63 paikkaa vastaan. Erityisesti oikeistopuolue Höyre menetti paljon edellisistä vaaleista, peräti 11 paikkaa 36:sta saaden nyt vain 25 paikkaa.

Vaalivoiton jälkeen Gerhardsen oli aluksi sitä mieltä, että kommunistit voitettiin ottaa hallitukseen tukipuolueeksi, olivathan he vahvistaneet asemiaan myös ammattiyhdistysliikkeessä. Gerhardsenin ajatus oli näin estää kommunistien masinoimia levottomuuksia. Työväenpuolue ei kuitenkaan ottanut hallitukseen kommunisteja, ja poliittiseen marginaaliin jääneiden, tai oikeammin pakotettujen, kommunistien menestys ei sen jälkeen Norjassa ollut pitkäikäinen. Vuoden 1949 vaaleissa he menettivät kaikki paikkansa. Uuden vaalilain myötä kommunistit palasivat hetkeksi Stortingetiin vuoden 1953 vaaleissa kolmella paikalla. Vuoden 1957 vaaleissa he saivat enää yhden paikan, ja jo seuraavissa vaaleissa vuonna 1961 he menettivät viimeisenkin paikkansa.

Suomi ja Norja naapureina

Suomen ja Norjan välisistä säännöllisistä 25 vuoden välein tapahtuvista rajankäynneistä sovittiin vuonna 1847 annetulla Venäjän ja Ruotsi-Norjan välisellä julistuksella. Tämä vahvistettiin myös Suomen ja Norjan välillä 28 päivänä huhtikuuta 1924 tehdyssä sopimuksessa koskien silloista Petsamon ja Finnmarkin rajaa. Maiden välillä on siten suoritettu rajankäynti ennen vuoden 2000 rajankäyntiä vuosina 1871, 1896—1897,

1925, 1950 sekä 1975—1976.

Suomen ja Norjan välinen valtakunnanraja on 736 kilometriä pitkä. Yli kolmasosa rajasta eli 294 kilometriä seuraa syväväylää Tenossa, Inarijoessa, Skiehccanjohkassa ja Rádjajohkassa, jäljempänä Tenon vesistö, ja loput 442 kilometriä on maarajaa. Maarajan läntinen osuus Suomen, Norjan ja Ruotsin kolmen valtakunnan rajapyykiltä syväväyläosuuden alkuun Tenon vesistön alkulähteille on 291 kilometriä pitkä. Itäinen osuus viimeisestä syväväylän pisteestä Nuorgamista Suomen, Norjan ja Venäjän kolmen valtakunnan rajapyykille Muotkavaaraan on 151 kilometrin pituinen.

Suomella ja Norjalla on enemmän yhteistä kuin vain yhteinen raja ja tiedämme eikä näitä salaisuuksia säilytetä maailmanlopun kestävässä kassakaapissa. Kun venäläiset yrittivät pakolla venäläistää Suomen, Norjan kulttuuripersonat kuten Bjönstjerne Björnson, Fridtjof Nansen, Alexander L. Kielland, Edvard Grieg, Jonas Lie, Henrik Ibsen ja W.C. Brögger tukivat urhoollisesti Suomea. Ja sen lisäksi, että Suomessa on vaikuttanut vuodesta 1872 lähtien jo edellä kerrottu kokoaan, ja merkitystään historian julkisuudessa pienempi ja melko näkymätön kotkanorjalaisvähemmistö, on Suomella ja Norjalla ollut paljon käytännöllistä kosketusta toistensa kanssa Pohjois-Kalotin alueella, missä rajat ovat aina tuntuneet yhtä keinototekoisilta ja ilmaan vedettyinä viivoina pitkälle 1800-luvun alkuun saakka.

Leena Kaukiainen muistuttaa kirjassaan maiden välissä menneen idän ja lännen välisen rajan myös kaupankäyntitavoissa pohjoisessa. Norjalaisten käsitys suomalaisten liikemiesmoraalista oli Suomen ensimmäisen Kristianin-lähettilään Allan Serlachiuksen mukaan heikko. Norjalaiset pitivät Kaukiaisien mukaan Suomea maana, jossa pystyi tekemään kannattavia kauppvoja, jollei kaihtanut moraalisesti epäilyttävien keinojen käyttöä. Kyse oli lahjonnasta, jota liikemies Bredesenkin oli yrittänyt Hans Gutzeitin toimeksiannosta

1860-luvun lopulla Helsingin Seurahuoneella piikki avoinna korkeille hallitusherroille, joiden mahdissa oli päättää kenelle myydä Suomen koskien uitto-osuudet ja metsät.

Samalla tapaa kuin Tapio Tamminen sanoo kirjassaan ”Kansankodin pimeämpi puoli” (Atena 2015) ”nationalismin kaivaneen syvät historialliset poteronsa ruotsalaiseen kulttuuriin”, oli natiolismi, ja ennenkaikkea sen fanaattinen nuorten kansakuntien helmasyntinä oleva äärinationalismi, se ruutitynnyri vuosisadan alussa maidemme välisissä suhteissa, joka olisi räjähtäessään voinut muuttaa pohjoisen rajamme Pohjois-Irlannin tapaiseksi vuosikausia jatkuneeksi terrorismin miinakentäksi.

Onneksi kävi toisin kiitos maailmantapahtumien ja Suomen dramaattiset äkkikäänneet vuosina 1918-1919. Norja että Suomi eivät olleet traumatisoituneet ja kokeneet nöyryyttävää häpeää itsenäisyystaisteluissaan, erityisesti Norja, joka julistautui itsenäiseksi vuonna 1814 ennenkuin Ruostin uusi kruununprinssi Jean-Baptiste Bernadotte (myöhemmin kuninkaana Kaarle XIV) valtasi maan. Tamminen muistuttaa ruotsalaisten kokeneen Suomen menettämisen myötä Ruotsin kuihtuneen vain varjoksi sadan vuoden takaisesta suuruudestaan, ja kansallisen nöyryytyksen sekä sitä seuranneen trauman johtaneen pian uudentyypiseen kansallistunteen rakentamiseen.

Menetyks korvattiin mytologisoimalla Ruotsi ja alkamalla haaveilla suur-Ruotsista samalla kun monet ruotsalaiset hainkailivat vielä Suomen perään. Toinen tapa oli kieltää menneisyys. Suomi ei ollutkaan äärinationalistien ajattelun tapaan koskaan kuulunutkaan ”oikeaan Ruotsiin”. Tamminen kirjoittaa perusteena olleen Suomen kielen outous. Suomalaisia pidettiin muutenkin vierasheimolaisina: he eivät kuuluneet muinaisten goottien jälkeläisiin.

Vähän myöhemmin keskeiseksi jakolinjaksi tuli arjalaiset ja niihin kuulumattomat kansakunnat. Tuosta ajasta lähtien ää-

rinationalistisessa mytologisoinnissa muinainen Skandinavia alettiin nähdä yhteisenä menneisyytenä ja vastakkainasettelu skandinaaviset arjalaiset vastaan itäiset mongolit ilmestyivät pohjoismaiseen julkiseen keskusteluun, toki vain taustalle marginaaliin mutta samalla myös ihmisten kollektiiviseen takaraivoon muistutuksi siitä, ketkä olivat herroja ja ketjä orjia.

Suomalaiset nähtiin edustavan skandinaavisen rassistisen ja äärintationalistisen rotuopin mukaan 1800-luvulta lähtien mongoleja tai rodultaan vähintäänkin epäilyttävää Euroopan esikansana, eräänlaisina munaisina skyyttalaisina sekä osana ns. turanilaista alkukansaa, joka olisi elänyt Euroopassa ennen toisenrotuisten germaanien saapumista Saksan pohjoisosiin ja Skandinaviaan.

Siitä lähtien ennen niin sotaiset ja keskenään vihoittelevat ”pohjoiset germaaniheimot” alkoivat rakentaa yhteistä skandinaavista identiteettiä kansallisvaltioiden väliseksi yhdyssiteeksi.

Skandinavia nähtiin huolimatta kolmesta valtiosta ja Atlantilla sijainnista Islannista, yhtenä ja samana, joten se mitä esimerkiksi tapahtui ruotsinsuomalaisille Suomessa tai Norjalle rajaneuvotteluissa Suomen kanssa, oli heidän mielestään koko Skandinavian yhteinen asia, ja näistä keskusteltiin avoimesti maiden lehdistössä eikä ”mongolittelu” Suomea kohtaan säästely, silloin kun katsottiin skandinaavisten intressien olevan vaarassa Suomessa, tai Suomen harjoittavan Skandinavian muita maita vahingoittavaa ei-skandinaavista politiikkaa.

Pohjoismaisen yhteistyön voidaan katsoa saaneen alkunsa noin vuosina. Pohjoismaiden halu ja kyky auttaa toisiaan hädän keskellä vaikeina vuosina yhdisti maita. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista seurata sitä julkista keskustelua maiden välillä, mitä käytiin Norjan ja Suomen rajasta ennen ja jälkeen kun se lopulta muodostui sellaiseksi ”rauhanrajaksi” kuin se nykyisin on.

Leena Kaukiainen kirjoittaa kirjassaan ”Avoin ja suljettu raja – Suomen ja Norjan suhteet 1918-1940” (SHS 1997)

miten norjalaiset pyrkivät tutkimuksen avulla legitoimaan aluevaatimuksen toisen valtion alueisiin.

Tätä tarkoitusta varten tunnettu juristi ja venstrepoliitikko Arnold Raestad esitti hallitukselle vuoden 1919 lopulla määrärahan Finnmarkin poliittista historiaa vuodesta 1826 lähtien käsittelevää tutkimusta varten. Koska asialla oli kiire, se projekti sai melko nopeasti ja paljon rahaa. Tutkimuksen tarkoitus oli osoittaa alueet kuuluvaksi Norjalle, joka oli käynyt vuosisatoja poronhoitokiistoja suomalaisten kanssa.

Norjan ulkoministeriö oli pohjoisen alueen laajentumissuunnitelmien takana. Vuonna 1919 perustettiin asiaa ajamaan ”salainen rajakomitea, joka koostui mm. puolustus-,työ- ja maatalousministeriön edustajista. Salaisen rajakomitean jäsen, Norjan Pariisin-lähettiläs Wedell Jarlsberg oli aktiivinen Versaillesin rauhankonferenssissa verhojen takana edistämässä Norjan asiaa, ja sai heinäkuussa 1919 jopa lupauksen, että norjalais-suomalaista rajakysymystä tullaan käsittelemään Petsamon kysymyksen yhteydessä.

Niin ei kuitenkaan lopulta tapahtunut, vaikka asialla oli kiire, sillä Suomen ja Norjan edut olivat pohjoisessa vastakkaisia ja vaikuttivat kielteisesti maiden välisiin suhteisiin. Ahvenanmaan kysymys oli ratkaisematta ja kielitaistelu ruotsinkielisten kanssa kävi kuumimmillaan. Siinä oli tarpeeksi muille Pohjoismaille tukea Norjaa teki se sitten mitä tahansa ja tarkkailla samalla Suomea skandinaavisesta näkökulmasta lehdistössään joskus kovinkin voimakkaita ilmaisuja käyttäen.

Leena Kaukiaisen kirjassa kuvataan vuoden 1917 syksyn elintarvikepulaa, mikä oli pahinta maassamme nimeomaan Pohjois-Suomessa, vaikka eräät Lapin kunnat olivatkin saaneet elintarvikkeita Norjasta, kuten Suomen ja Norjan rajalla sijaitseva Utsjoki:

”Norjalaiset antoivat nälkäapuna kapakalaa suomalaisille, mutta sen menekki oli niin heikkoa, että Suomen elintarvikehallitus asetti sen ottamisen viljaerän saamisen ehdoksi.

Omassa huoltopolitiikassaan tiukalle joutunut Norja oli kiel-
tänyt elintarvikkeiden viennin. Syksyllä 1918 myös norja-
laislehdissä vaadittiin liittoutuneita suostumaan norjalaisen
ylijäämäsiilin kauppaamisen Suomeen, mikä oli epäilemättä
myös norjalaiskalastajien edun mukaista.”

Norjan hallitus tunnusti Suomen Tanskan hallituksen
kanssa samaan aikaan 10.1.1918. Ennen Suomen itsenäisty-
mistä mailla oli yhteistä, tunturiylänpöjien muodostamia ve-
denjakajia ja Tenojoen vesireittiä pitkin kulkevaa rajaa yhteen-
sä 727 kilometriä. Norja oli tyytynyt siihen kunnes Tarton
rauha vuonna 1920 pidensi rajaa Paatsjokea ja Vuoremijokea
pitkin Jäämerelle vielä lisää 196 kilometriä aina II ms:aan asti.

Kaukiainen kirjoittaa kirjassaan maiden välisen rajan ol-
leen yhtä aikaa sekä avoin että suljettu. Siitä tuli kirjoittajien
mielestä monella tapaa Suomen ja Norjan suhteiden symboli
1920- ja 1930-luvuilla. Siksi olen ottanut sen tähän kirjani
I-osaan Menneisyys yhdeksi osaksi. Ja myös siksi, että kirja
on tärkeä ja hyvä tutkimus sekä lajissaan ensimmäinen koko-
naiskartoitus Norjan ja Suomen välisistä suhteista maailman-
sotien välisenä aikana ja yksi selitysmalli maidemme väliseen
kohtalonyhteyteen.

Tässä kohdin pitää muistuttaa, että Suomen ja Norjan
välisistä tapahtumista, ajatuksista ja menneistä on tehty vali-
tettavan vähän tutkimuksia, mikä sekin kertoo maiden lähes
olemattomista suhteista keskenään. Maittemme välit olivat
monella tapaa alussa vaikeat ja jopa ongelmalliset, ja niissä
näkyvät tarkoitusten ja tekojen tasapainoon vaikuttavana pu-
naisen lankana jo mainittu ”kohtalonyhteys” ikäänkuin suh-
teiden tasapainoon pyrkivänä jinginä ja jangina niin, että kun
Suomi pyrki hyvään, se teki pahaa Norjalle ja päinvastoin.
Mutta se ei ole selitysyrittely vaan toteamus, mikä sopisi ihan
yhtä hyvin monen muun ilmiön selittäjäksi.

Suomi ja Norja itsenäistyivät 1900-luvun alussa ja alkoi-
vat molemmat puhtaalta pöydältä haparoida pimeässä yrit-

täessään hahmottaa itseään kansainvälisessä politiikassa itenäisinä valtiotoimijoina. Eikä yhteistyö sujunut alkuunkaan Suomen ja Norjan välillä. Alussa Kaukiaisien mukaan kitkaa aiheutui rajajärjestelyistä, kun Norja pyrki Suomen kanssa samoille alueille Etelä-Varangissa. Erityisesti Norja tuntui pelkäävän Suomen laajentuvan Norjan alueille. Kaukiainen kirjoittaa norjalaisten pelkojen olleen kuitenkin aiheettomia, sillä Suomen sotavoimat oli keskitetty idän uhkaa vastaan:

”Tahtomattaan epäluuloa lisäsivät myös Norjan puolella asuvat suomalaiset eli kveenit, joiden lojaalisuutta epäiltiin. Nämä pyrittiin norjalaistamaan mm. koulu- ja maapolitiikan avulla. Tämä taas sai eräät suomalaiset järjestöt, kuten AKS:n, huolehtimaan kveenien omakielisistä kulttuuritarpeista – ja lisäsi norjalaisviranomaisten epäluuloja. Epäluulot hidastivat monien käytännön kysymyksien, kuten kauppasopimuksen solmimista ja tieyhteyksien luomista.”

Kaukiaisien kirja herättää kysymään aiheellisesti monta tärkeää ja unohdettua kysymystä Suomen ja Norjan välisistä suhteista. Ensinnäkin, mikä paino Norjalla ja Finnmarkilla oli Suomen ulkopoliitikassa itsenäisyyden ajan kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana? Toiseksi, oliko norjalaisten pelkoon suomalaisvaarasta todellista aihetta? Kolmanneksi, mitä tunturien takaisesta naapurimaasta yleensä tiedettiin puolin ja toisin ja mitkä olivat kanssakäymisen muodot? Ja neljänneksi, miten toiseen maailmansotaan johtaneet kansainväliset kriisit ja Suomen talvisota vaikuttivat Suomen ja Norjan suhteisiin?

Kaukiaisien kirja yrittää antaa vastaukset näihin kysymyksiin selvittämällä maitten välisten suhteitten kehitystä eri alueilla sekä suomalaisten että norjalaisten lähteiden pohjalta, ja on siksi myös tärkeä perusteos Suomen ja Norjan väliseen ”kohtalonyhteyteen” tutustuessa, mitä tulee maailmanpolitiikan historiallisten draamojen ymmärtämisessä nykypäivänä sekä niiden alueellisiin kerrannaisvaikutuksiin verrattuna

aikaan kun kaikki tieto oli harvojen käsissä, usein väärin eikä se leijunut bittiavaruudessa valmiina napin painalluksesta ilmestymään eteen heti kun sitä halusi ja tarvitsi valmiina selityksinä tarkkoine lähdetietoineen.

Me keskitymme tässä luvussa kuvaamaan Norjan ja Suomen ”esihistoriallisia – eli nykyisen itsenäisyyden kuumien aikojen” alkusuhteita sen vähemmän tunnettuina myrskyinä, mitä esimerkiksi Suomen saksalaisuuntaus sai aikaan Norjassa, entä punaisen vaaran oletettu uhka, Suomen satamahankkeet Jäämeren rannalla, Norjan ekspansioyritykset tai miten kilpailu Petsamosta vaikutti kahdenkeskisiin suhteisiin sekä suomalais-norjalaisiin rajaneuvotteluihin ja kahnauksiin rajoilla?

Pitää muistaa myös se tärkeä huomio, että koko pohjoinen alue ja itä olivat lähestulkoon erämaita, mutta palavan kansainvälisen kiinnostuksen kohde sen jälkeen kun britit yrittivät palauttaa Vienan Karjalan kautta operoinneillaan sen keisarillisen Venäjän, joka oli ollut heille luotettava yhteistyökumppani eurooppalaisessa tasapainoilussa Saksan ja Ranskan välissä. Suomen ja Norjan pohjoisosista tuli samaan aikaan ankeudestaan huolimatta maailmanpolitiikan kuuma poltopiste aina kylmän sodan päättymiseen vuoteen 1991 asti.

Suomen saksalaisuussuuntausta norjalaiset seurasivat huolestuneena, olihan elokuun lopulla vuonna 1918 valittu Saksan keisarin lanko, Hessenin prinssi Friedrich Karl Suomen kuninkaaksi. Norja olisi pitänyt Suomesta enemmän tasavaltana, koska kuului ententen kannattajiin ja tunsu vastenmielisyttä saksalaisia kohtaan. Ongelma poistui päiväjärjestyksestä hetkeksi, kun Saksa hävisi sodan. Punaisessa vaarassa on ollut Norjalle nimenomaan kysymys sen pohjoisrajasta, sillä Muurmannin rannikolta Norjan Kirkniemeen, Vuoreijan ja Hammerfestin kautta kulkeva reitti oli tunnettu salakuljetusreitti jo 1860-luvulta lähtien.

Norjan työväenpuolueen radikalisoitua ja liittyttyä kommu-

nistiseen internationaaliin Kominterniin, vallankumouksellista kirjallisuutta ja punasabotöörejä salakuljetettiin, samoin myös Neuvostoliitosta paenneita bolsevikkeja ja muita vallankumouksellisia, samoja reittejä pitkin länteen. Pohjoisessa kävi kova liikenne, kun Pohjois-Ruotsissa asuneet punapakolaiset alkoivat vielä päälle organisoida etappiteitä Pohjois-Norjaan ja Neuvostoliittoon.

Myös osa ns. ”Muurmannin legioonasta” siirtyi Pohjois-Norjaan viranomaisten harmiksi. Jossain vaiheessa tilanne äityi niin pahaksi, että norjalaiset pelkäsivät punaisten yrittävän rakentaa punasotilaiden avulla pohjoiseen omaa valtiotaan, olihan pohjoisnorjalaisissa kaivosyhteisöissä, kuten Kirknäsissä ja Sulitjelmassa, vasemmistoradikalismilla vahva kannatus, ja Hammerfestissa peräti yhden kuukauden vuonna 1921 valtaa piti punaisten työläisneuvosto.

Norjalaiset ovat aina pelänneet, että joku suuri maailmanselkkaus ja uudet vahvat vallanpitäjät, kääntäisivät päänsä Pohjois-Norjaan ja perustaisivat sinne omia satamakaupunkejaan ja uhmaisivat Ruotsin Tanska-Norjan kanssa vuonna 1751 tekemän Strömstadin rauhan Norjan rajaa Kilpisjärveltä Utsjoen Kolmisoaviin. Kaukiainen kertoo, miten siitä itäänpäin sijainnut norjalais-venäläinen yhteisalue jaettiin vuonna 1826, jolloin raja sai nykyisen kulkunsa Kolmisoavista Muotkavaaraan. Sieltä se jatkui Gelsomioon ja Paatsjokea pitkin vielä Boris Glebiin, joka jäi Venäjän haltuun. Paatsjoen ylitettyään raja kulki itään Jaakopinjokea/Vuoremajokea pitkin Jäämereen.

Myös Finnmarkenin itäosiin Vesisaareen ja Varangin vuoron rantamille sotaa ja nälkää 1700-luvulla paenneet suomalaiset, joita kutsuttiin kveeneiksi, olivat uhka norjalaisuudelle. Siksi kveenejä yritettiin viranomaisten toimesta pakkonorjalaistaa koulutuksen ja norjalaiskulttuurin pakkosyötön avulla ja heidän tekemisistään valvottiin tarkasti, osin siksi että suomalaiset lipsauttelivat aina silloin tällöin haaveistaan saada

Jäämerelle oma ympärivuotisen satamansa, olihan jo vuonna 1864 keisari Aleksanteri Ii luvannut Jäämeren rannalta Vuoremijoen suulta Petsamonvuonon länsirannalle ulottuvan alueen korvaukseksi suomalaisille Pietarin lähellä sijaitsevan Rajajoen asetehtaan alueen luovuttamisesta.

Lupausta ei koskaan kuitenkaan lunastettu. Yksi esimerkki siitä miten suomalaisten haave Jäämeren satamasta eli oli, kun punaisen Suomen hallituksena toiminut Kansanvaltuuskunta allekirjoitti 1.3.1918 Neuvosto-Venäjän hallituksen kanssa ns. ”Punaisen valtiosopimuksen” osana kahden sosialistisen maan suhteita, missä Karjalan kannaksella sijainneet Inon patterit olisi vaihdettu satamaan Jäämerellä ja Petsamo kysymys näin ratkaistu samalla kun Itä-Karjalankin.

Mutta Kansanvaltuuskunnan asema oli epävarma siitä huolimatta että SDP kuului kansainväliseen työläisten muodostamaan internationaaliin, jota sitoivat toisiinsa samat arvot. Ongelma oli se, ettei kansanvaltuuskunta ollut virallinen maan hallitus vaan puhdas kapinahallitus, jonka olivat tunnustaneet vain muutama ulkovalta, eikä sillä ollut hallussaan muuta kuin eteläinen osa maasta, kertoo Osmo Rinta-Tassin kirjoittama kirja ”Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena” (Valtion painatuskeskus 1986):

”Kansanvaltuuskunnan aseman ainutkertaisuutta korosti myös se, että Suomen sosialidemokraattisella puolueella oli sekä läntiseen että itäiseen naapuripuolueeseensa verrattuna poikkeava ideologinen pohja: se noudatti kautskyalaista menettelytapaa, kun enemmistö Ruotsissa oli bernsteinilaisella kannalla ja Venäjällä olivat vallassa bolševikit.”

Internationaali satoi eri maiden työväenpuolueita toisiinsa ja siksi Suomalaiset odottivat saavansa apua muiden maiden työväenpuolueilta. Kansanvaltuuskunta jopa luuli että eri maiden työläiset estäisivät maidensa porvarihallituksia puutumasta Suomen vallankumouksen kulkuun. Maailmansota oli kuitenkin muuttanut tilanteen eikä apua ollut odotettavis-

sa, vaan Suomen oli pärjättävä ominpäin uudessa ja vaikeassa tilanteessa kokemattomien ja kouluttamattomien työväenjohtajien epävarmoissa käsissä keskellä kriisistä kriisiin juoksujalkaa rientäneellä maailmanpolitiikan myrskyväällä alttarilla.

Kansanvaltuuskunta odotti seuraavaksi Saksan siirtyvän sosialismin tielle ja sitä kautta maailmanvallankumouksen pelastavan myös Suomen vaikeuksissa olleen vallankumouksen. Siksi se yritti profiloitua myös ulkopolitiikan osaajana. Kansanvaltuuskunnan perustavoitteena oli kuitenkin puolueettomuus. Se ei halunnut sitoa kohtaloaan Neuvosto-Venäjään, ihan samalla tavalla kun sodan jälkeen SKDL oli huolestunut Naton läsnäolosta Skandinaviassa osin siksi, että skandinaavinen puolueettomuus sillä tavalla, kuin norjalaiset vasemmistoradikaalit olivat sen hahmottaneet, oli uhattuna.

Tämä oli myrkyä asioita sivusta jännittyneenä seuranneelle virallisille Norjalle, joka pelästyi. Myös Valkoisen suomen tueksi tulleiden saksalaisten maihinnousu Ahvenmaalla myöhemmin keväällä 1918 yhdistettiin Norjassa sekä muualla Skandinaviassa suomalaisten satamahankkeisiin Jäämerelle, jolloin norjalaiset alkoivat toimia aktiivisemmin estääkseen suomalaisten aikeet. Asiasta keskusteltiin huhtikuun alussa Norjan suurkäräjillä, jossa puolustusministeri Holtfodt lausui huolestuneena, ”että kun joku alkaa käsitellä alueitamme ja satamiamme, ei tämä enää sisälly puolueettomuutemme”.

Norja ei aikonut antaa periksi tässä kysymyksessä. Heidän onnekseen sekä Saksa että Punainen Suomi hävisivät molemmat omat sotansa ja tilanne pysähtyi vuoteen 1852, jolloin silloinen Venäjän keisari oli määrännyt Suomen rajan suljettavaksi Norjan saamelaisten poroilta. Norja oli vastannut vuonna 1854 kieltämällä ulkomaalaisten itsenäisen kalastuksen Jäämeren rannikolla.

Ulkoministeri Holsti muistutti 1920 Tarton rauhanneuvottelujen alla 1.3. Suomen vallankumousohallituksen ja neuvostohallituksen solmiman Punaisen valtiosopimuksen

aluepykälistä. Suomi sai Petsamon ja mahdollisten suomalais-norjalaisten rajaneuvottelujen lähtökohtana tulevaisuudessa pidettiin vuoden 1826 sopimusta, eikä suomalaisten mielestä sitä aikaisemmasta tilanteesta tullut missään tapauksessa edes keskustella. Tunnettu suomalainen sosialidemokraattinen poliitikko ja professori, Väinö Voionmaa oli kiinnostunut Norjasta, jolla hän sanoi olevan suurempi syy murehtia Suomen vuoksi kuin Suomella Norjan:

”Parannettujen kulkuneujensa avulla Suomi voisi aivan helposti saavuttaa taloudellisen ja kansallisen johtovallan Jäämeren rannoilla. Pohjoinen raja Norjaa vastaan ”epämukavine” mutkineen, Atlannin merelle korkottavine ”käsivarsineen” ja uhkaavine ”nyrkkeineen” on kuin tekemällä tehty riitain ja selkkausten aikaansaamista varten. Skandinavialaiselta tasolta on sanottu Jäämeren puolisten rajain olevan ”labisella” eikä ”stabilisella” kannalla. Suomalaiselta taholta täytyy sanoa vielä enemmän: pohjoinen rajamme on valtiollinen epäsiikio, se kun on vedetty niin, että kapea maakaistale erottaa Suomen luonnollisesti ja historiallisesti kuuluvasta Jäämerestä. Suomen toivottavasti jo pian päästessä Itä-Varangin isännäksi poistuu pahin epäsovun aihe meidän ja pohjoisien naapurimme väliltä, mutta rajan epäkäytännöllisyys ja Ruijan suomalaisten asutuksen orpous jäävät vielä kaipaamaan korjausta.”

Myöhemmin Voionmaa toimiessaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajana, yritti saada ulkoministeri Wittingiä vetoamaan Saksaan, että se lopettaisi vastarintamiesten teloitukset Norjassa. Turhaan, sillä saksalaismielinen ulkoministeri ei korvaansa lotkauttanut sosiaalidemokraatin pyynnöille. Hänen mielestään oli tärkeää olla liikvoja ärsyttämättä liittolaista.

Jäämeren uusjärjestelyt ja Petsamo-ratkaisu ei ollut helppo pala niellä ”suurnorjalaisen liikkeen” mukaan suur-Norjasta (samaa aikaan Suomessa haaveiltiin suur-Suomesta) haaveilleille norjalaisille, jotka olivat toivoneet, että kun Suomi saa

Venäjältä ”jonkin alueen” Jäämeren rannalta, niin Suomi ei vastustaisi Norjan vaatimuksia Paatsjoen rannan luovuttamisesta Norjalle, varsinkin kun asukkaat olivat lähettäneet Norjan hallitukselle vetoamuksen että se ottaisi venäjänpuoleisen Paatsjoen liittämisen Norjaan esille Kansainliitossa, joen suuntaan kulkevaan tunturijonoon saakka. Norjalaiset olivat kuitenkin jo aloittaneet kahdenkeskiset neuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa.

Suomalaiset tajusivat diplomatian nimissä norjalaisten halun ymmärtämisen olevan järkevää yhteispohjoismaista politiikkaa tulevaisuutta silmälläpitäen, olematta samalla viisaasti ärsyttämättä skandinaavien juuri syntymässä ollutta poliittista yhteisrintamaa. Juuri siksi suomalaiset neuvottelivat salaa Norjan kanssa raja-asioista, ettei Ruotsi olisi saanut tilaisuutta sekaantua suomalais-norjalaisiin asioihin, olihan myös Ruotsilla taloudellisia intressejä alueella valvottavanaan.

Kun sitten vihdoin viivytelyjen jälkeen maat alkoivat kahden kesken neuvotella, Norjan aluevaatimukset olivat Norjan ulkoministeri C.F. Micheletin ja Suomen lähettilään Theslefin keskusteluissa kutistuneet aiemmista ja koskivat nyt enää Boris Glebiä, Paatsjoen Norjan puoleisella rannalla sijainnutta, aiemmin Venäjälle ja Tarton rauhan jälkeen Suomelle kuulunutta saareketta. Norjalaisten mielestä juuri tämä mutka olisi pitänyt oikoa heidän hyväkseen.

Suomen ja Norjan välinen rajakomissio aloitti neuvottelut Helsingin Ritarihuoneella toukuussa 1922. Suomen valtuuskuntaa johti professori Jalmar Castren ja Norjan valtuuskuntaa entinen Norjan pääministeri Knudsen. Hufvudstadsbladetissa kirjoitti, että Boris Gleb voitasiin antaa Norjalle, jos Paatsjoen rannalta saataisiin siitä korvauksena alue. Norjalainen Socialdemokraten-lehti vastasi, että Suomesta voisi tulla vaarallinen kilpailija Norjalle, mikäli se saisi sataman Paatsjoen suulta. Siitä tulisi lehden mukaan uhka sekä rauhalle että Norjan ja Neuvosto-venäjän oikeuksille. ”Oli oltava varovainen niin

kauan Suomessa olisi valkoinen hallitus”.

Pitää muistaa, että Norjan työväenpuolue, joka oli oppositiossa, kuului vielä tuolloin Neuvosto-Venäjän talutusnuorassa kulkevaan Kominterniin, joka haaveili maailmanvallankumouksesta ja yhdestä maailman työväenvaltiosta Neuvostoliiton johdolla. Konservatiivinen Morgonbladet moittikin Socialdemokratena ”Venäjän myötäilemisestä”. Molemmat maat joustivat. Kaukiaisien mukaan Norja siksi, etteivät sen suhteet vielä silloin olleet hyviä muihin Skandinavian maihin. Erityisesti Norjalla oli Tanskan kanssa vaikeuksia Itä-Grönlannin kysymyksen takia. Rajasopimus Norjan ja Suomen välille saatiin lopulta aikaan vuonna 1924 Suomen toivoman vuoden 1826 sopimuksen pohjalta ja ”suurnorjalainen” liike kuivui lopulta kokoon.

Raja kulki Paatsjoella sen syväystä pitkin ja Rajakoski jäi Norjalle. Ja vaikka joidenkin norjalaisten mielestä venäläiset olivat olleet tuohon saakka parempia naapureita kuin suomalaiset, suomalaista ja norjalaisista tuli sopimuksen jälkeen molemminpuolisista epäluuloista huolimatta, ensin asiallisen toimiviksi, ja myöhemmin ajan myötä mutkattoman ystävällisiksi. Kahnauksiakin sattui Kaukiaisien mukaan. Yleisesti ottaen vanhan Suomen ja Norjan raja oli ollut jokseenkin riidaton. Petsamo siirtyi Suomen hallintaan helmikuussa 1921. Petsjengasta tuli Petsamo ja Boris Glebistä Kolttakangas.

Kaukiaisien mukaan aluksi Suomen ja Norjan kaupassa heijastuivat sekä vanhat että uudet epäluulot. Aasukkaat olivat tottuneet käymään keskenään kauppaa puolin ja toisin vapaasti mutta Tarton rauhan jälkeen tilanne muuttui monimutkaiseksi ja suomalainen rajavartiosto ärsytti norjalaisia jo pelkällä olemassaolollaan. Lisäksi Suomen markka oli Norjassa heikko ja norjalaisia epäilytti suomalaisten tuhlaavaisuus. Suomen vienti Norjaan alkoi kasvaa 1930-luvun alkupuolella.

Tutkija Pekka Huhtaniemi valaisee tutkimuksessaan ”Suomen liittyminen Oslon sopimukseen 1933” (Hgin yliopiston

poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1972), miten kaupapoliittisten näkymien synkentyessä vuoden 1932 alussa Suomen diplomatia työskenteli Moskovan kanssa solmittavan hyökkäämättömyyssopimuksen parissa. Ulkoministeri Yrjö-Koskisen johdolla neuvottelut vietiin nopeasti päätökseen:

”Sopimus allekirjoitettiin Helsingissä tammikuun lopulla 1932 eli juuri voitullikeskustelun ollessa Suomessa kuumimmillaan. Suomen hallituksen ilmeinen ulkopoliittinen aktivoituminen tuli näkyviin välittömästi myös kaupapoliittisella sektorilla. Kun Yrjö-Koskinen matkusti vuoden 1932 tammikuussa Geneveen Kansainliiton kokoukseen, hän päätti käyttää tilaisuutta hyväkseen ja otti Suomen ja Oslo-maiden kauppasuhteet esille Skandinavian maiden ulkoministerien kanssa.”

Nykyisin on vaikea kuvitella Norjan ja Suomen välisten suhteiden olleen huonolla tolalla ja yhteisen rajan - maailman ehkä yhden rauhallisimmista - sekä kiistanalainen että paljon molemmille huolta tuottava. Ihan kokonan toinen juttu on Norjan ja Suomen väliset suhteet talvisodan syttymisen aikaan sekä ennen ja jälkeen.

Oslossa oltiin huolestuneita siitä, miten Suomen uusi itäraja saatiin turvattua ja oliko se pysyvää vai ei. Vielä tässä vaiheessa Norjassa eläteltiin haaveissa pohjoismaista puolustusliittoa, mutta Yhdysvaltojen presidentti Rooseveltia lähellä olleen lähettiläs Averell Harrimanin puhuttua suorat sanat norjalaisille, alkoivat hekin epäillä, hetkeä ennen kuin Natsi-Saksa miehitti maan, olisiko pohjoismaisella puolustusliitolla sittenkään saatu Skandinavian puolueettomuutta taatuksi sellaisessa muodossa että se olisi ollut yhtä pitävä kuin pullonkorkki.

Markku Reimaa kuvaa kirjassaan ”Pohjoismaisia yhteyksiä Saksan vallan varjossa 1940-1944”(Docendo 2015) miten maidemme välisiä kahdenvälisiä suhteita kuvasi osaltaan se, että tasavallan presidentin puheessa talvisodan rauhan solmi-

misen jälkeen ei lainkaan mainittu Norjan Suomelle antamaa apua, joka Oslon lähetystön mukaan oli kaikkiaan sentään aika mahtava summa noin 35 miljoonaa norjankruunua. Reimaan mukaan Suomen hallituksen kiitokset talvisodan aikana saadusta avusta esitettiin vasta 3. huhtikuuta:

”Samalla odotettiin, että Norjalta saataisiin apua myös käynnistyviin jälleenrakennushankkeisiin. Norjan miehityksen alkaessa osastopäällikkö Aaro Pakaslahti lähetti 10. huhtikuuta Oslon kiireellisen salasähkeen: ”Älkää tehkö ilman valtuutusta mitään ehdotuksia, jotka koskevat suhtautumistamme tapahtumiin siellä.”

Tämäkin lausuma on yksi lisätodiste Suomen poliittisen johdon läheisistä suhteista, ja niiden vaalimisen ensisijaisuudesta, Natsi-Saksaan, joka havitteli Suomen ystävyydellä myös Suomen puunjalostusteollisuuden hallitsemista. Suomen Oslon-lähettilään Toivolan mukaan niin Suomen kuin Ruotsinkin kannalta oli suotavinta, että Norja alistuisi Tanskan kohtaloon:

”Ruotsille ja Suomelle tarjoutui tilaisuus pyrkiä lähenty-mään Saksaa, suuntaus joka nykyisissä olosuhteissa näytti välttämättömältä kun oli käynyt selväksi, ettei länsivaltojen avun varaan Pohjois-Euroopassa voitu mitään rakentaa. Nyt oli turvauduttava Venäjän taholta uhkaavaa vaaraa vastaan tinkimällä, mikäli välttämätöntä, puolueettomuudesta sen suurvallan hyväksi, joka yksin voi olla Venäjälle uhkana ja Ruotsille ja Suomelle tukena.”

Suomalaiset olivat puolensa Saksan vierellä valinneet (mutta niin olivat ruotsalaisetkin, jotka asettivat heti miehityksen jälkeen Ruotsiin haluaville norjalaisille viisumipakon), ja se harmitti erityisesti norjalaisia ja varsinkin kotkannorjalaisia, sillä suomalaiset eivät juuri uskaltaneet kritisoida Norjan 9. huhtikuuta alkanutta natsimiehitystä. Norjalaisilla oli myös paljon taloudellisia etuja menetettävänä. Suurin osa kaup-palaivastosta ja kultavarannosta oli englantilaisten käsissä.

Länsikauppa oli tyrehtynyt. Se oli kasvanut merkittävästi vuodesta 1935 vuoteen 1930 lähes kaksinkertaiseksi. Clearing-tilit olivat nousseet 117 miljoonasta kruunusta 200 miljoonaan. Reimaa kuvaa kirjassaan, miten Saksan Helsingin lehdistöasioita koko sodan ajan hoitanut Hans Metzger on muistelmakirjoissaan vahvistanut Norjan tapahtumilla olleen suoranaisia vaikutuksia Saksan ja Suomen suhteisiin:

”Quislingin toiminta pääministerinä sai Suomessa lähes yksimielisen tuomion. Wipert von Blucher raportoi avoimesti Norjan tapahtumien kielteisistä vaikutuksista suomalaisiin, Saksan maineeseen Suomessa ja maiden välisiin suhteisiin. Erityisen voimakkaasti suomalaisiin vaikutti vastarintataistelijoiden teloitukset ja yleensä pyrkimys ideologisesti yhtenäistää norjalainen kansa Saksan malliin.”

Reimaa kertoo miten toukokuun alussa lähetystö sai melko huolestuttavia tietoja Åndalsnäsissa sijainneesta pukutehtaasta, mistä oli löydetty tuhat kappaletta asepukuja, joissa oli Suomen armeijan leijonanapit. Lähetystöä kehoitettiin varmistamaan, että napit poistettaisiin ikävien sekaannusten välttämiseksi. Suomen ja Norjan suhteet olivat pakon sanelemina mitä olivat, mutta vasta ulkoministeri Witting ylitti tietyn rajan, mitä kukaan muu pohjoismaalainen olisi Pohjoismaissa uskaltanut.

Ollessaan viimeisinä kuukausinaan ulkoministerinä vuonna 1943, hän lupaili Saksan Suomen lähettiläs Blucherille Suomen hallituksen olevan valmis harkitsemaan Quislingin hallituksen tunnustamista. Sota-aika oli puolin ja toisin maillemme vaikeaa. Natsi-Saksalla oli Norjassa peräti kaksitoista divisioonaa sotilaita. Norjalaisten oppositioainesten maanalainen toiminta oli vilkasta, vaikka mitään sellaista määrätietoista sabotaasitoimintaa kuin Tanskassa, ei Norjassa ilmennyt. Suomalaisia vapaaehtoisia osallistui jonkin verran Norjan puolustamiseen, mutta kun Norjan puolustus lopullisesti luhistui 10. kesäkuuta 1940, pakeni Pohjois-Norjasta vain

muutama sata norjalaista sotilasta Suomeen.

Suomen pääkonsuli Hellströmin mukaan suhteet saksalaisiin ja norjalaisiin olivat Norjan valtio-oikeudellisesta tilasta johtuen epämääräiset. Ehkä liikaa kaikille oli se, kun Quisling, joka tunsikin hyvin valkoisen Suomen vallassa olleen äärioikeiston ajattelun, ollessaan maassamme sotilasattasena ennen siirtymistään apulaissotilasattaseksi Neuvostoliittoon, piti puheen, jossa hän antoi tukea Suomen taistelulle Natsi-Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan.

Kun Suomi sitten pitkien neuvottelujen jälkeen vihdoinkin pääsi samana vuonna sekä YK:n että Pohjoismaiden neuvoston jäseneksi vuonna 1955, oli turvallisuuspoliittinen status quo muuttunut Pohjolassa, kun Tanska ja Norja olivat liittyessään vuonna 1949 Naton jäseneksi luopuneet puolueettomuudestaan ja Suomi solminut vuotta aiemmin 1948 Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksen nimissä puolustusopimuksen Ruotsin jäädessä yksin edustamaan puolueettomuutta.

Pohjoismainen yhteistyö, mikä oli kansainvälisten kriisien takia syntynyt Pohjolan etuja maailmalla puolustava yhteistyön uudenlainen demokraattinen muoto, oli vakavissa vaikeuksissa II:sen ms:n jälkeen eikä lainkaan sellainen itsestäänselvyys ja helppo nakki kuin millaisena sen tänään tunnemme, vaan vähän samaan tapaan kuin Kalmarin unioni oli yritys panna Itämerellä ja Norjan Bergenissä operoivalle maailman silloiselle vahvimmalle kauppaliittymä Hansalle edes vähän kamppoihin.

Kylmän sodan aikana Suomi asetettiin kahden keskenään maailmanvallasta taistelevan suurvaltablokin välissä pohjoismaisesta näkövinkkelistä harmaalle vyöhykkeelle, jonka asemaa ymmärrettiin ”lännen etuvartiona idän barbaarista bolševismia vastaan” poliittisista hankaluuksista ja Kekkonen Neuvostoliittoa myötäilevästä politiikasta huolimatta niin, että julkisista erimielyyksistä huolimatta Norja näki Suomen sodan syttyessä mahdollisena lännen liittolaisena ja siksi puo-

lustettavana.

Tämän päivän tietojen valossa tiedämme myös Ruotsin nojanneen salaisesti samanlaiseen periaatteeseen, josta tuli uudenlainen pohjoismainen realiteetti samalla, kun Norjan ja Suomen välit kiristyivät Kekkonen suhtautuessa Natoa edustaneeseen Norjaan yhtä varaukselliseksi kuin norjalaiset Moskovaa edustaneeseen Kekkoseenkin pohjoismaisessa yhteistyössä sekä maiden välisissä kahdenkeskisissä suhteissa, jotka supistuivat siitä lähtien vuosikymmeniksi vain harvoiksi käyneisiin keskinäisiksi diplomaattisiksi kohteliaisuuksiksi samalla, kun kotkanorjalaisista tuli maittemme välille ongelma, ja Kekkonen halusi unohtaa heidät näkyvistä ikuisiksi ajoiksi.

Tässäkin asiassa ongelmana on se, että joudumme turvautumaan toisen käden tietoon, yleisiin olettamuksiin sekä ”viralliseen historiankirjoitukseen” yrittäessämme saada selville menneiden aikojen mentaalihistoriaa sekä sitä miten noiden aikojen ihmiset ovat mahtaneet oikeasti syvällä sisimmissään ajatella. Eli tehtävä on mahdoton ja siksi ”raavimme vain pientaa hieman syvemmälle” tässä luvussa. Tapahtumahistorialla on oma merkityksensä tässä pelissä, mutta tärkeämpää on edes hieman rivien välistä raottaa, vaikkakin vain aavistuksen omaisesti, menneen ajan tunnelmia ja ihmisten ajatuksia, toiveita ja pelkoja esimerkiksi niin, että lukijalle jää mieleen jokin valtavirrasta poikennut ajatus, pelko tai radikaali toisinajattelija, jolla on tärkeä, usein paljon suurempi merkitys arjessa kuin mitä olemme itsekään oikein ymmärtäneet.

Silloin suurempia ”valtiollisia salaisuuksia” paljastava kaa-va on; miksi ajattelija X ajatteli asiasta Y ajankohtana Z juuri niin eikä toisin? Jos teemme näin, joudumme perehtymään myös norjalaisten edustaman aikakauden aikomuksiin ja uskomuksiin sekä myös uskomusten ja aikomusten edellytyksiin. Ja vaikka työ ei ole helppo eivätkä yleistykset osu aina kohdalleen, voi hyvin väittää Norjan historian monet tär-

keimmät aikomusten ja uskomusten edellytyksien liittyvän maan suojaisten eristäytymisen turvaamaan kotikenttätietuun. Aikomusten ja uskomusten edellytykset liittyvät pelkoon uutta ja usein nimenomaan vierasta valloittajaa kohtaan.

Mikä on siis saanut menneiden aikojen norjalaisten ajattelemaan ja puhumaan kuten he ovat tehneet ja sitten niistä kirjoittaneet? Mitä he ovat halunneet tällä saavuttaa? Norja on ollut aina jonkinlaista välimaata – mikä ei tarkoita että he olisivat kyhjäyttäneet yksinään eristyksessä jossain maailman ja tosiolevaisen reunalla kuin sumuisessa unessa; ei vaan päinvastoin he ovat olleet aktiivisia toimijoita, kauppiaita ja kansainvälisesti tunnettuja purjehtijoita maailman alusta lähtien, vaikka maa on kallioinen saarivaltakunta, jonka syvät vuonot ja heti niiden jälkeen korkealle nousevat vuoret ovat niin kulttuurisesti, maantieteellisesti kuin sosiaalisesti ihan kokonaan toinen maailma ja erityyksissä kuin mikään muu ympäristö maapallolla.

Käsitteet, kuten norjalaisuus tai Suomen ja Norjan väliset suhteet, ovat kuin ajattelumme tiilisikiviä ja niiden muutokset ilmaisevat paitsi yhteiskuntarakenteen muutosta niin myös sen vaikutusta siihen. Ehkä siksi käsite norjalaisuus on myös erilaista ja moninaista, osin ristiriitaistakin ja sillä on sama ongelma kuin kuvitelmalla ideoiden samuudesta eri aikoina, mikä johtaa vain omien ennakkonäkemyksiemme heijastamiseen menneisyyteen. Siksi otteeni tässäkin esseekirjassani, kuten monissa muissa aiemmissakin (Anteeksiopyyntö ei auta ja muita epätoivon esseitä 2017, Mediaesseitä 2018 sekä Jumalaa lähellä: kohti korkeuksia-ortodoksiessettä 2019) esseekirjoissani on journalistinen ja jäykän ”historismin vastainen” aitoon Hayden Whiten tapaan. Hän osasi arvostaa kirjallisuuden ja erityisesti modernistien tapaa esittää mennyt. Esimerkiksi James Joyce, Henrik Ibsen tai Thomas Mann onnistuivat tavoittamaan hänen mielestään kaunokirjallisilla töillään jotain hyvin olennaista menneestä aikakaudesta.

Turvallisuus- politiikasta

Jo 1820-luvulta lähtien Tanska, Norja, Islanti ja Suomi alkoivat pikkuhiljaa ymmärtää yhdessä olevansa vahvempia kuin erillään ja yksin, kuten Norja ja Suomi pohjoisen Skandinavian molemmilla äärilajoilla. Mutta vasta Neuvostoliitosta syntymisensä jälkeen lokakuussa 1917 tuli näitä maita yhdistänyt turvallisuusongelma, eikä vain koko maailmalla, vaan aivan erityisesti sen pohjoiseurooppalaisille naapureille, Norjalla ja Suomelle, jotka olivat itsenäisinä valtioina yhtä nuoria ja kokemattomia kuin Neuvostoliitto, joka oli kaksi- ja kolmikymmenlukujen Suomen ”ykköskysymys”, ja sen jälkeen selviytymiskysymys hinnalla millä hyvänsä Paasikivin ja Kekkonen omaksuman ovelan snellmannilaisen myöntövyölinjan mukaan.

YK:n ensimmäiseksi pääsihteeriksi vuonna 1946 valittu norjalainen Trygve Lie paljasti heti sodan jälkeen norjalaisten koko ajan uskoneen suomalaisten palaavan sodasta irtaannuttuaan takaisin Pohjoismaiden pariin. Se oli ovelasti sanottu melkein samaan aikaan kun pääministerinä ensimmäistä ulkopoliittista ns. Messuhallin puhettaan pitänyt Paasikivi vakuutteli Suomella olevan kaksi päämäärää ulkopoliittikas-

saan: puolueettomuus ja pohjoismaisuus, sillä itsenäistymisen aikaan ja varsinkin Oslon sopimuksen jälkeen 1933 Pohjoismaiden yhteinen tavoite oli pidättäytyminen suurvaltojen riitojen ulkopuolella puolueettomina.

Yksi syy oli Pohjoismaiden hallituksissa istuneiden työväenpuolueiden sisällä vaikuttanut vahva pasifismi. Toinen syy oli halu yhteispohjoismaiseen talousunioniin tai jopa valtio- tai puolustusliittoon. Suomen Talvisodan syytyminen oli sekä järkytys muille Pohjoismaille että testi pohjoismaiselle keskinäiselle solidaarisuudelle ja yhteistyölle. Suomi koettiin entistä kiinteämmäksi osaksi Pohjolaa ja se sai valtavan sympatia-aallon mm. Norjassa. Mutta se ei riittänyt. Pohjoismaat ymmärsivät vasta sotien jälkeen, ettei strategisesti tärkeä Skandinavia voi koskaan pysyä täysin puolueettomana suurvaltojen silmissä.

Ongelmaksi tuli Suomen suhde Neuvostoliittoon, joka oli ollut historiallisesti huono. Neuvostoliitto koettiin edelleenkin Suomessa itäiseksi uhkaksi ja kommunismin kotimaaksi, jota vastaan rakennettiin suomalaista yksimielisyyttä, ja joka liitettiin usein myös esimerkiksi työmarkkinakamppailuun. Toinen piirre, mikä viittaa ykköskysymyksenä ”ryssänvilhan” poliittis-historiallisiin juuriin, ovat autonomia-ajan Ruotsissa asuneet vaikutusvaltaiset älykköemigrantit, jotka ajoivat Suomen liittämistä takaisin Ruotsiin, ja joiden vaikutus näkyy vielä kaksi vuosisataa myöhemmin siinä romanttisessa haaveilussa ja kulttuurisessa ylemmydentunteessa, mitä omaa merkitystään hyvinä, lahjakkaina, terveinä ja kauniina skandinaaveina monet ruotsinkieliset tuntevat yhä pahoina, lahjattomina, sairaina ja rumina mongoleina pitämiään suomalaisia kohtaan samoin kun suomalaiset tuntevat hurriviljaa ”bättre folk”-määritelmän kuullessaan.

Pohjolan johtavan maan eli Ruotsin ulkopoliittikkaa leimasi 1900-luvun alussa antivenäläisyys, joka vaikutti kaikkiin Pohjoismaihin, kuten Suomeen, jossa saksalaisvaikutteiset

ruotsinkieliset aktivistit olivat avoimen rasistisia venäläisyyttä kohtaan. Ruotsalainen propaganda oli Stolbovan rauhan ajasta 1671 lähtien maalaillut piruja seinille venäläisistä julmina, uhkaavina ja jatkuvasti hyökkäämään pyrkivänä kansakuntana, varsinkin sen jälkeen kun Pietari I käytännössä tuhosi Kaarle XII:n armeijan 1709 Pultavan taistelussa.

Hassunkurista tätä taustaa vasten Norjassa aluksi suh-
tauduttiin Venäjään myönteisen odottavasti osittain Norjan
silloisen työväenpuolueen vasemmistoradikaalin ja maailman-
vallankumousta odottaneen suuntauksen takia. Kuningaskin
oli vuonna 1923 sanonut olevansa myös kommunistien ku-
ningas. Vasta myöhemmin Neuvostoliitosta ja kommunismin
vastaisuudesta tuli myös ykköskysymys Norjalle.

Sitä ennen ”ykköskysymyksenä” oli ongelmaksi Norjalle
muodostunut valkoinen Suomi, erityisesti jännittyneet suh-
tteet suomalaisiin sekä pohjoisen vuoroin avoimen ja vuoroin
suljetun rajan turvallisuus, ja erityisesti suomalaisten itsepäi-
nen halu laajentua Norjan kustannuksella jäämerelle.

Suomalaiset eivät aluksi tulleet erityisen hyvin toimeen
Norjan kanssa eikä Norja Suomen kanssa. Osittain syynä oli
Ahvenanmaan-kysymys. Kristianin (Oslo) lähettiläs Allan
Serlachius pakotettiin eroamaan kun hän oli lipsauttanut nor-
jalaisille Suomen virallista linjaa vastaan olevan mahdollista
luovuttaa saaret Ruotsille.

Juhani Paasivirta kuvaa tätä aikaa kirjassaan ”Suomen
diplomaattiedustus ja ulkopolitiikan hoito itsenäistymisestä
talvisotaan” (WSOY 1968)-kirjassaan. Ruotsinkieliset olivat
monopolisoineet suhteiden hoidon Ruotsiin ja juuri siksi vuo-
den 1919 jälkeen katsottiin tarkkaan sen perään, että jatkossa
Tukholman lähettiläänä oli suomenkielisen taustan omaava
henkilö jo siksi, että Ruotsin merkitys suomen ulkopoli-
tiikassa oli suuri ja lähetystön ominaispaino samaa luokkaa
kuin muiden Pohjoismaiden yhteensä. Konservatiiveille oli
aluksi sananvaltaa ulkopolitiikassa, liberaaleilla ajatuksilla ja

henkilöillä sekä sosiaalidemokraateilla paljon vähemmän.

Ristiriitaa ilmeni sekä Norjan että Suomen vasemmistossa suhtautumisessa Neuvosto-Venäjään kohdistunutta interven-tiotoimintaa vastaan. Molemmissa maissa sosiaalidemokraatit pyrkivät luomaan rauhanomaisin keinoin suhteita Neuvos-to-Venäjään ”kunnioittaen maan yhteiskuntakokeilua”, kun taas oikeisto koki uhaksi bolsevikkien maailmanvallanku-mous-puheet. Ristiriitaa oli myös Suomen ulkoasianhallinnon sisällä, joka oli vuonna 1919 jakaantunut jyrkästi ”manner-heimilaisiin ja stählbergilaisiin”.

Tanska, Norja ja Ruotsi sopivat yhdessä vuonna 1912 yhdenmukaisesta puolueettomuusmäärittelystä luodakseen laillisen pohjan neutraliteetilleen, jos sota puhkeaisi. Norjan asema maantieteellisesti muihin Pohjoismaihin verrattuna oli turvatuin. Norja oli itsenäistymisestään vuodesta 1905 lähtien pyrkinyt eroon suurvaltapolitiikasta, ja osoittanut kaupallisten etujen valvonnan lisäksi kiinnostusta Grönlantia ja Huip-puvuoria koskeviin aluekysymyksiin, ja pyrkinyt aktivoimaan ulkomaankauppaansa 1890-luvulta Euroopan ulkopuolisten maanosien kanssa.

Puolueettomuus oli ainoa mihin Norjalla olisi varaa, jos iso sota syttyisi taas. Skandinavian maat onnistuivat tasapainot-telemaan ensimmäisessä maailmansodassa Englannin ja Sak-san välissä mutta ei aivan ilman naarmuja. Norjan ja Ruotsin kauppalaivat pakotettiin ympärysaltojen alaisiksi. Suuri osa Ruotsin teollisuustuotantoa ja Kiirunan sekä Jällivaaran rauta-malmista kuljetettiin Saksaan. Saksa pakotti Tanskan miinoit-tamaan osan ison-Beltin salmesta Kielin laivastotukikohdan suojelemiseksi.

Neuvostoliiton ilmaantuminen uudeksi naapuriksi ja sitä kautta ”suuren maailman saapuminen omille kotinurkille” sekä Suomen aggressiivinen tähyily Ruijan suuntaan, olivat Norjalle kauhistus. Suomalaisten intoilua alueella kuvaa se, kun Ranskan Muurmanskin konsuli raportoi hallituksel-

leen venäläisten viranomaisten huolestuneen suomalaisesta sotajoukosta Tuloma-joella. Jorma Kallentautio on kuvannut kirjassaan ”Suomi katsoi eteensä” (Tammi 1985) norjalais-suomalaisissa suhteissa Ruijan kysymyksen noustessa esille 1920-luvun lopulla selvästikin viilentäneen Suomen ja Norjan välisiä ennestäänkin huonoja suhteita:

”Norjan suurkäräjillä mielialat olivat enimmäkseen vihamielisiä Suomea kohtaan, sillä pitkin 1920-lukua Norjan ja Suomen välillä oli vallinnut jyrkkää erimielisyyttä Petsamon alueen raja- ja liikennekysymyksistä. Lopullisesta rajasta maiden välillä ei oltu päästy yksimielisyyteen. Aitosuomalaisuus oli taas norjalaisille punainen vaate, sillä liikkeen tarkoituksena oli heidän käsityksensä mukaan ruotsalaisuuden hävittämisen ohella luoda Suur-Suomi johtavaksi vallaksi Pohjolaan. AKS:n ja muiden heimojärjestöjen Ruijassa harjoittaman heimotyön vilkastuessa lisääntyivät Norjan lehdissä kirjoitukset suomalaisesta vaarasta Ruijalle. Norjassa vallinneet epäluulot suomalaisten tarkoituseristä erityisesti Petsamon suhteen johtivat jopa keväällä 1928 neuvottelukriisiin, kun Norja kieltäytyi käsittelemästä mitään maiden välisiä asioita.”

Myös suomalaiset suhtautuivat yhtä varauksellisesti ja vähätellen norjalaisiin kuin norjalaiset suomalaisiin. 1920-luvulla Suomen eduskunnassa keskusteltiin useasti Suomen Norjan lähetystön lopettamisesta ”turhana”. Suhteet eivät kehittyneet normaaleiksi vielä 30-luvullakaan, vaan johtivat Suomen paitsioon pohjoismaisesta yhteistyöstä, osin myös kieliriidan aiheuttamien jälkivaikutusten jälkeen muiden Pohjoismaiden pidättyväisyydessä Suomea kohtaan.

Suomikin piti Norjaa ja Oslon suurlähetystöä melko mitätömänä ja vähämerkityksellisenä Suomen kannalta. Esimerkiksi vielä niinkin myöhään kuin marraskuun alkupuolella 1932 hallituksen esittämässä ulkomaanedustuksen supistamisohjelmassa Oslon lähetystöstä lakkautettiin attasean toimi. Mutta se ei ollut tavatonta vaan ajan hengen mukaista,

sillä pari vuotta myöhemmin myös Norjan ulkoministeriössä vähennettiin menoja ja jätettiin täyttämättä avoinna olevia virkoja budjettivuodeksi 1934-1935 ilman että Norjan kansainvälinen asema siitä kärsi tai työpaineet ulkoministeriössä olisivat nousseet kohtuuttomiksi.

Osasyys oli myös suomalaisten omaehtoinen eristäytyminen sekä jyrkkyys ja valkoisen-Suomen tiukka Venäjän ja kommunismin vastainen politiikka, sillä sisällissodan jälkeen suomalaiset liittyivät laajaan eurooppalaiseen kommunisminvastaiseen liikkeeseen, ja ”heimosodan” nimissä yrittivät ensin vapauttaa idän suomalaisperäisiä kansoja Mannerheimin hylkymääräyksellä (tästä kertoo Jukka Nevakiven kirja ”Muurmannin legioona”), kunnes Englannin pääministeri Lloyd Georg 16.4.1919 alahuoneessa pitämässään puheessa kieltäytyi julkisesti lähettämästä joukkoja valkokenraalien tueksi.

Ongelmalliseksi suomalaisten jyrkkyys ja pohjoismaisen yhteistyön puuttuminen tuli vuonna 1931 kun silloinen maalaisliiton, kokoomuksen ja edistyspuolueen muodostaman Sunilan II-hallituksen puolustusministeri Jalo Lahdensuo ymmärsi Suomelta puuttuvan mahdollisen liikellekannallepanon edessä suuria varustemääriä eikä Suomella ollut silloin muuta mahdollisuutta kuin kääntyä Englannin rintamaan silloin kuuluneen Ruotsin puolueen, sillä jo silloin oli ymmärretty hallituksen sisäpiirissä mahdollisen sodan sattuessa Suomen jäävän pahasti alakynteen Neuvostoliittoon nähden sotavarusteluissa. Suomalaisia ei päästetty vanhojen kaunojen takia yhteispohjoismaisiin neuvottelupyötiin ja Neuvostoliitossa heidät nähtiin vihollisina. Leningradin puoluejohtaja Kirovin murhan jälkeen 1934 Izvestijan päätoimittaja Radek nimesi suomalaiset pahimmiksi neuvostovastaisen propagandan ja venäläisvihän levittäjiksi Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat eturintamassa.

Vuona 1931 silloinen Weimarin tasavallan Saksan lähettiläs kirjoitti Suomessa sukupolvia sitten tulleen urheiluksi

kiihotustyö Venäjää vastaan, ja suomalaisaktivistien olleen tässä työssään todellisuudelle vieraita, itsepäisiä, fanaattisia ja usein peräti lapsellisia. Suomen sekä Ruotsin välillä oli eriäviä mielipiteitä eivätkä kaikki mm. Suomen silloinen Geneven-lähettiläs, ministeri Rudolf Holsti uskonut pohjoismaiseen yhteistyöhön, eivätkä siihen uskoneet Suomen kanssa muutkaan Pohjoismaat. Hyvässä muistissa oli, miten Ruotsin ulkoministeri Hedenstierna joutui eromaan vuonna 1923 esitettyään, että Ruotsin olisi vahvistettava Suomen turvallisuutta solmimalla sen kanssa puolustusliitto.

Ongelmana oli myös sekä Ruotsin poliittisen ja sotilaallisen johdon jatkuva pyrkimys ja halu muuttaa Ahvenamaan sotilaallinen tyhjiö niin, että saariryhmän puolustus olisi suunniteltu Ruotsin ja Suomen sotilaallisen yhteistoiminnan perusteella. Suomi oli tavallaan puun ja kuoren välissä tarvittaessa ennen kaikkea aseita ja ampumatarvikkeita, joista oli huutava pula. Jo vuonna 1926 englantilainen kenraali Walher Kirke, joka arvioi Suomen hallituksen toimesta puolustuskykyä, oli ehdottanut Suomelle yhdeksi varteenotettavaksi vaihtoehdoksi liittymisen skandinaaviseen blokkiin, vaikka hänen mielestään Ruotsi flirttailikin aseidenriisunnan kanssa.

Sosialidemokraattien ja talonpoikien punamultahallituksen pääministeri Per Albin Hanssonin, joka oli suhtautunut Suomeen myönteisesti, hallitus kaatui kesällä 1932 eikä seuraava hallitus ollut enää tietoinen tai sitoutunut edeltäjänsä ajatuksiin ja päätöksiin. Suomen sotilaspiireissä ei yleisesti oltu innostuneita yhteistoiminnasta Ruotsin kanssa, sillä sen katsottiin, samalla kun se vahvisti maan turvallisuutta, myös rajoittavan sen sotilaallista toimintavapautta saamaan aikaan kun äärioikeiston uhka konkretisoitui Pohjoismaissa, erityisesti sekä Suomessa että Norjassa vuonna 1933 sen jälkeen kun natsit nousivat valtaan Saksassa ja maailma alkoi valmistua siihen tosiasiaan, että kohta räjähtäisi ja kovaa jossain päin Eurooppaa, ja oli pakko kokeilla kaikkia keinoja oman

turvallisuutensa varmistamiseksi.

Suomen varustautuminen oli järkyttävän alhaisella tasolla kuten olemme saanneet tietää presidentti Svinhufvudin vuonna 1931 puolustusneuvoston puheenjohtajaksi nimittämän Mannerheimin kirjoituksista. Siksi Suomen ulkoministeriö oli ollut halukas turvallisuuspoliittiseen lähentymiseen muiden Pohjoismaiden kanssa, varsinkin kun he olivat lämmenneet vuonna 1932 Yhdysvaltojen presidentti Hooverin tekemään yhteistyöehdotukseen. Ratkaiseva rooli tässä oli Norjalla.

Suomi taktikoi luottamalla muiden Pohjoismaiden, erityisesti Ruotsin puolustuskykyyn, että Suomi hyökkäyksen kohteeksi jouduttuaan olisi saanut Kansainliiton peruskirjan mukaista sotilaallista apua. Norjan pää- ja ulkoministeri Mowinckel oli muuttanut kantaansa Suomeen, ja tullut vakuuttuneeksi Suomen päästessä 1933 kahdeksan muun maan kanssa ns. Oslo-ryhmään, maan kannattavan täydellistä puolueettomuuspolitiikkaa, vaikkei se kuulunut ns. ex-neutraaleihin ja sen poliittinen asema oli sellainen, että puolueettomuuskysymysten esille ottaminen saattaisi herättää Suomessa epäluuloja, mahdollisen sodan sytyessä. Suomalaisia epäilytti kulisseyssä Mowinckelin myönteinen suhtautuminen Moskovan esittämään hyökkäämättömyyssopimukseen.

Norjan Helsingin-lähettiläs Jakhellnin seurasi pääministerinsä pyynnöstä tarkasti Suomen ulkoministeri Antti Hackzellin ja hänen ruotsalaisen virkaveljensä, Richard Sandlerin neuvotteluja alkuvuodesta 1934, sillä Kansainliiton arvovallan väheneminen merkitsi huolien lisääntymistä pienille valtioille kuten Norja, missä johtavat puolueet eivät vain luottaneet Kansainliiton kykyyn esiintyä kansainvälisten ristiriitojen sovittelijana, vaan myös uskoivat – perinteellisen rauhanideologian mukaisesti – konflikttomaan kansainväliseen kehitykseen.

Mowinckelin mielestä pikkuvaltioilla piti olla mahdollisuus artiklan 16. mukaan pidättää itsellään oikeus päättää,

miten jokin sota suhtautui peruskirjan velvoituksiin. Tämä olisi voitu hänen mukaansa saavuttaa jo etukäteen annetulla puolueettomuusjulistuksella: ”Man vore en dålig ledare av sitt folk om man icke med all makt förberedde sig på att man i ett krig kunde förbli neutral trots förbundsaktens bestämmelser”.

Norjan pääministerin suhtautuminen ymmärtävästi Suomeen, yhteinen huoli Neuvostoliiton liittymisestä Kansainliittoon ja tummuvat pilvet Euroopan yllä, saivat ensimmäistä kertaa antipatioistaan välittämättä Pohjoismaat yhdessä Kansainliittoa käsittelevässä ulkoministerikokouksessaan vuonna 1934 pohtimaan yhteistä turvallisuuspolitiikkaansa niin, että siinä näkyi jo kahden äärilaidan, Suomen ja Norjan erilaiset turvallisuuspoliittiset intressit, joita muovasivat ja muovaavat yhä pitkälti itä-länsigeopoliittiset reaali-teetit. Samaan aikaan kun Neuvostoliiton epäluulo Suomea ja muita Pohjoismaita kohtaan kasvoi, alettiin Berliinistä käsin tarkastella Pohjoismaita uusin silmin, olihan Tanskassa ja Ruotsissa sosiaalidemokraatit mukana hallituksissa. Norjassakin vuodesta 1935.

Työväenpuolueen Johan Nygaardsvoldille, joka toimi pääministerinä vuosina 1935–1940 ja pakolaishallituksen johtajana Lontoossa vuoteen 1945, paikkansa vuonna 1935 menettäneen Norjan liberaalipääministeri Mowinckelin peräänantamattomuus valmiudesta irtisanoutumaan Kansainliiton 16. artiklasta ennakoi Norjan tulevia turvallisuuspoliittisia päämääriä olla itsenäinen ja erillään konflikteista turvassa suurien sylvissä etulinjassa Euroopan laitamilla, Suomen ollessa aktiivinen Pohjoismaiden yhteistä linjaa etsittäessä siitä, miten Neuvostoliittoon suhtauduttiin sen päästyä Kansainliiton jäseneksi. Mutta Norjan ja Suomen ulkoministeriöt olivat pieniä vielä vuosien 1921-22 aikaan. Norjalla oli vain 32 työntekijää. Suomella 38.

Kolmenkymmentäluvulla kun Pohjoismaista yhteistyötä alettiin harjoittamaan ensin Kansainliitossa, ja sitten maiden yhteistyönä laajemminkin, Suomen ja Norjan välisten suh-

teiden merkitystä ja kasvavaa tärkeyttä korosti entisen vuoden 1917 keisarillisen sanaatin jäsenen ja vuosina 1921-1922 eduskunnan puhemiehenä sekä vuoden 1926-27 Tannerin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen ministerinä toimineen Wäinö Wuolijoen siirtyminen Berliinistä vuosiksi 1933-1938 oikeistopiirien painostuksen jälkeen lähettilääksi Osloon, jonka merkitys oli huomattavasti pienempi kuin Tukholman lähetystön paikka jo siitä syystä, että Norja yritti pysyä erossa kansainvälisestä politiikasta syrjässä. Wuolijoki oli ollut Saksassa ja Itävallassa vuodesta 1927 lähtien lähettiläänä ja häntä pidettiin ulkopolitiikan ja diplomatian raskasarjalaisiin kuuluvana. Hänen edeltäjänsä mm. Rolf Thesleff (1918-25) sekä K.Ö.Elfving (1926-30) olivat olleet lähinnä taloudellisten kysymysten asiantuntijoita.

Wuolijoki pitää mainita siksi, että hän oli suomalaisista sosiaalidemokraattisista poliitikoista huomattavampia, sillä muistutuksella, että pohjoismaisilla sosialidemokraattisilla puolueilla oli toimivat yhteistyösuhteet keskenään aikana, jolloin puolueet olivat jo maistaneet maidensa hallitusvaltaa, mutta taistelivat aktiivisesti sekä porvarillista että äärioikeistolaista liikehdintää vastaan. Wuolijoki laskettiin yleisesti ennen kaikkea Tannerin ja Voionmaan rinnalla ”puolueen suurten Väinöjen” piiriin Olavi Aaltosen mukaan, joka on kirjoittanut Wuolijoesta Hannu Soikkasen kirjaan ”Tiennäyttäjät 2” (Tammi 1968), ja oli siksi tärkeä nimi myöhemmin Norjan ja Suomen suhteiden kehittymisessä sekä erityisesti Norjan ja Suomen sosiaalidemokraattisten puolueiden välisessä hyvässä yhteistyössä, minkä kukoistuksen katsotaan alkaneen Wuolijoen ajasta. Ja vaikka Uusi Suomi-lehti piti sosialistin siirtämistä Osloon huonosti harkittuna, hän osoittautui varsin suosituksi Norjassa toimien aktiivisesti mm. pohjoismaisen matkailun kehittämisessä.

Kumma kyllä Suomen ja Norjan suhteet eivät kärsineet siitä, että Suomi soti Natsi-Saksan rinnalla pohjoisessa, missä

saksalaiset olivat miehittäneet Norjan, jonka partisaanit kävivät sissisotaa miehittäjiä vastaan. Sotakokemusten jälkeen alkoi kylmä sota ja maailmoja rajusti jakanut vastakkainasettelun aika, joissa määräävinä tekijöinä oli poliittis-maantieteellinen asema eikä enää se, mihin poliitikot itse uskoivat tai luulivat itse luomansa joukkohysterian hengessä. Norja, joka oli saanut kokea karvaan pettymyksen sopimukseen ja valheellisiin vakuutteluihin sekä omaan sinisilmäisyytensä ideaalista puolueettomuudesta, valitsi täysin päinvastaisen tien kuin Suomi liittymällä reaalipoliittisesti Norjalle järkevään tiiviiseen Amerikan johtamaan länsirintamaan ja Natoon vuonna 1949.

Norja pelkäsi. Koko kansakunta tärisi yhdessä ja valvoi miettien: mitä X ajatella asiasta Y ajankohtana Z juuri niin eikä toisin. Kun he tekivät niin, he myös antoivat meille ajatteleminen aiheutta miksi he niin tekivät ja samalla perehdyttivät meidät norjalaisten edustaman aikakauden aikomuksiin ja uskomuksiin sekä myös uskomusten ja aikomusten edellytyksiin: tärkeää oli, miten tuo tulevaisuuteen vaikuttava menneisyys ymmärrettiin. Se oli tunnet eli kreikaksi ”pathos” nimeltään pelko, jota sarjakuva Asterixin kuvaamat viikingit eivät tunteneet ja jota he tulivat oppimaan pieneen gallialaiskylään.

Se oli myös norjalaisille kuin Platonin ”halusielu”. Platon kirjoitti Valtio-teoksensa IV kirjassa sielun kolmesta osasta selityksenä ihmisen ristiriitaisista kokemuksista; halusielu (epithymetikon) oli suuntautunut aistinautintoon ja kärsimyksen välttämiseen. Norjalaiset pelkäsivät turvallisuutensa puolesta niinä unettomina öinä 1940-luvun lopulla pohtiessaan minkä epävarman tien he tällä kertaa joutuisivat muiden talutusnuorassa kulkemaan. Niin pelkäsi Suomikin aina YYA-sopimuksen loppumiseen, Neuvostoliiton hajoamiseen vuoteen 1991 saakka ja pelkää yhä.

Suomi sodan hävinneenä maana Neuvostoliitolle unohti nöyränä puolueettomuutensa selviytyäkseen ”jotenkuten ki-

tuuttaen” hengissä huonojen ja tosihuonojen vaihtoehtojen maailmassa, liittymällä Neuvostoliiton johtamaan itään solmimalla käytännössä poliittisen liiton Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksena edellisvuonna 1948, joka teki Norjan silmissä Suomesta vihollisen ja uudelleen epäitsenäisen sekä maan vailla omaa ulkopoliittikkaa olevan autonomisen valtion voimakkaasti Jäämerelle ja Huippuvuorille laajentumaan vaikka asevoimin pyrkivän Venäjän ohjailemassa alaisuudessa, kuten se oli ollut Suomen sodan jälkeen vuosina 1809-1917 ennen Venäjän vallankumouksia ja itsenäistymistään, siitä huolimatta että Norjaa sekä Suomea että niiden kansalaisia yhdisti toisiinsa selvästikin maantieteellisestä etäisyydestään huolimatta jo aiemmin mainittu ”kohtalonyhteys”.

Platonin intosieli (thymoeides) keskittyi vaativimpiin päämääriin uhkaavissa tilanteissa. Sielun järkevän osa (logistikon) keskittyessä tiedon omaksumiseen. Platonin mallin mukaan myös Norja ja Suomi järkevinä pelkäävät ja keskittyvät estämään kaikin tavoin omaan turvallisuutensa kohdistuvat mahdolliset uhkat Platonin sielussa kuvaamien eri tasojen mukaan; se itse havaitsee toimintoja ja kykenee ohjaamaan niitä oman järkensä avulla. Tässä tarvitaan avuksi tiettyä ”tervettä vainoharhaisuutta”, jota Petter A. Stordalen kuvaa itsellään olevan. Sitä samaa on jokaisessa norjalaisessa, ja se on norjalaisuutta yhdistävä tekijä ollut ja tulee vielä olemaan vuosisatoja niin kauan, kuin Norja pysyy itsenäisenä ja puolustuskykyisenä Norjana. Tietty vainoharhaisuus norjalaisessa turvallisuuspolitiikassa on toiminut samalla tavalla kuin hyökkäys on paras puolustus-politiikka, mutta on myös samalla taannut maalle sen koskemattomuuden. Ehkä tätä samaa tervettä vainoharhaisuutta on hivenen suomalaisissakin kun he pohtivat nykytiedon ja muuttuneiden olosuhteiden keskellä seuraavaa suurta maailmankriisiä odotellessa uudelleen liittyäkö Natoon vai pysyäkö tällä päätöksellä ilmeisesti ikuisesti sen ulkopuolella.

Nato-kysymys

Onko ajatus alueellisesta puolustusliitosta vanhentunut nyt kun maailmaan on syntynyt uusia, sotilaspoliittisesti voimakkaita suurvaltoja kuten Kiina, joka operoi kaikilla mantereilla niin taloudellisesti, sotilaallisesti kuin kulttuurisesti avoimen protektionistisesti ja konfutselaisesti vain Kiinaa palvellen tavoitteenaan Kiinan omien intressien turvaaminen maailmalla viime kädessä vaikka sotilaallisesti?

Entä sitten entinen lännen mahtitekijä sotilasliitto Nato tässä kehityksessä: onko se jäänyt jalkoihin? Miten se voi ja onko se enää yhtenäinen ja hyödyllinen nyt kun Yhdysvallat on tehnyt siitä hampaattoman ja Turkin venkoilut etelässä aiheuttaneet liittolaisille suurta päänvaivaa? Kun Nato joulukuussa 2019 kokoontui Lontooseen juhlimaan 70-vuotiaasta olemassaoloaan, tunnelmat eivät olleet lämpimät ja tulevaisuuteen uskovat vaan enemmänkin hämmentävät ja ristiriitaiset.

Hesarissa 3.12.2019 otsikolla ”Onko sotilasliitto Nato aivokuollut vai varsin elossa?” toimittaja Elina Kervinen pohti asiaa kertoen sanan ”aivokuollut” olleen Ranskan presidentti Emmanuel Macronin ennen kokousta esittämä väite. Macro-

nin heitto oli kummallinen sillä Kervisen mukaan Natoa ei tilastojen mukaan vaivaa juuri mikään. Päinvastoin Nato vaikutti hänen mielestään olevan poikkeuksellisen elinvoimaisessa kunnossa:

”Yhdysvaltojen ajatuspaja Brookings Institution kartoitti hiljattain sotilasliittojen 500 vuoden historiaa vuoteen 2010 saakka. Tuona aikana toimineiden 63 sotilasliiton keskimääräinen elinikä oli huomattavasti lyhyempi kuin 70-vuotiaan Naton, 15-41 vuotta riippuen liittouman laadusta. Yhteisen puolustusulottuvuuden sisältävät sotilasliitot hajosivat keskimäärin 15 vuodessa. Usein silloin, kun yhteinen vihollinen oli hävinnyt.”

Natolta hävisi yhteinen vihollinen Neuvostoliitto ja sen johtama sotilaspoliittinen blokki Varsovan liitto jo 90-luvun alussa. Mutta ei idän iso vihollinen mihinkään hävinnyt. Se vain hetken vaikeroi heikkona omissa ongelmissaan hajotessaan moniin eri kansallisvaltioihin putkahtaen Krimin valtauksessa vuonna 2015 yhtä röyhkeänä ja valheellisena esiin kuin Suomen talvisodassa, jossa hyökkäyksen aloittanut Neuvostoliitto väitti tekosyyksi ”Suomen puolelta Mainilasta ammutut laukaukset”.

Lupasin ”Anteeksipyyntö ei auta ja muita epätoivon es-seitä” (Kulttuuriklubi 2017)-kirjassani, että kirjoitan jossain toisessa kirjassa siitä miksi sekä norjansukuiset Suomessa että norjalaiset yleensä ovat etupäässä länsi- ja natomielisiä Paa-vo Lipposen sanoin: ”Kysyn vain, että mikä vika on Natossa? Olisihan se hyvä kuulla: (Helsingin Sanomat, 11.11. 2003)”. Suomen ja Norjan suhtautuminen omiin armeijoihinsa ja Nattoon on ollut vastakkainen historiallisista syistä; Norjalla ei ole kuin nimeksi rajaa Venäjän kanssa, Suomella se hallitsee keskustelua. Johannes Salminen kuvailee ”Rajamailla”-kirjassaan (WSOY 1984) miten ”jyrkkänä leikkauksena halki synkkinä humisevien metsien avautuu Suomen pitkä itäraja, korven oma kielletty vyöhyke, jonka vain sudet ja hirvet voivat ylittää

ilman viisumia: ”Suomalainen on uudelleen keksinyt mihin maantiede on hänet lopulta sijoittanut ja rauhallisesti sopeutunut elämään sen venäläisen maamassan reunalla joka Aasiasta ulottuu aina Kamsatkaan ja Turkemenistaniin.”

Suomen ja Norjan strateginen asema, historia ja suhteet Venäjään poikkeavat toisistaan jo pelkästään siksi, että Suomi on ikään kuin siamilaisten kaksosten tavoin sidoksissa pitkän yhteisen rajansa takia itänaapuriin Uuno Kailaan runon sanoin: ”Idän orjuutta vastaan seisoo Suomen poika. Vartiopalkaltaan jäätävässä tuulessa, takanaan Eurooppa ja Länsimaat, kaikki se mitä puolustamaan hän on olemassa edessään Iivana Julman kansa, Aasian sieluttomat laumat.” Kailaan runo kuvaa 1920-luvun ja talvisodan ajatusta Suomesta lännen viimeisenä etuvartiona, joka pelkällä olemassaolollaan ja vuosituhantisella taistelutahdolla pitää idän barbaarit loitolla lännen rajamailta.

Nyt tilanne on oleellisesti muuttunut kun maantieteellä ei ole enää niin väliä vaan sotia käydään abstrakteimmilla tasoilla. Silti vihollinen tulee aina skandinaavisesta näkövinkeklstä joki idästä tai Pohjoiselta Jäämereltä. Kysymys suomalaisnorjalaisesta yhteistyöstä ja kohtalonyhteydestä tiivistyy tähän kertomukseen siitä kuka todellisuudessa on maiden yhteinen vihollinen: Venäjä, ja kuka hoitaa Suomen puolustuksen tiukan paikan tullen: Nato.

Venäjä nuolee vieläkin haavojaan I ms:n menetysten jälkeen, jolloin sen liittolaiset voittivat Venäjän hävitessä ja menettäessä koko Itämeren rannikkonsa ja pääosan Suomenlahden rannikon lisäksi myös tärkeän kappaleen Mustanmeren rannikosta. Vaikka Saksa oli silloin Britannian ohella merten todellinen hallitsija mahtavalla sotalaivastollaan, oli ennen I ms:aa Venäjän etu ollut maailman mahtavin merialue, mikä ulottui Itämerestä Isoon valtameren ja Jäämeren rannikolta Mustaan- sekä Kaspianmereen.

Entinen pääministeri Lauri Ingman muistutti jo 1920-lu-

vulla Venäjän yleisesti hyökkävästä luonteesta, mikä pani sen kuin pakolla etsimään ulospääsyä aina sieltä missä vastus, vaikka vain tilapäisesti, heikkeni kuten Ruotsissa, mihin Venäjän ilmahyökkäysstimulaatio kohdistui 2010-luvun eräänä pitkäperjantaina ilman, että yksikään ruotsalais kone ehti nousta ajoissa ilmaan. Sen sijaan Naton Baltiassa olleet lentokoneet nousivat samalla sekunnilla ilmaan lentokentiltään kun Venäjän aikeet oli tutkassa havaittu. Venäjä oli samaan aikaan aloittanut massiivisen kalustonsiirron. Lentokoneita siirrettiin etelästä Novosibirskin saarelle ja Frans Joosefin maalle Alakurttiin perustettiin täydessä valmiudessa oleva 62. mootto-roitu jalkaväkirykmentti ja 85. erillinen helikopterirykmentti. Severomorskiin Pohjoisen laivastoon siirrettiin 10 strategista ydinsukellusvenettä, yksi lentotukialus sekä lukuisa joukko muita pienempiä aluksia kuten tehokkaita taistelulaivoja sekä miinanraivaajia.

Kun presidentti Sauli Niinistö aloitti ensimmäisen presidenttikautensa pasifistisen ja maailmoja maailmalla syleilleen Tarja Halosen jäljiltä, Suomi oli jakaantunut pahasti kahtia armeijakysymyksessä ja suhtautumisessa siihen, mistä mahdollinen vihollisen uhka tulee siitä huolimatta, että Putinin aikana sotilaallisesti vahvistunut Venäjä alkoi rakentamaan pohjoisille alueille erityistä sotilaspiiriä vastaavaa ”arktista erikoisryhmää”. Toinen puoli vastusti Natoon liittymistä ja toinen puoli ei tiennyt asiasta mitään samaan aikaan kun Suomessa elettiin turvallisuus- ja ulkopoliittisessa epä tietoisuudessa. Tätä kuvaa Martti Turtola kirjassaan ”Luopumisen tuska – Suomen presidentit ja luopumisen vaikeus”:

”Ei Niinistö ei suinkaan päässyt aloittamaan presidenttikauttaan rauhallisissa oloissa. Suomen ja Venäjän suhteet olivat epämääräisessä vaiheessa. Eteläinen naapurimaa Viro uhoili amerikkalais-virolaisen presidenttinsä Toomas Hendrik Ilveksen johdolla. Itämeren sotilaspoliittinen tilanne tuntui herkältä venäläisten lentokoneiden lentäessä ”vähän

sinnepäin” matkalla kohti eteläistä tukikohtaa Königsbergiä (Kalingradia). Suomenlahtea kulkeva ”lentoputki” vaikutti venäläisten lentotaidolle jatkuvasti liian ahtaalta. Kauden alkuvaiheessa Suomessa vieraili Maanpuolustuskurssin kutsumana venäläinen kenraali Makarov, joka yritti heti alkuun panna suomalaisille luun kurkkuun. Ehkä kysymyksessä oli myös yritys kokeilla uuden presidentin sietokykyä. Niinistö hoiti asian tiukasti ja tyylikkäästi, niin ettei venäläiselle kenraalille jäänyt mitään epäselväksi. Tämän tyylinen uhkailu Nato-kysymyksellä onkin vähentynyt.”

Suomen ja Venäjän suhteet sekä keskinäinen kissanhänkäveto on jatkunut lähes tuhat vuotta muuttumattomana. Suomalaiset pelkäävät syystäkin historiallisesti ärhentelevää ja arvaamatonta naapuriaan, ja ovat kehitelleet Venäjään vastaan erilaisia toimivia ja toimimattomia puolustusmekanismeja, mistä ”suomettuminen” ja YYA-sopimus oli ikävä mutta ilmeisen pakollinen tilanteessa, jossa kukaan ei osannut sanoa mikä silloisen Neuvostoliiton todellinen tarkoitus Suomen osalta oli.

Corona-viruksen järkyttävin uutinen oli EU:n paljastama tieto Venäjän trollitehtaan lähettämistä valeuutisista corona-viruksesta EU-maihin tarkoituksena aiheuttaa epävarmuutta, sekaannusta ja epäluottamusta kansallisten viranomaisien toimia kohtaan ja horjuttaa näin länsimaista demokratiaa. Vanhat rintamalinjat eivät enää päde uudella turvallisuuksiin tilanteessa, vaikka ne on ovat ymmärrettäviä eivätkä muuttuneet kovinkaan paljoa Suomen sodan 1808-1809 jälkeisen myöntövyöhykkeen ja tiukemman vastustavan linjan lähtökohdista. Pitää muistaa, että Kekkonen vastustajana tunnetuksi tullut oikeiston ääriin edustanut Tuure Junnila oli aika yksin julkaistessaan 1979 kirjansa ”Viimeinen imperiumi – Venäjän laajenemisen historia, jonka esipuheessa hän muistutti suomalaisia Venäjän vaarasta näin: ”Venäjän valtiollisen historian eräs keskeinen, leimaa antava

piirre vuosisadasta vuosisataan on ollut keskeytymätön, kyltymätön, luonnonvoiman kaltainen laajenemisen vietti.”

Suomen itsenäisyyden kohtalonkysymykset ovat olleet, ja ovat paasikivelläisesti ymmärrettyinä, suhteet tai niiden puuttuminen Venäjään. Lauri Ingman oli puhunut näistä asioista painavasti Kokoomuksen puoluekokouksessa Turussa jo vuonna 1923 ja kirjoittanut sisältävässä ”Poliittisia suunta-
viivoja”-kirjassaan. Armeijan sisäiset kahnaukset ja sen asema olivat kiusallinen asia Ingmanille, jonka mielestä Suomen itsenäisyyden merkittävin turvallisuustekijä oli yhtenäinen ja vahva armeija: ”Ne rohkeat väitteet mahdollisuuksista vähentää puolustusmenoja ja vastaavasti supistaa puolustuslaitosta siitä, mitä hallitus budjettiesityksessään on suunnitellut, eivät nähdäkseni voi perustua muuhun, kuin siihen käsitykseen, että poliittinen asemamme on niin turvallinen, ettei meidän tarvitse ottaa varsinaisesti lukuun hyökkäyksen uhkaa ainaakaan näköpiirissämme olevassa tulevaisuudessa.”

Suomi ei ole näillä näkymin ajautumassa vielä Naton syliin, eikä ainakaan ilman hyviä ehtoja, mutta tilanne voi muuttua kansainvälisen turvallisuuspoliittisen tasapainon horjuttua seuraavan luonnonkatastrofin tai pandemian seurauksesta ratkaisevasti Naton suuntaan, varsinkin jos siitä tulee Norjan esimerkin tavoin maan ainoa turvallisuuspoliittinen vaihtoehto Venäjän jatkaessa ja jyrkettäessä avoimen aggressiivista sotilas- ja laajentumispolitiikkaansa. Suomella on puolustus-
tahtoa ja kykyä, mutta olisiko Natosta sotilaallista haittaa vai hyötyä Suomelle?

Entä ns. epäisänmaalliset voimat kuten SDP:n rähmällään jo sukurasituksensa takia itäänpäin oleva Erkki Tuomioja, ja ehkä lukijalle hieman yllättäen myös entinen pääministeri Paavo Lipponen, jota aiemmin pidettiin ”varmana lännen miehenä ja takeena sille ettei venäjänmieliset saa ujutettua liikoja omia intressejään valvovia maksettuja miehiä ja naisia avainpaikoille” ystävänsä Saksan entisen liittokansleri Ger-

hard Schröderin apuvoimana ajamassa kyseenalaista Venäjän kaasuputkea Suomenlahden alitse Saksaan, asia josta Norjassa ollaan syystäkin vihaisia ja ihmeissään, sekä lisäksi vielä ikuiset mieliharmimme kotikepulaiset maito- ja juustofirma Valion Pietarin kaupan takaajina, etunenässä entinen keupääministeri Esko Aho, jonka paikka Putinia lähellä olevan venäläispankin johtokunnassa olisi lähes naurettavan läpinäkyvä peite poliittiselle korruptiolle ellei se olisi myös samalla pelottavan tosi osoitus maansa ja totuuden halvalle myyvälle nöyristelijämateljasielulle, jota kepulointi, nyt myös Mika Niikon Kiina-kytkentöjen paljastuessa persukepulointi, voi pahimmillaan tyhjiin kupatusta, raiskatusta ja maahan tampatusta poliittisesta ruumiista mätänä ulostyöntää meidän muiden oksennettavaksi.

Suomalaisen enemmistön nurjan ja torjuvan suhtautumisen Natoon ymmärtää hyvin, kun puhuu Natosta kylmän sodan henkeen sotilasliittona, mutta kun Natoa ajatellaan uusien turvallisuuspoliittisten haasteiden kuten kyber-sodan, virusten uhan ja länsimaisen demokratian sekä liberaalien ihmisoikeuksien puolustajana, vastaan Venäjän johtamat diktatuurit Kiina mukaan lukien, sekä jatkuvat ihmisoikeusloukkaukset että kauppasodat polkemalla työntekijöiden oikeudet ja hinnat lähes orja-asteella, alkaa Natosta ajatella jo toisella tavalla. Kaukana ei ole myöskään II:sen ms:n loppumisvuoden 1945 muisto, jolloin Puna-Armeijalla oli pelottavat valttikortit käsissään Euroopassa; 510 jalkaväkidivisioonaa ja prikaatia, 34 ratsuväkidivisioonaa, 20 tykistödivisioonaa, 25 panssariarmeijarykmenttiä, 150 erillistä kenttätykistörykmenttiä ja 125 lentodivisioonaa. Sotilaita sillä oli silloin yli 13 miljoonaa ja mahdollisuus milloin tahansa käyttää sotilaitaan sanomansa vahvistamiseksi, sillä nyt Neuvostoliitto pääsi pienen tauon jälkeen lähes tsaarinaikaiseen loistoonsa strategisesti ja sotilaspoliittisesti, nousten mahtitekiäjäksi maailmalla saamalla sodassa itselleen hallintaansa mm. Baltian maat, Kar-

jalan kannaksen Itä-Preussin pohjoisosat ja Karpato-Ukrainan sekä Moldovan.

Stalinin tavoite oli II:sen ms:n jälkeen laajentaa NI:oa globaalista sekä parantaa NI:n sisäistä turvallisuutta, valta-aeman takaaminen Euroopassa, NI:n periferiassa sijaitsevien ”ystävällismielisten” maiden yhdistäminen sen omaan turvallisuuteen sekä NI:n kansainvälisen aseman parantaminen suhteessa Usa:han sekä NI:n laajeneminen ja kasvutuvallan voimistamisen turvaaminen maailman parhaasti aseistetun Puna-Armeijan avulla. Neuvostoliiton hajoaminen ja uhkien pirstoutuminen sekä maailmanpolitiikan painopistealueen siirtyminen itään Kiinan johtaman liittouman ympärille, ei ole muuttanut Venäjän uhkaa sen itärajalla Suomessa, vaan on tehnyt Natosta toisenlaisen, näkymättömän ja eräällä tavalla entiseen eturintama-ajatteluun verrattuna hampaattoman hiirulaisen.

Naton ja Suomen suhteiden suurin ongelma on edelleenkin artikla 5, joka edellyttää jäsenmailta yhteistä puolustusta. Usein se on reagointia sotaa alemman asteiseen kriisiin, erilaisia rauhanturvaamisoperaatioita mutta yhtä kaikki se tietäisi automaattisesti Suomen aiemman puolueettomuuden menettämistä ja suomalaisten osallistumista kansainvälisiin kriiseihin sotivana osapuolena. Toinen asia, vakavampi ja Suomessa ylitsepääsemätön on sodan uhrit. Niistä ei puhuta mitään. Rauhaa rakastavat suomalaiset eivät ole amerikkalaisten tavoin tottuneet siihen, että kotiin palaisikin, niin kuin aina jokaisesta tällaisesta operaatiosta osalle käy, jotkut urheista ja vähemmän urheista mutta yhtä kaikki: epäonnisia nuorukaisia arkussa suomenlippu päällä.

Talvisodan ja jatkosodan lohduttomat kuvat raastavine muistoinen ovat iskostuneet kansakunnan yhteiseen muistiin niin voimakkaasti, ettei sen uusintoja haluta nähdä vielääkään II:n ms:n traumatisoimassa maassa. Suomessa parhainta rauhantyötä ovat olleet viimeiset kaksi hävittyä sotaa Venäjäl-

le, eikä maassa ole siksi ollut sen jälkeen kovassa kurssissa minkään sortin hurlumhei-sotakiihkoilijat, niistä eli silloisen suomalaisen äärioikeiston heimosodista (1919-1922) saatiin tarpeeksi jo ennen talvisotaa, sillä sen lapsellisesta uhmakkuudesta ja väkivaltaisesta välinpitämättömyydestä ei ollut muuta kuin haittaa itse asialle, joka ei sekään lämmittänyt suomalaisten enemmistön mieliä. Herrojen kotkotuksena ja haihatteluna heimosotia pidettiin kaikissa muissa paitsi armeijan itsensä ja muodostumassa olleen IKL:n henkisessä ilmapiirissä. Mutta maata pitää puolustaa ja vieläpä tiedettiin keitä vastaan eli vihollista, joka tuli aina vanhojen kansantarinoidenkin mukaan idästä.

Mikä määrittellään ”rauhanturvaamisoperaatioksi” on suomalaisten mielestä sekä spekulatiivista että jopa mahdollisesti kyseenalaisempaa. Norja osallistui Usan johtaman Nato-liittoa kanssa Afganistanissa ”rauhanturvaamisoperaatioon” vuonna 2008 missä kuoli paljon sotilaita, myös norjalaisia. Tein jutun suomalaismedioille kun silloista Norjan puolustusministerin armeijassa palvellutta upseeripoikaa ei uskallettu päästää kidnappaamisen pelosta Afganistaniin, vaan häntä piiloteltiin tyttöystävänsä kanssa täydellä ulkomaanpalkalla jossain salaisessa armeijan omistamassa paikassa Norjan vuorilla. Kaikkia näitä tavoitteita – aivan erityisesti lännen ja idän välille rakennettua epäluottamuksen piiriä - sekä NI:n kasvava vaikutusvaltaa omien maidensa kansalaisten keskuudessa vastaan perustettiin USA:n ylivoimaisen armeijan johdolla Nato. Neuvostoliiton poliittinen ja sotilaallinen eteneminen koettiin demokratian ja yksityiseen perustuvan talousjärjestelmän uhkaksi, jolle yksittäiset länsimaat eivät olisi voineet ilman liittoumaa mitään.

Historia toistaa itseään kehämäisesti Pohjolassa, missä Ruotsi-Suomen suurvaltakauden jälkeen nousi pysyvästi keskeiseksi kaksi tärkeää asiaa; suhtautuminen suurvaltoihin ja kyky hädän keskellä puolustautua tarpeen niin vaatiessa suur-

valtoja ja niiden liittoutumia vastaan. Suomi oli T.M. Kivimäen hallituksen johdolla vuonna 1935 hyväksynyt ulkopoliittiseksi lähtökohdaksi pohjoismaisen puolueettomuuden. Saksan hyökättyä Tanskaan ja Norjaan, suomalaiset muistivat hyvin, miten vuotta ennen natsimiehitystä Norjan hallitus oli pyytänyt parlamentilta 30 miljoonan lisäyksen puolustusbudjettiin mutta saanut vain 20 miljoonaa. Ole Lindbäck-Larsen kirjoitti norjalaisen ”Norsk Militaert Tidsskrift”-lehden numerossa 10 vuodelta 1965 otsikolla ”Pohjoismainen yhteistyö” artikkelin, jossa hän selvittää norjalaisten käsityksiä siitä, miksei kukaan norjalainen voi hyväksyä sellaista turvallisuuspoliittista järjestelyä, josta seuraa se, että ympäröivät suurvallat – tai jokin niistä – syystä ja vakavissaan voivat katsoa uhkaavan sen turvallisuutta:

”Natosta eroamista puoltavia syitä on tällä hetkellä etsittävä muualta, ja luonnollisinta on aloittaa katsomalla, millä tavoin me tulimme Natoon liittyneeksi. Uskon, että Norjan kansa todennäköisesti sanoisi ei, jos Norja joutuisi nykytilanteessa ratkaisemaan, liittyäkö Natoon sellaisena kuin se on nykyään. Vuosina 1948–49 tehty ratkaisu oli luonnollinen, koska akuutti kommunismin vaara oli uhkaamassa sotilaallisesti voimatonta Länsi-Eurooppaa ja vaikeita jälleenrakennusongelmiaan ratkova Norja oli yhtä voimaton. Vielä tuoreet sodanaikaiset tunteet kohtalonyhteydestä Atlantin valtojen kanssa, vaikuttivat mielialaan nekin, varmana myös tietty sodanjälkeinen vastahakoisuus Ruotsia kohtaan. Sitä paitsi kävi pian ilmi, että Nato-jäsenyys infrastruktuuriohjelmien ja sen avun ansiosta itse asiassa merkitsi erittäin arvokasta, laajuudeltaan suurempia ventialojamme vastaavaa valuutan maahantuloa.”

Kirjoittaja tulee paljastaneeksi ehkä enemmän kuin on ollut tarkoitus. Ensiksi hän puhuu pohjoismaisesta yhteistyöstä sotilaallisena operaationa. Toiseksi hän mainitsee sanan ”kohtalonyhteydestä” Atlantin valtojen kanssa sekä ”tietynlaises-

ta vastahakoisuudesta” Ruotsia kohtaan. Kirjoittaja pohtii, olisiko Naton lisäksi olemassa myös toisenlaisia vaihtoehtoja kuten puolueettomuus, turvata Norjan pysyminen kansainvälisten selkkausten ulkopuolella? Ole Lindbäck-Larsen palaa Kalmarin unionin aikaan, jolloin alkoi Skandinaviaa uhkaavien ja ympäröivien suurvaltojen muotoutuminen. Hän poimii historiasta esimerkkejä siitä, miten nämä suurvallat ovat onnistuneet estämään kerta kerran jälkeen pohjoismaisen puolustusyhteistyön syntymisen kohtalokkain seurauksin. Hänestä myös Suomen tulisi kuulua mukaan sellaiseen pohjoismaiseen yhteistyöhön, joka pystyisi turvaamaan koko Skandinavian yhteiset turvallisuuspoliittiset intressit:

”Uskon, että puhtaasti sotilaallisessa mielessä turvallisuus-kysymyksemme on ratkaistavissa pohjoismaisen puolustusliiton avulla. Uskon myös, että tällainen liitto voidaan saada toimintakykyiseksi integroimatta puolustuksen johtoa. Organisaatioiden suoritus voidaan käsittääkseni jättää kansallisille sotilasviranomaisille.”

Ei tullut tälläkään kertaa pohjoismaista sotilasliittoa ja Norja jäi pysyväksi osaksi Natoa turvaten sillä puolustuksensa ja tärkeän Pohjois-Norjan vakauden. Keskustelu yhteis-pohjoismaisesta sotilasliitosta, jota oli käyty jo melkein sata vuotta, tyrehtyi tämän jälkeen lähes kokonaan, ja äänensävyt Norjassa Nato vastaan Ruotsin ja Suomen puolueettomuus sekä Suomen takana kurkistelevasta Neuvostoliiton aggressiivisuudesta kovenivat norjalaislehdissä ääripisteeseen.

Lindbäck-Larsen epäili itsekkin kirjoituksessaan pohjoismaista yhteistyötä sotilasasioiden ympärillä, pitäen sen pahimpina kompastuskivinä todennäköisesti sitä, ettei Neuvostoliitto sittenkään luopuisi Suomen kanssa tehdystä YYA-sopimuksesta, vaikka Norja ja Tanska eroaisivat Pohjoismaiden sotilasliiton myötä Natosta.

Nato-kysymyksestä oli tullut II:sen ms:n jälkeen työväen-puolueen hallitseman Norjan tärkein ulko- ja turvallisuuspo-

liittinen asia samalla tavalla, kuin pohjoismaisen hyvinvointi-sosiaalidemokratian sivutuotteena syntynyt ”totalitaarinen byrokraatia” markkinatalouden korvikkeena hallitsevalle luokalle 1900-luvulla, minkä alussa kansainvälisellä työväenliikkeellä oli kaksi vaikeaa kysymystä ratkaistavana ns. ministerisocialismi eli lähteäkö mukaan muuttamaan porvarillista yhteiskuntaa parlamentaarisen voiman kautta maan hallituksissa, sekä asevoimat ja suhtautuminen aseelliseen varustautumiseen samaan aikaan kun yritettiin luoda parempia elämisen olosuhteita vaikeissa olosuhteissa eläville kansalaisilleen.

Suomi oli viisaasti välttänyt ottamasta virallisesti kantaa Tanskan ja Norjan miehitykseen samalla kun se taisteli avoimesti pohjoisella rintamalla Neuvostoliittoa vastaan yhdessä Natsi-Saksan kanssa. Pohjoismaissa seurattiin tarkasti mitä ja millä tavalla, varovaisesti tietysti, suomalaiset ilmaisivat kantansa saksalaisten puolesta tai vastaan.

Ongelma oli se, että myös muissa Pohjoismaissa, Norjaa lukuunottamatta, joka oli ententen tukija ja vahvasti englantilaismielinen, saksalaisia oli pidetty 1800-luvulta lähtien esikuvana mm. politiikassa, taloudessa ja kulttuurissa, siksi Paasikiven lausuma Saksan kulttuurikansan johdolla nähtävästä tulevaisuudesta ”toisenlaisena kuin se olisi Moskovan johdolla”, ymmärrettiin sen monimielisen tarkoituksellinen yskä hyvin.

Talvisodassa Norjan virallinen kanta Suomen avustamiseen oli nuiva osin siksi, että suomalaisilla ja norjalaisilla oli jatkuvasti jotain kahnauksia ulkoministeriöiden tasolla keskenään – osin siksi että Norja koki ulkoministeri Kohtin mukaan jatkuvaa painostusta suurvaltojen taholta. Kansalaiset kuitenkin organisoivat suomalaisten tueksi vapaaehtoisen avun, jolla oli kolmetoista konttoria ympäri Norjaa Narvikista Osloon. Komitean johdossa olleen norjalaistohtori Johan Scharffenbergin tavoitteena oli, että Norja ja Ruotsi olisivat tulleet sotilaallisesti Suomen avuksi ennen kuin Suomi ehtisi

pyytää apua länsivalloilta.

Jo silloin norjalaisten mielissä oli, samoin kuin monen muun pohjoismaalaisen, Pohjolan yhteinen puolustusliitto. Suomessa pohjoismaisesta yhteistyöstä löivät rumpuja eniten RKP:n ja Kokoomuksen lehdet. Vasta Norjan miehityksen jälkeen norjalaiset ymmärsivät kuinka heppoiset olivat heidän armeijansa kyvyt suurvaltaa vastaan, ja että puolustamiseen tarvittiin muutakin kuin vain hyvää tahtoa ja kauniita sanoja pohjoismaisilta poliitikoilta tai Kansainliitolta. Mutta mikä tärkeintä mitä norjalaiset ymmärsivät: yhteispohjoismaisesta puolustusliitosta ei olisi koskaan koko Skandinavian turvallisuustakeeksi, siihen tarvittiin jommankumman johtavan maailmanvallan mukanaoloa.

Norjassa turvallisuuspoliittinen kehitys oli päinvastainen kuin muualla, sillä työväenpuolue oli johtava puolue Lontoon pakolaishallituksessa ja heti sodan jälkeen viemässä ensimmäisenä työväenpuolueena maata Naton jäseneksi. Pitää muistaa, että Norja pysytteli ensimmäisen maailmansodan ulkopuolella, ja Suomikin kohtasi sen laimeammin kuin siihen suoraan osallistuneet maat. Suomessa sosiaalidemokraatit olivat hallituksessa ensimmäistä kertaa vuosina 1926-27, ja Norjassakin jo seuraavana vuonna.

Vuoden 1919 jälkeen suomalaissosiaalidemokraatit eivät enää suhtautuneet armeijaan niin kielteisesti kuin vuosisadan vaihteen alussa, vaan alkoivat myöntää 1920-luvulta lähtien eduskunnassa rahoja armeijan kehittämiseksi nykyaikaisemmaksi. Sitä edesauttoi se, että vuoden 1923 puolustuspoliittinen neuvottelukunta oli asettanut turvallisuuspoliittiseksi lähtökohdaksi maalle, ettei Suomi missään olosuhteissa aloittaisi hyökkäyssotaa Puna-Armeijaa vastaan, jolla tiedettiin olevan Leningradin alueella 93.000 miestä valmiustilassa Suomea vastaan tunnetuin seurauksin, kun Neuvostoliitto sitten aloitti hyökkäyksen marraskuun 1939 Suomeen.

Naton synty vuonna 1949 pakottavassa tilanteessa oli

tavallaan vahinko. Usa ei ollut suunnitellut mitään yhteistä sotilaallista järjestöä vaan suunnitteli vasta poliittisia ja taloudellisia sanktioita käytettäväksi aggressiivisesti laajenemaan pyrkivää Neuvostoliittoa vastaan. Ranska ja Iso-Britannia laukaisivat tapahtumaketjun Dunkerquessa 4.3. 1947 solmimalla kahdenvälisen puolustusliiton, joka oli vanhan vihollisen eli Saksan päämennoksi suunnattu, jos ja kun Saksa nousisi sodan jälkeen takaisin jaloilleen ja alkaisi taas varustautua. Tsekkoslovakian kommunistivallankaappaus 1948 ja Ranskassa kommunistit hyökkäsivät näkyvästi hallitusta vastaan pistivät länsijohtajien töppösiin töpinää.

Samaan aikaan alkanut Berliinin saarto sinetöi lopullisesti Naton perustamisen. Turkin, Kreikan ja Norjan sekä muutamien pienemmän valtion itsenäisyyttä koeteltiin Neuvostoliiton toimesta. Iso-Britannian aloitteesta solmittiin Ison-Britannian, Ranskan, Belgian, Hollannin ja Luxemburgin välille Neuvostoliiton alati kasvavaa uhkaa vastaan ns. Brysselin sopimus, jonka 4. artiklassa allekirjoittajamaat sitoutuivat YK:n peruskirjan artiklan 51 mukaisesti antamaan hyökkäyksen kohteeksi joutuneille kaikkea sotilaallista apua, jota niillä olisi antaa, siinä tapauksessa, että jokin niistä joutuisi aseellisen hyökkäyksen kohteeksi.

Norja ja Tanska olivat aluksi varovaisia suurvaltojen kiihdyvässä etupiiritaistelussa ja noudattivat vanhaa kunnan puolueettomuuspolitiikkaansa. Ruotsalaiset ja norjalaiset olivat tehneet vuonna 1945 aloitteen Pohjoismaisen puolustusliiton solmimiseksi, mitä tutkijat pitävät jälkepäin vanhentuneena ideana ja kuolleenä syntyneenä ajatuksena. Neuvostoliitolle asia oli melko yhdentekevää, sillä sen toiminnan painopiste oli silloin vielä Keski-Euroopassa eikä sotilasliitto olisi uhannut Tanskan salmia tai Kuolan niemimaata.

Mutta varsinainen syy oli se, että ruotsalaisilla ja norjalaisilla oli erimielisyyksiä, joiden takia yhteistyöstä ei tullut mitään. Ruotsalaiset katsoivat naivisti, että hyökkäys Skandinaviaan

aiheuttaisi reaktioita ulkopuolisissa ja toimivan siten pelotteena mahdollisen hyökkäyksen estämiseksi. Norjalaiset pragmatikot eivät uskoneet alkuunkaan tähän, vaan pitivät tärkeänä länsimaiden suoraa sotilaallista tukea kriisin sattuessa. Norjalaiset, joiden sotilaallinen heikkous ja huono varustetaso oli yleisessä tiedossa, säikähtivät osin Neuvostoliiton uhittelua pohjoisella rajallaan, osin Tsekkoslovakian miehitystä, mutta vasta Suomen solmima YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa sai Norjan lopullisesti siirtymään lännen leiriin vuonna 1948 ja liittymään seuraavana vuonna Natoon samalla, kun jälleen kerran haaveet Pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä haudattiin vähin äänin.

Sodan runtelemaa ja köyhää Norjaa olikin helppo painostaa amerikkalaisten puolelta valtavalla aseavulla, jonka se saisi liittyttyään Natoon. Norjan hallituslähteistä annettiin ymmärtää myös Neuvostoliiton painostaneen kulisissa Norjaa neuvottelemaan kanssaan jonkinlaisesta YYA-sopimuksesta. Kun Norja oli jo liittymässä Natoon 29.1.1949 Neuvostoliitto vielä kuin uhalla tiedusteli ”aikoiko Norja liittyä sopimukseen ja ottaa vieraita tukikohtia alueelleen?” Neuvostoliittolaiset eivät olleet tyytyväisiä Norjan ”ei oteta ellei maahan hyökätä”-vastaukseen, vaan tarjosivat maalle kahdenkeskistä hyökkäämättömyyssopimusta, mikä oli neuvostodiplomatialta suuri virhe, josta he maksavat edelleenkin korkeaa hintaa.

Norja olisi ollut Neuvostoliitolle tärkeä yhteistyökumppani, kuten siitä tuli Natolle – yksi sen tärkeimmistä ja strategisista liittolaisista; 193 kilometriä yhteistä rajaa Neuvostoliiton kanssa Kuolassa, jonne rakennettiin valtavaa sotilastukikohdtaa, mahdollisuus valvoa Atlantille suuntautuvaa meri- ja lentoliikennettä sekä ilmatilan strateginen merkitys ydinohjuksille suojaisana lähestymistienä Kuolan ja Leningradin suuntiin. Norja oli myös sekä suora tie Neuvostoliiton haavoittuvaan sydämeen että lännen viimeinen mutta myös voimakkain ja uhmakkain etuvartio koko pohjoisella pallonpuoliskolla.

Nyt Natoa johtaa Norjan entinen pääministeri ja työväenpuolueen AP:n johtaja Jens Stoltenberg. Naton johdossa onkin usein nähty näkyviä entisiä sosiaalidemokraattisia poliitikkoja muistutukseksi ettei Nato ole poliittisesti oikealla oleva Amerikan käsikassara Euroopassa huolehtimassa vain Yhdysvaltojen eduista vaan myös aidosti demokratian henkeen eurooppalainen sotilaspoliittinen liittouma idän uhkaa vastaan.

Kervinen muistutti tästä ongelmasta Hesarin jutussaan joulukuulta 2019. Hänen mielestään yksi Naton vaivoista oli uuden asetelman seurausta: Sotilasliitolla on yhtäkkiä uuden roolinsa lisäksi myös osa vanhaa roolia Venäjän vastapuolena. Siksi tasapainottelu näiden kahden roolin välillä on hänen mukaansa työlästä, sillä Naton Pohjois- ja Itä-Euroopan maat korostavat herkästi tehtävää Itämeren vakauttajana eteläisten maiden priorisoidessa enemmän terrorismin torjuntaa ja operaatioita eteläisillä alueilla:

”Sotilasliitolla on tämän lisäksi vielä uudenlaisia haasteita, kuten teknologian kiihtyvä kehitys, kyberuhkat ja geopoliittinen muutos, jonka vuoksi ennen muuta Kiina näyttäytyy yhä selvemmin suurvaltana. Kiinan vahvistumisen seurauksena Yhdysvallat on suunnannut katsettaan Euroopasta Aasiaan, mikä huolestuttaa nato-jäseniä Euroopassa. Presidentti Donald Trumpin johdolla Yhdysvallat on myös vetäytynyt yhä selkeämmin maailmanpoliisin roolistaan ja kansainvälisiltä foorumeilta kyseenalaistaen osin myös Naton merkityksen.”

Nato on siis eurooppalaisesta ja erityisesti pohjois-eurooppalaisesta näkökulmasta ”aivokuollut” vaikka alueellisille valloille kuten Natio-maa Turkille on jäänyt aiempaa enemmän tilaa toimia nykytilanteessa. Mutta juuri tämä – Trumpin heikosti ennakoitavan käytöksen ohella – saa Kervisen mukaan rivit rakoilemaan sotilasliittossa. Asetelmassa on jotain irvokasta. Se näkyi siinä kun Yhdysvallat vetäytyi kurdialueilta ja Turkki hyökkäsi kurdien kimppuun terrorismi kilpenään.

Suomalaiset ja norjalaiset

Norjalaisista sanotaan, että heillä on hyvä itsetunto, iloinen luottavainen mieli ja avoimet ajatukset, kun taas Suomessa arvostetaan masokistista solidaarisuutta: sitä suomalaisempia me olemme, mitä enemmän meitä sätitään. Eduskunnan puhemies Maria Lohela korosti Suomen ja Norjan yhteisiä vahvuuksia ja kansakuntien perimmäistä samankaltaisuutta, kun hän puhui Norjan parlamentin Stortingetin järjestämässä Suomi 100 -juhlaseminaarissa Oslossa. Puheensa aluksi Lohe-

la siteerasi suomalaista maantiedon oppikirjaa vuodelta 1874, jossa todettiin, että ”kaikista kansoista Norjan kansa on se, joka seisoo suomalaisia lähinnä sekä tapojen yksinkertaisuuden suhteen kuin myös vakavamielisyyden ja sydämellisyyden puolesta”.

”Kun Suomessa valmistellaan yhteiskunnallisia uudistuksia, lähes aina tutkitaan, miten asiat on hoidettu Norjassa. Tämä näkyy jopa Suomen eduskunnassa. Nykyinen eduskuntamme sai alkunsa vuonna 1906 ja sen tärkeimpänä esikuvana käytettiin juuri Norjan suurkäräjä”, Lohela mainitsi.

Ja vaikka Pohjoismaisessa suurperheessä on aina joskus silloin tällöin ollut jännitteitä muu Skandinavia vastaan Suomi, on Norjan ja Suomen välinen kohtalonyhteys ollut aina historiallisesti selvää, kuten Napoleonin sotien jälkeen, kun Ruotsin politiikkaa miettiessään uusi kruununprinssi Kaarle Juhana Bernadotte epäröi ensin, yrittäisikö valloittaa takaisin Suomen vai jollain muulla tavalla korvata sen aukon, minkä Suomen menettäminen oli aiheuttanut Ruotsille. W. Söderhjelm pohti puhemies Lohelan mainitsemää Suomen eduskunnan mallina olleen Norjan eduskunnan Stortingetin lisäksi tätä sama asiaa kirjassaan ”Norjan kansaneduskunta” (-Kustannusosakeyhtiö Helios 1906). Kruununprinssi punnitsi asioita ja ymmärsi Suomen menetetyksi:

”Ruotsin politiikka päätti kruununprinssin johtamana luopua ajatuksesta ja kääntää katseensa Norjaan sekä toteuttaa skandinaavilaisen yhdistymisaatteen, joka maantieteellisten ja kansantieteellisten olojen nojalla oli luonnollinen ja ulkopolitiittisessa suhteessa takaisi turvallisuuden ja levon Skandinavian niemimaaalle.”

Myös se vaikutti ruotsalaisten päätökseen olla hyökkäämättä Norjaan, että norjalaiset uhmasivat avoimesti ruotsalaisten valtaa maassa ja rakensivat laajoja linnoituslinjoja pitkin itärajaa aina Haldenista Kongsvingeriin saakka. Tämä oli selvä viittaus siihen, että Norja on valmis puolustamaan alueitaan

vaikka aseisiin turvaten. Ruotsin kruununprinssi määräsi itselleen palkaksi kääntymisestä Napoleonin vastaan Norjan, mikä sai kiittää Suomen kohtaloa omasta kohtalostaan päästä Tanskan ikeen alta osaksi Ruotsia, joka mahdollisti sille kaikesta huolimatta samoin kuin Suomelle irtaantuminen isonveljen orjuuttavasta liekanaurusta sekä oman itsenäisyyden kokeilun autonomisena osana Venäjän suurta keisarikuntaa ja lopulta itsenäisyyden samoihin aikoihin 1900-luvun alussa kuin Norjallekin.

Valtioliitto Ruotsin kanssa takasi Norjalle kuitenkin huomattavasti vankemmat demokraattiset oikeudet kuin autonomia-sopimus Suomelle Venäjän yhteydessä. Suomen ja Norjan suhteita heti itsenäistymisen alussa hiersi ns. Mannerheim-juttu, jossa norjalaiset estivät Mannerheimin itsensä haluaman vierailun maahan pelätessään levottomuuksia vasemmiston keskuudessa valkokenraalin roolista sisällissodan julmana ylipäällikkönä, joka mahdollisti valkoisen terrorin punaisia kohtaan vielä pitkälle jo sisällissodan päättymisen jälkeen. Kyse oli valtionhoitajana vuonna 1919 toimineen Mannerheimin mahdollisesta virallisesta vierailusta Norjaan, mikä ei sitten koskaan Mannerheimin harmiksi toteutunutkaan.

Kaukiainen kertoo kirjassaan, että heti kun tiedote Mannerheimin virallisesta matkasta julkaistiin Norjassa, sikäläinen työväenliike nousi vastarintaan. Mm. Larvikin työväenyhdistyksen sähkössä Norjan hallitukselle 10.12.1919 katsottiin, että ”lahtarikenraalin” saapuminen loukkaisi Norjan työväestön pyhimpiä tunteita. Norjan hallituksen tiedustelupäällikkö ja Kristianin poliisipäällikkö kokoontuivat hätäistuntoon pohtimaan Mannerheimin vierailusta mahdollisesti syntyvää riskiä:

”Poliisijohto tiesi kertoa sähkötyöläisten suunnittelema lakosta, joka pimentäisi puolet kaupunkia ja erityisesti sen keskeiset alueet kuninkaanlinnan ympärillä. Riittävien turvajoukkojen kutsumiseen paikalle ei ollut kylliksi aikaa. Poliisi-

mestari ja tiedustelupalvelun päällikkö katsoivat, että vierailu pitäisi ehdottomasti peruuttaa. Hallitus ja kuningas noudattivat neuvoa. Muuta mahdollisuutta ei jäänyt tehtäväksi, kuin hoitaa ikävä tilanne mahdollisimman hienotunteisesti. Mannerheimin vierailu peruutettiin vetoamalla sairastumiseen.”

Suomalaiset eivät tunteneet kuuluvansa Skandinaviaan. Muut Pohjoismaat olivat samaa mieltä 1900-luvun keisarillisen Venäjän sortovuosiin saakka, jolloin Suomeakin alettiin ymmärtää ja puhua ”jonkinlaisena osana Pohjoismaita”, vaikka omituinen Venäjän Aasian osan takaa Uralilta lähtöisin oleva ugrilainen kieli poikkeuksena germaanisesta skandinaavien kielestä yhdistettiinkin automaattisesti idän mongoleihin samoin kuin suomalaisten tummuus ja kitukasvuisuus rodullisena ominaisuutena varsinkin itäisessä osassa maata tulevan väestönsosan keskuudessa. Esimerkiksi Norjan ylioppilaslehti Minerva väitti suomalaisissa olevan vain kymmenen prosenttia germaanisuuutta.

Myös norjalaisten ja ruotsalaisten viileät suhteet olivat haitaksi pohjoismaiselle yhteistyölle. Norjalaiset eivät olleet kovin ihastuksissaan suomalaisista mutta halusivat silti kuin uhalla suomalaiset vastapainoksi mukaan vuonna 1919 perustettuun yhteispohjoismaiseen Pohjola-Nordeniin Ruotsin harjoittamalle hegemonialle. Ruotsi ei ollut aluksi järin innostunut asiasta ruotsinsuomalaisten vastustuksen takia. Jyrkkä kieliriita oli saanut RKP:n käyttämään Ruotsi-korttia suomalaisia vastaan.

Myös norjalaiset vihoittelivat Pohjois-Norjan rajakiistojen ja kveenikysymyksen lisäksi suomalaisille kielikysymyksestä. Norjassa kirjoitettiin fennomaanien kärsivän joukkopsykosisista ja lähentyvän itää. Suomenruotsalaiset välittivät lähes yksinoikeudella viestejä ruotsinkielen uhkaavasta asemasta ”Itämaassa”, ja norjalaiset omivat tämän asenteen lehdissä kuumana käyvästä keskusteluista asettuen kielisukulaistensa puolella, olihan norjalaisia vielä montasataa työntekijää Suo-

messa puunjalostusteollisuuden tehtävissä perheineen, ja norjalaisilla oli isot perheet.

Norjalaiset laskettiin kuuluvan Suomessa ruotsinkielisiin, käviväthän he ruotsinkieliset koulut, lukivat ruotsinkielisiä lehtiä ja tapasivat vapaa-ajalla ruotsinkielisissä harrastejärjestöissä toisiaan. Silti heitä siedettiin paremmin kuin ”kotihurreja”, koska kotkannorjalaiset sulautuivat paremmin suomalaiseen ympäristöön ja oppivat helpommin puhumaan ”toisena kielenään” suomea – eihän norjan ja ruotsin kielet ole kovin kaukana toisistaan, sillä norjalaisten äidinkielenä oli vakiintunut skandinaaviskaksi kutsuttu norjan ja ruotsin sekoitus kuin uutena eksoottisena ulkonorjalaismurteena.

Kotkannorjalaiset eivät olleet suomalaisia eivätkä ruotsalaisia vaan norjalaisia, joille yritettiin taata myöhemmin lailla erikseen Suomen kansalaisuutta. Kotkannorjalaiset olivat tiiviissä yhteydessä norjalaisiin sukulaisiinsa ja seurasivat jännittyneinä mitä sekä Suomen lehdistössä kirjoitettiin Norjasta ja norjalaisuudesta, että mitä Norjassa suomalaisista, koska Suomen mahdollisesta hyökkäyksestä Pohjois-Norjassa oli puhuttu jatkuvasti lehdistössä Tarton rauhan jälkeen.

Suomalaisten heimopropaganda kiihdytti epäluuloja norjalaisten sekä erityisesti kotkannorjalaisten keskuudessa, sillä suomalaislehdistö alkoi vuonna 1928 kiivaan hyökkäyksen norjalaisia vastaan, mikä säikäytti pahasti myös kotkannorjalaiset. Norjalaisia syytettiin mm. venkoilusta kauppaneuvotteluissa ja kveenien aseman syrjimisestä. Suomalaiset taas epäilivät tiettyjen piirien havittelevan Kolttakönkään luovuttamista Norjalle.

Samaan aikaan molemmissa maissa vahvistuivat ääri-ilmiot oikealle - Suomessa suursuomalaisuus ja Norjassa Landsmaa-liike - sekä propagandistiset puheet milloin mistäkin maita hiertävistä ongelmista ja niiden syistä olivat sen mukaisina ”kärpäsestä härkäs-juttuja”. Asia sai isommankin merkityksen, kun Norjan lähettiläs kävi keskustelemassa suo-

malaislehdistön loukkaavista kirjoitteluista presidentti Relanderin kanssa, joka vain diplomaattisesti kauhisteli kuulemiaan kertomuksia – ei muuta.

Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen loppusyksystä 1939 herätti norjalaisten sympatiat suomalaisia kohtaan – Kaukiaisesta mielestä ”suoranaisen myötätunnon aallon suomalaisia kohtaan”, osin itsekkäästi siksi, että norjalaisilla heräsi pelko siitä, ettei puna-armeijan eteneminen pysähtyisi Suomeen. Sen sijaan virallisen Norjan suhtautuminen Suomeen suututti suomalaisia, varsinkin sosialidemokraatteja, olihan Norjassa vallassa talvisodan aikaan Nygaardsvoldin johtama työväenpuolueen hallitus, jonka kanssa Suomen lähettiläs neuvotteli 1. maaliskuuta 1940 lisävasta. Suomi olisi tarvinnut avukseen sotilaita ja upseereita selviytyäkseen sodasta.

Monella kotkannorjalaisella oli sukulaisia Norjan armeijassa ja myöhemmin partisaaneissa taistelussa Natsi-Saksaa vastaan samoin kun monet kotkannorjalaiset taistelivat talvisodassa, kuten mm. Kotkan sankarihautausmaalle haudatut isosetäni Wilhem Fredrik Olausen ja Aksel Edwin Olausen. Ja vaikka talvisodan vapaaehtoisia tulikin muista maista Norjan kautta Suomeen, eivät vapaaehtoiset voineet koskaan korvata ammattisotilaiden merkitystä ja apua, kuten verisestä Espanjan sisällissodasta tiedämme. Lopulta Suomi oli joutunut puun ja kuoren väliin niin, että allekirjoitti Neuvostoliiton kanssa jo 13. maaliskuuta talvisodan ”105 kunniaakasta päivää” päättäneen rauhansopimuksen.

Suomalaisia ja norjalaisia yhdistää tiedustelutoiminta, mikä on kaunisteltu nimi maailman toiseksi vanhimmalle ammattikunnalle eli vakoojille. Yhdysvaltojen presidentti Dwight D. Eisenhower nimitti sitä ”epämiellyttäväksi, mutta elintärkeäksi välttämättömyydeksi”. Vakoilu on siis sekä tarpeellista että hyödyllistä kaikille sitä harjoittaville, pidimme siitä sitten tai emme.

Norja ja Suomi ovat aina olleet suotuisia vakoilun ihanne-

maita pelkästään sijaintinsa takia Euroopan rauhallisilla laitamilla suuren Venäjänmaan naapureina. Pieniä, rauhallisia, vauraita ja kaukana maailmanpolitiikan keskuksista, missä on ollut ihanteellista ylläpitää vakoojaverkostoa ja järjestää tapaamisia vieraanvallan agenttien kanssa ilman, että koko ajan joku hengittäisi tappavan vaarallisesti niskavilloissa roikkuen.

Suomessa vakoilu sai valtiolliset piirteet jo vuoden 1918 lyhyessä sisällissodassa, kun molemmat puolet, sekä valkoiset että punaiset, perustivat sotilaallisen ja poliittisen tiedustelun osastonsa. Castrenin vähemmistöhallitus perusti 13.8.1919 uuden valtiollisen poliisin, Etsivän Keskuspoliisin, joka toimi myös vastavakoilun vastaavana ja koordinoivana elimenä Suomessa, ja sen tärkein tehtävä oli heti alusta lähtien Neuvosto-Venäjän uhkan torjuminen sekä kaikkien sellaisten toimien ehkäisy, jotka olisivat olleet omiaan järkyttämään nuoren sisällissodasta toipuvan valtion yleistä turvallisuutta, tai juuri kovalla työllä saavutettua laillista yhteiskuntajärjestelmää.

Maailmalla vakoilu oli vielä lapsenkengissä mutta ei Venäjällä, jonka tsaarinaikainen valtiollinen poliisi Ohrana oli sekä osaava että voimakas ja välttämätöntä ase isolle ja ristiriitojen repimälle hajanaiselle valtakunnalle että sen ulkopoliitikalle. Tapaus eversti Alfred Redl, josta on myös Istvan Szabon ohjaama elokuva, missä pääosaa näyttelee Klaus-Maria Brandauer.

Redl oli himokas homo, joka oli mielistynyt kauniisiin sohilaspoikiin, ja joka ylläpiti vakoilusta saamillaan rahoillaan kalliin maun omaavia rakastajia, joita venäläiset käyttivät ”houkutuslintuina”. Redl toimitti venäläisille kymmenen vuoden aikana merkittäviä tietoja mm. Itävalta-Unkarin liikekannallepanot Serbiaa ja Venäjää vastaan käytävän sodan varalta. Hän teki pakotettuna itsemurhan vuonna 1913.

Tsaarin aikana Venäjän diplomaatit ja konsulit omaksuivat avustavan roolin vakoiluun, mikä jatkoi Neuvosto-Venäjän syntymisen jälkeen vielä kiihkeämpänä ja elimellisempänä osana punaista ulkohallintoa – ja on edelleenkin, olihan syn-

tyneen työläisten ihmevaltion tehtävänä toimia maailmanvalloituksen kätilynä. Keinot olivat monet ja härskit. Usein käytettiin tiedustelussa jo mainittujen ”houkutuslintujen” lisäksi ”myyriä”, joita soluettiin vakoiltavan maan sisälle tärkeisiin paikkoihin, missä joko tapasi sellaisia, joilla oli pääsy tiedon lähtillä tai itse pääsi tietoa välittämään.

Suomalaiset olivat jo tottuneet tsaarin aikana venäläisten oveluuteen ja esimerkiksi 20-luvulla suomalaiskuriirin viedessä Moskovan lähetystöön kuriiripostia, heitä yritettiin kaikin keinoin – houkutuslinnuilla ja huumaamalla – saada hetkeksi herpaannuttamaan otteensa postistaan, että venäläiset olisi voinut kuvata sen sisällön junan jatkeena olleessa salaisessa kuvausvaunussa.

Ennen sotia maailman kommunistipuolueet olivat täysin Moskovan talutusnuorassa ja auttoivat Neuvostoliiton vakoojia. Niin oli myös sekä Suomessa että Norjassa. Stalin ei saannut Natsi-Saksasta yhtä luotettavia vakoilutietoja kuin muista suurista maista. Ennen Hitlerin valtaantumista Neuvostoliiton tiedustelu oli aktiivisinta Saksassa, minkä kommunistipuolue KPD oli NKP:n jälkeen maailman toiseksi suurin.

Neuvostoliitolle tuli tärkeäksi kerätä tiedonmurusia kaikista maista. Osin siksi sekä Suomesta että Norjasta tuli tärkeitä osia neuvostovakoilun arjessa. Pohjois-Norjan merkitys vakoojien ulosliputtamisessa maailmaan oli yhtä tärkeä kuin Suomen pitkän itärajan takaa, sillä molemmat rajat vuotivat kuin seulat ja niiden ympärille oli kehitetty etappimpiesten verkosto auttamaan neuvostoloikkareita länteen.

Pohjois-Norjasta on tullut II ms:n jälkeen tärkeä osa Yhdysvaltojen ja Naton tiedustelua, sillä lyhin reitti Pohjois-Venäjän ydinasetukikohdista Yhdysvaltain länsirannikon suurkaupunkeihin kulkee Pohjoisnavan yli. Siksi Pohjois-Norjasta tehtävä tiedustelu on CIA:lle ja National Security Agencylle NSA:lle erittäin tärkeää eikä siitä haluta luopua mistään hinnasta, vaikka jotkut norjalaiset kokevat sen epämiellyttäväksi

ja maan demokratian uhkaksi. Pohjois-Norjassa lähellä Venäjän rajaa näkyy vakoilun maamerkkeinä pitkiä antennirivejä ja kolhon näköisiä tiedustelurakennuksia.

Ylen toimittaja Satu Helin teki Ylen Areenan sivuille 2.7.2017 jutun norjalaisvakoilusta Suomessa otsikolla ”Naisia, autoja ja piilopirttejä” – Norjalainen vakoili CIA:n laskuun kylmän sodan Suomessa - 1950-luvun Helsinki kuhisi vakoojia, joista yksi oli norjalainen ”Matti”. Hänen tyttärenpoikansa yritti selvittää isoisänsä kohtaloa ja joutui itsekin keskelle agenttitarinaa. Yle kutsui hänet Suomeen isoisänsä jalanjäljille.

Jutussa kerrotaan miten Norja, Nato ja CIA halusivat käyttää suomalaisia kaukopartioita omiin tarkoituksiinsa 1950-luvulla. Kaukopartiomatkoja tehtiin eri arvioiden mukaan 10-15 vuodesta 1950 mahdollisesti vuoteen 1957 asti. Retkillä liikuttiin pareittain tai pienissä ryhmissä, joskus jopa yksin. Jopa yli sadan kilometrin matkat tehtiin usein kävellen tai hiihtäen, mutta itäraja ylitettiin myös kuumailmapallolla.

Koko operaation aikana 1950-luvulla kaukopartioihin osallistui arviolta 20-30 miestä. Osa heistä teki yli kymmenen erillistä matkaa. Moni pakeni myöhemmin ulkomaille esimerkiksi Yhdysvaltoihin. Kolme operaatio Uppsalaan osallistunut kiinnijäänyttä miestä tuomittiin Suomessa vankeuteen maanpetoksista.

”Matin” tarina on hyvin tyypillinen vakoojatarina kahdesta maailman vakoojien ykkösmaista, sillä Suomesta ja Norjasta tuli molemmista jo heti itsenäistymistensä alkuvuosina maailman vakoojien suosittuja kohtauspaikkoja. Suomi ja Norja tajusivat hyvin varhain, että itsenäisen valtion tunnusmerkkejä ovat diplomaattikunnan ja armeijan liäkski myös toimiva tiedustelulaitos.

Aluksi sekä Norjan pohjoinen raja että Suomen lähes 1500 kilometrin yhteinen raja Neuvostoliiton kanssa vuoti kuin seula, ja melkein kuka tahansa hiemankin agenttikoulutusta

ja paikanpäällä opastusta paikallisilta etappimiehiltä saanut saattoi tulla ja mennä molempien rajojen kautta niin sisään kuin ulos Neuvostoliitosta. Uudessa Suomessa oli 8.9.2008 juttu otsikolla ”Venäläisten vakoilijoiden määrä Norjassa on tällä hetkellä samalla tasolla, kuin mitä se oli kylmän sodan aikaan, varoittaa Norjan turvallisuuspoliisi PST.” Jutun mukaan Aftenposten –lehti kertoi, että turvallisuuspoliisi on huolissaan vakoilun tasaisen kasvavasta määrästä:

”En aio kommentoida yksittäisiä maita, mutta aktiivisesti vakoilua Norjassa harjoittavia maita on oletettua enemmän”, turvallisuuspoliisin päällikkö Jørn Holme kommentoi lehdelle. Hän kuitenkin totesi, että tiettyjen turvallisuuspoliisin lähteiden mukaan venäläisten suorittama vakoilu on yltämässä ”kaikkien aikojen ennätykseen”. Holme ei kuitenkaan suostunut paljastamaan, mihin lausunto perustui.”

Norjan työväenpuolueen lyhyt kausi 20-luvun alussa kommunistisessa Komintern-internationaalissa hämmensi lopulta norjalaisia idealistisia ja maailmanvallankumoukseen uskoneita työväenpuolueen edustajia heräämään tosiasioiden keskelle raakaan realiteettien maailmaan, kun he huomasivat Kominternin neuvostoliittolaisdiplomaateiksi naamioimien agenttien olevan kiinnostuneita vain rahasta, murhasta ja sabotaa-seista sekä Neuvostoliiton eduista Norjan kansallisten etujen kustannuksella samalla, kun suhteet neuvostoliittolaisiin tovereihin alkoivat vaikuttaa vähintäänkin hengenvaarallisilta omien punaisten listiessä enemmän toisiaan kuin vihollisiksi väitetyt ”kapitalistikätyreinä” toimineet norjalaisviranomaiset.

Esimerkiksi kominternilaisuudesta käy Suomessakin hyvin tunnettu Ivan Maiski – ehkä yksi sen ajan, 20- ja 30-lukujen vaihteen ovelimmista ja vaarallisimmista vakoojista, oikealta nimeltään Ljahovetski ja syntyperältään juutalainen sekä entinen mensivikki, joka toimi sekä GPU:n että Kominternin tehtävissä, ja josta kirjoittaa entinen saksalaiskommunisti Karl I. Albrecht kirjassaan ”Kavallettu sosialismi” (Der ver-

ratene Sozialismus). Albrecht kutsuttiin Venäjälle metsäalan specialistina, joka sai tehdä kesällä 1930 kahden kuukauden opintomatkan Skandinaviaan ”tutustuakseen maiden metsänhoitoon”.

Albrechtin kirjoitus häikäilemättömästä Maiskista kuvaa osuvasti sitä uhoa ja tosiasioista välinpitämätöntä ilmapiiriä, joka vakoojien maailman silloin maailmalla täytti. Tuohon aikaan maanalainen toiminta pyrittiin yleensä ohjaamaan kauppavaltuuskunnan kautta kulkevaksi. Sen palveluksessa oli aina henkilöitä, joiden virat olivat vain muodollisia, kuten Mika Waltarin ”Neuvostovakoilu Suomessa”(Otava 1942)-kirjassa kerrotaan.

Venäläisestä kauppavaltuuskunnasta on olemassa yksi ylitse muiden, Ernst Lubitschin, vuonna 1939 ohjaama komedia Ninotchka, jossa nimiosaa näyttelvä Greta Garbo nauraa ensimmäisen kerran valkokankaalla. Maiski oli paitsi virallisesti diplomaattistatuksen omaava lähettiläs, niin myös sabotööri, joka rahoitti taloudellisen vakoilun, jonka tulokset lähetettiin turvallisesti Moskovaan diplomaattipostin mukana, lisäksi lakkokassoja Suomessa, että maksoi myös palkkoja Kominternin salaisille asiamiehille. Tämä toimintapa on toiminut tähän päivään saakka vain hyvin vähän muuttuen. Siksi venäläisillä on edelleenkin vanhan mallin mukaan ylisuuret edustustot ja konsulaatit kaikissa Pohjoismaissa.

Hyvänä esimerkkinä tästä on norjalaisen poliitikon ja toimittaja Arne Treholtin tapaus. Treholt tapasi ensimmäistä kertaa KGB-agentti Jevgeni Beljajevin vuonna 1967 cocktail-tilaisuudessa ja seuraavana vuonna miehet tapasivat vähintään kahdeksan kertaa. Beljajev esitteli Treholtin toiselle KGB-virkailijalle, Gennadi Titoville, vuonna 1971. Miehet ystävyistyivät ja heidän ystävyytensä kerrotaan jatkuvan edelleen. Vuonna 1979 Norjan poliisin turvallisuuspalvelu (Politiets sikkerhetstjeneste), joka oli siihen asti tyytynyt seuraamaan Treholtin KGB-yhteyksiä, kytki FBI:n mukaan

tutkimuksiinsa.

Samana vuonna Treholt solmi yhteydet KGB-agentti Vladimir Šišiniin, joka toimi niin ikään YK:ssa ja josta tuli Treholtin yhteyshenkilö New Yorkissa. Vuonna 1981 FBI asetti agentejaan Treholtin naapurihuoneistoon. Poliisin tietojen mukaan Treholt otti vastaan KGB:lta huomattavia rahasummia. Norjan poliisin turvallisuuspalvelu asetti omia agentejaan Treholtin naapurihuoneistoon Norjassa 1983. He tutkivat hänen asuntonsa 17. toukokuuta ja löysivät ”ratkaisevia todisteita” Treholtia vastaan. Lisäksi kolme päivää aiemmin Treholtin oli nähty tavanneen Titovin Helsingissä ravintola Mestaritallissa ja luovuttaneen tälle papereita.

Norjan poliisi tutki Treholtin asunnon uudelleen 22. elokuuta. Treholt pidätettiin Fornebu lentoasemalla Oslossa 20. tammikuuta 1984 hänen ollessaan matkalla Wieniin tapaamaan Titovia. Arne Treholt tuomittiin kahdenkymmenen vuoden vankeusrangaistukseen 20. kesäkuuta 1985 mutta vapautettiin terveydellisten syiden takia vuonna 1992.

Treholt muutti armahduksensa jälkeen Venäjälle ja asuu nykytietojen mukaan osan ajastaan Venäjällä ja osan Kyp-roksella. Hän on toiminut liikemiehenä, muun muassa lii-kekumppanina aiempien KGB-yhteyksiensä kanssa. Miellenkiintoiseksi näin jälkeenpäin asian tekee vielä se, että Aftenposten uutisoi syyskuussa 2010 Treholtin tapaukseen liittyneen, nyttemmin eläköityneen, poliisiupseerin lausunnon, jonka mukaan Treholtin oikeudenkäynnissä käytettiin häntä vastaan väärennettyä todistusaineistoa.

Treholtin tapaus on vain yksi sadoista yli vuosisadan kestäneessä norjalais-venäläisissä vakoojahistoriassa ja harvinainen lajissaan siksi, että se paljastui, sillä suurin osa jää joko paljastumatta tai niistä ei julkisuuteen hiiskuta sanaakaan. Osoituksena tästä vielä tänä päivänäkin Norja ja Venäjä vaihtavat säännöllisesti vakoojiksi ottamiaan tai sellaisiksi väittämiään vankeja keskenään.

”Doktoral universalis”-henki

Gutzeit oli aluksi norjalaisten yhtiö. Vuonna 1872 marraskuun 16. päivänä aloitti norjalaisen konsuli Hans Gutzeitin rakentama Norjan saha kotkassa toimintansa. Vuonna 1896 vahvisti senaatti yhtiöjärjestyksen, jolla Aktiebolag W. Gutzeit & Co. muutettiin suomalaiseksi yhtiöksi. Osakkeet jakaantuivat edelleenkin suuremmalta osin norjalaisille, mutta johtokunnan kolmesta jäsenestä oli vain yksi norjassa asuva norjalainen.

Yhtiö laajeni ja vauraustui hyvin nopeasti. Jo vuonna 1907 valmistui sulfaattiselluloosatehdas. Vuonna 1911 tehtailla onnistuttiin kehittämään menetelmä tärpätin talteenottamiseksi, metyylialkoholin ja raakamäntyöljyn valmistamiseksi, jolla oli suuri menekki ulkomailla. Vuoden 1919 alussa yhtiö muuttui kokonaan suomalaiseksi kun valtio osti norjalaisilta osakkeenomistajilta 4.400 osaketta eli yli puolet 7.200 osakkeesta. Vuonna 1927 muutettiin Ab W.Gutzeit & Co:n nimi Enso-Gutzeit Osakeyhtiöksi ja siihen sulautuivat silloin Pan-

kakosken ja Enson yhtiöt.

Tänään yhtiö tunnetaan nimellä Stora Enso Oyj. Se on tänään suomalais-ruotsalainen metsäteollisuusyrittäjä, joka syntyi ruotsalaisen Stora AB:n (aik. Stora Kopparbergs Bergslags AB) ja suomalaisen Enso Oyj:n yhdistyessä vuonna 1998. Vuonna 2015 Stora Enso oli maailman toiseksi suurin painopaperin valmistaja. Vuonna 2014 maailman suurimmista metsäteollisuusyrittäjistä (liikevaihdon perustella mitattuina) Stora Enso oli viides.

”Vihkimisjuhallsuudet olivat erittäin vaikuttavat. Siten kun seurakunnan kirkkoherra oli rukoillut Korkeimman siunausta tälle sahalaitokselle ja perustajalle, pantiin koneet käyntiin. Tilaisuuteen oli saapunut lukuisasti yleisöä, jolle näytettiin sahalaitoksen koneistoja. Itse sahaus, joka noissa juhallsuoksissa toimitettiin, onnistui erinomaisesti ja ”kaikki meni alkuhetkestä saakka niin luistavasti, että sitä oli todellinen huvi katsella”, kuten uutisissa lausuttiin. Hans Gutzeit oli tuonut Norjasta kuusikymmentä sahatyöläistä, jotka olivat tottuneet koneiden hoitoon y.m.”

-Enso Gutzeitin henkilöstölehti vuodelta 1947

Kun yksi Suomen puunjalostusteollisuuden lippulaivoista valtio-omisteinen Enso-Gutzeit Oy vietti näkyvästi 75-vuotisjuhlaansa perustamispaikalla Kotkassa vuonna 1947 eturivissä istuivat sulassa sovussa kaupunginjohtaja Lindgren ja johtaja Brunou sekä Gutzeitin perustajan Hans Gutzeitin lapsenlapsi johtaja Jean Gutzeit. Mukana olivat myös tehtaalla uskolliset työntekijät, joita palkittiin taiteilija Gerda Qvistin suunnittelella mitalilla sekä pienellä rahalahjalla kiitokseksi yhtiön puolesta tehdystä työstä ja uskollisuudesta vuosien saatosta.

Ja vaikka yhtiön perustamisesta oli jo kulunut yksi ihminen ja monta sukupolvea, yhtiön norjalainen alkuperä näkyi vielä siinä, että juhllissa palkittiin hopeisella mitalilla norjalaisukuiset työmiehet Harrik Henrik Guttormsen, Johan Edvind Hansen sekä Aksel Gottfried Hansen ja pronssisella mitalilla

lähettäjä Sven Alarik Olausen (isosestäni joka toimi yhtiössä laivauspäällikkönä) sekä konttoristi Elli Rakel Hansen ja työmies Paul Severi Hansen.

”1870-luvun alussa maassamme vallinneen nousukauden aikana tapahtui Kotkan oloissa mullistava muutos. Aivan kuin taikasauvalla kohosi entiseen korpeen amerikkalaismallinen uudisasutus. Kansaa kokoontui joka suunnalta. Järjestysvaltaa oli tuskin olemassakaan ja kaikki näytti olevan järjestymättömän sekasorron vallassa. Norjalaisia sahatyöläisiä varten, jotka perheineen muodostivat pienen siirtokunnan, oli olemassa isohko 46 huonetta sisältävä kaksikerroksinen rakennus laitettu. Rakennuksessa oli varattu huoneusto myös koulua varten, jollaisen Gutzeit järjestikin työläistensä perheiden lapsille. Vuodesta 1874 toimi jonkun aikaa Hans Gutzeitin aloitteesta jumaluusopinkandidaatti J.A. Christensen norjalaisen työväensiirtolan opettajana ja pappina.”

- Enso Gutzeitin henkilöstölehti vuodelta 1947

Juhlapuheiden jälkeen kutsuttiin nimi nimeltä esiin nämä ansiokkaat ”Gutzeitin työveteraanit”, ensin ne 77, jotka saivat kolmen norjalaissukuisen tavoin hopeamitalin yli 40 vuoden palveluksesta, ja sitten ne muut 316, joukossa kolme norjansukuista, joille annettiin pronssimitali yli 25 vuoden palveluksesta. Osa mitalin saajista oli jo siinä määrin vanhoja, että heidät oli talutettava kunniapaikalle, mutta Enso-Gutzeitin henkilöstölehden mukaan ”sitäkin suurempi oli juhlayleisön myötätunto tällaisia työntekijää kohtaan, joka elämänsä voimat oli kuluttanut maamme tuotannon hyväksi. Samaa kunnioitusta tulkitsivat myöskin työväen marssin voimakkaat sävelet, joihin tämä ohjelman osa päättyi.”

Se että suuren yhtiön juhlissa soitettiin työväen marssi omien työntekijöiden kunniaksi oli tuohon aikaan harvinaista ja osoitti miten Enso-Gutzeit yhtiönä osasi antaa arvon sen työntekijöille tavallisille työläisille siitä huolimatta että arjessa työnantaja ja työntekijät seisoivat eri puolella.

”Marraskuun 16 p:n 1872 Norjan sahan aloittaessa toimintansa työskenteli sahan tärkeimmillä työpaikoilla norjalaisia, jotka saapuivat Kotkaan konsuli Hans Gutzeitin mukana. Heidän joukossaan myöskin 24-vuotias nuorukainen Gunelius Hansen, joka työskenteli ”keppimestarina”. Lienee siis ollut keppisahuri, joka jäterimoista teki keppisirkkeliissä ulkomaanvientiin käypää tavaraa. Olisipa Gunelius ollut ainoa norjalainen, niin tuskinpa olisi viihtynytään täällä. Mutta aika kului kuin siivillä. Oltiinhan työssä Suomen uudenaikaisimmilla sahalla, ja joukossa oli kymmeniä muistakin norjalaisia. Oli Halvorsenit, Guttormsenit, Christiansenit, Olsenit, Nielsenit, Eriksenit, Kristorffersenit ja monet muut.”

- Enso Gutzeitin henkilöstölehti vuodelta 1947

Tätä erityispiirrettä voi pitää erityisesti yhtiössä sen alkuaikojen olleelle ns. Gutzeitin miehille ja hengelle, jopa niin että eräs pohjoiskarjalalainen pappi kuvasi, että siellä missä on yksi Gutzeitin mies, on kymmenentuhatta perkelettä. Aina asiat eivät olleet sujuneet sopuisasti. Työnantajat tunnustivat työntekijäpuolen tasavertaisiksi neuvottelukumppaneikseen työehtosioissa vasta ns. Tammikuun kihlauksessa talvisodan aikaan vuonna 1940 luodakseen yhteistä me-henkeä porvarien ja työläisten välille.

Juhlaan lähetetyistä lukuisista sähköistä luettiin ensin pääministeri Mauno Pekkalan sähkö. Kotkan kaupungin tervehdyksen esittänyt kaupunginjohtaja Lindgren kiitteli yhtiötä erityisesti siitä, että se oli osoittanut ”sosiaalista mielialaa työntekijöihinsä nähden”. Työntekijöiden puolesta esitti rehdin kiitoksen Vilho Turunen siitä tunnustuksesta, minkä yhtiö oli työläisilleen antanut.

”Gunelius Hansen ja hänen vaimonsa hankkivat yhteensä viisi poikaa, jotka kaikki ovat palvelleet vain yhtä ja samaa työnantajaa. Samat perinteet ovat vallinneet suurin piirtein Gunelius Hansenin lastenlastenkin keskuudessa ja niinpä onkin Gunelius Hansenin ja hänen jälkeläistensä yhteenlaskettu

palvelusaika tällä hetkellä 424 vuotta. Onpa neljä Hansenin vaimoakin palvellut yhteensä 27 vuotta, joten, jos ne vielä huomioidaan, on yhteinen palvelusaika 451 vuotta.”

- Enso Gutzeitin henkilöstölehti vuodelta 1947

Juhlista kirjoitettiin yhtä näyttävästi suomalaismedioissa kuin aikoinaan perustamisvuonna 1872 Norjan sahan juhlista. Kotkan tehtaiden johtaja, insinööri Bjönberg esitti virkailijoiden kiitokset puhuen samalla lämpimin sanoin vainajien muistolle. Kun opettaja vainio oli esittänyt Yrjö Jylhän kirjoittaman juhlarunon, laulettiin torvisoittokunnan säestyksellä Maamme-laulu. Sen jälkeen juhlaväki siirtyi juomaan kahvia ja syömään kakkua hyvillä mielin, sillä Gutzeitista oli valtion johdolla kasvanut mahtitekijä Suomessa ja maailmalla. Gutzeitin miehet olivat käsité ja isompaa herraa ei itäisessä Suomessa tiedetty kuin Gutzeitin insinööri. Gutzeitin metsät jatkuivat silmäkantamattomiin ja yhtiön punainen tähti loisti lähes joka toisessa tukissa, jota Kymijosta alas Kotkaan uitettiin.

”Hansenin suvun palvelu yhtiössä ja laajeneminen ”tehtaitemme varjossa” on jollakin tavoin ehkä verrattavissa yhtiön kasvuun ja kehitykseen. Nykymarkoiksi arvioituna ylittää suvun rahapalkkojen yhteismäärä 100 miljoonaa. Palvelusaikaluettelossa tähdellä merkityt, yhteensä 9 henkilöä, ovat edelleen kasvattamassa suvun saavutusta, jonka lopullista määrää on vaikea arvioida. Lieneekö väärin ajatus: Niin kauan kuin yhtiömme on olemassa, löytyy sen kirjoissa nimi Hansen.”

- Enso Gutzeitin henkilöstölehti vuodelta 1947

Myös yhtiön alkuaikoja ja sen perustajaa, Hans Gutzeitia muisteltiin lämpimästi. Enso-Gutzeitin varhaisin edeltäjä oli Wilhelm Gutzeitin Norjan Fredrikstadiin vuonna 1860 perustama, Wilh. Gutzeit & Co -niminen höyrysaha. Wilhelm Gutzeitin kuoltua 1869 hänen poikansa Hans Gutzeit peri sahan. Hans Gutzeit alkoi hakea sahalle uutta paikkaa Suomesta, missä oli paremmin saatavissa tukkeja kuin kovasti

kilpaillussa Norjassa. Gutzeit myi Fredrikstadin sahan ja perusti Norjaan uuden W. Gutzeit & Comp. -nimisen yhtiön, joka rakensi vuonna 1872 sahan Kymin Kotkansaareen. Tästä sahasta tuli Suomen suurin ja nykyaikaisin. Sahan voimalähteenä oli sadan hevosvoiman tehoinen höyrykone. Käytössä oli kuusi kehäsaha- ja kaksi sirkkelisahakoneistoa.

Sahaa hoitivat Norjasta tulleet kallispalkkaiset ammattimiehet joita muutti alussa lähes sata perheineen Hans Gutzeitin mukana silloiseen Kymin kuntaan, nykyiseen Kotkaan. Sahateollisuuden korkeasuhdanne tasaantui 1874 ja sahatavaran hinnat alkoivat laskea. Vuonna 1877 alkanut Venäjän-Turkin sota nosti tilapäisesti hintoja, mutta jo vuonna 1878 sahatavaran vientihinnat putosivat yhteen kolmasosaan vuoden 1874 tasosta.

Hans Gutzeit ajautui tämän vuoksi vararikkoon vuonna 1880. Lopulta hän velkaantui yhtiölleen ja luopui toimitusjohtajan tehtävästä. Sahan pääomistajaksi tuli norjalainen tukkuliike Ludwigsen & Schjelderup. Uudeksi toimitusjohtajaksi valittiin kuitenkin norjalainen Christen Holst joka oli Hans Gutzeitin serkku. Norjan sahan tuotantokapasiteetti oli vajaakäytössä vuoteen 1886 saakka jolloin sahatavaran kysyntä alkoi hiljalleen jälleen elpyä Euroopassa.

Hans Gutzeitille ei kuitenkaan käynyt huonosti vaan hän toimi pitkään yhtiön myyntiedustajana Pariisissa. Hän muutti eläkepäiviksi takaisin Norjaan, jossa kuoli vuonna 1919 ja on haudattuna synnyinseudulleen Drammeniin. Gutzeit oli norjalaisille kuin oma isä ja hän huolehti omistaan kuin isä huolehtii lapsistaan. Gutzeit maksoi omalla kustannuksellaan norjalaisten perustaman torvikvintetin soittimet ja tuki avokätisesti muistakin norjalaisten harrastuksia kuten purjehdusta ja soutelua. Hans Gutzeit järjesti usein myös isoja kansanjuhlia sahan henkilökunnalle, mutta olivat ne avoinna muillekin. Juhlissa oli musiikkia ja tanssia.

Jokaiselle ajalle olisi tarpeen Egon Friedellin mukaan ”dok-

tor universalis”, henki, joka on samalla kertaa kyllin rikas ja keskittynyt kuvastamaan sen itsetajuntaa: tämän ovat näköpiiriltään ja syvyydeltään hyvin erilaisina, mutta kukin oman aikansa suhteen yhtä täydellisesti toteuttaneet mm. Aristoteles, Tuomas Akvinolainen, Cusanus, Bacon, Leibnitz, Voltaire ja Nietzsche muutamia mainitakseni sekä Hegel siksi, että Hegelin rationalismin mukaan käsitteet eivät ainoastaan vastaa esineiden olemusta, vaan ne ovat esineiden olemus; se mikä on todellista on järjellistä, ja mikä järjellistä, on todellista.

Mutta mikä kuvaisi parhaiten kotkannorjalaisten kokemaa aikaa Kotkassa, mikä ei ole lineaarinen eikä faktuaalinen, vaan ehkä enemmänkin juttu, mentaalihistoriallinen muisto, kertomaton tarina ja olennaisen ihmisen unohdettu seikkailu?

On heti aluksi hyvä palata vanhaan kunnan Platoniin, joka tuo pohjan sille, miksi meidän pitää Valittujen Palojen (Readers’s Digest) erään sarjan mukaan kunnioittaa ”punnittua puhetta”, mikä tarkoittaa tarkoin harkittua filosofista pohdiskelua asioiden totuudellisesta luonteesta, mikä ei ole ostettavissa tai muuttumaton, se joko on tai ei ole, sillä Platonille ”oleminen” (on, ousia) olennaisessa tai absoluuttisessa mielessä edusti lopullista totuutta.

Vastakohta kreikkalaiselle totuudelle oli ”pseudos” eli erehdys (nämä ovat vanhaa kreikkaa; esim pathos tarkoitti surua eikä sitä mitä ”sääliävänenä” sen nykyisin ymmärrämme ja käytämme väärin). Platon käyttää paljon totuus/erehdys-käsitteitä mutta tietoteoriassaan hän asettaa Holger Thessleffin mukaan mieluummin vastakkain ”epistemen” eli filosofisen tiedon doksan eli luulon, mielipiteen tai käsityksen:

”Platon tarkoittaa, että on olemassa jotakin, jota voidaan kutsua todeksi käsitykseksi, ”doksa alethes” (tai doksa orthe, oikea käsitys) ja joka lähenee todellista tietoa (ks. erit. Menon ja Theaitetos). Oikea filosofia suuntautuu todelliseen tietoon ylemmällä tasolla, kun taas mielipiteet kuvaavat hänen mallissaan luulemista alemmalla tasolla. Karmideessa pohditaan

tiedon yhteyttä harkintakykyyn.”

Miksi tämä on tärkeää erottaa totuus mielipiteestä ja antaa Platonin puhua? Cornelius Castoriadis kritisoi vanhojen eettisten teorioiden uudelleen lämmittelyä, niin Habermasin kommunikaatioetiikkaa, McIntyren uusaristotelismia kuin Rawlsin kvasikantilaista oikeudenmukaisuusteoriaa, jotka hän kaiketi koki etiikan irrottautumiseksi politiikasta. Castoriadis väitti kreikkalaisten luoneen totuuden ajattelun loputtomana liikkeenä, joka panee rajansa jatkuvasti koetukselle ja kääntyy tarkastelemaan itseään. Hänen mukaansa juuri tämä radikaalius eli tietoisuus siitä, että yksilö on sen yhteiskunnan tuote, jossa hän elää. Aristoteles torjui sielun ja kaupunkivaltion samastamisen Castoriadiksen mukaan:

”Vaikka hänen mielestään hyveistä korkein, eli oikeudenmukaisuus (Nikomakhoksen etiikka, V kirja), onkin olemukseltaan poliittinen, ja vaikka suurin osa hänen tarkastelemistaan hyveistä liittyykin yksilön ja toisten välisiin suhteisiin, eivät yksilöllinen ja kollektiivinen ole sen enempää samoja kuin analogisiakaan.”

Castoriadis muistutti kuitenkin eräästä tärkeästä asiasta, että politiikan ja filosofian luominen Kreikassa oli ensimmäinen kerta kun kollektiivisen ja yksilöllisen autonomian projekti nousi esiin historiassa:

”Jos haluamme olla vapaita, meidän on tehtävä oma ”nomoksemme”. Jos haluamme olla vapaita, kenenkään ei pidä voida sanoa meille, mitä meidän täytyy ajatella.”

Juuri tästä ajatuksenvapaudesta tässäkin on kysymys – tai sen puuttumisesta ”historian vaatimuksissa alemmille ja kiu-satuille luokille, joita he ovat pitäneet hyödyllisinä työvoimaja sotilasresursseina – ei muuta – historian kaapuun puetussa alistumis- ja nyöryyttämispelissään.

Tieto on valtaa. Russellille se oli pettämätön, koska sen oli hänen mielestään loogisesti mahdotonta erehtyä päinvastoin kuin luulo. Kuinka se oli mahdollista?, hän kysyi ja vastasi,

ettei luulo voi kohdistua sellaiseen, mikä ei ole, sillä se oli mahdotonta, ei myöskään siihen, mikä on, sillä siinä tapauksessa se olisi tietoa. Luulon täytyy siis kohdistua siihen, mikä on eikä ole samalla kertaa:

”Mutta kuinka tämä on mahdollista? Vastaus kuuluu, että yksityisissä oloissa on aina vastakkaisia ominaisuuksia; se, mikä on kaunista, on myös, joiltakin puoliltaan, rumaa, mikä on oikeata, on jossain suhteissa väärää ja niin edespäin. Platon väittää, että kaikilla yksityisillä aistittavilla olioilla on tämä ristiriitainen luonne; ne ovat siis olemisen ja ei-olemisen keskivälillä ja soveltuvat luulon, mutta eivät tiedon kohteiksi. Mutta niiden, jotka näkevät ehdottoman ja ikuisen ja muuttumattoman, voi sanoa tietävän eikä vain luulevan”

Platonin käsitys totuudesta vastaan luulo ja Russellin kriitikki ovat lähtökohtia yrityksessä ymmärtää tässä luvussa, miksi ”olennainen ihminen” unohtuu aina kaikissa kerrotuissa tarinoissa nimeomaan silloin kun kertojina ovat historialta olemiselleen ja teoilleen oikeutusta hakevien vahvempien ja hallitsijoiden näkökulmasta samaan aikaan kun olemme ymmärtäneet Freudin väittämän kulttuuristamme niin ahdistavana, ettei se salli meille onnellisuutta oikeaksi ihmisten pelätessään omaa mieltään kuin vankilaa, jossa he eivät edes tiedä istuvansa elinkautista.

Kotkannorjalaiset olivat tavallisia, yksinkertaisia ja sen ajan kohtaloonsa alistuneita omien pikkupaikkuntiansa kasvattamia ihmisiä, joilla ei ollut vapaata tahtoa siinä merkityksessä kuin sen nykyisin ymmärrämme. Oli vain pakko alistua kohtaloonsa ja kärsiä hiljaa, sillä massasieluille ei ole olemassa vapaata tahtoa. Oli vain Luulo ja tieto, jotka olivat silloin, ja ovat yhä edelleenkin nykyisenkaltaisen totuudenjälkeisen ajan antagonistinen taistelupari, siksi Russellin johtopäätös on sekä tärkeä että selkeä: luulo koskee aisteille ilmenevää maailmaa, kun taas tieto kohdistuu yliaistilliseen ikuiseseen maailmaan; luulo koskee yksityisiä kauniita olioita, mutta tieto kohdistuu

itse kauneuteen.

Kun kotkannorjalaisia tutkitaan luulo/tieto-vastaparia käyttäen, huomataan ettei päästä puusta pidemmälle vaan kuljemme kehää ympäri tiedon ollessa vähäistä ja luulon vastaavasti suusta. Ongelmaa pitäisi tutkia professori Timo Airaksisen ”Minuuden rakentajat” (Otava 1999) kirjan tapaan. Airaksinen kertoo halunneensa kirjoittaa filosofisen kirjan ihmisestä oman kulttuurinsa osana. Voisi myös sanoa: ihmisestä sellaisena kuin hänen kulttuurinsa hänet määrittelee. Tai: millaisen ihmisen kulttuurin koneisto työntää maailmaan elämään elämäänsä. Nykyajan ihminen joutuu kokemaan hänen mukaansa ympäristönsä paineen kovana ja määräävänä.

Ehkä myös osin siksi, että ihmistä eikä tunteita ymmärretä tärkeiksi tekijöiksi kliinisessä politiikassa ja valtapyyteiden erittelyksi muuttuneessa historiassa. Koska kaikki historia on R.G. Collingwoodin mukaan ajattelun historiaa, kotkannorjalaisten kohdalla tärkeää olisi tutkia heidän vapauskäsitteisiin- ja kokemuksiin, sekä vahvaa isäänmaa-rakkauttaan ajatuksin, sanoin ja kertomuksin. Ja vaikka todellisuus ei ole pelkkää käsittämistä, ovat itse sitä kuvaavat käsitteet todellisia ja jo siksikin vaarallisia ihmismielen tulkita ja ymmärtää, etteivät menneet kokemukset päde enää tänään eivätkä varsinkaan huomiseen kurkottuvassa tulevaisuudessa, eivätkä asiat sinänsä saa ihmisiä menettämään mielenrauhaansa vaan heidän käsityksensä asioista.

Airaksinen lähtee liikkelle siitä, että maailma on jotenkin hallittavissa; se sisältää minuuden ja minän ympäristön. Minä elän jossakin ajassa ja paikassa, kulttuurissa ja muiden ihmisten parissa. Minä ja maailma vaikuttavat toisiinsa. Minun on oltava jotakin, joku, joka voidaan tunnistaa ja josta voidaan puhua ymmärrettävästi. Siksi käsitteiden pitää olla selkeitä. Niiden merkityksestä kuten ”kotkannorjalaisuudesta” kertoo jotain se, että vaikka tarkkaan ottaen käsitteen ilmaisemaa asiantilaa ei ole enää olemassa, on se edelleenkin vahvasti

luulona tai olettamuksena olemassa ihmisten mielissä ja niin läsnä myös elämässä.

Jo historiallinen Parmenides oli asettanut vastakkain totuuden (aletheia) ja ihmisten mielipiteen (doksa). Kuilu näiden kahden asian välillä oli hänestä ylitsepääsemätön. Mutta mikä on tiedon ja luulon välinen suhde kotkanorjalaismyytissä? Bertrand Russell kysyi itseltään mikä oli ”tiedon” ja luulon” välinen ero? Hänen mukaansa henkilöllä, jolla on tietoa, on tietoa jostakin, toisin sanoen jostakin olemassa olevasta, sillä se, mikä ei ole olemassa, ei ole mitään. Tämä todistelu toi hänelle mieleen, yllätys yllätys, juuri saman historiallisen Parmenideen, joka osasi erottaa totuuden yleisestä mielipiteestä juuri siksi, että totuus oli varmistettu, todennettu ja jotain muuta kuin monesta epävarmasta lähteestä muodostuva juorumainen yleinen mielipide.

On siis syytä kiinnittää tässä tapauksessa tarkka huomiota sanoihin, sillä niistä muodostuvat tarinat ovat kotkanorjalaisista kerrottuina jähmettyneet satumaailmaan vailla todellisuuden pohjakosketusta ikään kuin itsestään irrotetuksi lentävän hollantilaisen aavelaivan tapaan, jonka näkeminen tuo epäonnea sen nähneille. Laivan kapteeni oli alunperin tavallinen kuolevainen, joka oli kirottu purjehtimaan iäti. Aikaraksinen puhuu kirjassaan siitä, kun ihminen ottaa itselleen identiteetin, joka määrää sen, mikä ja kuka hän on. Samalla hän kumoo sen typerän, vahingollisen ja vanhakantaisen ajatuksen, että kukin meistä on mitä on, aivojensa, geeniensä tai oman muuttumattoman luonteensa vuoksi.

Siksi käsite kotkanorjalaisuus ei ole määräävä tekijä kenenkään elämässä tai identiteetissä. Vai onko? Kotkannorjalaisuus on keinotekoinen ja poliittisen korrektiuden sekä suomalaisen taloushistorian nimissä käsitteellistetty, sille on käynyt sama kohtalo kuin edellä kerrotulle lentävän Hollantilaisen kapteenille, se on tuomittu elämään juuri sellaisena kun se ei olisi halunut elää lopun elämäänsä ihmisten mielissä ja ker-

tomuksissa.

Taustalla vaikuttaa näkemys, että on olemassa yksittäisiä historioita välittömästi tai välillisesti määräävä historiallinen prosessi, jossa keskeistä on kiihtyvän muutoksen kokemus. Ajatellaan, että on olemassa ”historia sinänsä” - kaikessa muutoksen aiheuttamassa kaaoksessa halutaan nähdä jokin mieli, järki tai järjestys. Siksi historiateorian ja ”virallisen historiankirjoituksen” tarpeesta tulee pakkomielle mikä kulminoituu myyttiin kotkannorjalaisuus, ja virallinen historiankirjoitus ideologisoi ja unohtaa olennaisen ihmisen.

Airaksinen muistuttaa ihmisen olevan kielensä, kulttuurinsa ja historiansa tuote. Kaiken perustan ollessa silti oma eläimellinen biologiamme. Identiteettimme perustuu hänen mukaansa enemmän puheeseen kuin aivoihin. Se mitä ”virallinen historiankirjoitus”, mikä perustuu ”luotettaville lähteille” kuten niiden sanomisiin, joiden maailma on ollut ja jotka ovat sitä hallinneet sekä ”virallisiin dokumentteihin”, esimerkiksi palkkalistoihin yms. triviaaleihin tietoihin silloin kun yritetään saada selville millainen ihminen oli kysymyksessä tai mitä hän ajatteli, kertoo on yhtä totta rimaa alittavine yleistyksineen kuin jos väittäisin kaikkien norjalaisten olevan punaposkisia, kilpailuhenkisiä ja virtaviivaisia urheiluihmiä, mikä ei tietenkään pidä paikkaansa sen enempää minkään muunkaan kansakunnan kohdalla. Se on vain osa sitä kertomusta, mitä urheilulla yritetään muille kertoa. Siksi pitäisi enemminkin yrittää löytää historiallista ihmistä linjalla tunteet ja järki.

Aatehistoriassa ajatellaan, etteivät instituutiot ole käsitteellisesti tyhjiä rutiininomaisen toiminnan tietyiksi hetkiksi jähmettämiä käsitteiden kiteytymiä vaan alttiina koko ajan muutokselle, missä tunteilla ja järjellä on suuri merkitys. Professori Timo Airaksinen puhuu tästä samasta asiasta kirjansa luvussa ”Tunteet ja järki”. Hän ihmettelee mitä tapahtuu hellimillemme psykologisille olioille, sellaiset kuin tunteet ja

järki? Samalla hän kysyy viisauden perään. Järki on hänen mielestään psykologialtaan melko ymmärrettävä olio, ainakin jos sitä verrataan tunteisiin ja tahtoon. Viisaus taas outo ja hämärä käsite. Olennainen ihminen koostuu kuitenkin juuri näistä tekijöistä, joiden voi toivoa hahmottuvan selkeästi ajattelussamme:

”Olennaisessa ajattelussa vastakohtat ovat tärkeitä. Niinpä tunteet ja järkikin on asetettu toisensa vastakohtaksi. Filosofit ovat hylänneet tämän kannan, mutta tavallinen ajattelu ei siitä miksikään muutu. Tunteita pidetään edelleen vaarallisina ja hankalina asioina juuri siksi, ettei järjen kontrolli ulotu niihin. Toisaalta tunteita kaivataan piristämään ja rikastamaan elämää.”

Airaksinen kirjoittaa siitä, miten ihmisillä on mielessään koko ajan lukemattomia tyhmiä uskomuksia. He uskovat ennustajiin ja ihme paranemisiin. He ovat rasisteja. He uskovat poliitikkojen vaalilupauksia. Esimerkkejä on lukemattomia. Samalla ihmiset myöntävät, ettei saisi uskoa vääriin asioihin huonoin perustein. Älyn pitäisi antaa korjata virheet ja ohjata toimintaa.

Tämä on eräs tärkeä lähtökohta yrittäessäni purkaa jo aikansa elänyttä myyttiä nimeltään kotkannorjalaiset pois kei-notekoisesti luodusta alá Seija Guttormsen-Pajunen, jonka isä oli tavallinen Gutzeitin rasvanahkaduunari eikä mikään ”lähellä johtajistoa” ollut ”lähes yläluokkainen herrasmies”, kuten hän antoi rivien välistä kuuntelijoilleen ymmärtää aina kun halusi tehdä vaikutuksen liikkumisissaan hienoistopiireissä rakentamallaan ihanteellisella ja valheellisella kotkannorjalaisuudella, ”jossa laulettiin aamuisin iloisina konsuli Gutzeitia ylistäviä lauluja ruotsiksi paikallisen ruotsinkielisen yläluokan seurassa kristallilasia kilistellen pikkusormi ylös sojottaen”. Jos näin olisi ollut, olisi se ollut harvinainen ja todellisuudessa mahdoton ”luokkaretki” duunarin ja kapitalistin kädenojennus Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla-trilogian aikana.

On vaikea yrittää selvittää, miten kotkannorjalaismyytti eli kotkannorjalaisten itsensä keskuudessa sen kukoistusaikana 1872-1882. Sen verran voimakkaasti vaikuttava historiallinen faktori se on kuitenkin ollut, että norjalaisten tulo Kotkaan, Gutzeitin perustaminen ja Suomen puunjalostusteollisuuden ”vihreän kullan menestysresepti-legenda” näyttää syntyneen tästä muiden kuin itsensä kotkannorjalaisten toimesta, ja pitäisi siksi olla kiusallista luettavaa ainakin asioista enemmän tietäville kotkannorjalaisille itselleen.

Asia on vähän sama kuin mistä Airaksinen kirjoittaa kirjassaan, kun olemme jo luopuneet essentialismin haaveesta löytää yksi ja oikea ihmiskuva, ja myönnämme eri tieteissä, uskonnoissa ja yhteiskunnissa esiintyvän erilaisia käsityksiä. Tai että ihmiskuvaan olisi saatava mukaan myös ihmisen aggressiivisuus, se väkivaltainen ja tuhoava voima, joka ajaa meitä kauhistuttavan pitkälle. Aggressiivisuus ei mahdu perinteisiin ihmiskuviin, koska se ei kuulu henkisyteen.

Kotkannorjalaisten ylimielisyys ja aggressiivisuus ovat tabuja, joista ei saa puhua vaikka siitä on olemassa paljon dokumentteja ihmisten kertomuksina ja oikeuden pöytäkirjoina. Valitettavasti meillä on vain muutamia kirjoja ja tarinoita kertomassa tarinoita silminnäköiden näkökulmasta. Kotkannorjalaisuus on tarjonnut paljon sekä hyviä että huonoja tarinoita riippuen siitä mitä on halunnut kuulla. Kerron tässä luvussa tarkemmin mitä ja miksi. Kerron myös miten uskonnollisesti ahdistuneita, köyhiä ja tavallisia kotkannorjalaiset, ja aivan erityisesti Olausenit olivat sekä huvittavan Romeo ja Julian-tarinan Olausenien ja Hansenien suurperheiden välillä kuvastamaan kaikkea tätä.

Mutta mikä oli tämä ”olennainen ihminen”, joka on jäänyt piiloon kuvattaessa kotkannorjalaisia? Mistä löydämme sellaisen? Vain tavallisten ihmisten kertomuksista, lauluista ja muistista. Meiltä unohtuu tavallisen arjen ongelmat; vie-raantumisen tunne, kaipuu vanhaan kotimaahan ja yhteydet

sinne, kieliongelmat, uskonnollisen yhteisön kontrolli, juoppottelu, nuoret vastaan vanhat iänikuinen vastakkainasettelu ja siitä seuranneet monet tragediat, suomalaisten ja norjalais-ten väliset erot, riidat ja kannaukset jne.

Tässä kohtaa voin luottaa vain siihen mitä isoisäni Helge Olausen minulle lapsena kertoi, lauloi ja vannotti etten koskaan puhu, sillä nämä tarinat eivät olleet jäykkäniskaisten totuudentorvien mieleen alkuunsaakaan, hän sanoi ja lisäsi, eikä tietenkään lapsien, siis suomalaislapsien, mutta sinä olet kovasta luusta tehty norjalaispoika. Muista aina se! Idea isoisälläni oli sama kuin mistä professori Airaksinen kirjoitti kirjassaan.

Isoisälläni ja kaikilla muillakin hänen ikäisellään kotkan-norjalaisella oli vilkas mielikuvitus, hyvä muisti täynnä rik-kaita mielikuvia. He osasivat palauttaa asioita mieleensä ja sepittää uusia mielikuvituksensa perusteella. He olivat pait-si taitavia ja suggestiivisia tarinankertoja myös luonteiltaan hassutteluun ja leikillisyyteen taipuvaisia luonnonlapsia sekä musiikillisesti lahjakkaita soittajia. Tarinoiden ja musiikin kautta he elivät omaa ja muiden elämää ja saivat sen avul-la rauhan sydämeensä osaamalla silti olla järkeviä ja tehdä sellaisia oikeita johtopäätöksiä ympäristöstään, että pysyivät kiinni todellisuudessa ja osasivat ennakoida asioita ja ongel-mia itsensä parhaaksi.

Aloitetaan siis alusta suullisen kansanperinteen muodossa siitä, mitä itsekkin vanhalta viikinkiurholta jäänsinise silmi-neen ja vaaleine kiharoineen näyttänyt isoisäni Helge Olausen minulle lapsena kertoi. Viikingit ja heidän jälkeläisensä olivat levotonta porukkaa. Pikkuporvarillinen perhe-elämä ei sopi-nut heille tippaakaan, sanoi jo vuonna 872 Norjan yhdistänyt kuningas Harald Kaunotukka.

Kun vuosisatoja oli junnattu paikoillaan ja viimeinen oikea viikinkikuningas kuollut, maa oli joutunut ensin tanskalais-ten ja sitten ruotsalaisten alaisuuteen, joukko itäisen Norjan

rannikon hurjapäisiä viikinkiperheitä on valmiita vaihtamaan muutamasta turskanpalasesta ja hyvin käyneestä simasta auvoisen märehitimö-onnelansa kutsuvan meren raikkaisiin myrskypäihin. Asiaa vatvottiin pitkään lähteekö vai ei? Perheet riitaantuivat ja suvut jakaantuivat keskenään eripuraisiin leireihin. Osa lähti länteen Amerikkaan menestymään ja nauttimaan. Osa lähti kärsimään itään Suomeen vilua, nälkää ja tylsyyttä palaten nopeasti takaisin, kuten isoisänsäni Olau Kristoffersen ja hänen Nette-tyttärensä pojan Hansin jäädessä kokeilemaan onnea varsinkin sen jälkeen kun perheen äiti oli kuollut.

Tasan tuhat vuotta Hafsfjordin taistelusta 1872 iso joukko rohkeita norjalaisia pakkasi vihdoin kimpsunsa ja kampsunsa ja lähtee innosta ylpeä viikinkinokka väristen kohti vähäpätöistä kyläpahasta nimeltään Kotka siitä huolimatta, että norjalaisten kansalliseepoksessa, Snorri Sturelsonin kirjoittamissa Kuningastarinoissa, Odinin linnut varoittivat norjalaisia Suomenlahden itäisen rannikon ilkeistä suomalaisnoidista, jotka imivät sieluja ja taikoivat kaiken pahaksi. Joukko Kotkaan lähteneitä seikkailijoita oli sekavankirjava. Osa joukosta lähti laivalla, osa Tukholman kautta, jonka huvituksista viehättyneet turskanhajuisen ja sateen riivaaman takapajulan nuoret uunot valitsivat sattumalta onnekseen mieluummin kuin Kotkan. Norjalaisilla ei mennyt kaikki ihan putkeen matkalla Kotkaan ja Kotkassa, vaikka jälkikäteen monen itsensä omissa silmissään hienoksi nostaneen toimesta niin on yritetty väittää tyyliin ”aika kultaa muistot”.

Jo pelkkä lähtö ja sen valmistelu vieraaseen maahan oli ikävä, ja jätti niin lähtijöihin kuin jäljelle jääviin sukulaisiin sekä tuttaviin raatelukynsin sieluun vielä vuosisatojen päästä haittaavat jäljet, niin että monia näitä jäljelle jääneiden vanhojen kansanihmisten mielestä vanhojen jumalien hylkäämiä reppanoita aikalaiset alkoivat kutsua tippa silmäkulmassa ja myötäeläen ”loppuiäksi merkityiksi ihmisraadoiksi”.

Mutta minkäs teit? Oli pakko lähteä leivän perässä vieraaseen maahan. Vaihtoehtona edessä olisi ollut vain samaa ankeutta ja vuosisataista köyhyyttä, työttömyyttä, turskanhajua voisulassa tai ilman, kylmää vesisadetta harmaalta tai vaalta saavikaupalla, ja hernerokkasumua loppumattomalta tuntuvan ankeuden ja tylsyyden keskellä, samaan aikaan kun parempi porukka lähti rapakon yli länteen vuolemaan kultaa siinä melkein onnistuen.

Kaiken tämän keskellä asioiden hyviä ja huonoja puolia punnitessaan viimeiset epäilijätkin antoivat peloilleen periksi ja lähtivät, sillä aika oli kristinuskon ahdistamalle ja pienentämälle ihmisille yhtä pelottava kuin kuninkaan kesäasuntoa kotikonnuilla vartioineet kalliit. Matkaan lähdettiin perhekunnittain laivalla Norjan Fredrikstadista Suomen Kotkaan. Mukaan lähtivät ensimmäisten joukossa fredrikshaldenilainen Kristoffersenin perhe – mahdollisesti Ruotsin kuningas Kaarle XII tappaneen haldenilaissoitilaan sukulaismiehet – kuka tarkkaan tietää, isä-Olaus, poika Hans sekä Wilhelm-veli, jotka kuuluivat samaan kuningas Haakon Haakonsenin sukuun, joka oli lujittanut miekalla valtansa 1200-luvun lopun verisissä taisteluista.

Tämä ikimuistoinen, epämiellyttävä ja raskas matka monen ”maapäälliseksi helvetiksi” kokemaan itään, mistä suomalaisten kansalliseepoksen, Kalevalan mukaan sikisi kaikki paha, ei ollut turvallinen eikä kenellekään laivalla olleelle mitenkään mukava. Kaikkea muuta. Se oli kuin tumma pilvi kaupungin yllä joka söi muistot ja ikävän ja asetti tilalle tyhjyyttä täyttämään kauhun ja pahan aavistuksen, sillä nämä pelokkaat ja koti-ikävää kärsineet ihmiset oli pakon edessä säästösyistä sullottu natisevaan purkkiin kuin sillit suolassa. Ja kun he lähestyivät tätä synkkää ja karua saarta mereltä päin, liitoksistaan nitisevä ja selvästikin kaikkia fysiikan lakeja ehjänä pysymisellään uhmaava, ja kun viimeisiä vetelevä norjalaispurtilo kaarsi vanhan Ruotsinsalmen meritaistelun

päältä, mikä oli tuhansien unohdettujen ja turhaan kuninkaan ja keisarinnan oikusta uhrattujen merimiesten kammottava hautausmaa, nämä kauhusta laivan kannella yhtenä joukkona jäykkänä ”loppuikäkseen merkityt ihmisraadat” näkivät sielunsa silmin, miten sumun keskeltä nousi merestä kuolleiden merimiesten haamuja, jotka tullen mukana riensivät kohti saarta.

Tästä he eivät puhuneet mitään, vaan vannottivat kaikki olemaan hiljaa. Juuri tästä salatusta kauhusta syntyi kaupunki nimeltä Kotka, minkä yllätykselliselle hulluudelle ei ole vertaa silloin kun sataa, on pimeää ja tuuli pieksee naamaa kaupungissa, ja silloin kun aika ajoin myrskyt vesilaseissa kuohuvat yli äyräitten, todellinen helvetti pääsi irti ihmisten mielissä, koko saari irtosi kaikesta järjellisestä itsestään menon muuttuessa mielipuoliseksi. Silloin unohduksessa olleet yksinäiset kotkalaistarinat nousivat unohduksen alhosta ja lähtevät liikkeelle kummitelemaan, kiusaamaan viattomia ihmispoloja kammottavuuksillaan eikä niitä ei ole tarkoitettu kunnollisten ja säädyllysten ihmisten korville. Ne ovat juuri niitä tarinoita, joita sensuroivat opettajat ja museoihmiset ovat siistineet Lönrothin Kalevalan opettamalla tavalla heitä itseään kauhistuttamasta piiloon kaappiin. Näitä tarinoita voi kuulla vain jos on ”saarelainen” tai kunnolla ”sateenpieksemä”; nähdä ensimmäistä kertaa saarta lähestyneiden norjalaisten tavoin, miten koko saari alkaa keinua hurjaa karusellimaista vauhtia itsensä ympärillä raivokkaaksi tanssiksi kiihtyen niin kovaa vauhtia, ettei edes vihlova tuuli pysy sen mukana sieltä täältä sinkoavien kipinöiden kavaltaessa ulkopuolisille ihmettelijöille, että villin ja hurjan Kotkan sisuksessa on helvetillisen tuskaista kenelle muullekin tahansa kuin kaupunginjohtajalle yrittää leikkiä normaalia tai kunnollista ihmistä ilman ketunhantää kainalossa.

Ja kun he tästä näystä olivat jotenkuten vain pelkällä säikähdyksellä selvinneet, koko laiva vapisi ja tärisi ja kannalla seisseet ihmispolut lensivät sikin sokin kauhuissaan toistensa

päälle luulleen viimeisten hetkiensä koittaneen, he olivat ajaneet karille Horonpohjassa. Tai niin he ensin luulivat. Kyseessä oli vain pohjakosketus ja he pääsivät jatkamaan ensisikähdykseltään melkein heti matkaansa kohti edessä siintävää satamaa. Silti se oli huono enne kaiken tapahtuneen keskellä, kuiskivat he toisilleen sen jälkeen kun itse kaupungissa alkoi tapahtua se mitä sitten tapahtui, tappeluja, puukotuksia, eripuraa. Kristoffersenit ja monet muutkin norjalaiset eivät viihtyneet Suomessa vieraalla maalla eivätkä sekavassa kuralätäkössä, jota jostain ihmeen syystä kutsuttiin kaupungiksi (Kotka sai virallisesti kaupunkioikeudet vasta vuonna 1878). Kotka ei ollut mikään mukava paikka silloin kuten ei vieläkään.

Asiat joista ei virallisessa historioankirjoituksessa puhuta: rahat riittivät juuri ja juuri välttämättömimpään. Arkisin syötiin aamulla puuroa, päivällä kalaa ja perunaa. Illalla teetä ja norskanleipää. Vain harvat ja hyväonniset sunnuntait olivat poikkeuksia, kuten suomalaisperheissä, joissa silloin oli tarjolla muutakin ruokaa vaihteeksi, jos perheen pää oli onnistunut välttämään pahimmat karikot ja houkutukset ”suhtkohtselvinpäin” lauantaina kotiin tilipussi kädessä ja kaupan laskusta osa oli saatu maksettua. Tätä samaa suomalaisperheiden välistä jännitysnäytelmää käytiin muissakin kodeissa, jos sattui ylipäättään isä olemaan. Valitettavan monille ei. Nuoria miehiä kuoli kuin karpäsiä. Satamassa rähinöitiin ja ihmisiä listittiin kaupungin sadoissa melkein ihmisasunnoiksi sopimattomissa rotankoloissa milloin milläkin tekosyylä: yleensä viinaveloista kovaotteisille trokareille.

Käsitteiden muuttuminen, asioiden käsittämisen muuttuminen ja asioiden muuttuminen ovat yhteydessä toisiinsa. Minä kokeilen tässä kirjoituksessani kokemisen eli käsittämisen analyysia siitä miten myytti kotkannorjalaisista on muuttunut ja muuttuu tämän jälkeen väistämättä. Mutta kun mitään kirjallista vertaamista ei voi tehdä materiaalien

puuttumisen takia, voin turvautua vain kotkannorjalaisista tehtyyn ainoaan yliopistolliseen tutkimukseen, Merja Bretlingin Helsingin yliopiston historian laitokselle Suomen ja Pohjoismaiden historian alaan kuuluvaan pro-gradu-tutkielmaan ”Elämää vieraalla maalla – norjalainen yhteisö Kotkassa 1800-luvun lopulla” vuodelta 2003. Tutkimus alkaa koskettavalla runolla ”Lempipaikkani.”

”Kuin eilisen muistan päivän kun lähtö Norjasta koitti, iloitsin matkasta vieraaseen maahan äidin hyvässä huomassa. Seison höyrylaivan kannella kunnes saattoväki häipyi näkyvistä; kun ranta jäi horisonttiin kyneleet vierivät poskilleni. Muistoissani kuljen uudelleen syntymäkotiini armaaseen vaikka Suomeen juurruin velvollisuuteni sitein. Täällä elin ja taistelin vanhuuteni harmauteen, tuntien iloa ja onnea niin kuin vain harvalle on suotu.”

- Anette Christiansen: suom. Lily Saarno

Lopputyön suurimpana puutteena on se, ettei sieltä löydä sitä ”oleellista ihmistä”, jota etsimme tässä luvussa myytin kotkannorjalaisista sisältä. Me emme voi ymmärtää millainen on ollut kirkannorjalaisuus ellemmme ota myös selville millaisena sen itse kotkannorjalaiset kokivat ja käsittivät. Bretlingin kirjoituksen toisena puutteena voi pitää vähäistä lähdeaineistoa, lähdekritiikin olemattomuutta sekä yliolkaisia päätelmiä ja yleistyksiä joidenkin yksittäisten ja ristiriitaisten lähteiden pohjalta. Hän ei näytä ymmärtävän, että kokemuksia ilmentävät käsitteet sisältyvät kieleen, joka käsitteiden tavoin sekä ilmaisevat että luovat todellisuutta.

Kieli on nimittäin professori Timo Airaksisen mukaan väline, mutta se on myös jotain muuta. Airaksisen mielestä tämä toinen rooli jää helposti huomaamatta. Kieli on hänelle ainetta, josta astiat muovataan. Aivan kuten mikä tahansa muukin raaka-aine, se taipuu näet muotoihin, jotka sallivat tiettyjen asioiden ilmaantumisen ihmisten väliseen kanssakäymiseen.

On vahinko ettemme saaneet lukea tästä tutkimuksesta

millaisia ne olisivat olleet. Vaikka Bretling sivuuttaa kieliongelman, osuva kysymys tutkimuksessa on millainen oli kotkannorjalaisten yhteisö ja keitä he olivat ja mistä päin Norjaa he olivat Kotkaan muuttaneet. Mutta hän ei saa vastauksia ongittuksi kuin vain tilastojen kautta tutkittuna pikavedoksena, mikä tekee koko tutkimuksesta vähintäänkin epäilyttävän ja pakollisen mutta ei tyhjentyvän. Airaksinen olisi ottanut lähtökohdaksi sen, että kotkannorjalainen voi olla jotakin lajia, tai sitten ei.

Mutta oli hän mitä tahansa, hänen olisi rakennettava itsensä omassa tietoisuudessaan. Hän ajattelisi olevansa jotakin, kuvaisi itsensä tietyllä tavalla ja sopeuttaisi sitten elämänsä tähän kuvaan. Hän voisi Airaksisen mukaan olla yhtä hyvin psykologinen automaatti, Freudin kuvaama libidinaalisen energian läpäisemä onneton neurootikko tai jumalan kuva. Mutta oli hän mitä tahansa, jotenkin hänen olisi rakennettava itselleen jonkinlainen minäkuva, mutta olisiko se kotkannorjalainen vai onko koko käsite syntynyt vain jälkikäteen huonoksi yritykseksi selittää ilmiötä, joka hiipui vähin äänin historian unohduksiin?

Koska Bretling ei osannut tiettävästi ainakaan sujuvasti norjaa eikä ollut kiinnittänyt mitään huomiota skinneriläiseen kielen- ja asiantilojen suhteiden teoriaan, minkä mukaan kielen ja asiantilojen suhde on loppujen lopuksi käsitteellinen: ihmisten toiminnan ymmärtäminen edellyttää heidän kielenkäyttönsä, sanastonsa, ymmärtämistä, koska tuo sanasto määrittää toimintaa kielen ja sosiaalisen toiminnan vaikuttaessa toisiinsa, tutkimus on enemminkin tilastojen pikalukua ja alkeellista peruskurssimaista tulkitsemista, kuin syvällistä pohdintaa siitä mitä kotkannorjalaisuus oli tai mitkä olivat kotkannorjalaisuuden myytin rakennusaineet mentaalihistoriallisesti ymmärrettynä. Pitää nimittäin muistaa ”oleellista ihmistä” etsittäessä, etteivät olosuhteet, aatteet, opit tai uskonto sellaisenaan selitä ihmisten ajatuksia ja käsityksiä itsestään,

muista tai ympäristöstään.

Muistetaan lähtökohta. Ihmiset muuttivat pakosta perhekunnittain Suomeen isän työn perässä. He eivät tunne toisiaan etukäteen sen paremmin mutta joutuvat elämään tiiviinä yhteisönä samaan aikaan kun Kotkaan muuttavat savolaiset läheisistä metsistä pitävät heitä vihollisinaan ja ulkona vallitsi täysi kaaos ja julma villi länsi. Miksei Bretling ole kiinnittänyt tähän huomiota? Käsitysten tutkinen olisi ollut tärkeää, sillä käsitykset ja niiden suuntaama toimintaa luovat sekä todellisuutta että tekevät historiaa.

Näitä käsitteitä olisi voinut tutkia vain kansantieteellistä metodologia hyväksikäyttäen etsimällä haastatteluja vanhoista kotkannorjalaisista tai niiden puuttuessa haastatteleamalla heidän jälkeläisiään. Sen sijaan tutkija on tyytynyt muuttamaan lähdeaineistoon, näihin ”maksettuihin mainoksiin” ja historiaa omaksi parhaakseen kyseenalaisin tarkoituksin käytäneeseen surullisenkuuluiseen Seija Guttormsen-Pajuseen. Bretling tyytyykin vain yleisesti toteamaan, että alkuaikoina suomalaismediat ylistivät hienoa ja uutta teollisuusyhteiskuntaa sekä norjalaisia, mutta jo laman aikana näkyi norjalaisten ja suomalaisten suhteiden kehittyminen kielteiseen suuntaan. Mutta se ei norjalaisia kuulemma haitannut, sillä he viihtyivät alkuvuosikymmenet omissa oloissaan.

Tämä ei pidä alkuunsaakaan paikkaansa. Juuri tämä oli se mikä aiheutti paljon ikävyyksiä ja huolestutti norjalaisia. Juuri siksi he pysyivät alussa turvallisesti omiensa parissa välttämällä kaikkia turhia kontakteja suomalaisten kanssa. Pelko olisi ollut tässä kohdin lievä mutta oikea sana kuvaamaan tunnelmia, ja hieman myöhemmin keskinäinen viha, kyräily ja veriset tappelut nuorempien keskuudessa.

Norjalaiset kokivat olevansa pakosta väärässä roolissa, jossa he eivät viihtyneet. He olivat kaikilla umpikujassa; riippuvaisia johtajiensa armeliaisuudesta, sidoksissa vieraaseen maahan, josta he eivät pitäneet eikä heillä ollut vapautta muuttaa it-

seään tai elämäänsä ainakaan parempaan suuntaan.

Samalla heitä vaivasi riistävän koti-ikävä lisäksi vielä taakkaa raskauttamassa lukuisat taudit ja sairaudet sekä tietty surumielinen näköalattomuus. Perheissä alkoi kuulua kovaa napinaa isien tekemää kohtalokasta muuttopäätöstä vieraalle maalle kohtaan ja sukupolvien välinen kuilu kasvoi entisestään nuorempien opittua suomea ja vanhempien ei.

Näistä Bretling ei lausu sanakaan kun ei tiedä eikä ole kuullutkaan kun dokumenteista ei käy ilmi. Mutta hän kysyy erään tärkeän kysymyksen: mikä sitoi kotkannorjalaisia toisiinsa, sillä ryhmätietoisuudesta nousi se tärkeä yhteisöllisyys, sosiaalinen tuki ja institutionaaliset rakenteet kuten yhdistykset, lehdet ja omat koulut, jotka pitivät norjalaiset pitkän aikaa vielä 50-vuotta muuttamisen jälkeen jo toisessa polvessa norjalaisina identiteetiltään, niin ettei tiettävästi norjansukuisista muuttanut kuin kaksi sukua nimensä suomalaisiksi, Ahtisaaret Adolfsenista ja Martisenit Martinpuroiksi.

Yhteisöllisyyskin oli silmänlumetta ja pakkoa. Mitään suurta sukujen välistä rakkautta tai Kotkan eri osissa ja eri yhtiössä tai Gutzeitin lukuisissa ja toisistaan kaukana sijaitsevista toimpisteissä kotkannorjalaisilla ollut. Kyseessä oli kollektiivinen identiteetikriisi, joka kumuloitui myöhemmin yli sukupolvien ulottuvana traumana. Kotkannorjalaiset olivat tunneperäisesti hämmentyneitä kun eivät voineet sanoa enää selvästi ja yksiselitteisesti, keitä he olivat ja mihin he kuuluivat Norjaan vai Suomeen, sillä suomalaisia he eivät olleet mutta eivät enää norjalaisiakaan. Siteet emämahan olivat koetuksella jo ensimmäisen 10-vuotiskauden aikana ja vain harvoin kulkeneiden kirjeiden varassa.

Bretling tunnustaa kuitenkin tutkimuksessaan sen tärkeän tosiasian, että aluksi norjalaisista ei juurikaan pidetty Kotkassa, mutta vähättelee samaan hengenvetoon norjalaisten ja suomalaisten keskinäisiä välien selvittelyjä, jotka olivat rajuja ja joista puhuttiin pitkään norjalaisten keskuudessa. Suoma-

laiset olivat harmissaan siitä, että norjalaiset saivat parempaa palkkaa ja että norjalaisille pyrittiin järjestämään töitä myös talviaikaan, kun sahat muuten seisoivat. Ammattitaitonsa takia norjalaiset olivat kuitenkin oikeutettuja parempaan asemaansa:

”Norjalaisten eristäytyminen omaan yhteisöönsä ei varmasti lisännyt suomalaisten hyväksyntää. Norjalaisten ja suomalaisten välisestä tappeluista on kirjoitettu paljon. Tappelut olivat kuitenkin tavallisia muutenkin eri sahojen välillä. Kysymys ei siis ollut pelkämästä kansalaisuudesta. Itse asiassa tiedot viittaavat siihen, että norjalaiset olivat varsin hyvätapaista väkeä, jolla ei edes ollut aihetta rähinöintiin. Suomalaisten osoittama paheksunta norjalaisia kohtaan osaltaan pakotti norjalaiset pysymään yhdessä. Fyysinen ja henkinen eristäytyminen tuli kuitenkin tiensä päähän. Norjalaisten naapureiksi pytinkeihin muutti suomalaisia, ja yhteisön pieni koko ei enää taannut tarvittavaa sosiaalista piiriä. Koulunkäynti yhdessä suomalaisten kanssa loi sillan norjalaisten ja suomalaisten lasten välille. Kaikki toisen sukupolven norjalaiset, jotka olivat syntyneet Suomessa, eivät edes osanneet puhua norjaa. Ensimmäisessä polvessa ei välttämättä osattu ollenkaan suomea. Kotkassa oli kuitenkin paljon ruotsinkielistä väestöä, josta norjalaiset saattoivat löytää seuraa. Osa norjalaissuvuista vaihtoi kotikielekseen ruotsin. Vasta ensimmäisen sukupolven kuoltua 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vaihdettiin kansalaisuutta ja kielikin alkoi muuttua suomeksi. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta norjalaiset eivät suomentaneet sukunimiään. Toisessa polvessa olivat myös avioliitot suomalaisten kanssa yleisiä. Yhteisön pienennyttyä myös sen näkyvyys Kotkassa pieneni, eivätkä puheet norjalaisten aiheuttamista ongelmista olleet enää pinnalla. Useat suvut muistavat vieläkin norjalaisia juuriaan ja vierailevat Norjassa sukulaistensa luona. Voidaan siis sanoa, ettei Kotkan norjalaisyhteisö koskaan kokonaan suomalaistunut. Vielä neljännen ja viidennen polven norja-

laiset tuntevat norjalaisperintönsä ja yhteisön muistamista on jatkettu vielä tänäkin päivänä.”

Bretling muistuttaa autonomian aikana Suomessa oleskelleen noin 30 000 ulkomaalaista. Vuoden 1920 tilastoista kävi ilmi, että norjalaisia Suomen ulkomaalaisista oli vajaa 2% eli runsas 460 henkeä. Silloin ulkomaalaisten määrä Suomessa oli suurimmillaan. Neljäsosa ulkomaalaisista viipyi Bretlingin mukaan Suomessa alle vuoden ja yhtä moni lähti 1 – 3 vuoden kuluessa. Yli kolme vuotta maassa asuneista puolet jäivät pysyvästi.

Varsinainen Bretlingin tutkimus alkaa ensimmäisten norjalaisten työmiesten saapumisesta Kotkaan vuonna 1872. Varsinaista loppuvuotta ei ole. Kansalaisanomusten osalta tutkimusta on jatkettu jopa 1920-30 –luvulle, jolloin suurin osa norjalaisista vasta otti Suomen kansalaisuuden. Samaan aikaan tapahtui myös yhtiöiden siirtyminen suomalaiseen omistukseen. Bretlingin tarkastelun kohteena ovat kuitenkin lähinnä vain Norjassa syntyneet, sillä muuten tutkimus olisi hänen mukaansa paisunut liian laajaksi. Näihin ensimmäisen sukupolven norjalaisiin kuuluvat työikäisinä Norjasta Suomeen muuttaneet ja heidän mukanaan muuttaneet lapset.

Koska norjalaisia tarkastellaan tutkimuksessa miespuolisten päämiesten kautta, tytöt jäävät tässä tutkimuksessa valittavan vähälle huomiolle. Ainoastaan silloin, jos he menivät naimisiin norjalaisen miehen kanssa, heidän tarinansa jatkui norjalaisyhteisön kertomuksessa. Jäljelle jäänyt materiaali noista ajoista on vähäistä ja sekin puuttellista Bretlingin tunnistaa. Kertomuksia ei löydy painettuna ja norjalaisten jälkeläiset ovat unohtaneet sukujensa suullisen perimän lähes täydellisesti. Elinkeinoelämän keskus-arkistosta, Mikkelissä sijaitsevasta ELKASTA, löytyy sahan ensimmäinen työvuorolista vuodelta 1872, missä norjalaiset on eritelty omaksi ryhmäkseen. Vuoden 1882 henkilöluettelossa näkyvät työntekijän nimen ja kansalaisuuden lisäksi ikä ja perheenjäsenet:

”Tutkimuskysymykseni on, millainen norjalaisyhteisö Kotkassa oli? Aloitan tutkimuksen perinteisellä siirtolaisuustutkimuksella selvittämällä, miten ja mistä norjalaiset Kotkaan tulivat. Toisessa pääluvussa käsittelem myös tilanteen syntymistä eli veto- ja työntötekijöitä siirtolaisuudelle nimenomaan Kotkaan: Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että Kotkaan syntyi norjalainen yhteisö? Vastausta haetaan muun muassa Suomen metsäteollisuuden kehityksestä ja norjalaisten suuresta siirtolaisuudesta aikakautena. Neljäs luku käsittelee yhteisön kokoa ja rakennetta sekä niiden muuttumista. Rajakohta on vuosi 1882. Silloin Suomen sahateollisuus kärsi ankarasta lamasta, eikä norjalaisillekaan riittänyt enää töitä ja heitä lähetettiin takaisin kotimaahansa. Kaikki eivät kuitenkaan palanneet Norjaan, vaan on viitteitä siitä, että osa siirtyi muualle Suomeen ja osa lähti Pohjois-Amerikkaan yrittämään onneaan uudemman kerran. Yritän myös selvittää syitä Kotkaan jäämiseen. Merkkejä uusien norjalaisten tulosta on aina 1900-luvun alkuun asti, joten yhteisö pysyi pitkään muutostilassa. Sahojen norjalaisten omistajien tuloa ja lähtöä Suomesta seuraan työläisten liikkeiden mukana.”

Bretlingin tavoiteena oli ensin selvittää norjalaisyhteisön rakenne, jonka jälkeen hän alkoi pohtia norjalaisten yhteisöllisyyttä. Viides luku on tässä mielessä hänen työnsä tärkein osa. Siinä selvitetään yhteisön oloja, yhteisöllisyyden alkuperää ja sitä, mikä yhteisöä piti kasassa. Juuri tässä luvussa hän menee metsään pahasti historiantutkijoiden tavoin. Juuri tämän takia tässä kirjassa tärkein luku norjalaismentaliteettaja kuvattaessa on kirjan lopussa oleva ”Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, ”, mikä kertoo norjalaisten nykykirjailijoiden tavasta hahmottaa mainosmaiselle nykynorjalaisuudelle totuudenmukaisempaa vastaväriä kuvatakseen sitä tahallisesti unohdettua norjalaisväestöä, mikä elää 75 prosenttisesti erilaista elämää kuin mitä televisiosta nähtynä voisi luulla heidän elävän.

Mutta ”Mistä yhteisöllisyyden sitten näkee”, Bretling ky-

syy? Vastauksena voivat olla muun muassa avioliitot, sukunimen säilyttäminen, kansalaisuus, lasten kummit, lasten nimet, asuminen erillään suomalaisista, oma kieli, uskonto ja tavat. Huvitavinta on Bretlingin väite siitä, että on mielenkiintoista, miten norjalaisten jälkeläiset tuntevat vetoa norjalaisiin juuriinsa vielä tänäkin päivänä. Norjalaisuuden säilyttäminen on koettu hänen mukaansa tärkeäksi Kotkaan tulleiden norjalaissukujen keskuudessa:

”Ennako-oletuksena on, että norjalaiset muodostivat jonkinlaisen yhteisön. Se ei välttämättä kuitenkaan ollut yksi yhteisö vaan Norjan sahan ja Hallan sahan norjalaiset saattoivat toimia eri piireissä. Vaikka välimatka näiden kahden sahan välillä tänä päivänä tuntuu mitättömältä, saattoi se 1800-luvun lopussa olla ylitsepääsemätön. Rajakohtana näen tässäkin vuoden 1882 ja sen vaikutukset Norjan ja Hallan sahojen norjalaisten suhteisiin. Jos aikaisemmin yhteisö oli muodostunut kummankin sahan ympärille, muodostivatko norjalaiset tämän jälkeen yhden yhteisön? Koko ajan vertaan norjalaisten tilannetta myös suomalaisiin. Se selvittää, omakuttiinko tapoja suomalaisten keskuudesta vai säilyttivätkö norjalaiset omat tapansa. Jos yhteisö taas säilytti omat tapansa, niin miten se onnistui? Tässä huomioidaan myös ryhmän ulkopuolelta tuleva paine yhteisön muodostamiseen.”

Professori Airaksinen olis lisännyt tähän keskusteluun oman lukunsa ”Minä vieraana monien ovien talossa”. Ihminen on vieras talossa, jossa on paljon ovia. Kaikissa ovissa on kirjoitusta, jonka joko osaa lukea tai ei. Jotkut ovat ovat lukossa, jotkut avoimia, mutta aina lukot ovat erilaisia. Ihminen voi Airaksisen mukaan jäädä siihen, mihin hänet on tuotu, suurempaan tai pienempään huoneeseen. Hän saa kuitenkin vapaasti valita, yrittääkö hän avata ympärillään olevia ovia. Hän voi myös yrittää lukea kyltit tai olla lukematta. Ihminen voi näin lähteä vaeltelemaan talon sokkeloihin. Ovet ovat hänen rajansa ja en avaamalla hän rikkoo rajojaan. Palkintona

on laajentunut elämänpiiri. Voisimmeko käyttää tätä yleistyksenä ja aivan erikseen eräänä selityksenä kotkanorjalaisten identiteettien muuttumiselle ajan myötä? Tämän vertauksen vaikeutena on kuitenkin Airaksisen mukaan se, ettei se sano mitään ihmisen minuuden luonteesta tai muuntelusta. Koko vertaus viittaa hänen mielestään behavioristiseen ihmiskuvaan, jossa ihminen on vain toimintojensa summa.

Samanlaisen käsityksen kotkannorjalaisuudesta saa lukiessa Bretlingin tutkimusta. Onneksi on toisenlaisiakin, eläviä ja aitoja sekä syvälle luotaavia tarinoita. Norjalaiset ovat unoh-taneet kaiken muun paitsi sukunimensä, jotkut väittävät. He ovat tänään suomalaisia siinä missä muutkin yli 150-vuoden sopeutumisen jälkeen. Bretling ei ole tietenkään voinut haas-tatella yhtään vuonna 1872 Kotkaan muuttanutta norjalaista eikä edes heidän lapsiaan, vasta lapsenlapsiaan. Tutkimuksen tekee vähintäänkin kyseenalaiseksi se, ettei Bretling ole lain-kaan ottanut huomioon etteivät norjalaiset pelkästään tunne olevansa norjalaisia vaan myös läheisiä tanskalaisten ja norja-laisten sekä suomenruotsalaisten kanssa historiallisesti, koska ovat melkein samaa kieltä puhuvia skandinaaveja.

Ajatus rajojen ylittämisestä vain retkeilynä huoneesta toi-seen on Airaksisen mielestä lattea. Siihen liittyvä ajatus mi-nuuden muuttumattomuudesta on liian yksinkertainen, sillä todellisuudessa kun olen vaihtanut huonetta ja jäänyt sinne, minuuteni on muuttunut. Kotkanorjalaiset eivät olleet siis enää norjalaisia saapuessaan Kotkaan tämän käsityksen mu-kaan. Heidän minuutensa oli muuttunut eikä paluuta men-neeseen ollut.

Lisäksi Kotkassa syntyvät lapset jäivät roikkumaan isien-sä vanhaan kotimaahan, jota eivät olleet nähneet ja uuden kotimaan välille, jossa he kasvoivat ja oppivat suomenkielen leikkiessään kotkalaislapsien kanssa. Näistä ei tutkimukses-sa puhuta lainkaan vaikka kysymyksessä on tärkeä ongelma. Mitä kotkannorjalaiset sitten olivat jos eivät norjalaisia? He

olivat Suomessa norjalaisia ja Norjassa suomalaisia. Myös huonevertaukseen kuuluva ajatus riskeistä oli Airaksisen mukaan ulkokohtainen:

”Jokaiseen oveen on kiinnitetty kyltti, jossa on vaikeasti luettavaa ja tulkittavaa asiaa oven takaisesta tilasta. Nämä tiedot koskevat menetyksiä, sillä juuri ne tekevät omien rajojen ylittämisestä niin vaikeaa. Ihminen tietää, että oven takana voi olla jotain hyvää ja houkuttavaa, mutta ovikyltti ei sitä milloinkaan sano. Se vain varoittaa, aina vain epämääräisesti ja moniselitteisesti.”

Airaksisen tarkoitus oli osoittaa, ettei ihminen ole vieraassa suuressa talossa valtava muukalainen, joka rikkoo rajansa vain ovia avaamalla ja astumalla outoihin huoneisiin. Ihminen muuttuu Airaksisen mukaan kulkiessaan:

”Jokainen huone on samalla minuuden muunnos, ja siksi ihminen ei voi palata kotipesäänsä samanlaisena kun sieltä lähti. Jokaiseen huoneeseen sisältyy riskejä, jotka voidaan korvata erilaisin palkkioin. Niistä löytyy myös uusia minuuden ja minäkuvan muunnoksia. James Joyce on oikeassa, kun hän kirjoitti *Odyssyksensä*.”

Palataan hieman alkuun siihen pisteeseen kun kotkanorjalaiset tulivat Kotkaan. Norjalaisperheet olivat isoja ja pyryttelivät erossa suomalaisperheistä alussa jo pelkästään siksi, etteivät norjalaiset osanneet suomea. Muta oli siinä tarinoiden mukaan muutakin. Se oli samaan aikaan kun Ibsen kirjoitti näytelmänsä. Norjan itäosista lähtenyt joukko norjalaisia ei ollut yhtenäinen tai yksimielinen. Joukko oli kirjava eikä missään nimessä mitenkään erityinen muuten kuin sijaintinsa takia. Tuhon aikaan suurin osa Norjan kansallistulosta tuli juuri Itä-Norjan laajoista metsistä. Norjalaiset olivat alansa huippuammattilaisia ja olivat aktiivisia puutavara-asioissa muuallakin Suomessa mm. Jyväskylän ja Oulun seuduilla. Kotkannorjalaiset tulivat Östvoldista läheltä Ruotsin rajaa.

Mutta puhutaan myös Karihaaran norjalaisista; muualta

maasta tulleet norjalaiset tukkikauppiat olivat samonneet Lapin tukkimetsissä jo 1860-luvulla. Terje Olsen saapui Kemiin vuonna 1870 solmien muutaman vuoden kuluttua senaatin kanssa sopimuksen puiden hakkuista Kemijoen varrella. Myös Petsamossa norjalaiset kiinnostuivat suomalaisista metsistä ja puutavarasta. Norjan hallitus neuvotteli vuonna 1921 Inarin metsien puutavaran uittamisesta Paatsjoesta Jäämereen. Esimerkiksi Allmänna Trävaruaktiebolaget teki sopimuksen norjalaisen Pasvik Timberin kanssa puiden myymisestä yhtiölle, joka uitti ne sitten mereen ja myi ne hyvällä voitolla eteenpäin.

Kotkassa hyvän luonnonsataman ympäröimä sekä idän isojen puun uittoreittien pääteasemalla sijainnut Gutzeit oli kuitenkin merkittävin norjalainen puutavarayhtiö, joka erotukseksi muista norjalaisten Suomessa toimineista puutavarayhtiöistä jäi elämään alkuvaikeuksien jälkeen kasvaen isoksi yhtiöksi. Gutzeitin omistivat norjalaiset, etupäässä drammenilaiset osakkeenomistajat. Yhtiön alkuvuosina norjalaisten vaikutus oli merkittävä mutta jo 1880-luvun alussa väheni kun suuri osa norjalaisista palasi takaisin Norjaan.

Bretling kertoo miten Hans Gutzeitin isän saha Fredrikstadissa oli vuonna 1860 ensimmäinen höyrysaha Norjassa. Se oli myös Fredrikstadin suurin teollisuuslaitos. Isänsä Wilhelm Gutzeitin kuoltua vuonna 1869 Hans peri sahan. Vuonna 1870 Fredrikstadissa oli jo yhdeksän sahaa ja kuusi höyläämöä. Suomeen Hans Gutzeitin houkuttelivat laajat käyttämättömät metsät ja vähäinen sahojen määrä. Gutzeit osti ensimmäiset puunsa Suomesta Bredekeniltä. Ennen sahan perustamista nämä yhtiökumppanit valmistivat ja myivät pelkkoja ulkomaille, pääasiassa Alankomaihin:

”Aikaisempien norjalaisten vastoinikäymisistä viisastuneena Norjan sahaa koskeva anomus jätettiin kaskislaisen kauppiaan Carl J. Grönbergin nimissä maaliskuussa 1872. Sahan vihkiäisiä vietettiin 17.11. samana vuonna. Ne olivat iloiset juhlat,

joiden kuluissa Gutzeit ei ollut säästännyt. Valmistuessaan saha oli Suomen suurin. Vasta vuonna 1873, kun Hans Gutzeit sai oikeuden omistaa kiinteää omaisuutta Suomessa, hän myi Fredrikstadin sahasa Norjassa. Hans Gutzeit oli mennyt naimisiin neiti Olsenin kanssa vuonna 1859. Vaimo ja lapset, joita oli seitsemän, eivät kuitenkaan seuranneet häntä Suomeen vaan jäivät Norjaan. Vuoteen 1873 asti Gutzeitin Norjan sahaa eli Norskaa johti Suomeen muuttanut norjalainen L. A. Jensen. Myöhemmin varsinkin talvisin, kun saha ei ollut käynnissä, Hans oleili pitkiä aikoja Norjassa ja palasi jäiden lähdön jälkeen keväällä Kotkaan. Anders Ramsay kuvaa Hans Gutzeitia seuraavasti: ”Kookkaana ja järeätekoisena hän ei ulkonaiselta olemukseltaan eronnut tavallisesta norjalaisesta rannikkolaivurista, mutta tuon omalla tavalla Norjan tuntureita muistuttavan pinnan alle kätkeytyi todellisen herrasmiehen sydän. Hän oli vilpittömän ihminen, piti kunniaa antamaansa sanaa, oli ennakkoluuloton kaikessa toiminnassaan, suvaitsevainen ja hyväntahtoinen. Hän kykeni näkemään, mikä oli suurta elämässä ja yrittämisessä. Samalla hän oli hauska seuramies, joka kokosi ympärilleen iloisia ihmisiä ja viihtyi hilpeässä seurassa.”

Kotkannorjalaisia yhdisti rakkaus musiikkiin – niin minunkin sukuni, jotka muodostivat oman kotiyhteensä ”Olausen”-orkesterin, metodisti-uskonto ja tietynlainen luonteen koruttomuus, sielun puhtaus, vilpittömyys ja yksinkertaisuus. Jäljelle jääneistä eniten Gutzeitiin ovat vaikuttaneet Nilsenit, Hansenit ja Olausenit. Bretling kirjoittaa, ettei ollut mitään outoa, että Suomessa toimineet tehtailijat palkkasivat ulkomaalaisia ammattimiehiä yrityksiinsä, olihan Hans Gutzeit oli kotimaassaan tunnettu ja suosittu, eikä hänellä siksi ollut vaikeuksia saada ammattitaitoista työvoimaa muuttamaan mukanaan:

”Työtilanne Norjan sahoilla oli myös huono. Elintaso oli laskenut alemmaksi kuin mihin norjalaiset olivat tottuneet.

Kolmetoista norjalaisista jäi velkaakin Tistedalenin kauppiaille muuttaessaan tänne. Saatettiin ajatella, että muutto ei toisi ainakaan huonompaa. Ensimmäiset työläiset Norjasta saapuivat Kotkaan vuoden 1872 alussa. Gutzeit kuljetti heidät rakentamaan tehtaita ja asuntoja työntekijöille. Ensimmäisten joukossa olivat mukana muun muassa rakennusmestarit Petter Christian Nielsen perheineen ja N. S. Jansen sekä koneimestari A. Isacsen. Samalla laivalla tulivat myös sahan koneet Norjasta. Useimmat olivat kuitenkin yksinäisiä miehiä, ja osa heistä palasi vuoden sisällä takaisin Norjaan. Kesäkuussa 1872 Hans Gutzeit kirjoitti Norjaan tarvitsevansa 12 kehäsahaajaa, 4 särmääjää, 4 kimpisahaajaa ja 3–4 viilaria. Sahatyöläiset saapuivat Kotkaan syksyllä. Heitä varten Gutzeit oli varannut höyrylaiva Hangöltä 40–50 paikkaa. Laivan reitti oli Tukholmasta Helsinkiin, josta loppumatka päästiin rautateitse Kotkaan. Helsingissä laiva oli toukokuun lopulla. Mukana oli muun muassa Hans Gutzeitin serkku Christian Holst. (Hans Gutzeitin äiti oli omaa sukua Holst), joka myöhemmin nousi sahan paikallisjohtajaksi. Laivassa oli mukana myös konttoristeja ja työläisiä Gutzeitin Fredrikstadin sahalta. Keski-Suomi-lehti raportoi norjalaisia tulleen noin 70 henkeä, jossa mukana oli sekä päälliköitä että työläisiä. Osa työläisistä matkusti rautateitse Tukholmaan ja sieltä laivalla Suomeen, osa suoraan Norjasta Amazonen-parkkilaivalla. Vuoden 1872 lopussa Norjan sahalla oli päiväpalkalla töissä 42 norjalaista. Vuonna 1875 norjalaisia arvioidaan olleen Gutzeitin sahalla jo 90 perhettä. Tulijoiden joukossa oli miehiä, jotka olivat olleet Norjassa vesisahojen työntekijöitä. Bull arvelee, että Suomeen lähdettiin nimenomaan vesisahoilta, joiden tilanne alkoi heiketä höyrysahojen vallatessa alaa. Gutzeitin Fredrikstadin sahalla olisi mukana ollut siis vain muutama. Kotipaikkoina norjalaisilla olivat muun muassa Tistedalen sekä Sarpsborgin alueen Sarsfoss, Borregård ja Hafslund. Nämä paikat sijaitsevat Oslo-vuonon itäpuolella, Ruotsin rajan tuntumassa.

Alue tunnetaan nimellä Østfold. Glomma-joki hallitsee tätä koko eteläisen Norjan itäosaa. Maanviljelyksen lisäksi metsillä ja teollisuudella oli merkittävä asema elannontuojina. Keskuksia olivat Fredrikstad ja Halden. Alueella oli harjoitettu puutavarakauppaa jo 1400-luvulta asti, mutta sahateollisuuden räjähdysmäinen kasvu tapahtui siellä vasta 1850-luvulla. Oslovuonon itäpuolella sijainnut Drammen ajautui kriisiin puun saannissa, ja kun siirtyminen Drammenin vesisahoilta uusiin tehokkaisiin höyrysahoihin alkoi tulla tarpeelliseksi, Østfold nousi uudeksi sahakeskukseksi. Gutzeitin sahan ensimmäisellä työlliställä olleet 42 norjalaista muodostavat pääjoukon niistä työläisistä, joita Suomessa on ollut ja joista on voitu saada lisätietoja. Kun muutaman miehen pojat aloittivat pian työt Gutzeitilla, saadaan joukon kooksi 50 miestä. Se on noin puolet Kotkan norjalaisista sahamiehistä. Näiden miesten tietoja vertailemalla on voitu muodostaa yhteenveto tulijoista. Suurin osa oli alle 25-vuotiaita (25 kpl ikätietoja), ja vanhin oli 52-vuotias. Yli neljäkymmenen vuoden ikäisiä oli vain kuusi työntekijää. Vanhemmat miehet olivat tärkeitä uudelle sahalle, koska he toivat mukanaan ammattitaidon ja kokemuksen.”

Bretling kertoo miten Hans Gutzeit joutui luopumaan sahan pääosakkuudesta jo 1870-luvun lopulla henkilökoh- taisten velkojensa takia, mutta hän sai jatkaa Kotkassa sahan toimitusjohtajana. Lopullisesti hän jätti sahan vuonna 1880. Saha siirtyi norjalaisen osakeyhtiön hoitoon Gutzeitin velko- jen maksuna:

”Tämän jälkeen Gutzeit muutti perheineen Pariisiin, jos- sa hän kuitenkin sai jatkaa yhtiön palveluksessa. Hän toimi sahatavaran myyjänä 1900-luvun alkuun asti, jolloin hän vai- moineen palasi takaisin Norjaan. Hans Gutzeit kuoli Norjas- sa vuonna 1919. Hans Gutzeitin lähtö merkitsi norjalaisille työläisille puolustajan menettämistä. Kesällä 1882 norjalaiset olivat viikon lakossa, kun Norjan sahan sahanhoitajat tahtoi-

vat alentaa heidän palkkansa yleistä tasoa vastaaviksi. Yhtiö tilasi höyrylaiva Hangön kuljettamaan lakkolaiset perheineen takaisin kotiin, ja suurin osa tyytymättömistä palasikin laivalla Norjaan. Heinäkuun alussa yhtiö oli tätä varten tiedustellut paikkaa 22 työläiselle ja 35 lapselle. Gutzeitin suomalaisetkin yhtyivät lakkoon, mutta palasivat töihin asuntohäätöjen alettua.”

Gutzeit on ollut usein esimerkkinä muulle suomalaiselle puunjalostusteollisuudelle mm. siinä, että se hoiti suoraan itse yhteytensä vientimaihin. Suomea Gutzeitin voitot eivät kuitenkaan hyödyttäneet vaan joka perjantai Suomen pankista lähti valtavalle summalle kirjoitettu maksumääräys Norjaan Drammenin pankkiin, niin että voitiin hyvällä syyllä puhua ”norjalaisimperialismista”.

Osaakkeenomistajat olivat rikkaita. Vielä vuonna 1918 osaakkeenomistajat lahjoittivat 1,5 miljoonan Norjan kruunua Suomen valtiota avustaakseen insinööri O. Donnerille, joka oli lähetetty varta vasten kerjäämään rahaa rikkailta Gutzeitin osakkeenomistajilta. Koska Bretlingin tutkimus on lajissaan ainoa puutteistaan huolimatta, tarjoaa se oivallisen kurkistusikkunan kotkannorjalaisuuteen ja koska sahat tarvitsivat norjalaisten ammattitaitoa, pyrittiin norjalaisperheiden viihtyminen turvaamaan:

”Tätä tarkoitusta varten sahat rakensivat työntekijöilleen asunnot, niin sanotut pytingit. Pytinkien suljettu piiri ja eristyneisyys muusta Kotkan asutuksesta erotti yhteisön fyysisesti suomalaisista. Varsinkin norjalaisvaimot toimivat lähinnä vain norjalaisten naapuriensa kanssa. Kotkaan oli lähdetty useasti koko suvun voimin tai ainakin perheittäin. Suku auttoi sopeutumisessa niitä norjalaisia, jotka jäivät laman jälkeen Suomeen. Norjalaiset valitsivat lapsilleen kummeiksi norjalaisia, mistä näkyy, että norjalaiset viihtyivät lähinnä omassa piirissään. Norjalaisten yhteisöllisyydestä kertoo sekin, että varkaudesta tuomituille norjalaisille sahamiehille kerättiin

sakkorahat omasta piiristä. Yhteistoimisesti järjestettiin myös juomalakko. Norjalaiset olivat pieni ryhmä, mutta silti he pitivät hämmästyttävän hyvin kiinni omasta identiteetistään. Kesti kauan ennen kuin he sulautuivat suomalaiseen yhteiskuntaan. Yhteisössä on selviä merkkejä, että yhdistävä voima ei välttämättä ollut pelkästään kansalaisuus. Ammattitaidon tuoma ylempi asema muihin työläisiin nähden oli myös merkittävä tekijä. Sukulaisuus ja tuttavuussuhteet olivat merkittävässä määrin pitämässä yhteisöä koossa. Yleensä sama luterilainen uskonto auttoi pohjoismaalaisia sopeutumaan muihin Pohjoismaihin. Kotkan norjalaiset olivat kuitenkin metodisteja. Vaikka he osallistuivat jumalanpalveluksiin ja kastoivat lapsensa Kymin luterilaisessa kirkossa, oma uskonto piti heitä myös erillään suomalaisista. Jos kansalaisuus olisi ollut kantava voima, olisi voinut kuvitella Gutzeitin norjalaisten ja Halkan norjalaisten toimineen enemmän yhdessä.”

Sopeutuminen toiseen pohjoismaalaiseen yhteisöön oli heille helppoa eivätkä rajat menneet aina Tanska, Norja, Ruotsi-akselilla. Sitäpaitsi he ymmärsivät toistensa kieltä ja seka-avioliittoja pohjoismaalaisten välillä oli paljon kautta historian viikinkiajoista nykypäivään. Minä muistan lapsuudestani sen, että vaikka identifioinkin itseni norjalaiseksi, pidin itseäni myös skandinaavina koska sukulaisiani asui silloin Tanskassa, Norjassa sekä Ruotsissa. Ruotsinsuomalaisia pidin mukavina pikkuserkkuina, jotka puhuivat ymmärrettävää mutta hieman hassua skandinaaviskaa.

Bretling ei ole ymmärtänyt myöskään, miten voimakkaasti norjalaisia sitoo toisiinsa ja kotimaahansa ulkomailla poikkeuksellisen vahva kansallistunne ja oman kotipaikkansa kaipuu. Siitä hyvänä esimerkkinä kotkannorjalaisten keskuudessa elää vahvasti tarina siitä, miten Gutzeitin norjalaispomot olisivat sisällissodan alettua ja Kotkan punaisten ottaessa itselleen järjestysvallan, menneet käsissään iso tukku rahaa neuvottelemaan norjalaisten puolesta. Norjalaiset pelkäsivät, että

osa radikaalimpaa työväestöä olisi saattanut alkaa mellastaa norjalaisten asuttamissa taloissa, koska heitä pidettiin ”lähes vihattuina ruotsalaisina”, jotka ”melkein” kuuluivat sortavaan yläluokkaan, vaikkei näin ollut todellisuudessa norjalaisten enemmistön laita, jotka olivat sahalta tavallisia työläisiä suomalaisten tapaan.

Seija Guttormsen-Pajusen mukaan paikallinen punapäälikkö ja Gutzeitin norjalaispomot pääsivät sopuun. Merkiksi siitä, että asunnossa asui norjalaisia, jotka oli luvattu säästää ”ruotsinkielisten kohtalolta” norjalaisperheet maalasivat oveen norjanlipun saadakseen olla rauhassa. Tarina ei kuitenkaan pidä paikkaansa vaan on tahallisesti väritetty verenvärillä punaiseksi. Kotkalaisten punaisten kaarti ei nimittäin harrastanut muutamaa vahinkoa lukuunottamatta turhaa väkivaltaa eikä tällaista tarinaa tunne kukaan muu kuin Seija itse ja hänen lähipiirinsä.

Gutzeit oli esimerkillinen yhtiö, joka huolehti omistaan ja oli selkeästi ulospäin maailmaan suuntaunut ajattelussaan ja toiminnassaan. Gutzeitin antaman esimerkin voimin norjalaisuudesta oli hyötyä vuonna 1932, kun Ruotsin, Suomen ja Norjan puutavarateollisuuden järjestöt perustivat yhteispohjoismaisen voimaperikartelli Scancraftin turvatakseen toimintaansa maailman muuttuvissa kysynnän ja tarjonnan maailmoissa. Scancraftin ensimmäiseksi johtajaksi saatiin mies suoraan politiikan huipulta, Suomen entinen ulkoministeri Hjalmar Hj. Procope vuosiksi 1931-1938.

Gutzeitin norjalaisista ei tiedetä eikä puhuta niin Norjassa kuin Suomessa juuri mitään. Tai että laulavat Harmony Sistersit, Nobelin rauhanpalkinnon saajan presidentti Martti Ahtisaaren tätien suku (vuoteen 1880 saakka Olausen) on kotkannorjalainen, ja että hän vastaanottaessaan Oslossa palkintonsa (minä olin ensimmäinen joka kertoi hänelle siitä suoraan Oslost viikkoa ennen kuin asia julkistettiin), tapasi

samalla yhden Norjassa silloin vielä asuneen ja elossa olleen tätinsä (samoin voi sanoa kotkannorjalaisista; silloin kun Ah-tisaari valittiin presidentiksi, Kotkassa kuoli viimeinen norjaa äidinkielenään puhunut kotkannorjalainen mummo).

Mutta ehkeivät Tisedalnin norjalaiset olleetkaan niin norjalaisia kuin luullaan tai uskotellaan. Tisedalenin laakson Suomeen muuttaneista norjalaisista monet ovat tummia, pieniä ja heillä on ominaispiirteenä joko iso pää tai otsa kuin savolaisilla. Norjan puuteollisuuden keskuksena silloin toiminut Itä-Norja oli Ruotsin rajaa, Värmlannin maakuntaa vastapäätä, johon Kustaa Vaasa pakkomääräsi savolaisasutuksen 1500-luvulla. Savolaisten kerrotaan sekoittuneen molemmin puolin rajaa yhtä sujuvalla tavalla kuin kuuma veitsi sulaan voihin. Yksi syy kotkannorjalaisten virallisen unohdukseen ja tiettyyn historiattomuuteen saattaa olla se, että norjalaissukuja jäi vuoden 1882 jälkeen enää vain muutamia Gutzeitin palvelukseen.

Toinen syy saattaa olla jo aikaisemmin mainittu Seija Guttormsen-Pajunen. Seija oli tavallinen norjankotkalaistytty mutta käynyt ruotsinkielisen koulun kuten melkein kaikki ennen sotia syntyneet kotkannorjalaiset. Bretlingin tutkimuksesta selviää, että Guttormsenit olivat tavallista väkeä ja osin jopa erityisen köyhiä. Christianin isälleen kirjoittama kirje vuodelta 1922 kertoo, että työttömyyttä oli Kotkassa paljon ja vanhoista norjalaisista oli jäljellä enää vain muutama (Edvard Nilsen, Kristian Nilsen ja Halvorsen). Ja vaikka isä oli sairaana, hänen pojallaan ei ollut varaa matkustaa Suomesta Norjaan tätä katsomaan. Paul Guttormsen muistaa, että isotäti Gundalle lähetettiin apupaketteja. Monet kotkannorjalaisista perheistä olivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä köyhiä ja he asuivat huoneen ja keittiön asunnossa huolimatta isoista perheistään. Usein he kuuluivat ruotsalaiseen vapaakirkkoon. Vaimojen kerrotaan leiponeen norskan leipää.

Nuorena tyttönä 50-luvun alussa Seija oli tavannut tans-

seissa silloin Haminan kadettikoulusta iltalomalla olevan nuoren kadetin Aimo Pajusen, jonka isä oli tunnettu ja vaikutusvaltainen everstiluutnantti armeijassa. Aimo nousi nopeasti virkaurallaan ja päätyi lopulta kenraaliluutnantin arvoisena Urho Kekkonen presidenttiaikana puolustuministeriön kansliapäälliköksi. Myöhemmin 70-luvun lopulla kun Aimo Pajunen esitti mielipiteensä Norjan puolustuksesta julkisesti, Kekkonen vihastui ja ojensi kansliapäällikköään. Vitsinä kerrottiin kotihirmuvaimon pakottaneen hänet puhumaan Norjasta. Seija oli kalastanut kuin kalastanutkin itselleen kultakalan, sanottiin. Hän oli myös Aimolle hyvä valttikortti seurapiireihin.

Viimeisenä sukunsa ruotsinkielentaitoisena – sitä ei enää hänen pikkusiskonsa Synnöve ollut ja hän kävi vain tavallisen suomenkielisen koulun, Seija pääsi helposti ja hyväksyttiin Helsingin seurapiireihin, joissa hän ui omien sanojensa mukaan kuin jalokala vedessä. Seijan tausta vaikutti häntä tai kotkanorjalaisuutta tietämättömille eksoottiselta, eikä se vähentänyt houkutusta hieman värittää sukutaustaa ”Gutzeitin norjalaisena” - päinvastoin tarinat olivat kuulemma mielikuvituksellisia taiteilijan sallittuun tapaan ”kiillottaa kiiltäväksi kaikki itseään koskenut prinsessamenneisyys kultakääreillä vaaleanpunaisen unelman kaltaiseksi pilvihattarahötöksi”, jolloin automaattisesti syntyi ilman varsinaista valehtelua tahallisen väärä kuva Gutzeitin omistaja- tai vähintään keskijohtoon kuuluvasta hienostotytöstä.

Yksi syy mistä häntä arvosteltiin rajusti kotkannorjalaisten keskuudessa perättömien punakaartilaisjuttujensa lisäksi, oli hänen valheellinen tapansa väittää kotkannorjalaisten kuuluvan parempiin piireihin kuin, mitä he kuuluivat ja äänestävän porvareita, vaikka asia oli päinvastoin. Kotkannorjalaiset kuuluivat kyllä Norjan sahan alkuvuosina perempien töiden tekijöihin, koska olivat tottuneita ammattimiehiä, sirkkelinsa-haajia. Juuri sen takiahan heidät oli tuotu Norjasta Kotkaan,

osa Gutzeitin omilta sahoilta Fredrikstadista, missä Hans Gutzeit oli keksinyt 1860-luvulla uudenlaisen ja vaativan pyöröshauksen.

Mutta porvareita heistä ei saatu tekemälläkään. Sen sijaan useat heistä olivat muiden norjalaisten tapaan vapausaatteen puremia monessa sukupolvessa, ja jo Norjassa mukana aktiivisesti työväenliikkeen eri riennoissa samoin kuin he jatkoivat samanlaista toimintaa myös Kotkassa. Yksi kotkannorjalainen jopa ammuttiin punaisten puolella toimimisesta ja toinen pakeni kuolemantuomiota Neuvostoliittoon.

Turhautunut mutta voimakastahtoinen ja lujahermoinen Seija oli pitkään ennen seurapiireihin pääsyään 50-luvulta lähtien vain tavallinen monilapsisen perheen kotirouva, joka opiskeli siinä sivussa kukkamaalariksi, ja piti näyttelyjä saamatta sen kummempaa yleisö- tai arvostelumenestystä viehättäville mutta hieman yksinkertaisille maalauksilleen. Naistenlehtiä ja seurapiirejä varten hän tarvitsi itselleen jonkin kättä pidemmän työkalun pitääkseen itsensä julkisuudessa. Siihen tarjoutuikin hyvä mahdollisuus kun vuonna 1988 voimakastahtoinen ja paljon vapaa-aikaa omannut kenraalitar oli mukana perustamassa Adolfsen-sukuseuraa, jonka näkyvimmäksi johtohahmoksi hän omasta pyynnöstään nousi aina kuolemaansa, vuoteen 2003 saakka.

Samalla hän monopolisoi koko käsitteen kotkannorjalaiset eikä hyväksynyt erilaisuutta rikkautena tai antanut muille kotkannorjalaisille suunvuoroa saati mahdollisuutta puhua kotkannorjalaisuudesta muulla kuin hänen itsensä hyväksymällä tavalla. Se herätti muissa kotkannorjalaisissa ja varsinkin vanhemmassa sukupolvessa ymmärrettävästi suurta kiukkua eikä hän ollut siksi kovinkaan suosittu. Bretlingille hän kuitenkin mainosti itseoikeutettuna kotkannorjalaisten päämiehenä, miten ”meistä on kasvanut hyviä suomalaisia, joilla kuitenkin on omassa taustastaan tietoa siitä, että erilaisuus on rikkautta, jota on syytä arvostaa”.

Kotkannorjalaisiin liittyy myös oma Romeo ja Julia-tarinansa, mikä paljastui vasta 1990-luvun lopulla kun isännöin Kotkan työväentalon ravintolassa järjestettyä kotkannorjalaisien sukujen tapaamista. Vieressäni istui eräs Hansenin sukuun kuulunut gutzeitilainen, joka oli sukunsa kunniakkaiden perinteiden mukaisesti tehnyt pitkän päivätyön tehtaalla. Hän sanoi minulle illan loppuksi, että meistä meinasi tulla sukulaisia. ”Miten niin”, kysyin hämmentyneenä. ”Meidän äiti ja teidän Wili olivat salakihloissa ennen kuin Wili kaatui talvisodan lopulla. Se oli uutinen, sillä olin kuullut etteivät sukumme olleet erityisen lämpimissä väleissä.” ”Mistä kuulit”, kysyin Hansenilta epäilevästi. Äiti kuoli muutama vuosi sitten ja alkoi puhua kuin vettä vaan vanhoilla päivillään norjaa ja muistoja nuoruudesta ihan kuin meitä lapsia ja sukulaisia ei olisi ollut hänen vierellään. Eräänä kertana hän paljasti kihlauksen.

Wili oli minun isosetäni Wilhelm Fredrik Olausenien puolelta, myös Gutzeitilla työmiehenä työskennellyt konemestari ja työnjohtaja Hans Olausenin poika, tavallinen sotamies jalkaväkirykmentistä, joka katosi sotatantterella Metsäpirtissä talvisodan viimeisinä päivinä 26.02.1940 ja julistettiin myöhemmin kuolleeksi. Wilin tyhjä hauta on Kotkan sankarihaustamaalla. Samassa paikassa makaa hänen veljensä, työmies Aksel Edvin Olausen, työvelvollinen viestikoulu-kompaniasta. Lämmittäjänä siviilissä työskennellyt Aksel Edvin kuoli haavoihinsa Luumäellä Taavetissa 7.3.1940.

Mikä on syy ettei kotkannorjalaiset itse ole olleet kiinnostuneita omasta historiastaan ja tutkineet asiaa? Huono itsetunto? Suomalaistuminen? Eripura? Heikko sivistys- ja koulutustaso? Saamattomuus? Näköalattomuus vai välinpitämättömyys? Yhteisöllisyyden tai rahan puute? Vai jo kerran mainittu kollektiivinen identiteettikriisi ja yli sukupolven traumatisoituminen? Yksi syy on se, että osa kotkannorjalaisista muutti pois Suomesta jo varhain, osa sulautui suo-

malaisiin viimeistään II ms:n jälkeen seka-avioliittojen tultua muotiin. He kokivat todennäköisesti itsensä enemmän suomalaisiksi kuin norjalaisiksi. Norjan suurlähettiläs Åge B. Grutle sivuaa samaa asiaa artikkelissaan ”Pro Finlandia Norjassa” Jussi Nuortevan & Päivi Happonen & John Strömergin toimittamassa ”Pro Finlandia – näkökulmia Tanska, Islanti, Ruotsi ja Norja” (Kansallisarkisto 2016)-kirjassaan:

”Maahanmuutto on myös osa yhteistä historiaamme. Suomalaisia kaskiviljelijöitä muutti 1640-luvulta lähtien Ruotsin kautta Norjan puolelle, Norjan metsäsuomalaisten museo Gruessa, Etelä-Norjassa, on tämän metsäsuomalaisen kulttuurin solmukohta. Norjalaisia metsäalan ja sahateollisuuden yrittäjiä vaelsi puolestaan 1860-lopulta lähtien Suomeen. Kotkan edustalla olevalla Hallan saarella oli norjalainen lasten koulu 1909 saakka.”

Olausenit olivat muuttuneet norjankielisistä ruotsinkielisiksi jo toisesta sukupolvesta lähtien, kun Hans meni naimisiin pernjalaisen ja suomea osaamattoman Jenny Karlssonin kanssa. Pernajassa asui silloin paljon kotkannorjalaisia. Hans oli muuttanut Fredrskhaldista, aiemmin Haldenina tunnetusta Ruotsin ja Norjan rajakaupungista, siitä samasta missä Ruotsin kuningas Kaarle XII ammuttiin, 9-vuotiaana isänsä Olausin ja Wilhem-veljensä kanssa Kotkaan rakentamaan Gutzeitia.

Perheen äiti oli kuollut Norjassa ja Netta-sisko jäänyt Norjaan. Viilarina työskennellyt Olaus ja hänen apumiehenään toiminut Wilhelm-veli palasivat pettyneitä sekä Kotkaan että suomalaisiin muutaman vuoden jälkeen takaisin Norjaan ensimmäisten lähtijöiden joukossa. Norjassa tulee uusi sukunimilaki voimaan samoihin aikoihin kun Suomessa, vasta 1920-luvulla. Vanhan perinteen mukaan Hansin piti ottaa perheen vanhimpana poikana isänsä etunimi sukunimekseen. Niin hänestä tuli Olausen – Olausin poika, vaikka hän oli mennyt jo naimisiin sukunimellä Kristoffersen.

Norjassa on Else-tädin mukaan tehty sukututkimus suvustamme ja sukunimemme on ollut tädin mukaan monta sukupolvea ennen Kotkan-seikkailua Håkansen. Tädin mukaan sukumme oli kuninkaallinen ja kuului kuuluisaan kuningas Haakanin, jolle Skule-jaarli oli menettänyt kruununsa vuonna 1237 kuningas Haakon Haakonsenin lujittaessa miekalla valtansa.

Else-tädin mukaan meille sanottiin että älkää nyt ihmeessä vaihtako sukunimeä kun teillä on oikeus käyttää kuningas Haakonin sukunimeä. Haldenin isovaari (tämä on tapahtunut jo 1700-luvulla) oli kuulemma vastannut, ettei halunnut olla erikoinen vaan kuten muutkin tavallisia kuten muutkin, varsinkin kun he eivät olleet mitään läheisiä sukulaisia, joilla olisi ollut oikeus kruunuun. Elsie-täti on tarkastanut kuningas Haakonin tarinan ruotsinkielisestä kirjasta. Kuningas oli voittojensa jälkeen mukavuudenhaluinen ja hieman tyhmä rivien välistä luettuna, kun antoi sinisilmäisesti neuvonantajiansa huijata häntä ja lopulta syöstä hänet vallasta.

Olausenien kantaisä Suomessa on Hans, joka työskenteli Norjan saarella ja asui ns. Kirkkopytingiksi kutsutussa norjalaistyöläisten asunossa Gutzeitia vastapäätä. Hän tapasi nuorena tyttönä Kotkaan Pernajasta piikomaan tulleen ja suomea osaamattoman nuoren tytön nimeltän Jenny Karlsson. 18-vuotta täytettyään he menivät naimisiin ja saivat 10 lasta, joista yksi kuoli vauvana. Jenny oli tarmokas nainen ja usutti Hansin konemestarikouluun ettei tarvitsisi koko ikää olla raskaassa tehdastyössä Gutzeitilla, varsinkin sen jälkeen kun Hansin isä ja veli olivat palanneet takaisin Norjan Haldeniin.

Hans pääsi kouluun ja työskenteli sen jälkeen menestyksellä ensimmäisenä konemestarina merillä ennen kuin siirtyi Gutzeitin Hietasen toimipisteeseen työnjohtajaksi. Hansin arvo nousi melkein herraluokkaan ja he pääsivät Jennyn kanssa asumaan ns. Herrojen pytingiksi kutsuttuun yhtiön vuokrataloon vastapäätä ns. Kirkkopytinkiä ja itse Gutzeitia.

Palkka oli sen verran hyvä ja edellisestä hyväpalkkaisesta työstä raittiilla ja Jenny-vaimon tarkassa ohjauksessa raha-asioissa olleelle Hansille oli jäänyt hyvin rahaa sukanvarteen, että he yhdessä Jennyn kanssa päättivät ostaa tontteja Pyötisen Karhulassa Popinniemen ja Sunilan lähellä sijainneesta saaresta pienen pankkilaina avittamana. Kotka eli voimakasta kasvun aikaa ja vuokra-asunnoista oli huutava pula.

Tarmokkaalle ja idearikkaalle nuorelle parille kyse oli hyvistä ansaitsemisapajoista vailla mainittavaa riskiä. Saari oli kaksijakoinen ja muodistui Iso-Pyötisestä sekä Pikku-Pyötisestä. Siellä asuva yhteisö oli tiiviissä kanssakäymisessä keskenään, eikä porvarien ja työläisten välissä ollut suuria eroja tai heidän keskinäisiä suhteitaan vielä silloin haitanneet poliittiset erimielisyydet, tai kaikkialla silloin avoimesti rehottanut sosiaalinen eriarvoisuus ikävine lieveilmiöineen kuten kerjäläisineen, kulkureineen ja kiertelevine roistoineen.

Ostopäätökseen vaikutti myös se, että paikka oli koko muun alueen tavoin kaunista saaristomaisemaa ja vain lyhyen matkan päästä tehtaista, joihin tuli koko ajan lisää työläisiä, jotka tarvitsivat asuntoa ja suostuivat asumaan kiskurihintaan ahtaissakin olosuhteissa. Hans ja Jenny ostivat saarista monia tontteja, joille alkoivat rakentaa taloja, joissa oli pieniä vuokra-asuntoja, ja joita vuokrattiin heti niiden valmistettua ulkopuolisille. Osa lapsista oli jo niin isoja, että he saivat hukkia rakennustyömalla äidin apuna, sillä isä-Hans oli merillä. Kotona ollessaan hän soitti viulua mm. ruotsinkielisen Vapaakirkon juhlassa. Hiekkaa soudettiin ilman lupaa Äijäniemen uimarannasta öisin heti kun valvojien silmä vältti.

Vuokralaisia tuli heti ensimmäisenä päivänä ensimmäiseen taloon yli 20, joten Olausenin perheen rahahuolet olivat sen jälkeen ohitse ja heitä pystyi sen ajan mittareilla kutsua varakkaiksi niin, että Jennyä alettiin kutsua asemansa takia muualakin kuin omassa kotipiirissään hienostuneesti ”Rouvaksi” kun tavallisia työläisten vaimoja kutsuttiin vain ”Muijiksi”.

Rouvat pitivät arvonsa merkiksi päässään hattuja.

Muijat harrastivat vain yksinkertaisia huiveja. Lisäksi Jenny alkoi pitää talojen valmistutta niiden välissä sekä asukkaille että lähialueen työläisille ”Olausenin kioskia” missä myytiin limonaattia, makeisia, pullaa, kahvia, pipareita, pikkusyötävää sekä kotona tehtyä jäätelöä, josta tuli sen ajan ja kulmien kestohitti kesäisin sekä tietenkin norskanleipää, jonka sukupolvesta toiseen kiertävän salaisen reseptin hän oli saanut myötäjäisinä Hansin isältä.

Jenny yritti saada perheen poikalapset ajamaan tuurimootoria saarten ja mantereen välillä, mutta siihen he eivät halunneet, sillä he kävivät vielä koulua ja käyttivät kaiken liikenevän vapaa-aikansa isä-Hansin tavoin soittamalla yhdessä kaikenlaisista musiikkia pelkästään korvakuulemalta.

Olausenien kotikieli oli ruotsi eikä ”hoonosti soomea honottava” Jenny osannut kovin hyvin suomea, jota puhuivat taas etupäässä äidinkielenään vuokralaiset sekä kioskillä asioivat ”kanta-asiakkaat” eli lähialueen työläismuijat. Joka vuosi Jenny järjesti heille pienet juhlat nimipäiviensä kunniaksi. Jennyllä oli myös pieni kanala. Kerran eräissä juhlissa hän päätti rohkaistua puhumaan hieman enemmän suomea ja yritti kertoa yleisölleen miten paljon hänen kansansa olivat edellispäivänä munineet.

”Kun minä olin kana...”, hän pääsi puheensa alkuun kun huivipäiset muijat purskahtivat nauramaan niin, ettei siitä ollut tulla loppua vaikka harmistunut isä-Hans ajoi heidät pihalle nauramaan. Seuraavana vuonna Jennyn nimipäivien aikaan odotettiin kiihkeästi sitä hetkeä kun ”Rouva” pitäisi suomenkielisen puheensa, mitä hassutuksia olisi seuraavaksi luvassa, jonkun huutaessa: ”Onko niillä sikaa? Kertooko se täynnä vuonna olevansa sika?”. Juhlapaikka oli niin täynnä väkeä, että tielläkin kiermurteli pitkä jono.

Ei Jennyä häntä turhaan kutsuttu ”Rouvaksi”. Jenny oli ovela eikä enää antanut itsensä enää nolattavan suomenkie-

listen silmissä suustaan päässeillä sammakoilla. Hän otti siitä lähtien tavakseen kutsua nimipäivilleen ruotsinkieliset sukulaisensa ja Hansin ruotsinkielisen Vapaakirkon muusikot ja laulajat niin, että saattoi pitää juhlapuheen turvallisesti omalla äidinkielellään ruotsinkielillä. Mutta pihalla huivipäiset muijat huusivat vielä vuosikausia aina poislähtiessään: ”Kun minä olin kana...!” ja nauroivat naamat punaisina hytkeyn sykkyrässä mahojaan pidellen.

Hans ja Jenny saivat vuokratuloilla ostettua itselleen kaupunkiasunnoksi Puistolan Tammiteiltä 2-huonetta pienellä keittiöllä. Se oli tyylikkäästi kalustettu ajan henkeen sopivaksi. Perheen pojat käyttivät sitä yöpymispaikkanaan kun he kesäisin lähtivät perheen moottoriveneellä kaupunkiin ja talvisin kelkoilla jääteitä pitkin.

Matka oli niin uuvuttava, etteivät he olisi jaksaneet palata pitkäksi venähtäneiden asiointireissujen jälkeen kotiin oli ollut jennyn perustelu Hansille miksi asunto piti hankkia. Wilhelm, joka harrasti purjehtimista omalla veneellään, jonka nimi oli ”Santa Maria”, ja oli tunnettu naistenmies, käytti joskus tekosyynä pitkää kotimatkaa Pyötiseen tai huonoja sääolosuhteita, ja yöpyi tyttöystävänsä kanssa asunnossa. Ehkä yksi heistä oli se kertomuksen alussa salakihlaustaan Wilin kanssa muistellut Hansenin mummo.

Yllättävää on se, ettei kotkanorjalaisia ole tutkittu kuin pintapuolisesti vaikka aihetta löytyisi muuhunkin. Ei edes ruotsinkielisellä puolella. Mutta hämmästyttävintä on se, etteivät norjalaiset ole itse kiinnostuneita tästä osasta historiaansa muutamaa jo tässä kirjassa mainitsemaani tutkimusta lukuunottamatta. Ehkä siihen on syynä se, että asia ole enää kiinnostava, siitä ei ole tarpeeksi luotettavia lähteitä eikä kukaan ole halunnut rahoittaa asiaan kohdistunutta tutkimustyötä tai kansatieteellistä muistitiedon keruuta.

Taustalla voi vaikuttaa myös se, mitä 1960- ja 70-luvuilla vaikuttanut saksalainen historiallinen tieteenfilosofi Thomas

Kuhn luonnehti eri teorioiden ja uskomusjärjestelmien välistä eroavaisuutta yhteismitattomaksi. Sen mukaan jotkin asiat eivät ole yhteismitallisia eikä niille ole olemassa yhtä mittaria, jonka avulla saataisiin selville asioiden keskinäinen suhde ja paremmuusjärjestys.

Merkitykset muuttuvat koko ajan yhtä kovaa maailman ja sitä selittävien teorioiden kanssa, jolloin teoriat väittävät eri asioita ja puhuvat eri asioista samalla kun merkitykset muuttuvat, vaikka niitä kuvaavat termit eivät muuttuisikaan. Ehkä siksi tämä ongelma on painettu villaisella eikä kukaan Norjassakaan ole kiinnostunut kaivamaan naftaliinistä kotkannorjalaistutkimukset.

Yllättävää on myös se, ettei Suomessa ole tehty kotkannorjalaisista medioissa sen suurempaa hälyä presidentti Ahtisaaren paljastuttua kotkannorjalaissukuihin kuuluvaksi, puhumattakaan ettei yhtä yliopistollista gradua jo mainitun lisäksi tai kunnan tutkimuksia ja kirjoja ole tehty tai tekeillä kotkannorjalaisista vieläkään. Victor Hoving käsittelee Gutzeitin historiassaan norjalaisia. Norjan Kansallismuseo julkaisi 1960-luvulla Edvard Bullin haastatteluihin perustuvan tutkimuksen Gutzeitin ja Hallan norjalaisista. Werner-Hansen on kirjoitanut kirjan ”Nordmenn i Østerled”. Kirja käsittelee niitä norjalaisia, jotka tulivat Suomeen puuteollisuuden palvelukseen.

Toinen syy on se, että Suomessa vuonna 1906 perustettu Den norske forening i Finland, jonka ovat vallanneet vuosien saatossa Norjasta Suomeen muuttaneet ja ruotsinkieliseen keskiluokkaan sulautuneet pikkuliikemiehet ja heidän perheensä, eivät ole olleet kiinnostuneita vähemmistöön jääneistä ja ikääntyneistä kotkannorjalaisista, joiden jälkeläiset ovat suurilta osin suomenkielisiä. DFF:n norjalaiset eivät ole pitäneet yhteyksiä kotkannorjalaisiin eikä päinvastoin, vaan heiltä on puuttunut se yhteistyölle ja keskinäiselle ymmärrykselle välttämätön sydänten ”kohtalonyhteys”, mikä aiemmilla

sukupolvilla oli luontaisesti keskenään.

3.2.1887 kotkannorjalaiset perustivat yhdessä ruotsinmaalaisen kollegojensa kanssa Svensk-norsk-gilletin, jonka tilaisuuksissa ei puolella maata asuvat jäsenet pääsivät puhumaan äidinkielellään entisen kotimaansa ja muiden Skandinavian maiden tapahtumista. Kun Norja itsenäistyi samana päivänä 17.5.1906 perustettiin Den norske förening i Finland norjalaisille maassa asuville ja heidän jälkeläisilleen yhdyssiteeksi vanhaan kotimaahan ja sekä sen historiaan että kulttuuriin. Yhdistyksen historiikin vuoteen 1956 on kirjoittanut Egil Torve, joka kertoo ettei yhdistyksellä ollut alkuvuosina kiinteää kokoontumispaikkaa vaan tutustumismatkoja tehtiin eri ”norjalaispaikkakunnille” kuten Kotkaan.

Norjalaisvieraat vuosittaisissa juhlissa olivat näyttäviä. Esimerkiksi vuonna 1921 Norjan Helsingin-lähettiläs Andreas Urbye sekä sotilasattasea Vidkun Quisling, joka toimi Suomessa itsenäisyyden epävakaut vuodet 1919-1921, ja josta tuli myöhemmin maata vaivannut pahamainen fasistijohtaja ja hänen sukunimestään ”Quisling” synonyymi norjan kielen sanalle petturi (forraeder). Aihe, jota ei myöskään ole tutkittu tai mainittu kuin ohimennen. Kummallista. Seuraavana vuonna juhlaan osallistuivat jo mainitun suomalais-norjalaisen rajakomission norjalaisjäsenet entisen pääministeri Gunnar Knudsenin johdolla.

Norjan lähetystö oli aina mukana järjestelyissä ja maassa vierailleet ”huomattavat norjalaiset” osallistuivat yhdistyksen tilaisuuksiin tai niitä järjestettiin heidän kunniakseen. Millainen on tänään DFF? Pienen suljetun piirin kahvittelukerho eikä sitä tunnista samaksi avoimeksi ja iloiseksi norjalaisuuden ikkunaksi, mitä se oli isoisäni Helge Olausenin mukaan vielä 1920-luvulla, puhumattakaan vuodesta 1928, jolloin Norjan kuningas Haakon VII, joka oli Norjan kuningas vuosina 1905–1957, vieraili Suomen valtiovierailunsa yhteydessä tapaamassa kotkannorjalaisia.

Tässä kirjassa punaisena lankana käsiteltäessä Suomea ja Norjaa historian, ihmisten ja kulttuurin kautta on jo moneen kertaan mainittu eräänlainen ”kohtalonyhteys”, joka on jäänyt muilta Norjan ja Suomen suhteista kirjoittaneilta huomioimatta maiden ja kulttuurien sekä ihmisten välillä, mikä tuntuu vaikuttavan jo Snorri Sturelsonin 1100-luvulla kokoaamista Norjan kuningassaagoista lähtien antaen salaperäisen leiman kaikelle sille mitä norjalaiset ja suomalaiset tekevät kaukaa toisistaan tietämättä, mutta silti kuin näkymättömällä siteellä toisiinsa sidottuina toisistaan tietämättä.

Kohtalonyhteys ei ole ”fatalistinen” tai mikään näkymätön käsi verhojen takana johdattamassa pimeästä valoon, irrationaalinen huuhaahömpä, tai edes selvästi määriteltävä asia tai tunne, vaan tässä kirjassa kerrottujen asioiden ja tapahtumien luonnollinen vastavoima, ja se sattumanvarainen oikullisuus, omituinen vipunen, joka tekee hyvistä aikeista aina huonoja ja päinvastoin, muuttaen historian samanlaiseksi kuin ihmisen, joka tekee niitä tekoja, joita ei haluaisi eikä oikein tiedä itsekään miksi.

Juuri tätä on alastomimmillaan myyttisyydestään purettu ja jo aika päiviä sitten omaan mahdollisuutensa kuollut käsite kotkannorjalaisuus, koska sitä ei ole, ei ainakaan sillä tavalla kun Bretlingin tutkimusta lukiessa luulisimme sen olevan. Onko yksi syy se, mitä Thomas Kuhn väitti eri paradigmojen tiedemiesten elävän ihan eri maailmoissa?:

”Tieteenhistorioitsija voi tuntea halua väittää, että kun paradigmat muuttuvat, maailma itsessään muuttuu. Mitään maantieteellistä siirtymistä ei tietenkään tapahdu; laboratorion ulkopuolella arkipäiväiset askareet jatkuvat kuten tähänkin asti. Tästä huolimatta paradigman muutos saa tiedemiehet näkemään heidän tutkimustoimintansa eri tavoin. Siinä merkityksessä, että heidän omat havaintonsa ovat heidän ainoa väylänsä maailmaan, voimme sanoa, että tieteellisen vallankumouksen jälkeen tiedemiesten toiminta kohdistuu eri maa-

ilmaan.”

Eräs tarina, joka on jäänyt monen muun tarinan tavoin valitettavasti kertomatta, on monen myöhemmin Kotkaan tulleen norjalaisen tarina, kuten metsänhoitaja Halvdan Rosenbergin tarina. Hän syntyi Norjassa. Päästyään ylioppilaaksi, hän suoritti Norjan maatalouskorkeakoulun metsänhoitajatutkinnon vuonna 1907 ja saapui samana vuonna Gutzeitin norjalaisten johtajien pyynnöstä ensin Gutzeitin Savon piirin metsänhoitajaksi, ja vuodesta 1920 tarkastavana ylimetsänhoitajana vuoteen 1927, jolloin hänet nimitettiin koko Gutzeitin metsäpäälliköksi. Yhtiön henkilökuntalehdessä häntä muistellaan lämpimästi, sillä Halvdan tuli Suomeen täysin ummikkona osaamatta sanaakaan muiden norjalaisten tavoin suomea.

Hän keskusteli yhtiön ylemmän ja keskijohdon kanssa vain norjaksi aluksi. Miksi norjalaiset viihtyivät Kotkassa ja kotkalaiset mielistyivät norjalaisiin? Molemmissa heissä oli alkueliäisyyksien kanssa jotain hyvin samaa: mutkattomuus, ystävällinen luonne ja periksiantamattomuus. Halvdanista pidettiin erityisesti niin esimiehenä kuin ystävänäkin. Halvdan oppi Suomen ja muuttui kotkannorjalaisten tavoin ”osa-suomalaiseksi” unohtamatta kuitenkaan omaa äidinkieltään ja kotimaataan koskaan. Kerran norjalainen, aina norjalainen. Lisäksi pitää muistaa norjalaisten, myös ulkomailla olleiden, suuri innostus aina 17. toukokuuta kun Norja viettää itsenäisyyspäiväänsä. Kuinka monta tällaista tarinaa on jäänyt historiaan unhoon ja kertomatta? Todennäköisesti satoja.

Kotkannorjalaisuus identiteettinä ei ole vain pelkkä oma minäkuva. Professori Airaksinen muistuttaa kirjassaan ”Minuuden rakentajat” identiteetin olevan jotain, jonka yhteiskunta, kieli ja kulttuuri tarjoavat ihmiselle. Hänen mielestään on aivan kuin ihminen olisi materiaalia, jolle annetaan muoto. Silloin ihminen itse ei voi tehdä asialle kovinkaan paljon, ei varsinkaan sen jälkeen, kun leima on häneen painettu:

”Kysymyksessä on tilanne, jossa yksilö elää ja toimii jollakin erityisellä tavalla, jonka yhteiskunta kykenee havaitsemaan. Tämän havainnoin perusteella yksilölle annetaan leima, jota pidetään hänen identiteettinään. Tätä uutta identiteettiä kutsutaan hänen aidoksi minäkseen. Siksi, jos yksilö kieltää asian, hän on väärässä ja häneen myös suhtaudutaan vastaavasti. Näin yksilö kutsutaan hyväksymään uusi minänsä ja toimimaan sen mukaan. Identiteetti on rakennettu, se on hyväksytty ja hyväksi todettu. Ihminen on mikä on.”

Onko hän yksi meistä?

Norjassa on paljon niitä ihmisiä, jotka ajattelevat vähän samalla tavalla kuin Petroniuksen Satyriconin päätöspuheessa nousukasmainen Trimalkion, ”että jos omistaa kolikon, on kolikon arvoinen, jos omistaa jotain, niin merkitsee jotain” (pitäisi hiukan kunnioittaa toisten salaisuuksia, sillä ne eivät kuulu meille), ja jotka huutelevat hävyttömästi kurkkusuorana turhamaisten kiusaajasielujensa kyllyydestä Pridellä tyhjiä pulloja kerääville romanialaiskerjäläisille rassistisia vittuiluja, ja muina tyylyttöminä rimaloituksina alatyylisiä törkeyksiä pikkupäissään toisten samanlaisten kylmien minämaailman peterpankamotusten kanssa istuessaan shampanjapiknikillä nauttimassa homojen vapautta, iloa ja suvaitsevaisuutta kaikille toittotavan juhlan keskellä omasta erinomaisuudestaan ja oikeudestaan olla juuri sellaisia kun he sisältä ovat: täysiä kusipäitä ja vittumaisia kiusankappaleita, joille elämän korkeimmat arvot ovat omat oraalisen tyydytyksen ja tunteet elossa pysymisen hetkistä saadessaan joka saada joka ilta panna sielunsa kyllyydestä aina uutta nuorta ja kaunista ”viattomuuden huipennusta” koipeen, ja kokea samalla tässä omaksi erinomaisuudekseen luulemiensa onnellisten hetkelisten sattumien oikun typeryyttään ikuisiksi lahjoiksi korkeimmilta voimilta, että vain oman edun itsekäs tavoittelu on

moraalista, ja että epäitsekkyys ja myötätunto ovat pahinta moraalittomuutta.

Ei kai ole sattumaa, että tämän ajattelun läpitunkema kylmä ja julma Breivik ei näytä minkäänlaisia katumuksen merkkejä tai inhimillisten tunteiden läsnäoloa itsessään tirskuessaan mielihyvystä oikeudenkäyntiensä väliajoilla saamaansa superjulkisuudesta teurastettuaan yhtenä kauniina kesäpäivänä 77 ihmistä veriseksi mössöksi, koska piti heitä esteenä omalle vapauskäsitteilleen yhteiskunnasta, missä yksilöt olivat hänen mielestään vastuussa oman elämänsä ehdoista vain itselleen, ja jossa jokaisen tällaisen vapaan poikkeusyksilön tehtävänä oli keksiä keinot oman vapautensa maksimaaliseksi toteuttamiseksi, jolloin vapaus oli vain itsekkyyttä, jonka päämääränä oli nähdä oman itsensä rajoittamaton ja muista piittaamaton hälläväläisasenne ihanteenaan ja oman täydellisyytensä lopullisena päätepisteenä.

Asia, josta Norjassa ei julkisesti puhuta, on Breivikin mahdollinen/ilmeinen homous. Ennen kuin pohditaan ”onko hän yksi meistä”, on hyvä kertoa yksi muisto siitä, millaisena homous Norjassa näyttäytyi minulle niin ymmärrätte millainen peikko homous historiallisena käsitteenä on norjalaisille, jotka pitävät sitä ”ruotsintautina”.

Kun ensimmäisen kerran osallistuin Oslo-Prideen, ystävällinen mutta hieman rasittava ja homssuinen tätini, joka oli 80-luvulla heittänyt minut asunnostaan ulos vastapaljastuneen homouteni takia, kiroten minut johonkin osaan uskomatonta uskovaishelvettiään, olikin pehmennyt sekä päästään että asenteeltaan vuosien saatossa - suurkiitos verovaroin tehdyn sateenkaarirummutuksen, ja oli toista mieltä nyt kuin aikaisemmin raivotessaan homoudesta suurena syntinä, jolloin hänen mielestään Norjassa ei ole ollut, eikä tule olemaan homoja.

Norjassa homot olivat pieni ja hajallaan oleva ryhmä aina 2000-luvun alkuun saakka, jolloin vasta pridejä alettiin jär-

jestää suurimmissa kaupungeissa ja homot tulivat osaksi julkista keskustelua kiitos tasa-arvo ja ihmisoikeuskysymysten nousemisen yleisiksi puheenaiheiksi. Sitä ennen homoista ei pidetty yhtään sen enempää kuin muuallakaan eikä heille oltu valmiita antamaan samoja kansalaisoikeuksia kuin muille norjalaisille. Pahinta oli hyssyttely ja vaikeneminen.

Ehkä siksi tätini halusi kuin korvauksena menneistä viedä minut Oslon esikaupungista keskustaan vanhalla Mersun rämällään seuraamaan pride-juhlaa koko päiväksi marssista aina yömyöhäisen saakka, jonka jälkeen täti kuskaisi minut takaisin kotiimme. Oli pakko suostua vaikka tiesin oikeasti olevani juuri eläkkeelle jääneen rasittavan ja joka paikkaan uteliaan nokkansa tunkevan tehotipan päivähoitaja, jolla ei oikeasti ollut sille päivälle mitään parempaa tekemistä kuten uskovaishörhömummojen myyjäiset tai Norjan kansalliseen kissanäyttelyyn valmistautuminen.

Tunsin hyvin ”varovaisesti sanottuna” hieman erilaisen tätini ja tiesin mitä tuleman piti jos hänet päästi vapaasti eläytymään toisten ihmisten omimiin rooleihin ja uhriutumisiin. Haaveet kunnan viikinkipanosta sai heittää ainakin siksi aikaan, kun olisi tädin silmä välttänyt, sillä utelias ja empaattiseksi muuttunut (hullu) tätini halusi seistä ensin kadunkulmassa vilkuttamassa (kielsin sitä osallistumasta marssille kun kaikki nauroivat sille sitä tiettyä ”hirvee vanha transsu, mistä viikinkihaudasta jostain menneisyyden Bergenin takaa ne ovat sen löytäneet tänne kummittelemaan”) marssijoille, jotka luulivat sitä ihan siksi miltä se näyttikin, sitten pääjuhlassa esittelemässä minua kuin myynnissä olevaa lihakimpaletta kivannäköisille höyre- (oikeistohomoille; täti oli höyreläinen ja minä silloin vielä anarkodemari)-homoille, jotka kaikki olivat tylsiä juristeja, ekonomeja tai timmissä kunnossa olevia kuntosaliohjaajia.

Lopulta kun yritin karistaa tädin kannoilta linnoittautumalla oslolaiseen homokapakka London Pubiin, oli vanha tä-

dinkäppänäni kysellyt vastaantulevilta homoilta ensin olivatko he nähneet minunnäköistäni poikaa? Ja kun eivät jostain ihmekumman syytä, mikä ihmetytti tätiäni, olleet, hän kysyi missä homobaarit sijaitsevat? Ei mennyt aikaakaan kun tätini oli kotiutunut paremmin kuin hyvin oslolaiseen homobaariin, istui vieressäni ja puhui herkeämättä kuin papupata niin, että hänen ympärilleen alkoi kerääntyä koko baarin asiakaskunta kuuntelmaan mitä tällä vanhalla transulla oli sanottavanaan (ja tulihan ne kunnan viikinkipanot hieman myöhemmin saman baarin vesassa siitä huolimatta, että melko pahannäköinen transsutätini puhua pölpötti muita nukuksiin baarissa).

Ja ihmetyksekseni sanottavaa, ja nimenomaan järkyttävän empaattista sanottavaa, riitti yömyöhään saakka niin, että tajusin vasta jälkikäteen umpikieron- ja hullun oslolaistätini tällä tavalla pyytäneen anteeksi aikaisempien vuosien vittuilut, ja että teki minut homouteni takia perinnöttömäksi, testamentaten miljoonaomaisuutensa sille jo kertaalleen mainitulle kansalliselle kissanäyttelylle.

Norjassa homoudesta ovat muiden Pohjoismaiden tavoin kovinta ääntä pitäneet lähinnä tasa-arvon nimeen vannova vihervasemmisto oikeiston ollessa hiljaa. Sen lisäksi että Norjassa homous on edelleenkin tabu, on siitä puhuminen vieläkin vaikeampaa Norjan äärikeiston piirissä, vaikka Norjassa ihan kuten muuallakin maailmassa, äärioikeisto vetää puoleensa juuri Breivikin tapaisia jäykkiä julmiksi, jotka haluavat nähdä muiden kärsivän puolestaan. Suomen ja Norjan äärioikeistoa yhdistää samanlainen suhde homouteen. Se kuuluu oleellisesti miesten välisiin suhteisiin mutta sitä ei tunnusteta eikä siitä puhuta.

Norjan ”persut” eli edistyspuolue (Fremskrittspartiet) on juuri tätä kirjoittaessani tammikuun puolessavälissä 2020 eronnut hallituksesta vaihtaakseen lennosta liian sliipatuksi mielletyn puheenjohtajansa enemmän kansaan menevämpään tyyppiin ISIS-äidin- ja -lapsen Norjaan paluun tarjoaman ul-

komaalaisvihan aallonharjalla, samaan aikaan kun Suomen persut keikkuvat edelleenkin muiden puolueiden harmiksi galluppien kärjessä ennen Sanna Marinia ja coronaa.

1970- ja 80-luvuilla Pohjoismaisista sosiaalidemokraattisten hallitusten johtamista Norjasta ja Suomesta puhuttaessa ei olisi voinut uskoa, että maiden sisällä kummitteli vahvoja äärioikeistolaisia ryhmiä, joilla oli toimivat verkostot valmiina iskemään heti, kun he näkivät ay-vetoisen hyvinvointivaltioiden uudistuspolitiikan heikot kohdat, ja ymmärtämättömyyden ylläpitää muiden etuja kuin omiensa eli korporatiivisia etuoikeuksia keskiluokkaistumaan pyrkivän alemman koulutustason väestöryhmän.

Silloin pitää myös ymmärtää, etteivät merkittävät ajatukset ja toiveet aina ole, eivätkä tarvitse tai voi ollakaan, enemmistön ajatuksia tai edes omana aikanaan suosittuja ja muiden hyväksymiä. Kiinnostavaa on ymmärtää valtavirran ajattelusta syrjään jääneet radikaalit toisinajattelijat – tässä tapauksessa norjalais-suomalaiset äärioikeistolaiset ajatukset ja ideat, joiden takaa paljastuvat ne ajatukset ja toiveet, jotka ovat vaikuttaneet niiden pohjalta syntyneiden aikomusten sekä uskomusten syntymiseen kysymyksillä lisättynä: Kenelle ne oli tarkoitettu, mitä he halusivat tällä kaikella saavuttaa, mitä he ajattelivat itsestään, yhteiskunnasta ja siitä ihannetilasta, mitä he tavoittelivat, ja mitä heidän ajattelunsa pohjalla oleva ihmisenäkemyks paljastaa sekä heistä että heidän tavoittelemastaan onnentilasta?

Ja koska olen taipuvainen englantilaisen R.G.Collingwoodin tapaan ajattelemaan kaiken historian olevan ajattelun historiaa, minua kiinnostaa suomalaista ja norjalaista äärioikeistoa muovanneet ajatusmallit, ja poikkeavatko ne mahdollisesti, ja jos niin, kuinka paljon toisistaan. Ja jos taas eivät, niin missä kohtaa ne yhdistyvät ja jakavat saman identiteetin? Tämä on välttämätöntä siksi, että pelkkä ilmiöistä pintaraapaisuun kykenevä poliittinen historia ei riitä kuvaa-

maan jonkun ajan tapahtumia, koska se ei halua eikä kykene menemään sisälle ihmisen mieleen ja etsimään sieltä selityksiä ihmisten käyttäytymiselle, ajatuksille ja niistä johtuville teoille.

Hyvin vähän, jos lainkaan, historiassa on ymmärretty renessanssinerojen Shakespeare ja Erasmus Rotterdamilaisen tavoin maailmankuvan tiedostamatonta ulottuvuutta eli ihmisten kokemien nöyryytysten ja kärsimysten vaikuttavan historian kulkuun enemmän kuin jalot periaatteet, yhteisöllisyys tai yhteinen hyvä.

Menneiden aikojen ihmisten kokemukset, pelot, uskomukset ja toiveet, ovat usein vaikeasti luettavissa rivien välistä ja vaativan sisälukutaitonsa takia vähemmin tulkittuja. Uskomukset aiheuttavat ongelmia erityisesti silloin, kun ne ovat ristiriidassa tärkeinä pitämiemme asioiden kanssa. Silloin ne estävät meitä tekemästä itseämme kiinnostavia asioita.

Norjan ja Suomen historiassa on kaksi nöyryyttävää ja omat vastareaktionsa toimia synnyttävää yhtymäkohtaa, joiden seuraukset ovat luoneet omia teitään etenevän omalakisensa äärimaailmansa, jota nykyisin voi kutsua myös äärioikeistolaiseksi – kyseessä on ihmisen geneettiseen perimään kuuluvan puolustusmekanismin ja panikoinnin välinen hämärä raja omasta halusta ja kyvystä päättää itse omista asioistaan ja puolustaa itseään, josta on vaikea sanoa ihan tarkkaan, missä vaiheessa vouhottaminen on terveellistä ja missä ei, kun se ilmenee itsepäisenä omaa kohtaloon vastaan rimpuilevana haluna lyödä päätään seinään.

Ensinnäkin kristinuskon väkisin Norjaan istuttanut kuningas Olav Haraldsen murskasi Odinin ja muut jumalat, ja pisti pisteen päälle hurjien viikinkisoturien vapaana ja intohimoisena asuneelle soturikkaukelle, ja toi mukanaan kristinuskon tunkkaisen tiukkapiomoraalin istuttamalla sen vihalla norjalaisten ajatuksiin kieltoina, määräyksinä ja pakotettuna alamaishöyrytenä- ja kuuliaisuuksena vuosisatojen aikaiseksi

riippakiveksi.

Toiseksi Norjan kokemat jatkuvat nöyryyttävät miehitykset, joutuminen vuoroin Tanskan ja Ruotsin alle, katkaisi kamelinselän Natsi-Saksan miehityksen aikana koettuna väkivaltana, mikä synnytti ehdottoman ääriajatuksen: ei enää koskaan tällaista turvattomuutta ja politiikkaa, joka heikentää, ei vahvista, eikä anna turvaa, kun ei osaa puolustaa kun ei ymmärrä eikä näe metsää puilta-ajatuksella.

Se mikä yhdistää edellä kerrottuja Norjan ja Suomen vastaavia tapauksia vastaan silotellut ja romantisoidut tuokio-kuvat ja älynläykset - vuodesta 1648 Westfalenin rauhaan päättyneen kolmikymmenvuotisen sodan häviöjiä aina vuoteen 1809, kun entisen suurvallan, Ruotsi-Suomen armeijan suomalaisiripheet hortoilivat hajanaisina Uumajassa tietämättä mihin he menisivät, Venäjän aloittamiin sortovuosiin ja siitä seurannaisiin fennomaanien ja svekomaanien välisiin riitoihin, on Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen loppusyksystä 1939 – on sama itsepäinen, luonnollinen ja terve halu puolustaa itseään hinnalla millä hyvänsä itsepäisyyteen saakka välittämättä siitä millä keinoin; siksi on tärkeä yrittää selvittää, miten ajatukset ja käsitykset omasta minästä sekä tapahtumien mahdollisuuksista välittyvät ihmisiltä ja kansoilta toisille.

Juuri tästä on kysymys myös tässä kirjassa monella tapaan punaisena lankana esitellyssä ”kohtalonyhteydessä” Norjan ja Suomen välillä, jolloin ihmisten näkymättömät toiveet, ajatukset ohjaavat historian kulkua eikä päinvastoin. Kun lukee asiasta kirjoitettuja tekstejä, ei voi välttyä toivomasta, että tällaiset uudenlaiset tulkinnat ja käsitykset asioiden tärkeydestä tavallisen ihmisen näkökulmasta, ja nimenomaan hänen merkityksestään itse tapahtumille, muuttaisivat tätä todellisuutta piirun verran totuudellisempaan, ja ehkä sitä kautta tavallista ihmistä historiassa ymmärtävään inhimillisempään suuntaan laajemminkin puhuttaessa tästä asiasta.

Siksi yritänkin seuraavassa kysyä, millaisia nämä ajatukset ja toiveet ovat olleet, ja miten ne ovat kautta vaikeiden aikojen muovautuneet ja levinneet ”vapaus-ajatteluna” ensin yksilöiltä yksilöille ja sitten yli kansakuntien rajojen kansakunnilta kansakunnilta aikana, jolloin kansallisvaltiot käsitteenä ovat olleet historiallisesti katsottuna nuoria ja Suomi sekä Norja itse kansakuntina vielä lapsen kapaloissa. Juuri tätä maailmankuvan tiedostamatonta ulottuvuutta olen tässä kirjassa aiemmin kutsunut mentaalihistoriaksi, mistä muodostuu tietoisena ulottuvuutena maailmankatsomus, mikä taa selittää kokonaisen joukon yhdessä hakemaa selitystä omille toiveilleen ja ajatuksilleen.

Äärioikeistolaisuus ei kuulu Suomessa ja Norjassa vain 1920-lukuun ja siitä seurauksena oli automaattisesti fasismi, vaan äärioikeistolaisen ajattelun juuret ovat paljon syvemmillä molempien kansakuntien historiassa, siitä huolimatta että molempia yhdisti ajattelu nietzscheläisen elitismin pohjalta. Suomessa kansallisen radikalismien ja oikeistolaisen ideologian juuret lähtevät 1800-luvulta, jolloin kirkko asettui vastustamaan liberalismia yhdessä maaseudun vanhoillisten kanssa samalla kun ruotsinkieliset ja nousevat liikemiespiirit asettuivat kannattamaan uudistuksia. Norjassa yhteiskuntarakenteet olivat yhtä jäykkää kuin Suomessa ja etelän sekä pohjoisen välinen eroavaisuus tavallaan myös se ikuinen hyvän ja pahan välinen raja ihmisten mielissä ja asenteissa siitä mitä on olla, ja millainen oikea norjalainen.

Norjassakin, puhuttaessa 1800-luvulla germaanisuudesta, osattiin yhdistää se ihanteelliseen vapauteen, sillä germaanisuus liitettiin roomalaisen historioitsija Tacituksen Germania-historianteoksessaan kuvaamiin vallanhajautukseen ja kuninkaan rajoitettuun valtaan. Silti jotkut äärioikeiston varhaiset ajattelijat kysyisivät, kukoistiko liberaalit arvot seillä missä germaaninen rotu oli puhtainta?

Germaanisuus yhdistettiin näin rotuun ja arjalaisuuteen,

puhtaaseen valkoisen Pohjolan alkuheimoon, jolle säilytettiin myyttinen olemus ja tehtävä toimia maailman moraalisen esikuvana ja johtajana. Norjalaisista oli tullut Pohjolan ihailuin myyttinen kansa osin Viktor Rydbergin skandinaavisista myyteistä kirjoittamien kirjojen ansiosta. Esimerkiksi Norja-ihailusta Saksan keisari Vilhelm II kävi lomalla Norjassa haaveillen yhteisestä suurgermaanisesta kansanperheestä. Norjalaiset, jotka polveutuivat germaaniheimoista uljaimpien eli viikinkien jälkeläisistä, kuuluivat hänen mielestään tähän itseoikeutettuun parempien ihmisryhmien ryhmään jo pelkän uljaan viikinkihistoriansa takia.

Muistukseksi pitää huomauttaa, että Suomessa sanat ”hurri” ja ”ryssä” tulivat samaan aikaan lähes synonyymiksi epäisänmaallisille voimille ja haukkumasanoiksi, mitä ne olivatkin ”de facto”, ja suomalaisten myöhemmin maksama korkea hinta liittoutumisesta venäläisen hallitusvallan kanssa ruotsinkielisiä vastaan, synnytti myöntövyösynjäksi kutsutun perseennuolentapolitiikan, missä Venäjän intressit ymmärrettiin paremmin kuin omat ja kuviteltiin vainoharhaisesti pierun Helsingissä kuuluvan tykinlaukauksena Pietarissa, jos se tuli väärästä perseestä.

Tämä on lähtökohtana sille mentaalihistorialliselle tietoiselle ulottuvuudelle eli maailmankatsomukselle, joka selittää kokonaisen joukon oikeistoradikaalien yhdessä hakemaa selitystä omille toiveilleen ja ajatuksilleen 22.7.2011 Oslon keskustan ja Utöyan terroristihyökkäyksen jälkeen, kun Norjan äärioikeiston viha saa maailmalla näkyvät kasvot ”Fjordmanin” blogikirjoittelussa. Aiheesta kirjoittaa norjalainen lehtimies, bloggaaja ja kolumnisti Öyvind Strømmen kirjassaan ”Äärioikeisto, vastajihadismi ja terrorismi Euroopassa” (Tammi 2011).

Kirjaa lukiessa huomaa, miten sanan varsinaisessa merkityksessä pahan varsinainen olemus nousee esille vuosisataiaista piilopaikoistaan, kun kirjoittelijat Fjordmanin innoittamina

antavat ymmärtää silloisen työväenpuolueen olleen paljon pahempi petturi ulkomaalaisystävällisen politiikkansa takia kuin aikoinaan Quisling, koska pääministeri sanoi heti terroristi-iskujen jälkeen maan kaipaavan enemmän demokratiaa, enemmän avoimuutta ja enemmän inhimillisyyttä. Tai väittivät Norjan joutuvan luopumaan paratiisistaan, jotta muilla menisi paremmin. Äänenpainot ja asenteet ovat tuttuja kansainvälisiltä äärioikeiston keskustelufoorumeilta.

Mutta vasta kirjoitukset ”Utöyaan pesiytyneistä syöpäläisistä, joita on opetettu kunnioittamaan maanpettureita”, ”Ikävää ettei Gro Harem Brunstland (kirjoitusvirhe, kuten usein näissä viesteissä on) ollut siellä Breivikin tullessa. Miten mielettömän ihanaa olisikaan ollut saada nitistetyksi tuo liha itsekäs työväenpuoluelainen rotta!”, ”Myrkylliset loisivat syöpäläiset ovat saastuttaneet Euroopan” ja ”Norjan hallitus on likaisten quislingien joukko”, herätti maailman ymmärtämään, miten syvällä Norjassa olikaan uinunut äärioikeiston ajattelu ja toiveet, mistä muodostui vuonna 2011 tietoisena ulottuvuutena vastahumanistinen maailmankatsomus, mikä taas selittää kokonaisen oikeistoradikaalijoukon yhdessä hakemaa selitystä omille toiveilleen ja ajatuksilleen hakea revanssia kesken jääneelle projektilleen jakautuneessa Norjasta fasistivaltiona.

Norjassa on ennenkin yritetty natsitempuilla horjuttaa demokraattista kansalaisyhteiskuntaa. Vappuna 1979 kommunistisen ammattijärjestön Faglig Frontin vappujuhlaan Oslossa heitettiin pommi erään äärioikeistolaisen järjestön ”Norsk Front”-liikkeen aktivistin toimesta. Myöhemmin selvisi, että suunnitelmissa oli myös silloisen työväenpuolueen pääministeri Odvard Nordlin murhaaminen. 80- ja 90-luvuilla norjalainen muodostumassa ollut äärioikeistolainen liikehdintä alkoi kiihdyttää terroritekojaan Ruotsin malliin ja mm. Stortingetin puhemiehen Jo Benkowin mökin räjäyttämistä suunniteltiin vakavassa mielessä.

Norjan äärioikeiston lyhyt historia ulottuu 1920-luvulle, jolloin perustettiin ensimmäinen norjalainen fasistipuolue ”Den Nationale Legion”, ja vasta sen jälkeen Quislingin kuuluisa ”Nasjonal Samling”. Strømmen puhuu kirjassaan Norjan kolmesta äärioikeistolaisuuden aallosta, joista ensimmäinen alkoi 1970-luvun jälkeen, joka oli uusnatsistinen ja muodostui ”Norsk Frontin fuhrerin” Erik Blucherin ympärille. Se käsitti puukotuksia ja pommiuhkauksia. Norjan turvallisuuspoliisi aloitti tarkkailemaan tätä ensimmäistä aaltoa ja sitä vastaan maristiin näyttävästi koko maassa moneen otteeseen.

Toinen aalto, ”Maahanmuuttoa vastustava kansanliike” ei ole kirjoittajan mukaan uusnatsistinen vähimmäskään määrin, sillä siihen kuuluu hänen mukaansa ihmisiä, jotka olivat aktiivisesti mukana toisen maailmansodan aikaisessa vastarintaliikkeessä, ja jotka sanoivat pelkäävänsä turvallisuutensa takia islamia. Juuri he aloittivat äärioikeiston tavaramerkiksi tulleet näkyvät yleisönosaston kampanjat edistääkseen asiaansa.

Kolmas aalto on kaikkea tätä ja noussut näistä kokemuksista ja niiden pohjalta mutta on olemukseltaan uusi. Strømmen kutsuu heitä internetin ruskeapaidoiksi syystäkin, sillä tämä uusi norjalaisäärioikeisto on veljespuolueidensa tapaan salaperäinen nomadi, mikä liikkuu vapaasti tuhoa ihmisten mielissä aiheuttaen bittiavaruudessa aaveen tavoin, häntäänään iso liuta vihaisia amislaisia huligaaneja, joiden tavaramerkkinä ovat lukuisat asia- ja kirjoitusvirheet viesteissään.

Palataan hetkeksi siihen 20-lukulaiseen ensimmäiseen aaltoon, kun Norjassa ensimmäisen maailmansodan jälkeinen hintaromahdus ja tavarantuote kansainvälisillä markkinoilla vaikutti pitkään myös maan politiikassa yhtenä epävarmuustekijänä, kasvattaen ristiriitoja eri kansanryhmien välillä samaan malliin kuin Saksassa, jossa vasemmistoradikaalien esikuviksi nousivat vuonna 1919 murhatut Karl Liebkind ja Rosa Luxemburg.

Kun äärioikeistolaisen Nasjonal Samling puolueen johtaja,

1930-luvulla puolustusministerinä toiminut Vidkun Quisling vieraili kesäkuussa 1939 Natsi-Saksassa, hän oli vakuuttanut valtakunnanministeri Alfred Rosenbergille Norjan jakautuneen jyrkästi kahtia porvarilliseen puoleen, jotka olivat hänen mukaansa täysin brittien ohjaitavissa sekä työväenpuolueeseen, joka yritti muuttaa maata sosialistiseksi neuvostotasavallaksi.

Norjalaisen kasvavan vasemmistoradikalismin vastavoimaksi syntyi vuosiksi 1925-1940 Joakim Lehmkuhlin perustama antikommunistinen Fedrelandslaget, joka oli isänmaallinen ja konservatiivinen ”kansallismielinen tiedotus- ja propagandajärjestö”, jota tukivat porvarillisista puolueista maalaispuolue ja vapaamielinen Venstre sekä osia oikeistolaisesta Höyre-puolueesta.

Varapuheenjohtana toiminut Fridtjof Nansenin ystävä Vidkun Quisling, joka toimi Norjan apulaissotilasasiamiehenä Pietarissa sekä myöhemmin Helsingissä sotilasasiamiehenä, oli toiminut aiemmin myös humanitaarisessa avussa Kansainliiton pakolaisasiain päävaltuutetun Nansenin avustusjoukoissa Neuvostoliitossa vuosina 1925–1929.

Kumma ettei häntä koskaan epäilty venäläisvakoojaksi, menihän Quisling vuonna 1923 naimisiin Ukrainasta kotoisin olevan Marija Pasetšnikovan kanssa ja muutti hänen kanssaan Norjaan. Fedrelandslaget taisteli norjalaista työväenliikettä ja yhä voimistuvaa kansainvälistä marxilaisuutta vastaan. Sen tavoiteena oli vuoden 1930 Stortinget-vaalit, jossa porvalliset voimat voittivatkin pitkälti järjestön antaman propagandatuken voimin vasemmiston 15 mandaatilla.

Fedrelanslagetissa oli parhaimmillaan noin 100.000 jäsentä ja 1500 paikallisosastoa. Järjestö lakkautettiin Norjan natsihallinnon käskynhaltija Josef Terbovensin puheen jälkeen 25. syyskuuta 1940, jolloin suuri osa jäljelle jääneistä jäsenistä liittyi Quislingin johtamaan Nasjonal Samlingiin.

Vidkun Quislingin vuonna 1933 perustama oikeistoradi-

kaalinen Nasjonal Samling ei koskaan ollut erityisen suosittu tai suuri puolue vaikka kasvattikin tasaisesti kannatustaan 1930-luvun puoliväliin, mutta sen jälkeen puolueen kannatus kääntyi laskuun.

Fedrelandslagetin tunnetuin edustaja oli löytöretkeilijänä kansainvälisesti tunnettu Oslon yliopiston eläintieteen professori Fridtjof Nansen. Rauhannobelisti-Nansen oli tärkeä nimi äärioikeistolaisessa liikehdinnässä siitä huolimatta, että hän toimi Norjan suurlähettiläänä Lontoossa 1906–1908 ja Kansainliiton pakolaisasiain päävaltuutettuna eli pakolaisko-missaarina, missä tehtävässä hän loi pakolaisille niin sanotun Nansen-passin. Nansen sai Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 1922. Hänen mukaansa nimettiin 1930 perustettu Kansainliiton Nansenin kansainvälinen pakolaistoimisto.

Mikä Nansen oli miehiään ja miksi hän oli mukana tällaisessa seurassa, sillä ei häntä voinut pitää kiihottajana? Nansen, josta tuli oikeiston yhdessä tukeman liikkeen yksi näkyvistä puolestapuhujista, toivoi Norjaan vahvaa oikeistohallitusta, sillä hän oli turhautunut Stortingetin jatkailuun ja pikkupolitikointiin samalla kun Norja hänen mielestään seilasi epävarmoilla vesillä kuin ilman kapteenia.

Nansenin mielestä sosiaalinen vastakkainasettelu repi maata liikaa ja jatkuvat lakkoilut veivät maan kohti kansainvälisen marxilaisuuden tappavaa syyliä. Nansen kiersi ympäri Norjaa vuonna 1929 puhumassa ihmisiä vaaliuurnille oikeiston puolesta. Nansen oli suosittu puhuja, jota tultiin kuulemaan kaukaa vaikeakulkuisilta vuonoilta ja pienistä kyläpahasista asti pitkienkin matkojen takaa.

Erästä hänen maaseutukiertueellaan pitämää puhetta oli lähialueen pienistä kunnista tullut kuulemaan noin 15.000 norjalaista. Kun Nansen seuraavana vuonna kuoli, työväenpuolueen pää-äänenkannattaja Arbeiderbladet kirjoitti hänestä nekrologin, jossa lehti syytti kovin sanoin Nansenia kiihottamisesta työväenluokkaa ja sen olemassaolon oikeu-

tusta vastaan.

Nansen oli kuitenkin kuitenkin enemmän ”yläluokkainen porvarillinen sohvaidealisti” norjalaisvastineeksi salonkiso-sialistiselle englantilaiselle näytelmäkirjailija Bernard Shawlle, kuin mikään teoretikko tai käytännön poliitikko. Hän koki kommunismin uhkan, epävarman kansainvälisen tilanteen sekä ristiriitojen repimän Norjan ongelmalliseksi ja toimi siksi aktiivisesti isänmaallisessa liigassa, jonka tehtäväksi hän näki hitsata yhteen koko Norja ja sen asukkaat toimimaan yhteisten isänmaallisten tavoitteiden puolesta.

I, Daniel Blake-elokuvan tunnettu brittiläinen ohjaaja, Ken Loah väitti SOSIALIDEMOKRATIAN OLEVAN KUOLLUT. Hänen mielestään syykin oli selvä: koska se on sallinut ihmisten syrjäytymisen, huijaamisen ja työttömyyden:” Kun he kokevat itsensä petetyksi ja vihaiseksi, he kuuntelevat helppoja vastauksia”. Tällä Loah viittasi populismin, nationalismin ja viimeksi Trumpin voittokulkuun unohdetun valkoisen työväestön, jonka toivottomuuden keskellä turhautuneisuus on suuri, äänillä.

Loah toistaa samaa minkä kaikki muut kuin vasemmisto itse tuntuu tietävän: vasemmisto on pettänyt työväestön ja saa maksaa siitä kalliisti kannatuksensa menetyksenä kaikkialla maailmassa, vaikka jo aikoinaan yksi SDP:n tunnetuimmista puhujista, Yrjö Kallinen varoitteli vasemmistoa siitä, ettei avuton ihminen ei kykene muuhun kuin seisomaan oman itsensä varjossa ja valittamaan maailman pimeyttä. Kansankielellä voisi sanoa, että kyseessä on nirppanokkaisten kusipäiden puolue, joka on latistanut politiikkansa vain riittämättömäksi joukoksi laimeita korjailuja yhteiskunnallisiin ongelmiin, eikä halua antaa muille mitään mahdollisuuksia.

Se mikä laumasieluiselta ja yhdessä nykyttävältä nykyvasemmistolta heidän tappiokseen puuttuu, on jonkinlainen herra Suorasuu, Yrjö Kallinen (1886-1976). Loah syyttää Margaret Thatcheria vasemmiston kurimuksista (missä hän

onnistuiakin samalla tavalla kuin aatekaverinsa Ronald Reagan lopettamaan kylmän sodan ja siinä sivussa vieläpä hieman myöhemmin koko vihatun Neuvostoliiton) siitä, että henkilökohtainen ahneus korvasi yhteisen hyvän. Vasemmistodemariiksi tunnustautuva Loah erosi labour-puolueesta thatcherismin takaovesta Labouriin ujuttaneen Tony Blairin noustessa John Smithin kuoltua äkillisesti sydänkohtaukseen puolueen uudeksi puheenjohtajaksi ja tehtyä selvä pesäero vanhaan New Labourillaan.

Tony Blair ja Gordon Brown laativat Yhdysvaltojen presidentin Bill Clintonin ja Saksan demareiden johtajan Gerhard Schröderin kansaa ns. ”kolmannen tien opin”, joka yhdisti uusliberalismin ja hyvinvointivaltion. Blairin johtoajatukseksi oli siirtää puoluetta kohti poliittista keskikenttää puhumalla perinteisistä oikeiston asioista kuten maahanmuutosta, rangaistuksista ja poliisista. Blair, joka käänti pääministeriytensä jälkeen katoliseksi ja jota pidettiin Thacherin oppilapsena voitti vaalit toisensa jälkeen, mutta tyväestölle ja etenkin kurjistuneelle köyhälistölle jäi Blairin kolmannelta tiestä paljon hampaankoloon, sillä se ei juuri poikennut siitä surkeudesta, mitä Thatcher oli tarjoillut jo pari vuosikymmentä sitten.

Silloin ei esiintynyt populismia tai ollut äärioikeistoa, ja jos oli, se onnistuttiin pitämään talouden noususuhdanteissa vallan ulkopuolella pienenä ja harmittomana ääri-ilmiönä. Keskiteitä ja oikeaa laitaa (Suomessa Lipposen johtama SDP kulki Väinö Tannerin 30-luvun oppien perässä) kulkeneet demaripuolueet pitivät valtaa melkein kaikkialla Euroopassa. Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa vaihtelivat kolmannen opin demarijohtoiset hallitukset. Pohjoismaista Tanska vajosi viimeisenä kolmannen tien ansaan. Tanskan demarit, joiden puheenjohtajan englantilaista miestä epäiltiin homoksi, voitti syksyllä 2011 vaalit tiukentamalla jyrkästi maahanmuuttopolitiikkaansa suosimalla koulutettuja lakimiehiä ja lääkäreitä maahanmuutossa köyhien ja heikkojen ihmisten yli.

Monet kriittiset ay- ja vasemmistodemarit, kuten Suomessa Antti Rinne ja Sanna Marin alkoivat kysellä eri Pohjoismaissa heti Tanskan vaalivoiton jälkeen, mitä virkaa oli ideologialla, jos he ovat valmiit uhraamaan sen heti kun häviävät muutamat vaalit? Lenin vastasi kaukoviisaasti demareille etukäteen, että jos halutaan sosialismia parlamentaarista tietä, siihen menee 500 vuotta, kun vallankumouksella he voivat saada sen hetkessä.

Vasemmistodemarit syyttivät kaukonäön puutteesta Tony Blairia, jolle sivistys ja koulutus oli kaikki kaikessa maltillisen Fabian Societyn kunniakkaiden perinteiden mukaan. Blairin idea oli pitää yhteiskunta ymmärtävänä ja soveliaana, ei kärjistää ristiriitoja ja provosoida enempiä, varsinkin kun kyseessä oli vanha etuoikeuksille perustuva luokkayhteiskunta. Siksi Blairin olikin helppo yhtyä Wittgensteinin filosofian professorin Englannissa perineen suomalainen Georg Henrik Georg von Wrightin ajatuksiin, että ihmisen kunnioittaminen edellyttää jonkinlaista näkemystä valtiosta.

Jo renessanssifilosofien mielissä väikkyi tällainen sosiaalidemokratian maanpäällinen paratiisi nimeltään ”regnum hominis” - ihmisen valtakunta, jonka organisaatio pyrki edistämään yksilön luonteen kasvatusta sivistysihanteen mukaisesti. Kolmannen tien opin demarit laiskistuivat (ja jäivät kiinni itselleen kahmimista julkisviroista) ja korruptoituiivat toimintakyvyttömiksi ajan ja vallan myötä.

Ylisanojen viljelystä tuli ilman sen suurempia tarkoituksia tai näkyviä tuloksia heidän pääasiallinen tuotteensa (tempputyöllistäminen, turhan hallinnollisen byrokratian kasvattaminen yhdessä verojen kanssa -jotta niiden jatkuva korottaminen oli helpompi perustella - ja kansaan vetoavan porvari on syyllinen ja paha - retoriikka; se kuuluisa SAK:n poisvedetty tv-mainos) heidän yllään roikkuvaksi Demokleen miekaksi.

Mutta näin käy kaikille ajatuksille ja aatteille, mitkä organisoidaan huolimatta siitä, että ne ovat olleet syntyessään

vallankumouksellisia. Niistä tulee osa hallintoa, byrokraattista kieltä ja itseään toistuvia valheita, joita mantran tavoin toistetaan niin kauan, että kasan keskuudessa tietty kyllästymispiste on saavutettu ja syntyy vastavoimain korjausliike johonkin muuhun suuntaan.

Saksalainen sosiologi Robert Michels pohti tätä samaa asiaa: miten vasemmiston oma kehitys alkaa horjuttaa ja jopa rappeuttaa sen aatteellista luonnetta ja tavoitteita. Michelsin mielestä vasemmistolle oli ominaista oligarkian rautainen laki: järjestö alkoi kasvaessaan saada yhä enemmän ja enemmän harvainvaltaisia piirteitä: tämän mukaan vasemmistokin pyrkii mukauttamaan alkuperäisen tavoitteensa eli ideologiansa varsinaiseen ja todelliseen tavoitteeseen, joka oli kasvaminen mahdollisimman suureksi: siksi vasemmisto hämärsi omaa profiliaan, sillä taistelun ajatuksista katsottiin häiritsevän sen tosiasiallisia tavoitteita.

Kun moraalialia pohdittiin myöhemmin vasemmistossa, Kantin kategorinen imperatiivi sai kunnolla kyytiä. Schopenhauer oli jo huomauttanut Kantia vastaan, ettei mikään ihmisteko voinut olla perustumatta etuun, sillä silloin sillä ei olisi motiivia. Vasemmistolainen ajattelu pohjautui hegeliläiseen järjen ylivertauisuuden ideologiaan. Siksi olikin yllättävää, että vasemmisto menetti ”pohtivan päänsä” vallan myötä II:sen ms:n jälkeen eikä ole vielääkään osannut tulkita filosofi Arthur Schopenhauerin voimakasta haasteesta länsimaisen ajattelun tätä perinnettä vastaan: hänen mielestään tahti ei suinkaan ollut älyn ja järjen ilmausta vaan päinvastoin. Asioiden olemuksena hän piti tahtoa eli ”sokeaa pyrkimystä”, täysin perusteetonta ja motivoimatonta viettiämme.

Kukaan vasemmistosta ei ottanut enää todesta Platonin Valtiota, mikä on poliittisen kirjallisuuden klassikko, ja jonka oivallukset ahneista ihmisistä hyväksikäyttämässä valtiota ja aatteita omiin tarkoituksiin herätti jo 2500 vuotta sitten aiheellista vihastusta ahneen ja korruptoituneen ja valtaa vää-

rin omiin tarkoituksiin ja henkilökohtaiseen rikastumiseen käyttävästä eliitistä. Platonin Valtiossa poliittinen filosofia alkaa pitkällä erimielisyyden esittelyllä, missä kaikki ovat yksimielisiä siitä, että oikeudenmukaista maailmassa olisi se, että kaikki saisivat sen mitä sieltä haluavat.

Aristoteles määrittelee myöhemmin politiikalle tyypillisen logoksen. Asiasta kirjoittaneen filosofi Rancieren mukaan siinä yritetään tehdä näkyväksi loogis - poliittisen eläimen määritelmässä kohta, jossa tämä logos jakautuu ja paljastaa sen politiikalle ominaisen asian, jonka Platonin filosofia hylkää ja Aristoteleen filosofia yrittää ottaa haltuun. Monet asiat jäävät epäselviksi Aristoteleen selkeässä esityksessä. Jokainen Platonin lukija epäilemättä käsittää, että hyvän objektiivisuus eroaa miellyttävän suhteellisuudesta, Rancier kirjoitti muistuttaen, että oikeudenmukaisuus alkaa vasta, kun etujen jakaminen ja voittojen ja tappioiden tasaaminen loppuu:

”Oikeudenmukaisuutta yhteisöä perustavana periaatteena ei ole vielä siellä, missä tyydytään ainoastaan estämään yhdessä eläviä ihmisiä tekemästä toisilleen vääryyttä ja tasapainottamaan vääryyden tekemisestä syntyneet hyödyt ja vahingot.”

Paras aiheesta demarin itsensä kirjoittamana on Yrjö Kallisen kirjoitus Poliitiikan moraalii, Sosialistisessa aikakauslehdessä 3/1955, joka kuvaa hyvin hänen tinkimätöntä rehellisyyden ja totuuden kaipuutaan. Kallinen kirjoitti, miten politiikan moraalissa ja moraalittomuudessa tulee esille yleisen elämänmenomme moraalii ja moraalittomuus. Jos me ylistämme voittajia ja sumeilemattomia iskijöitä, niin totta kai saamme nähdä vahvojen kandidaattien rynnistystä kaikkeen tuohon kunniaan. Kallinen tiesi tarkkaan kuinka suuresta ongelmasta puhui eikä vaiennut. Hänen mielestään sosialistisesta aatteesta tuli kellokorttidemareille keppihevonen ja sanoja, joita käytetään ponnekkaasti vain omien luottamustoimien säilyttämiseksi.

Kun modernien järjestelmien mukavuushakuisuuteen van-

novasta politiikasta on tullut uskonnonkaltainen vakuutusjärjestelmä, jota kaupitellaan ikuisen onnen nimissä äänestäjille ilman kuluttajansuojaa, sen epäonnistuminen tai valuvirheet synnyttävät vastareaktionä Trumpin kaltaisia ärhäkkäitä ääri-ilmiöitä - joskin kannattaa muistaa, ettei demokratiassa haukkuva koira pure lukuun ottamatta raivohulluja, kuten Hitleriä ja Stalinia.

Mutta missä vaiheessa länsimainen demokratia menetti ohjauskykynsä ja ajoi itsensä ojasta allikkoon, niin että näköalaton, masentava ja vaihtoehdoton aika synnytti demokratiaa halveksineen ääri-ilmiön, mistä järkyttävin esimerkki on vankilassa parhaillaan istuva Breivik? Breivik on tyyppiesimerkki siitä mitä pahaä työväenpuolue voi synnyttää hyvillä aikeilla mutta huonolla toteutuksella.

Millainen oli Breivikin lapsuuden Norjan henkinen ilma-
piiri? Breivik on syntynyt vuonna 1979 jolloin Norjassakin muiden Pohjoismaiden ja Englannin tavoin sosiaalidemokraattinen työväenpuolue oli menossa henkiseen konkurssiin ja menettämässä Gerhardsenin kovalla työllä rakentamaa sädekehää työväenpuolueen johtaman uudistuspolitiikan ympärille. Demareista oli samalla tullut kaikkialla näköalaton betonipuolue ja vanhoillisen ay-liikkeen vanki omassa ylhäisessä yksinäisyydessään.

Yhdessä nämä tekijät jähmettivät aiemmin hyviksikä pidentyn joukon byrokraattisiksi oman edun tavoittelijoiksi ja nepotisteiksi (esim. Norjan työväenpuolueessa eliitti muodostui oslolaisesta puolueen yläluokasta: ei ollut sattumaa että entisen pääministeri Jens Stoltenbergin isä, Thorvald Stoltenberg toimi pitkään puolueen johtotehtävissä ja mm. ulkoministerinä, tai että vuonna 1981 ”puolueen sisäisen vallankaappauksen” jälkeen pääministeriksi valittu Norjan ensimmäinen naispääministeri Gro Harlem Brundtadt oli kuuluisan ja vaikutusvaltaisen työväenpuolueen entisen ministeri Gudmund Harlemin tytär).

Kyse ei ollut vain yhdestä kieroon kasvaneesta Breivikistä, vaan myös korruptiosta ja omien periaatteiden vastaisesta väärästä politiikasta, jolloin kyseessä on petoksista pahin: itsepetos. Tämän vastareaktio oli äärimmilleen vietyä äärioikeiston vihakampanjan säästämänä kansan keskuudessa äärioikeisto-ilmio, jonka syntymisestä ovat viime kädessä kuitenkin vastuussa työväenpuolueiden aiemmat näköalattomat poliitikot, jotka antoivat ymmärtää yksinkertaisille äänestäjilleen kaiken loppujen lopuksi johtavan hyvään niin, että ihminen on onnellinen vain, kun hänen olonsa on mielihyvän sävyinen.

Breivik kasvaa rajujen oikeiston ja vasemmiston keskinäisten taistelujen 80-luvulla. Ulkomaalaiset, feministit, homot ja Rooman Klubin maailmanlopun ennusteet olivat oikeiston mielestä vain kommunismin salajuoni porvariston pään menoksi. Samaan aikaan Neuvotoliitto natisi liittoksis-taan vedellen viime henkäyksiään vahakabinettimuumioiden osaamattomissa käsissä. Reagan ja paavi valloittavat maailmaa yhdessä rautarouvan Maggie Thatcherin kanssa ristiretkellään sosialismia vastaan.

Oikeisto eteni myötätuulessa Suomessakin missä ”kyky-puolueeksi” kutsutun kokoomuksen Kekkosen ajan paitsio päättyi vuonna 1987, kun demaripresidentti Mauno Koivisto romutti porvariensa kassakaappisopimuksen vallan uusjaosta nimittämällä hallitustunnustelijaksi Suomen pankin johtajan ja kokoomuksen entisen puheenjohtajan, Harri Holkerin, joka muodosti neljä vuotta istuneen sinipunahallituksen.

Valistuneesta itsekkyydestä alettiin puhua muuallakin kuin vain filosofi von Wrightin lähipiirissä. Jupit ja snobit nousivat keskusteluun. Talous nousi politiikan keskiöön ja erilaisia pu-la-ajan säännöstelyjä ja sosiaalidemokraattien luomaa raskasta säätelykoneistoa talouden ympäriltä alettiin purkaa. Vapau-desta alettiin keskustella porvarillisin äänenpainoin yksilön-vapautena tehdä mitä haluaa. Valtion ohjaavaa roolia haluttiin vähentää ja muitakin kieltoja purkaa. Aiemmin yhteiskunta-

sopimuksen yksilön ja ihmisen välillä oli ajateltu perustuvan pelkoon ja ihmisen oman heikkouden tuntemiseen.

Nyt oli toisin; kyse oli myös vastuunpakenemisestä sillä lihavien vuosien jälkeen kukaan heistä ei uskaltanut sanoa niiden olevan ohi ja vuorossa olevan ankara vöiden kiristely sekä etuisuuksien karsiminen. Siksi länsimaiden työväenpuolueiden johtajat saivat yksin syyttää tappioistaan itseään, kun eivät ymmärtäneet köyhyyden ja vallan synnyttävän sosiaalista fatalismia johtolauseenaan ”Kunhan ihmiset ovat vapaita, siinä mielessä, ettei heidän toiminnalleen aseteta esteitä, jokainen pitää huolta itsestään!”

Onko Breivik siis yksi meistä?, kuten kysyy Kabulin kirjakauppias-kirjastaan maailmankuuluksi tullut palkittu toimittaja Åsne Seierstad kirjassaan ”Kertomus Norjasta – Yksi meistä” (WSOY 2013). Breivik on tuon ajan lapsi sekä hyvässä että pahassa, joten voi vastata: on ja ei samalla tavalla kun Jussi Halla-Aho on yksi meistä kuin kuka muukin, vaikka ihan tarkkaan ottaen Halla-Aho ei ole sitä kuten ei Breivik enää kamalan massamurhansa jälkeen.

Miksi he sitten molemmat eivät ole osa meidän tarinaamme ”yksi meistä” tai mikä heistä tekee erilaiset kuin meistä muista? Se, että he katsovat muiden olevan heidän vapautensa teillä ja valmiita toteuttaakseen omaa vapauskäsitettään turvautumaan valheisiin ja äärimmäisiin toimenpiteisiin jalkaakseen kansan niihin, joita sietävät ja niitä joiden on heitä siedettävä.

Mutta mikä pahinta: he ovat valmiita kaventamaan muiden suurella vaivalla vuosituhansien aikana hankkimia vapauksia. Ja se ei sovi Pohjolan vapaille kansalaisille eikä missään nimessä norjalaisille, joille tasa-arvo, ihmisoikeudet ja toisten ihmisten kunnioittaminen on äidinmaidosta imetty elämän ainutkertaisuuden ihmeellinen lahja, milloin talonpoikien vapauskäsitteen nimissä ja milloin taas 17. toukokuuta ilmiön nimellä jne. kuten tässä kirjassa olen yrittänyt

lukijalle todistaa.

Seierstadin kirja Breivikistä on laaja tutkielma norjalaisesta yhteiskunnasta, sen ongelmista ja siitä miten se on mahdollistanut Breivikin kaltaisen vaarallisen psykopaatin ilman, että kukaan olisi silloin tajunnut – hyvä ajankuva sekkin nousukiidossa olleen hyvinvointiyhteiskunnan huolettomasta välinpitämättömyydestä tyyliin ”kyllä järjestelmä hoitaa” - Breivikin ulkopuolisuuden olevan haaste norjalaisdemokratialle laajemminkin. Seierstad aloittaa kirjansa lainaamalla Hjalmar Söderbergin tohtori Glasia vuodelta 1905:

”Ihminen haluaa saada osakseen rakkautta, sen puutteessa ihailua, sen puutteessa pelkoa, sen puutteessa inhoa ja halveksuntaa. Hän haluaa herättää toisissa jonkinlaista tunnetta. Sielu kavahtaa tyhjiötä ja haluaa kosketusta mihin hintaan hyvänsä.”

Seierstad kuvaa kirjansa aluksi inhorealistisesti Utöyan tapahtumia miten Breivik hihkui riemusta ”Tänään te marxistit kuulette kaikki!” teurastaessaan viattomia alle parikymppisiä nuoria veriseksi mössöksi saaren rantaan, metsään ja poluille. Ensimmäisessä luvussaan ”Uusi elämä (1979)” hän hahmottelee länsimaisen demokratian irvokkaan perusongelman: hitauden ja jälkijätöisyyden Breivikin syntymisestä samaan aikaan kun Norjan suurkäräjät oli hyväksyneet uuden aborttilain yhden äänen enemmistöllä samassa kuussa kun Breivik syntyi.

Vapaan aborttilain puolesta oli kiihkeästi taistellut maan silloinen lääkäritaustainen terveysministeri Gro Harlem Brundtland. Seierstadin mukaan äiti oli harkinnut aborttia koska hänestä ”tuntui älyttömältä hankkia uusi lapsi sellaisen miehen kanssa, joka tuntui pitävän lapsista niin vähän”. Aborttilaki tuli voimaan kuitenkin vasta seuraavana vuonna. Poika sinersi syntyessään. Äidin mielestä lapsi oli epänormaali. Isän mielestä se oli terve ja reipas. Kello oli kymmentä vailla kaksi iltapäivällä. Poika alkoi heti huutaa. Sairaalan mukaan synnytys oli normaali. Aftenposteniin pantiin ilmoitus: ”Akerin

sairaala. Poika. 13.2 Wenche ja Jens Breivik”.

Seierstad ei jätä kiveäkään kääntämättä psykologisoidessaan Breivikin elämän kiireestä kantapähän. Hyvä niin sillä me lukijat ymmärrämme kirjan alusta miksi nuori psykopaattihirviö Breivik oli itse niin kylmä ja vihasi maailmaa. Hän vihasi sitä kylmän ja hullun äitinsä silmillä, sillä Äiti-Wenchen elämä oli ollut Seierstadin mukaan pelkkää menetystä jo ilmeisesti toisessa polvessa, ja hänen äitinsä kärsi elämänsä loppupuolella vainoharhaisuudesta ja hallusinaatioista. Mikään ei ole mennyt kohdalleen, eikä hän viihtynyt niin omassa kuin muidenkaan elämissä. Pahojen ja inhottavien asioiden salaamisesta oli tullut koko hänen elämänsä vaivannut ikävä asia. Äiti-Wenche päätteli syyllisen löytyvän Anders-pojassa, jossa näytti olevan ”jotain vikaa”.

Vauvana Anders oli ollut hänen mukaansa rauhallinen mutta jo parin vuoden ikäisenä hän oli muuttunut oikukkaaksi ja väkivaltaiseksi. Erottuaan miehestään, hän päätti hakea Andersille viikonloppuperheen, jonka isältä hän pyysi, että Anders, jolta puuttui isähahmo, saisi pidellä viikonloppuisin kädessään viikonloppuisänsä penistä. Samoihin aikoihin Andersin Elisabeth-isisisko oli alkanut pissaila housuihinsa. Eikä mikään ihme. Äiti-Wenche oli selvästikin vaarallinen umpihullu ja kroonisesti masentuneena välinpitämätön lapsiaan kohtaan sekä kykenemätön osoittamaan heille mitään muuta kuin kielteisiä tunteita. Sosiaalitoimistossa kirjattiin hänen harkinteen lähtevän yksinkertaisesti pois lasten luota ja jättävänsä heidät yhteiskunnan huostaan, jotta saisi elää omaa elämänsä:

”Hän oli hajoamaisillaan. Hänen oli koko ajan vahdittava Andersia, jottei tämä aiheuttaisi pieniä katastrofeja, kuten Wenche sanoi. Anders saattoi lyödä häntä että Elisabethia. Kun Wenche torui poikaa, tämä vain irvisti. Kun hän ravisteli poikaa, tämä vain huusi: ”Ei satu, ei satu.” poika ei jättänyt äitiä lainkaan rauhaan. Öisin hän nukkui äidin sängyssä tiiviisti

äidin vieressä ja tunki itsensä häneen kiinni.”

Seierstad kertoo miten Oslon lastensuojelutoimiston psykologi vaati oikeudelta Andersin pakkohuostaanottoa äitinsä luota, ”koska Andersin hoito oli kotona niin epävakaa, että hän on vaarassa saada vakavampia psyykkisiä oireita”. Lasten leikkejä sivusta seuranneet huomasivat pojan pysyttelevän omissa oloissaan. Hän katseli syrjästä eikä mennyt muiden leikkeihin mukaan vaan pysyi leikkipaikan laidalla. Samankäisten tyttöjen mielestä hän oli inhottava, kiivasluontoinen ja ilkeä elämille. Yhteen aikaan hän piti häkissä rottia, joita hän tökki kynillä. Breivik myös pyydysti kimalaisia, upotti ne kannen alla siivilässä veteen ja seurasi, kuinka ne hukkuivat ja kuolivat.

Seierstad on haastatellut naisten kasvattaman Breivikin lapsuudenystäviä ja käynyt läpi lähes kaiken mahdollisen. Ne kannattaa hypätä kirjassa yli, sillä ne on jo niin moneen kertaan kerrottuja sosiaalipornojuttuja, josta paistaa läpi ”tiedämme mikä sinusta tuli isona”-asenne, vaikka Seierstad onkin osaava toimittaja ja kerronta on sujuvaa. Silti kirjan luettuaan jää hieman ontto olo. Toimittaja ei halua, ei kykene eikä ehkä pääse syvälle.

Ehkä kirja onkin tarkoitettu vähemmän vaativalle ja skandaalinnälkäiselle kioskikirjallisuuden lukijoille sekä iltapäivälehtien lööppien tuijottajille, sillä kirja vaikuttaa ”liian menevältä” ja ”liian suoraan maaliinsa etenevältä” ollakseen uutta etsivänä aito, humaani ja koskettava sillä tavalla kuin toivoisi kertomuksen olevan putsattuna pois skandaalikäristyksen inhottavasta sivumausta.

Breivikin poliittinen herääminen kirjassa on kiinnostavaa luettavaa samaan aikaan kun Norjan ylitse pyyhkäisee liberalismin tuulahdus. Breivik liittyy jo 18-vuotiaana Norjan persuihin eli edistyspuolueeseen (fremskrittspartiet, jonka edeltäjä puolueena oli ollut vuonna 1973 perustettu kommunismia vastustaneen metsäteknikko Anders Langen puolue verojen,

maksujen ja viranomaistoimien voimakkaaksi vähentämiseksi), jonka julisteissa luki tuolloin ”Sinä olet ainutlaatuinen!” ja ”Vapaana syntynyt, kuoliaaksi verotettu”. Eräs hänen puolueoverinsa sanoi Breivikistä ettei tajua tyyppiä lainkaan: ”Se on hirveän kunnianhimoinen ja samalla jotenkin tyhjä”.

Breivik inhosi työväenpuoluetta ja aivan erityisesti Gro Harlem Brundtlandia. Hänen mielestään pahinta työväenpuolueessa oli se, ettei kukaan pystynyt rikastumaan kun se oli vallassa. Breivik oli itse nuorempana liikkunut monikulttuurisissa ja vasemmistolaisissa graffitipiireissä mutta vaihtaessaan koulua konservatiiviseen kauppalakioon, hän alkoi löytää pikkuhiljaa oman oikeistolaisen minänsä ja tyyliänsä. Samana vuonna hän osallistui armeijan testeihin ja pääsi Norjan suurimpaan alokaskoulutuspaikkaan Stavangeriin, KNM Harald Haarfagre-leirille.

Kavereita hänellä ei ollut vielääkään. Miksi olisikaan, sillä hänestä oli liikkunut jo koulussa huhuja, että hän oli hullu ja muita kehoitettiin pysymään erossa hänestä. Breivik osoittautui kuitenkin yllättävän taitavaksi manipuloijaksi ja menestyi asiakastyöstä mm. Telian telemarkkinoinnissa. Hänessä oli jotain muuta mitä muissa ei ollut: hän oli itsepäinen, päättäväinen ja uskalsi yrittää uskaliaita asioita pienellä riskillä muista piittaamatta. Niissä piireissä joissa hän oli alkanut liikkua, näillä ominaisuuksilla oli arvoa ja niinpä Breivik alkoi käyttäytyä kuin kingi vaikka oli vain pelkkä lelu.

Nuori Breivik pettyi nopeasti politiikkaan, kun ei päässyt edistyspuolueen riveissä edes ehdokkaaksi Oslon kaupunginvaltuustoon. Toivuttuaan pettymyksestään hän alkoi tehdä hyvää bisnestä myymällä suurella menestyksellä väärennettyjä tutkintoja – joita hän itse kutsui ”koristediplomeiksi” ja joiden hän firmansa vastuuvapauslausekkeessa sanoi ”olevan tarkoitettu käytettäväksi rekvisiittana esimerkiksi elokuvissa” - netissä hänen äitinsä pestessä edelleenkin hänen pyykkinsä. Äiti kävi myös siivoamassa hänen kämppänsä pesten siinä

sivussa myös näitä rikollisesti ansaittuja rahoja viranomaisia harhauttaakseen Anders-poikansa puolesta.

Naiset eivät olleet kiinnostuneita hänestä eikä hän naisista. Ystävälleen hän valitti norjalaisnaisten olevan liian tasa-arvoisia. Ystävät nauroivat hänelle ja sanoivat hänen puhuvan roskaan Seierstadin mukaan. Kuka nyt olisi muka halunnut itselleen vaimoksi kotiäidin? Lopulta Anders kokeilee huonoin tuloksin postimyyntimorsianta Ukrainasta. Lopulta eräs hänen vanha kaverinsa erässä satunnaisessa kohtaamisessa kehottaa Andersia tulemaan ulos kaapista, onhan jo 2000-luku.

Kaveri ja hänen ystävänsä olivat pitäneet aina Andersia selvänä homona eikä siitä ollut epäilystäkään heidän mielestään. Anders, joka meikkasi, hihitti ja puhui teennäisellä äänellä, teeskenteli pitävänsä tytöistä nimittäen itseään mieheksi, ”joka piti naisista mutta saattoi myös laittautua ja käyttää meikkiä”.

Anders suoritti Oslon ampumakerhon kolmipäiväisen ampumakurssin samaan aikaan kun edistyspuolue pärjäsi erinomaisesti 22 prosentillaan suurkäräjävaaleissa vaikkei päässytäkään hallitukseen, minkä muodostivat työväenpuolueen johdolla kaikkea sitä edustavat ”punavihreät” puolueet ihmisoikeuskysymyksineen vastaan oikeiston yritysmielisyyssä ja valtion roolin vähentäminen ihmisten arjessa.

Anders ehdottaa kaikkien ”hyvien voimien” kokoamista kulttuurikonservaatiivisen sanomalehden perustamiseksi, jotta ”norjalaiset herätettäisiin koomastaan”. Hänen päätavoitteen-
sa lehdessä oli poliittisen vaikutusvallan lisääminen antamalla epävirallista tukea edistyspuolueelle ja höyrelle. Hänet kuitenkin torjuttiin toistamiseen. Ja vaikka Anders ei enää ollut aktiivisesti mukana edistyspuolueessa, hän silti maksoi puolueen jäsenmaksua ja äänesti sitä, koska edistyspuolueen puolifasis-
tiset ajatukset olivat lähimpänä hänen ajatuksiaan. Bisnekset alkoivat sujua huonosti ja Anders joutui muuttamaan säästö-
syistä 27-vuotiaana uudelleen kotiinsa äidin luokse.

Samaan aikaan Andersista tuli erään oslolaisen vapaamuurariloosin ensimmäisen asteen jäsen. Anders uppoutui siitä lähtien lähes täyspäiväisesti viiden vuoden ajan tietokonepelien fantasiamaailmaan. Hän ei koskaan käynyt ulkona. Istui vain huoneessaan tietokoneenruudun äärellä ja tappoi ihmisiä peleissä.

Anders otti itselleen nimen ”Andersnordic”. Hän oli peleissä siitä lähtien sukupuoleltaan mies, rodultaan ihminen ja hahmoluokitukseltaan maagi. Hän oli tyly ja töykeä, jos peli ei sujunut hänen mielensä mukaan eikä se usein sujunut. Niin hän pyrki ja pääsi pelinsä valvojaksi ja alkoi muiden nukkuessa erottaa öisin niitä jäseniä, joista ei pitänyt:

”Niiden, jotka haluavat voittaa kulttuurimarxismien, on taisteltava sitä vastaan.”

Kun Breivikiä lukee, tuntuu teksti ja sen uho sekä erilaisia ihmisiä alentava ja halventava uho tutulta ihan kuin Timo Soini olisi kirjoittanut Breivikin tekstit. Saman hengen tuotteita ja samanlaisen kääpiöajattelun edustajia he ovatkin, sukulaisieluisia populistiteja, jotka nauttivat toisten nöyryyttämisestä ja suureen ääneen valehtelusta yhtä täysin rinnoin. Onhan sen tavoitteena kulttuurimarksistien nöyryyttäminen ja puhtaan äärioikeistolaisen ideaali-ihmisen voimantunnon hypettäminen yli-ihmistasolle.

Breivik ja Soini molemmat pyöriivät oman paisuneen egonsa ympärillä tyhjäkäyntiä. He ovat epätoivoisia ja hukassa, koska ovat töykeitä ja yrittävät peittää sen esittämällä kovista – Breivik lisäksi ilmiselvää naismaisuuuttaan ja homouttaan, jota hän ei suostu tunnustamaan itselleen, vaikka se ei ole häpeä eikä mitenkään poikkeus nahkasaappaissa viihtyvissä äärioikeistopiireissä.

Kulttuurimarxismi on hänelle se kummitushirvitys, jonka hän tahtoo riistää, repiä ja hävittää, varsinkin kun se esiin-tyy kaikkialla häntä 80-luvun kärsimyksistä ja nöyryytyksistä muistuttaen ”groharlebrundtlandilaisessa” mekossa. Yksi

kulttuurimarxismiin näkyvimmistä piirteistä oli hänen mielestään kaikkea tätä ohjaileva feminismi; se oli kaikkialla ja jätti kaiken varjoonsa. Sen hän näki televisiossa, missä melkein jokaisessa ohjelmassa esiintyi naispuolinen ”voimahahmo”. Nyt huomaamme, että Breivikin ongelma onkin optinen harha; samanlaisuuksista oli tullut hänelle itseään pettäviä ja ne muuttuivat hänessä itsessään harhanäyiksi ja houreiksi.

Verrataanpa Timo Soinin tapaan haukkua muita ihmisiä, sillä hänen tavaramerkkinsähän on halveksia julkisesti puolustuskyvyttömiä ja heikompiaan, joista hän ei pidä. Kaikki tämä tehdään raamatun nimissä vaikka hänen pitäisi täsmentää tarkemmin: Vanha testamentti tarjoaa vihaisen ja yksipuolisia tuomioita julistavan jumalan – ei Uusi testamentti, mikä on täynnä sosiaalidemokraattista idealismia kaiken hyvydestä kunhan vain jaksamme yhdessä uskoa ja toimia sen hyväksi että näin tapahtuu armolla ja rakkaudella.

Soini siis haukkuu kaikki joista ei pidä, ja jotka ovat hänen urallaan uhkia, kuten BB-talossa julkisuuteen tullut avoin homo Sebastian Tynkkynen, josta tuli myöhemmin perussuomalaisen nuorten puheenjohtaja ja halla-aholaisen siiven tärkeä yhteistyökumppani ja tukija sekä viime eduskuntavaaleissa Oulun vaalipiirin ääniharava yli 9000 äänellään. Kirjassaan ”Peruspomo” Soini lyttää Tynkkynen täysin ja epäviisaan turhaan:

”Ajatellaan vaikka Big Brother-ohjelmaa: eihän yksikään täysjärkinen ihminen voi haluta mennä BB-taloon. Mutta sinne pääsystä kilpaillaan ja ihmiset käyttävät ainutlaatuisen elämänsä katsomalla sitä typeryyttä. Kyllähän se tyhmentää maailmaa, se on selvä. Oppia ja koulutusta on saatu enemmän kuin koskaan, mutta näitä julkisuuden tyrkkyjä on joka paikassa.”

Breivikistä löytyy paljon tekstejä Seierstadin kirjassa, joita hän on kirjoittanut. Soini on kirjoittanut kuulemma kirjansa itse. Mikä ei ole mikään kunnia. Kirja on törkeä ja täynnä

ilkeitä valheita alusta loppuun. Leppoisana isäntämiehenä esiintyvä Soini on todellisuudessa kiristelevä valehtelija, jolle mikään muu ei ole pyhää kuin Rooman pyhän istuimen li-mainen perseennuolenta. Huomatkaa alussa muoto ” voi haluta mennä” ja Tynkkyselle tarkoitettu kiertoilmaisu ”tyrkky”.

Mutta kumpi on enemmän syyllinen? Breivik, joka on mielisairas ja uskoo houreiisiinsa vai Soini, joka käyttää hyväkseen kaikkea pahaa mikä ilmassa on vain ilmaiseksi tarjolla ja hyväksikäyttää tietämättömien kansanosien katkeruutta, pelkoa ja vihaa kaikkea vierasta ja uutta vastaan?

Breivikin sanomisista on tullut Norjassa Quisling-ilmiö eikä hänestä ole soveliasta keskustella myönteiseen sävyyn. Norjan kielessä quisling-sana merkitsee nykyisin halveksittavaa petturuutta. On helppoa ennustaa, että ajan kanssa norjankieleen vakiintuu myös sana breivik merkitsemään joko raakalaista raukkamaisuutta tai halveksittavaa murhaajaa, joka murhaa ihmisyyden lisäksi ihmiskunnalta sen auringon.

Soini on siis suurempi syyllinen syyllistyessään murhakäskyjen antamiseen vihapuheensa keinoin tyhmemmälle kansanosalle; vihatkaa kaikki avoimesti kaikkea sitä mitä ette ole, mikä tässä yhteydessä merkitsee myös samalla tappokäskyä ja väkivallan hyväksymistä silloin kun kyseessä ovat nämä vihattavat kansanosat, jotka ovat kuvitellusti heidän onnensa tiellä. Soini, sarjassamme lisää uskomattomia typeryyksiä -kommentti liittyi keskusteluun perhevapaista.

Silloisen ulkoministerimme, joka kävi mielellään tapaa-massa paavia ja osallistui Trumpin ”rukousaamiaisille” mukaan sama yhteiskunnallinen ajatustapa yhdistää ”punaviher-vasemmistoa ja liberaaleja kokoomuslaisia”, ja hieman samalla tavalla kuin elämässä on kysymys koko ajan sattumanvaraisesta oikullisuudesta ennen olevan ja jälkeen tulevan välillä, koska mikään ei oikeasti muutu kuin jatkuvasti hajoava mielemme ja pirstaloituva todellisuutemme ympärillämme, on soinilainen typeryys tarkoin laskelmoitua lietsontaa ja yhtä

sokea totuuden kanssa kuin se voimakas katolilaisuuden ummehtunut löyhkä, mikä hänen sieraimistaan leviää aina kun hän alkaa puhkua ja puhista Breivikin tapaan feminismiä, kulttuurimarxisteja ja kaikkea tätä yhdistävää voimakasta feminismiä vastaan tuomiopäivän pasuunan voimakkuudella:

”Homoliitot piti saada, translaki pitäisi saada, kirkon pitäisi vihkiä homopareja, vaikka kirkossa ei käydä tai siihen ei edes kuuluta, naispappeuden vastustajat pitää erottaa pappisvirasta, prostituutio ja eutanasia pitää laillistaa sekä lestadiolaisia pilkata ikivanhoilla pesukonevitseillä. Mikä siis yhdistää Li Anderssonia ja Jan Vapaavuorta? Kotiäitiv...öhöm siis perhevapaauudistus. Janan ääripäät muodostavat ympyrän. Ideologisia esteitä tuskin on, sillä jyt kyn jälkeisessä hallituksessa Suomen asioita sotkemassa olivat sekä vasemmistoliitto että kokoomus.”

Soinin vihjaileva hävyttömyys on yhtä törkeää ja sokeus sekä siitä johtuva epä-älyllinen näköharha menneisyyteen käsittämätöntä kuin Breivikin teksteissä, olkoonkin että se on tarkoituksenmukaista ja valheellista, Breivikillä taas massapsykoosin oire ja väärän tiedon janon synnyttämää sekopäistä subjektiivisuutta. Hegelin mukaan tällainen subjektiivisuus ei kelvannut moraaliasetelmiemme pohjaksi yksinkertaisesti siitä syystä, että hyvistä aikeistaan huolimatta ihmiset tekivät pahaa, kuten Breivik, joka luulee tekevänsä hyvää ja hakee sillä tekopyhästi oikeutuksensa sille että ”joutuu” tekemään sen pahan keinoin katkaistakseen myrkkykäärmeeltä pään.

Hegel hylkäsi ajatuksen, että tällaisessa tekopyhyydessä tajunnan kunnioitus velvollisuutta ja hyvettä kohtaan olisi se naamio, jonka taakse oma tietoisuus piilotetaan sekä itseltä että muilta. Ihan samalla tavalla vaikuttaa Soini sekä Breivik Seierstadin kirjan mukaan ajatelleen ja puhuneen, antamatta mitään arvoa muille ihmisille kuin itselleen. Juuri siksi Soinin kommentit erityisesti menneestä ovat kummallisia nykyvalossa; hän sekoittaa käsitteet, tunteet, tuntemukset, aiheet ja teot

keskenään eikä mitään sellaista, mitä hän väittää joskus olleen olemassa, ole tietenkään ollut olemassa missään muualla kuin Soinin päässä.

Juuri näihin ”ihmeisiin” uskovat sitten helposti höynäytettävät ja murhakoodilla kauko-ohjattavat kaiken maailman breivikit. Ihme ettei kukaan ole verrannut Soinin ajatuksia aiemmin Breivikin kirjoituksiin. Mutta vielä ihmeellisempää on se, ettei kukaan ole koskaan vaatinut Soinin päätä vadille hänen trumpilaisista puheistaan.

Michel Foucaultin Don Quijote-tarussa kielestä ei tullutkaan täysin voimatonta, sillä olisi vain tästä lähin itselleen ominaista valtaa, kun romaanin toisessa osassa Don Quijote tapaa henkilöitä, jotka ovat lukeneet tarinan ensimmäisen osan ja tunnistavat hänet, todellisen miehen, kirjansa sankariksi:

”Don Quijoten on oltava uskollinen kirjalle, joka hänestä on todella tullut: hänen on suojeltava sitä virheiltä, väärennöksiltä ja epäaidoilta jatko-osilta. Hänen on lisättävä pois jääneet yksityiskohdat, vaalittava sen totuutta. Don Quijote ei ole kuitenkaan itse lukenut tätä kirjaa eikä hänen tarvitsekaan lukea sitä, koska hän on se lihaksi tulleena. Hänestä oli kirjojen lukemisen takia tullut harhaileva merkki maailmassa, joka ei tunnistanut häntä, ja nyt hänestä on tahtomattaan ja tietämättään tullutkin kirja.”

Kaikki tämä on mahdollista, koska me petämme itseämme voidaksemme pettää muita paremmin, sillä toisten puijaamiseksi meillä saattaa olla houkutus järjestää informaatiota sisäisesti kaikennäköisillä epätodennäköisillä tavoilla, ja tämä tapahtuu pääosin tiedostamatta. Robert Trivers jatkoi tätä eteenpäin ja toi ajattelussaan ”geenikeskeisen kyynisyyden biologiaan”. Hänen mielestään ajatusmallit, jotka yrittivät selittää altruistista käyttäytymistä luonnonvalinnan avulla, onnistuivat ainoastaan poistamaan altruismin altruismista; rehellisyyden tuottama luotettavan mainekin oli vain palkkio,

joka korvaa hyvin satunnaisen altruismin vaatiman hinnan. Trivers lähtee siitä olettamuksesta, että itsepetoksen ensisijainen tehtävä on hyökkäävä, kun mittana on kyky puijata muita:

”Omassa lajissamme petos ja itsepetos ovat saman asian kaksi puolta. Jos petoksella tarkoitetaan vain tietoisesti harjoitettua pettämistä, suoranaisia valheita, huomaamatta jää paljon suurempia tiedostamattoman petoksen luokka, muun muassa aktiivinen itsepetos. Toisaalta jos tutkitaan itsepetosta eikä nähdä sen perustuvan toisten pettämiseen, sen tärkein tehtävä jää huomaamatta. Saattaa olla houkutus rationalisoida itsepetos tarkoitukseltaan puolustukselliseksi, kun todellisuudessa se on yleensä hyökkäävää.”

Hieman yllättäen samoille asioille Bauman antaa erilaisena yhteiskunnallisena merkityksenä sanan ”notkeus”, jota hänen mukaansa voidaan pitää jopa osuvana metaforana, kun halutaan kuvata nykyistä, monessakin mielessä ”uudenlaista” vaihetta modernissa historiassa, mutta myöntää heti perään auliisti, että ajatus saattaa olla ristiriitainen. Silti hän pitää kiinni kannastaan modernin synnynnäisestä ”notkeudesta”, minkä voisi myös tulkita perinteisimmin sanalla ”valheellinen tai petollinen” alati muuttuvassa olemuksessaan ja merkityksessään (kristillisen metaforan mukaan se olisi Paholaisen yksi monista tavoista kiusata viettelyksillä kahden maailman välillä tasapainoilevaa viatonta ja epävarmaa ihmistä):

”Moiset vastalauseet ovat paikallaan varsinkin jos muistamme, että Kommunistisen manifestin kirjoittajien keksiessä kuuluisan iskulauseen ”kaikki pysyväinen haihtuu utuna ilmaan” (melting the solids) puolitoista vuosisataa sitten he viittasivat tekoihin, joilla itseluottamusta ja elämäniloa uhkuva moderni henki suuntasi yhteiskuntaan, joka oli sen kunnianhimoiseen makuun aivan liian joustamaton ja vastahakoinen muuttumaan ja muokkaantumaan - olihan tuo yhteiskunta kaavoihinsa kangistunut. Moderni henki oli moderni vain, koska se oli päättänyt, että todellisuus täytyy vapauttaa oman

historiansa pakkopaidasta - ja se taas onnistuisi vain sulattamalla kiinteät aineet (sulattamalla toisin sanoen, määritelmän mukaan, mikä kestää aikaa eikä piittaa sen kulumisesta tai on immuuni sen kululle). Tuo tavoite edellytti puolestaan ”pyhän maallistamista”: menneisyyden ja ennen kaikkea tradition, siis nykyisyydessä olevien menneisyyden kerrostumien ja jäänteiden, kieltämistä ja riisumista sädekehästään. Siksi moderni henki vaati sen uskomuksista ja uskollisuuksista taotun suojavarustuksen murtamista, joka salli kiinteiden aineiden vastustaa norjistumista.”

Bauman väittää Claus Offren ”The Utopia of the Zero Option” -kirjoituksessa, joka ilmestyi vuonna Praxis Internationalissa vuonna 1987, sisältämän teesin mukaan yhteiskuntien muuttuneen jo tuolloin niin joustamattomiksi, että pelkkä yrityskin pohtia normatiivisesti tai uudistaa niiden järjestystä oli vaikeaa. Toisin sanoen niiden sisäisten prosessien koordinoimista, mikä oli jo käynyt melkein mahdottomaksi, koska ne olivat käytännön kannalta hyödyttömiä ja siten pohjimiltaan riittämättömiä kielensä, kulttuurinsa ja historiansa tuotteina:

”Meidät vietellään mukaan leikkiin, joka tuskin on oman etumme mukainen, mutta joka muodostaa identiteettiä aivan uudella tavalla.”

Airaksinen ihmettelee mikä on tämä tapa ja mitä siitä seuraa, ja väittää ihmisen kokeman nyky-ympäristön paineen olevan kova ja määräilevä. Valtarakenteet piiloutuvat mielikuvien taakse, eikä todellisuus siksi voi enää olla läpinäkyvä hänen mielestään. Ensimmäiseksi teemakseen hän nostaa kiellon ja sen vaikutuksen ihmisen elämän järjestämiseen:

”Ihminen ei voi elää miten vain. Kaikella on rajansa. Jotta rajat olisivat olemassa, ne on ensin vedettävä. Tämä vaatii välineitä. Tärkein näistä on kieltosana, ”ei”, joka erottaa sen, mikä maailmassa on, siitä, mitä maailmassa ei ole, ei saa olla eikä tule olemaan.”

Keskeytyminen, sekasorto, yllätyksellisyys ovat tuttuja asioita elämässämme. Niistä on jopa tullut todellisia tarpeita monille ihmisille, joiden ajatuksia ei enää ruoki mikään muu kuin nopeat muutokset ja toistuvat ärsykkeet. Emme enää kykene sietämään mitään kestäväää. Emme enää tiedä, miten tylsistyminen kantaa hedelmää. Koko kysymys voidaan kiteyttää näin: kykeneekö ihmismieli hallitsemaan ihmismielen aikaansaannokset? Airaksinen muistuttaa vielä siitä ristiriidasta, joka syntyy ihmisen ja maailman yhteenkuuluvuuden suuntaa pohdittaessa, että sitä voidaan yrittää selittää:

”On syytä pessimismiin ja epäilyyn. Emme jaksakaan uskoa onnen mahdollisuuteen tässä maailmassa – ehkä tuonpuoleisissa asiat olisivat paremmin – mutta emme myöskään jaksakaan uskoa tietävämme asiasta kovin paljon. Olemme sokeita ja kuuroja, emmekä tunne omaa ympäristöämme. Ihmiselle syntyy silloin loputon kaipuu johonkin muualle, transsendenssiin, joka taas ilmenee monella tavalla.”

Epikuros olisi neuvonut kääntämään huomion ikävistä asioista miellyttäviin, mutta ei Airaksinen eikä von Wright huomioon, joka ei väitä että selvänäköisyys lopulta parantaisi maailman. Hänestä se loisi ainakin jonkinlaisen humanistien ihanteen ”regnum homniksen” palauttamisen edellytyksen ja kaventaisi väkivallan, valheen ja itsekkyyden aluetta:

”Tämä riittänee myös syyksi, miksi emme saa pitää tais-televien humanistien joukkona Don Quijoteja, vaan valon ritari-vartiona maan päällä.”

Wright on oikeassa, mutta oliko hän tarkka ennustuksessaan Don Quijoteista? Noista ajoista on kulunut pian neljäkymmentä vuotta. Onko vallanpitäjien ja valtaan pyrkijöiden nykyisin paljon vaikeampaa käyttää tavallisia ihmisiä tavoitteidensa välikappaleina kuin tuolloin ja mikä on valtamedioiden rooli tämän prosessin avustajana tai koko prosessia vastustavana voimana ollut? On myös hyvä kysyä muistin virkistämiseksi, millainen on sivistynyt ihminen nykyaikana? Se

ei voi tarkoittaa, ei missään nimessä tarkoitakaan, vain yliopisto-
tohemmoja vaan myös sydämensivistyneitä kaljaa kittaavia ja
urheilua seuraavia tavallisia mattimeikäläisiä.

Soinin ja Breivikin tempu onnistuu retoriikasta klassisena
puhe- ja vaikuttamisopin pohjalta. Jo Ciceron aikana retoriikalla
oli merkitystä kirjallisen kulttuurin viitoittamalla tietä
esimerkiksi historiankirjoitukselle. Kyse on kollektiivisesta
huijauksesta ja harhautuksesta, josta Michel de Montaigne
kirjoittaa ”Esseidensä III” (Wsoy 2005)- luvussa ”Harhautuksesta”.

”Quintilianus sanoo tavanneensa näyttelijöitä, jotka olivat
niin paneutuneita surijan rooliin, että itkivät vielä kotiin pal-
lattuakaan. Ja itsestään hän kertoo, että kun hänen piti he-
rättää surua jossakussa toisessa, hän oli omaksunut tunnetilan
niin väkevästi, ettei ainoastaan puhjennut yllättäen kyyneliin,
vaan kalpeni ja kulki kumarassa kuin surun murtama mies.”

Kaikkea tätä vastaan asettuu englantilaisten keksimä
”common sense”, josta Egon Friedell kirjoittaa Max Reinhardt-
tille omistetussa ”Uuden ajan kulttuurihistorian II”-osassa
(WSOY 1989).

”Valistus, josta myöhemmin kehittyi vallankumouksel-
linen dogmatiikka, on englantilainen keksintö: se palautuu
Lockeen, jopa tarkkaan ottaen aina Baconiin asti, sillä on jo
vuosisadan ensi puoliskolla Englannissa joukko merkittäviä
edustajia ja se saavuttaa huippukohtansa niin sanotussa skot-
lantilaisessa koulukunnassa, jonka päämies Thomas Reid 1764
ilmestyneessä teoksessaan ”Inquiry into the human mind on
the principles of common sense” perusti ”terveen ihmisjär-
jen” filosofian; se opettaa, että sielussa on eräitä arvostelmia,
luonnollisia ajatusvaistoja, ”self - evident truths”: nämä ovat
tajuntamme perustosiasioita, tietomme varmoja sisällyksiä; se,
mikä tähänastisissa järjestelmissä näyttää tavallisesta järjestä
ilman muuta selvältä ja johdonmukaiselta, on oikeaa, mikä on
sen kanssa ristiriidassa tai siitä näyttää hämärältä, on erheel-

listä. Tähän virtaukseen liittyi saksalainen niin sanottu ”populäärifilosofia”: sen ihanteena oli filosofi maailmaa varten.”

Michel Foucaultin mukaan nykyajattelun kokemus vastasi erällä tavoin Nietzscheen filosofian epävakaa viimeisen ihmisen käsitteellistä hahmoa. Tämä hahmo oli paradoksaalisesti yhtä aikaa Jumalaa aikaisempi ja myöhempi, koska yhtäältä se oli tappanut Jumalan ja toisaalta saattoi kuitenkin puhua, ajatella ja olla olemassa vain Jumalan kuoleman luomassa tilassa.

Hesarissa oli torstaina 21. maaliskuuta 2019 Anna Tommolan juttu otsikolla ”Vankka mielipide voi sokeuttaa uudelle tiedolle” pähkinänkuoressa siitä, miten kaikki tämä on mahdollista. Tommolan mukaan syvät uskomukset usein vain vahvistuvat, koska otamme tehokkaammin vastaan niitä tukevaa tietoa.

Ei siis mikään ihme, ettei kukaan heistä huomaa tai ole huomaavinaan, että kyseessä on vähintäänkin kyseenalaiset lähteet ja yksipuolinen tieto, mikä vahvistaa, ei aseta kyseenalaiseksi kyselijän omia ennakko-olettamuksia. Tommolla kirjoittaa miten mielipiteet vain vahvistuvat, koska meillä on taipumus omaksua uutta tietoa valikoiden sen mukaan, mitä jo valmiiksi ajattelemme. Tällaista vinoumaa kutsutaan vahvistusharhaksi. Itseään avarakatseisenakin pitävä voi olla Tommolan mukaan sille omalla kohdallaan sokea:

”Ihminen vastaanottaa omaan maailmankuvaan sopivaa informaatiota tiedostamattaan tehokkaammin. Social Psychological and Personality Science -lehdessä viime vuonna julkaistun israelilaistutkimuksen mukaan aivot käsittelevät hyvin nopeasti ja automaattisesti väittämiä, joiden sisällöstä ihminen on samaa mieltä. Omien näkemysten vastaisia väittämiä taas voi olla vaikea arvioida puolueettomasti, kertoo tuore yhdysvaltalaisstudium. Ihmisten arvioihin heille esitettyihin ajatusten loogisuudesta vaikutti se, sopivatko niihin sisältyvät johtopäätökset heidän poliittisiin kantoihinsa. Ontuvat argu-

mentit tunnistaa herkemmin eri ajatusmaailmaa puoltavista perusteluista.”

Tommolan kirjoituksesta selviää myös, miksi Breivikin ja Soinin tapaiset selvästikin epätotuuksia viljelevät vauhottajat saavat riehua vapaasti ja keräävät vihapuheillaan itselleen samanmielisten ihmisten vakkaa kannatuspohjaa, sillä viha on kautta maailman sivu ollut yksi paras yllykkeistä koston ohella toimia muutoksen puolesta, sillä Tommolan mukaan ihmiset jättävät rutiinilla huomiotta sinänsä päteviä väitteitä, jotka aiheuttavat heissä epämiellyttävää ristiriitaa:

”Mitä tärkeämpi jokin ajatus on poliittisesti, sosiaalisesti ja tunnetasolla, sitä tiukemmin siitä pitää kiinni myös vastakkaisen näytön edessä. Kyse ei ole vain faktoista vaan tunteista: syvien uskomusten kyseenalaistaminen voi uhata koko identiteettiä. Etelä-Kalifornian yliopiston tutkijat havaitsivat, että jyrkemmin poliittisissa kannanotoissaan pysyvillä aivojen tunne- ja pelkkokeskus aktivoitui eniten, kun heidän näkemyksensä haastettiin.”

Soini ja Breivik molemmat tekevät suuren virheen takerumalla menneen ajan glorifointiin laput silmillä, sillä taakseen katsojan taakka ja moraalinen velvollisuus olisi nostaa silmänsä kohti totuutta, jotta hän voisi osallistua nykyisyyden ja ihmisten vapauttamiseen historian taakasta, eikä niin kuin Soini ja Breivik tekevät, hakevat historian vääristelyistä oikeutuksensa omille valheilleen.

Siinä missä Foucaultin Don Quijoten seikkailut olivat maailman arvoitusten uteliaita ratkaisuyrityksiä pikkulapsen ensimmäisen kerran kokemuksen ja kyselin silmin, meidän Soini yrittää esittää ovelaa ja hauskaa kustessaan linssiin koko maailmaa valheellisella olemuksellaan ja vääristellyillä sanoillaan, joiden takana lymyävä valhe on epäinhimillisyydessään nykyihmiselle väkivaltaisen vieras ja kuvottava, esittäessään puolustukseksi punavihreät–argumenttinsa. Keskustelu punavihreistä jatkui Verkkouutisten toimituspäällikkö Ilkka

Ahtokiven maanantaina 19.2.2018 kirjoittamalla jutulla:

”Perussuomalaisen eduskuntaryhmän 1. varapuheenjohtaja Ville Tavio on tehnyt eduskunnassa kirjallisen kysymyksen median puolueettomuudesta. Ville Tavio moittii trendiä, jossa ”uutiset perustuvat kylmien faktojen sijaan toimittajien omaan tarinankerrontaan ja sävyttämiseen”. Tavio viittaa kysymyksessä Tampereen yliopiston tutkijoiden ja opiskelijoiden yhteistyönä vuonna 2016 valmistuneeseen tutkimusartikkeliin, jonka mukaan vihreiden, vasemmistoliiton ja SDP:n yhteenlaskettu kannatus oli journalistiopiskelijoiden keskuudessa 86,4 prosenttia. Helsingin yliopiston viestinnän tutkija Anu Kantola on puolestaan havainnut, että Suomen nuorin toimittajasukupolvi painottaa vanhempiin toimittajiin verrattuna erityisen paljon omien mielipiteidensä ilmaisemista. Tavion mukaan poliittisen kannan korostuminen yhdistettynä vihervasemmiston suureen edustukseen tulevien toimittajien keskuudessa on uutisten objektiivisuudelle vahingollinen yhdistelmä.–Olisi ihanteellista, jos toimittajiksi hakeutuisi poliittisesti neutraaleja henkilöitä, jotka eivät anna ideologian vaikuttaa työhönsä. Koska tähän ei kuitenkaan ole helppo vaikuttaa, olisi tärkeää, että journalistikoulutuksen kautta opittaisiin objektiivisemmiksi. Jos tätäkään ei saada aikaiseksi, niin median valvontajärjestelmän tulisi puuttua nykyistä herkemmin selvää mielipidevaikuttamista sisältäviin uutisiin, Ville Tavio esittää.”

Kantolan mukaan romanttiset mielikuvat rakentuvat nostalgialle ja katsovat taaksepäin. Soininhan pitäisi olla tyytyväinen. Breivik ainakin on. Kuka se nyt sanoikaan että ellei nuorena ole ollut radikaali, ei ole sydäntä, ja jos vanhempana ei ole konservatiivi, ei ole järkeä? Koska se on unohtunut, soinilainen tekopyhyys on synnyttänyt oman vastavoimansa punavihreistä. Foucaultin Don Quijote hahmotteli renessanssin maailmaan soinilais-breivikiläisen negatiivin, jossa kirjoitus oli lakannut olemasta maailman proosaa, samankaltaisuudet

ja merkit olivat purkaneet aikaisemman liittonsa, samanlaisuuksista oli tullut pettäviä ja ne muuttuivat harhanäyiksi ja houreiksi:

”Asiat pitäytyvät itsepintaisesti ironisessa identiteetissään. Ne ovat enää vain sitä, mitä ne ovat. Sanat seikkailevat umpimähkään vailla sisältöä tai samankaltaisuutta, joka täyttäisi niiden tyhjyyden. Ne eivät enää ole merkkejä asioista vaan uinuvat kirjojen lehtien välissä pölyn peittäminä. Magia, joka teki maailman arvoituksen selvittämisen mahdolliseksi paljastamalla salaiset samankaltaisuudet merkkien alta, kykenee vain selittämään houreisesti, miksi analogiat aina pettävät. Oppineisuus, joka luki luontoa ja kirjoja ainutlaatuisena tekstinä, on alennettu harhakuvaksi; kirjojen kellastuneille sivuille painetuilla kielen merkeillä ei ole enempää arvoa kuin niiden edustamalla joutavalla sepitteellä. Kirjoitus ja asiat eivät ole samankaltaisia. Don Quijote seikkailee umpimähkään niiden välillä.”

On vaikea sanoa kuinka näytellyjä jaksoja Soinin ja Breivikin ”(epä)-moraaliset avautumiset” ovat, mutta yhtä tiukoja ja täynnä vaatimuksia ja periksi antamattomuutta tämä loppulausuma oli kuin filosofi Ari Hirvosen ”Tiede&Edistys”-lehteen kirjoittama vaatimus pakolaisten auttamisesta ja huonojen lakien vastustamisesta Kantin hengessä. Silti ”meidän oma Don Quijotemme”, Timo Soini on pahempi kymmenen kertaa kuin muut breivikit, koska hän on ajattelematon sekä itsekäs että tyhmä kun asiat vain pitäytyvät ironisesti ironisessa identiteetissään.

Ne ovat enää Foucaultin Don Quijoten tapaan vain sitä, mitä ne ovat. Sanat vain seikkailevat tyhjinä pakokauhun vallassa Soinin ennen niin vuolaasti puron lailla solisseessa suussaan. Hän on hän häthätää, hän luulee, eikä se ole paljon sen jälkeen, mitä pahaa hän on tietoisesti saanut tiedostomat-
tomassa aikaan.

Mutta eikö hän, kuten Breivik myös todennäköisesti,

pelkää kaikkien huijareiden tapaan kostoja? Nukkuuko hän kellarissa varmuuden vuoksi ase tyynynsä alla? Syökö hän unilääkkeitä? Senkö takia hänellä on lääkärivaimo ettei tiedä koskaan milloin hänen julma vanharaamatullinen jumalansa lyö häneltä aivot pellolle ja jalat alta? Vai onko hänellä käännteinen sopimus pirun kanssa?

Siksikö hän esittää uskovaista, että luulee jumalan olevan vakuutuslaitos, josta ostetaan mielenrauhaa yhdeltä luukululta sen jälkeen kun on innostettu hulluja edesvastuuttomilla puheillaan murhaamaan viattomia? Hän on ehkä vain ylipainoinen sairaalla tavalla ja sekaisin, yksin ja onneton, kun hän tajuaa, että hänestä on tullut Foucaultin hullu Don Quijote” ja hän on tarinansa lopussa muuttuen itse tarinakseen, sinkoillen kirjaimia päistikkaa avaruuteen ilman merkitystä kuin heikkomielinen Breivikin tapaan verenpunaista paskaa yhteiselle pellollemme levittäen.

Hänen perverssi ja mielipuolinen kielensä rikkoo loputkin sukulaisuutensa asioiden kanssa kun hän astuu oman hulluutensa sisällä kohti järjettömyyden aikaa, johon haluaisi meidätkin suistaa, olemmehan itse vastuussa siitä että äänestimme tämän roistokoplan sammakkojohtajan yhden vaalikauden kuninkaaksi jakarandajakkaroilta leikkimään vallan ja valtamedioiden kanssa kuurupiiloa iloksemme ilahduttamaan poliittisen historian kauhugalleriaa sinne jonnekin Vihtori Kosolan, Pekka Siitoimen, Taisto Sinisalon ja Sulo Aittoniemen seuraan persulookkina omat oksennuspussit ja Breivikiä vastaan myrkkypistooli mukaan, kehottaa heistä säikähtänyt Foucaultin Don Quijote:

”Hän on saman ja toisen hillitön peluri. Hän pitää asioita jonakin, mitä ne eivät ole, ja sekoittaa ihmiset toisiinsa. Hän ei huomaa ystäviään ja tunnistaa muukalaiset. Hän kuvittelee paljastavansa, kun hän itse asiassa naamioi. Hän kääntää kaikki arvot ja mittasuhteet pääläelleen, koska hän kuvittelee jatkuvasti selvittävänsä merkkejä. Hänelle kaikki on kiiltävää

kultaa.”

He ovat kaikkea muuta kuin mitä väittävät olevansa. Breivik on naismainen, itseään meikkaava piilokalju ja metroseksuaalia muille tyrkyttävä homo. Soini näyttää lähikuvissa kurnuttavalta rupisammakolta, joka on kasvanut ilmaisruokaimussa isoksi herkkupalaksi jonkun saalistajan hotkaista kun sen aika tulee nyt ilman oikeaa puoluetta ja kansan tukea. Se häntä kismittää. Kukaan ei enää hurraa ja huuda ”Hyvä Timo” tai taputtele olkapäälle.

Hän hikoilee jatkuvasti, koska syö väärin koko ajan jotain lihaa jossain kastikkeessa, ja päälle jotain missä on paljon pro-sentteja, juo vettäkin liikaa niin että häntä kusettaa koko ajan, nukkuu liian vähän niin että hänen silmänsä ovat unenpuutteen takia kääntyneet monta kertaa hänen päässään ympäri, istuu aivan tolkuttomasti niin että hänen leveässä perseessään alkaa olla jo makuuhaavoja ja peräpukamia. Hän valehtelee enemmän kuin laki sallii katolilaisille, ja hän tietää että kohta tulee maksun aika eikä se ole mikään pikkusumma.

Ja kun hän vihdoin uskaltautuu katsomaan yksin pimeässä peiliin, hän näkee siellä itsensä sellaisena kun hän todellisuudessa on; isot sonninsieraimet täynnä tulta ja sarvet punaisessa irvistelevässä päässä tyhjää täynnä vain hän, ja hänen oma oikea jumalansa pirullisesti toisilleen hymyillen ennen kuin iskevät vihaisina veitsensä toisiinsa, ja alkavat syödä hyvällä ruokahallulla toinen toistaan niin kuin tämän pelin sääntöihin kuuluu, jotta huomenna olisi uusille sukupolville tarjota samanlaisia epätäydellisiä epätodellisuuksia kunhan on ensin odotettu, että he ovat päässeet loppuun, röyhtäisseet uuden pelin alkamisen merkiksi.

Yksi hänen mestarivalheensa on sama kuin Breivik potenssiin tuhat samanlaista. Ja niitä on vielä monta lisää odottamassa kotona kuset housuissa sitä hetkeä kun he sasivat kostaa kaikelle inhoamalleen hyvälle yhtä perinpohjaisesti murhaamalla valheen nimissä kuin mitä yhden ison valheen uhri itse: Breivik.

Suomalaismediat

Norjasta

Mediat ovat niin hyvässä kuin pahassakin kaiken alku ja juuri mitä käsittämiseen ja käsitteiden levittämiseen tai kieltämiseen ja niiden ymmärtämisen tai ymmärtämättömyyteen tulee. Esimerkiksi Yhdysvaltalainen Morning Post -lehti tammikuussa 1847 kirjoitti, että emme edes kuvittele, että ihmisluontoa hallitseva itsekkyyks olisi koskaan voitettavissa, mutta me voimme suunnitella yhteiskunnan lait ja instituutiot sellaisiksi, että ne tukevat sitä niin vähän kuin mahdollista. Economist -lehti vastasi, että Post ilmeisesti kuvittelee että koska lait ja instituutiot on tarkoitettu edistämään julkista etua niiden tekevän yhteiskunnan; mutta toisenlainen filosofia esittää yhteiskunnan ihmisyksilöiden vaistojen luonnolliseksi tuotteeksi.

Julkisuus minkään asian tai ihmisen suhteen ei ole viallontaa

viestittelyä hyvistä aikeista vaan raakaa manipulointia joko jonkun puolesta tai jotain vastaan. Norjan ja Suomen välisistä asioista suuri yleisö on saanut vähäiset tietonsa medioiden välityksellä. Siksi tarkastelemmekin seuraavaksi Norjaa suomalaismedioissa Kari Karppisen ja Janne Martikaisen yhdessä toimittaman ”Julkisuuspelejä ja demokratiaa” (Vastapaino 2012) -kirjan tarjoamasta näkökulmasta, julkisuuden ja valtamedian muuttuvan yhteiskunnallisen roolin kurkistusikkunasta. Kirjassa käsitellään mm. yleisen mielipiteen, sosiaalisen mielikuvituksen ja sanavapauden suhdetta julkisuuteen ja demokratiaan” sekä Jurgen Habermasin Julkisuuden rakennemuutos -kirjassa esitettyä keskeistä väitettä mielipiteestä porvarillisen poliittisen julkisuuden erityispiirteenä mitä olemme käsitelleet jo aikaisemmin luvussa ”Doktoral universalis”-henki.

Tuossa luvussahan esitimme mitä tarkoittaa tarkoin harkittu filosofista pohdiskelu asioiden totuudellisesta luonteesta vastaan juorut, mielipiteet yms. harhaanjohtava viestintä. Vakaa ja tutkittu mielipide ei ole ostettavissa tai muuttumaton, se joko on tai ei ole. Platonille ”oleminen” absoluuttisessa mielessä edusti lopullista totuutta. Vastakohta kreikkalaiselle totuudelle oli ”pseudos” eli erehdys. Platon käytti paljon totuus/erehdys-käsitteitä, mutta tietoteoriassaan hän asetti mieluummin vastakkain ”epistemen” eli filosofisen tiedon doksan eli luulon, mielipiteen tai käsityksen kanssa. Nämä termit olisi hyvä pitää mielessä kun käsitellään nykyistä valheisiin perustuvaa disinformaatiota ammatikseen sosiaalisen median kautta suoltavaa totuudenjälkeistä soinilais-breivikiläistä loanheittokoneistoa mutta myös kun kyseessä on vakavasti otettava asiajournalismi.

Kirjan kiinnostavin artikkeli on edesmenneestä ”Pressiklubi” -tv-ohjelmasta tutun tutkija Anu Kantolan artikkeli otsikolla ”Miten meistä tuli me? -julkinen elämä sosiaalisena mielikuvituksena.” Kantolan kirjan tärkein huomio on se, että julkisuus on aina kuviteltua, ja että julkisuuden määrittely

riippuu paljolti siitä, mihin kiinnitämme huomiomme ja mitkä miellämme julkisuuden instituutioiksi. Kantola pohtii otsikon mukaisesti sitä miten modernit yhteiskunnat, jotka ovat liian suuria toimiakseen kasvokkain, ovat luoneet yhdessä sosiaalisen mielikuvituksen (social imaginary). Kantolan mukaan tästä näkökulmasta katsottuna julkisuus ja julkinen elämä ovat täynnä mielikuvia, symboleita, tarinoita ja teorioita, jotka kertovat keitä me olemme, mistä olemme tulleet, minne olemme matkalla, mikä meitä uhkaa sekä mikä meille on ja ei ole mahdollista. Kantolaa kiinnostaa erityisesti viime vuosikymmeninä tapahtunut mielikuvituksen muutos:

”Hegel piti lehden lukemista maallisena vastineena rukoukselle. Benedict Andersson (2007) lainaa tätä havaintoa ja väittää, että se kuvaa lehdistön merkitystä kansallisen kulttuurin luomisessa. Andersson avasi keskustelun sosiaalisesta mielikuvituksesta parikymmentä vuotta sitten kirjallaan *Imagined Communities* (1983; suomennos *Kuvitellut yhteisöt*, 2007). Kirjassaan hän tutki 1800-luvun nationalismia ja erityisesti sitä, kuinka sanomalehdet tuottivat kansallisia mielikuvayhteisöjä, jotka tuottivat kokonaan uuden kuvitteellisen yhteisöllisyyden: käsityksen yhteisestä elämästä ja kohtalosta sekä kansalaisten samankaltaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta, jotka rakentuivat yhteisen menneisyyden, kielen ja kulttuurin varaan.” Anu Kantolan artikkelista voi löytää johtolankoja siihen miten suomalaismediat näkevät ja käsittelevät Norjaa, kun hän väittää nykyhetkessä olevan kiinnostavinta se miten ”andersonilainen” kansallinen yhteisö näyttää muuttuvan. Kantolan mukaan toisen maailmansodan jälkeistä aikaa hallitsi valtiokeskeinen sosiaalinen mielikuvitus ja nykyisin joustavuus näkyy erityisesti kilpailuvaltion tarinoissa, sillä nykyisen globaalitalouden aikaan syntyy mallivaltiota, jotka näyttävät sen, miten yksittäinen kansakunta taistelee. Mutta miten andersonilainen kansallisen yhteisön muutos näkyy nyky-Norjassa Suomen Kuvalehden numerossa 13-14/2018

olleessa jutussa, joka käsitteli Norjaa?

Juttu on hyvin epäibseniläinen antaessaan periksi totuusvelvottelle todistaa jotain yleistä olevan olemassa jonkun mukaan alkaessaan mahtipontisesti sillä, kun metroa ”mataa” vuorenrintettä kohti korkeuksia ja kaiuttimista alkaa soida Norjan kansallislaulu. Hiljaa ja arvokkaasti ”Sulle sykkää sydämemme, vuorten, vetten maa, kummut, kodit rakkaittemme jossa kohoa”. Toimittaja kuvaa juttunsa aluksi sitä nykykeskiluokan riemua kun he pakkautuvat naamat punaisina muodikkaine anorakkeineen eväät mukana perhekunnittain hiihtokisojen aikaan vikonloppuisin Holmenkollenille, medioiden 1800-luvun lopulta Norjan kansallispyhätöksi julistettuun kansallismaisemaan. Andersonilainen kansallisen yhteisön muutos näkyy siinä, että toimittajan mielestä matkustajat näyttävät siltä kuin olisivat menossa kauppakorkeakoulun laskiaisriehaan eivätkä hiihdon maailmancupin osakilpailuun. Hän kiinnittää huomionsa matkustajien nuoreen ikään. Ehkä se on poikkeuksellista hänen silmissään kun hän toteaa ”niin paljon nuoria”.

Nyky-Norja on hänestä sellainen maa, jossa luetaan, että autot pysähtelevät kun törttöillään jalankulkijoina matkalla kohti urheilun kansallispyhättöä. Toimittaja vain unohtaa mainita jutussaan, että ainakin kuvasta päätellen kaksi nuorta sukset kainalossa juuri tulleina raitiotievaunusta ovat kävelyalueella, missä rajoitukset ovat alhaiset ja jalankulkijaa väistellään automaattisesti. Ja jos kuvanottohetkellä on ollut sunnuntai, on enemmän kuin luonnollista että Oslon keskustan kadut ovat täynnä aina silloin kun Norja on menestynyt erinomaisesti näitä muodikkaita suksijeppejä matkalla kohti Holmenkollenia, mahdollisesti myös heidän seassaan puikkelehtivien autojen matkustajat, mutta sitä juttu ei kerro tai sillä spekuloi.

Minua haukotuttaa sillä tiedän jo mitä klisettä hän seuraavaksi Norjan sankaritarinassa aikoo vaativille lukijoilleen

tarjota. Juttu etenee samaan tahtiin ylös kuin mitä metro Holmenkollenille keskustasta. Ja tuleehan se lopulta sieltä. Jonkun matkalla kohti korkeuksia ylös huipulle asti olevan hyvinvointinuoren suusta hän kuulee, ettei nuorta edes nolo-ta sanoa, ”Norja on maailman paras maa.” Eikä tätä hänen mielestään edes kannattaisi kysyä keneltäkään norjalaiselta, sillä vastaus on kuulemma lähes poikkeuksetta yhtä ylistävä. Välissä hän haastattelee ilmeisesti puhelimitse Pohjois-Euroopan kuuluisimmat 16-vuotiaat, laulavat Marcus ja Martinus Gunnarsenit, jotka joutuvat nykyisin vastailemaan levyjensä myynninedistämiseksi kiljuvalle teinityttölaumalle yhteen tärkeään kysymykseen: onko heillä jo tyttöystävät että olisiko paikka vielä auki? Pojat vastailevat juuri niin kuin levyfirman pr-tempuista huolehtivat ovat heitä ohjeistaneet, ja erityisesti Norjaa koskeviin kysymyksiin kuin Euroviisujen maita esittelevät matkailumainokset. Tästä toimittaja tekee yleistyksen, että (kaikki?) norjalaiset suhtautuvat tällä tavalla vakavissaan (muka) maahansa.

Ei edes enää naurata. Juttu on jutun irvikuva ja lähes aivoton jo alusta lähtien. Ei voi kun ihmetellä jutun lapsekasta ja toteavaa luonnetta. Ihan kuin kaikki olisi ollut sitä mitä toimittaja oli odottanutkin. Ihan yhtä hyvin tällaisen jutun olisi voinut tehdä Suomesta käsin soittelemalla ja sähköposteja lähettämällä. Ehkä hän on tehnytkin niin? Tai käynyt viikonloppureissulla paikan päällä tavaten sattumanvaraisesti muutaman Holmenkollenin-reissulaisen ja ottanut tai otattanut kuvia, jotka ovat aina SK:ssä viimeisen päälle harkittuja huippukuvajournalismin hengessä. Nehän ovat tämänkin jutun pääasia, sillä ne kertovat paljon enemmän ja rohkeammin tarinaa siitä, mitä Norja ei varmasti ole. Ne vain vihjaavat hienon kiiltopaperin sisältä, että rohkaistu kuvittelemaan - ei sitä mitä näet - vaan sitä mitä et näe, sillä se on se oleellinen asia, ne unohdetut jutut, kuvakulmat, ihmiset ja tarinat, joista minkään maan laatumediat eivät halua kertoa laatujutuissaan

laatuyleisölleen yhtään mitään, sillä heitä eivät moiset varjoisten kujan tarinat kiinnosta. Ei toimittajiakaan todellisuudessa, kuten tätä juttua lukiessamme ymmärsimme yskän olevan.

Ehkä loput haastatteluista ja jutusta on tehty Otavamedian tiloissa joogatunnin jälkeen vähän ennen seuraavan jutun toimituspalaveria. Ja kun Toimittaja on esittänyt draaman lakien mukaan huipun, hän esittelee seuraavaksi pohjan päättelen, ennen kuin käännän seuraavan sivun. Norjalaisuuden pohjakosketus on tietenkin se synnillinen ja epäterve elämä, mitä hyvinvoivan Oslon huippumodernin keskustan kortteleissa harrastavat syrjäytyneet epäkansalaiset, etupäässä kansakunnan pahoinvoinnin suurimmat syylliset, entiset ja nykyiset rikolliset ja narkkarit, mikä on Norjassa synonyymi, sekä tietenkin vakioalaluokkaan kuuluvat muut hyvinvointivaltion kovaääniset häiriköt; huorat ja muut irtolaisiksi luettavat yhteiskunnalliset hylkiöt, jotka asettuvat kahden nykynorjalaisen maailman väliin, kuin ilmaan vailla arvoa ja paikkaa olla tai liikkua mihinkään suuntaan; keskustan hyvinvoivien ja Vigeland-parkia vastapäätä Frogenerin hienoistokaupungissa asuvien höyreäänestäjien ja Grönlandissa vaihtoehtoväen punavihreässä parastiisissa asuvien radikaalien, taiteilijoiden sekä erilaisten vähemmistöjen kansoittaman moniarvoisen, mutta nukkuvien äänestäjien tai Norjan persuja-edistyspuoluetta äänestävien ei-kenenkään maahan. Kun jutun lukee alkaa epäillä, että toimittaja on tehnyt jutun pilanpäiten. Ainakin se on varmaa, että juttu on kirjoitettu hyvinvointitikakaroille lapsellisesti isoilla kirjaimilla huutomerkkiä runsaasti viljellen.

Kristillisen äärioikeiston yritys kaventaa muiden ihmisten vapautta ja liikkumavaraa suhteessa ankaraan ja tuomitsevaan jumalaansa ei ole Norjassa näyttänyt yhtään sen vähempiä laantumisen merkkejä kuin tällaisen uskomusidiotismin kotimaassa Jenkeissäkään. Jotain tällaista voi rivien välistä lukea HS:n Skandinavian kirjeenvaihtaja Petja Pellin Hesarissa viime vuonna otsikolla ”Norjan parlamentti kiristi aborttilaki”

olleesta jutusta. Pelli kirjoittaa miten kiristys hyväksyttiin Norjan parlamentissa Stortingetissä eräänä yönä tunteja kestäneen ja kiihkeäksi yltyneen väittelyn jälkeen äänin 105-64. Kiristys koski raskauksia, joissa sikiöitä on enemmän kuin yksi. Lain mentyä läpi tällaisten raskauksien osittainen keskeyttäminen vaatii erityisen lautakunnan hyväksymisen:

”Nämä keskeytykset tapahtuvat noin 12. viikolla tehtävän ultraäänien jälkeen. Kyse voi olla tapauksesta, jossa toinen kaksosista halutaan ottaa pois kehityshäiriön vuoksi.”

Norjassa kristillinen äärioikeisto on aina ollut vahva. Norja oli ja on osittain edelleenkin pohjoisessa ja syrjäseuduilla henkisesti takaperoinen maa, johon modernit aatteet ja humanismi tulivat suhteelliseen myöhään vanhojen uskomusten ja perinteen nimissä esitetyn agraariajan vanharaamatullisuuden ohjatessa ihmisten moraalista käyttäytymistä vielä pitkälle 1900-luvun alkuun saakka. Norjassa näiden liikkeiden elinkaari on edelleen valitettavan pitkä ja ne elävät perinteinä ja tapoina yhä sitkeästi kansan mielissä, vaikka niillä on huono maine ja ne sortuvat mauttomuuksiin, paljastuen aina lopulta muutaman hullun sekopäisen saarnaajan hurmahenkiseksi ristiretkeksi vapaata ajattelua, ihmistä ja toimintaa vastaan. Pelli kirjoittaa lakimuutoksen taustalla olleen kristillisdemokraatit, jotka hyppäsivät kesken kauden mukaan Norjan oikeistohallitukseen, joka sai näin kaipaamansa enemmistön. Kristillisdemokraatit vaativat vastalahjaksi kiristystä aborttilainsäädäntöön. Norjan pääministerinä vuosina 1997-2000 sekä uudelleen 2001-2005 toiminut kristillisten Kjell Mange Bondevik, joka oli siiviliammatiltaan luterilainen pappi, olisi halunnut muuttaa koko Norjan perhe- ja seksuaalipoliittista kurssia aikaisemmin vieläkin enemmän perinteiseen kristilliseen suuntaan siinä kuitenkin onnistumatta. Norjan kristillisdemokraattien edustaja Geir Jörgen Bekkevold perusteli NRK:n mukaan kiristykseen tarpeellisuutta kolmella syyllä: kaksoisabortit tehdään käytännössä aina 12. viikon rajan jäl-

keen, jolloin muissa raskauksissa jo nyt vaaditaan kansallisen neuvoston lupa. Operaation riskit koskevat äidin lisäksi jäljelle jäävää sikiötä. Operaatio ei ole yksinkertainen ja sen tekemiseen vaaditaan erityisosaajia. Siitä huolimatta kristillisen äärioikeiston puuhastelu seksin ja abortin parissa sai Norjan työväenpuolueen johtaja Jonas Gahr Stören äänestyksen jälkeen vertaamaan Norjaa Yhdysvaltoihin ja Alabamaan:

”Jos nostamme katseemme, näemme, että monissa maissa oikeisto ja uskonnolliset voimat tekevät kaikkensa sortakseen naisten oikeuksia ja itsemääräämisoikeutta”, kirjoitti Pelli Gahr Stören sanoneen parlamentissa Norjan yleisradioyhtiön NRK:n mukaan. Pelli jatkaa juttuaan, miten Alabamassa säädettiin toukokuussa Yhdysvaltojen tiukimmat aborttilait. Raskautta ei saa enää keskeyttää edes raiskauksen tai inestinin vuoksi. Moni Norjan parlamentaarikoista kohahti ja piti vertausta kohtuuttomana. Nyt Gahr Stören ja muiden lakimuu-toksen vastustajien pelko on se, että tämä raju kiristys on vasta alku pidemmällä tiellä.

Suomen rauhanpuolustajien pääsihteeri ja yksi punavihreän Voima-lehden taustahamoista, Teemu Matinpuro kuvaa jutussaan otsikolla ”Luokkataistelu kukoistaa Norjassa” Grönlandin kaupunginosaa ja jatkuvia superlatiiveja viljelevän omahyväisen Norjan matkailumainoksen takapihoja sen aidolla paikalla Grönlandiassa toimistoaan pitävää Klassekampen-lehteä esittelevässä jutussaan. Juttu on kuulemma jokin osa Kordelinin säätiön tukemaa ja Voima-lehden tuottamaa Journalismin haasteet 2019-hanketta. Jutun ingressiotsikon mukaan Klassekampen-lehti nojaa printattuun laatujournalisimiin ja uskolliseen lukijakuntaansa. Marxilais-leninistisen maolaisliikkeen perustama nykyisin Pohjoismaiden laajalevikkisin vasemmistolainen päivälehti alkoi julkaista artikkelitaan verkossa vasta viime vuonna. Klassekampen-lehti on kaikkea sitä mitä muut pohjoismaiset vasemmistolehdet, erityiset ne muutamat suomalaiset eivät ole vaikka haluaisivat

olla. Se on laatulehti jo pelkästään avustajiensa ansiosta. Yksi avustajista on nimittäin kiiteltä ja kohuttu norjalaiskirjailija Kar Owe Knausgaard. Kansan uutiset ja Tiedonantaja jäävät kauas vasemmalle rannalle ruikuttamaan sisältönsä puolesta punavihreästä Voimasta nyt puhumattakaan, sillä heiltä puuttuu sellainen rohkeus ja suoruus, mikä on tehnyt Klassekampen-lehdestä laajemminkin kulttuuriväen ja älymystön oman lehden reilusti yli puoluerajojen, sillä sen itsensä ilmoittama levikki (?) yli 27.000 ja lauantainumeron painosmäärä yli 40.000 ei onnistuisi ilman tätä vasemmistolaiselle erikoista tapaa unohtaa turhat kohteliaisuussäännöt silloin, kun kyseessä ovat asiat, joista pitää puhua niiden oikeilla nimillä eikä vain hyssytellä ja antaa kaiken sen typeryyden ja pahan tapahtua, mikä maailmalle on ominaista. Lisäksi Suomessa ei ole enää vasemmistoälymystöä. Vasemmistolaisuus on hyvä renki mutta huono isäntä, kuten tiedämme.

Matinpuro haluaa tarkoituksenmukaisesti nähdä Klassekampen-lehden merkityksen suurempana kuin se onkaan siitä huolimatta, että siitä on kasvanut laajalevikkinen yleisvasemmistolainen laatulehti, jonka levikki meni muutama vuosi sitten Norjan suurimman sosiaalidemokraattisen lehden ohi. Matinpuron mielestä lehti on mediamarkkinoilla hyvin esillä. Varmasti jos verrataan muihin pohjoismaisiin vasemmistolehtiin, joista osaa voi pitää lähinnä vitsinä ja harmaapanttereiden keskinäisen kehu kerhona, toisia kehuja journalismia muutamien harvojen lukijoidensa kiusaksi harjoitettavia läpysköjä. Mutta se mistä Matinpuro ei hiisku sanaakaan, on ettei Klassekampen-lehdellä kuten ei myöskään äärivasemmistolla ole mitään erityistä poliittista merkitystä, tai sanavaltaa eikä tule olemaankaan koskaan, ainakaan Norjassa.

Matinpuro itse ei ole journalisti vaikka osaakin kirjoittaa ja tekee aina silloin tällöin myös itse Voima-lehteä. Matinpuron juttu on kuitenkin rehellisempi ja aidompi kuin Suomen Kuvalehden raflaavampi ja suurella rahalla tehty viihdyttä-

vää tunnejournalismia edustanut vastaava. Molempia vaivaa kuitenkin tietynlainen näköalattomuus ja ennakolta kynän vapaan kulun jumiuttanut tarkoituksenmukaisuus. Siksi on hyvä vanha viisaus, että kaikki hyvä journalismia on tutkivaa journalismia ja taas päinvastoin, kaikki huono on sitä kaikkea muuta, mikä kulkee journalismin nimellä, mutta on tosiasiallisesti joko kaverijournalismia, tekstimainontaa tai propagandaa, journalismin alennustiloja, joita journalismiksi naamioitunut bisnesmaailmaa päivittäin viihdekanaviltaan meille tarjoilee. Tämä on tärkeä muistutus siksi, että uusi journalismi on Suomessa harvinaista mutta maailmalla tunnettua sen kuuluisimman edustajan, ”gonzojournalismi”-sanan keksineen Hunter S. Thompsonin *The Rolling Stone*-aikakauslehteen kirjoittamista tajunnanvirta -artikkeleistaan, jotka herättivät maailman tylsistä dokumentaarista jutuista nauttimaan proosajournalismista, tästä hyvänä esimerkkinä on myös mm. Truman Capoten ”Kylmäverisesti”-romaani, josta löytyy myös hyvin varustetuissa kaupunkikirjastoissa hieno elokuvaversio. Albert Camus kirjoitti asiasta näin:

”Niin hän käsittää myös miten tärkeä on vastata tähän kysymykseen, koska se edellyttää ratkaisevaa tekoa. Sydämelle nämä asiat ovat itsestään selviä, mutta niitä on tutkittava syvällisemmin, jotta myös järkemme näkisi ne selvästi.”

Matinpuron mielestä Klassekampen-lehteen törmää jatkuvasti, koska läheisessä aamiaiskahvilassa Grönlandin, Oslon Kalliota vastaavassa monikulttuurisessa punavihreässä kuplasakin lehti löytyy. Kadulla häntä vastaan tulee vastaan kenties afrikkalaistaustainen nuori opiskelija kainalossaan lakikirjan näköinen paksu teos, jonka välistä pilkottaa Klassekampen, Matinpuro kirjoittaa haltioituneena. Klassekampenin perusti vuonna 1969 marxilais-leninistinen maolaisliike, josta muodostui muutamaa vuotta myöhemmin Norjan työväen kommunistinen puolue AKP. Puolue sulautui vuonna 2007 uuteen Rødt-puolueeseen, jonka kannatus oli viime parla-

menttivaaleissa 2,4 prosenttia, joka oikeutti yhteen paikkaan Norjan eduskunnassa Stortingetissä.

Rödt-puolueen menestys ei johdu pelkästään puolueen uutuudesta ja sanoman erilaisuudesta. Hyvin suuri osa siitä on komean, karismaattisen ja sympaattisen Björnar Moxnesin ansiota. Oslolainen Moxnes ei olisi muualla menestynytäkään. Omalla kotikentällään hän sai paljon julkisuutta Oslon paikallisasioissa jo 2007, jolloin hän aloitti nousunsa kohti ensin Oslon kaupunginvaltustoa ja sitten yhdistämällä vanhat ääri-vasemmistolaiset puolueet uudeksi Rödt-puolueeksi puolueen ainoaksi edustajaksi Oslon vaalipiiristä Norjan eduskuntaan Stortingetiin. Onko hänestä ja hänen ajatuksistaan tai puolueensa toiminnasta ja Klassekampene-lehdestä kirjoitettu suomalaismedioissa muuta kuin Matinpuron lyhyessä esitellyssä Voima-lehdessä? Ei ole ja syykin on selvä, sillä Moxness puhuu aitonorjalaiseen tapaan suorasukaisesti niistä ongelmista ja korjausta vaativista asioista, jotka piilottelevat hyvinvointi-Norjan kulisseissa häiriten sitä naivia kuvaa mitä Suomen Kuvalehti levittää suomalaislukijoille Pohjois-Euroopan kuuluisimpien 16-vuotiaiden, laulavien Marcus ja Martinus Gunnarsenien (mainostajien ja pr-väen) suulla.

Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa

”On lokakuu. Sandnessissa nuori Ben kyllästyy elämään surkeiden vanhempiensa kanssa ja päättää lähteä veljensä Rikkin kanssa etsimään parempaa elämää. Hieman pohjoisempänä

maailman rikkaimmassa kaupungissa pikkurikolliset Rudi, Jan Inge ja Cecilie, Hillevågin jengi, vähät välittävät yhteiskunnan säännöistä. Tuntemattomien tiet kohtaavat lokakuuisessa Stavangerissa. Jokainen kantaa mukaan intohimoa, salaisuuksia ja musiikkia. Tore Renberg (s. 1972) on palkittu norjalainen kirjailija. Hän on kirjoittanut kolmetoista romaania ja useita elokuva- ja näytelmäkäsikirjoituksia. Like on julkaissut häneltä aiemmin romaanin Huomenna nähdään (2016).”

- Otsikolla: ”Vetävä lukuromaanin populaarikulttuurin ystäville” kustantaja LIKEN sivuilta.

Kirjan perhe ei ole vain veriside – se on myös kohtalon yhdistämä joukko rikkinäisiä ihmisiä (tulee mieleen ihan kaupakeskus Triplan 24/7 odotustiloissa hengeileva rikollinen ja vaaralliselta näyttävä pahnepohjimmainen kassialma-jengi, joka on alkanut kiinnostaa minua siksi, että iltakävelyni (asun Vallilassa) suuntautuu pari kertaa viikossa sinne. Ostan Alepasta aina yhden appelsiinin, kuorin ja syön sen samalla kun ihmettelen paikan ”oliwertwistimäistä” menoa.

”Veljekset Rikki ja Ben kyllästyvät bensen imppaamiseen, isän väkivaltaan ja äidin hulluuteen. Samaan aikaan keski-ikäistyvä murtojengi suunnittelee vielä yhtä suurta keikkaa, joka muuttaisi elämän paremmaksi. Mitä tapahtuu, kun rikkinäiset ihmiset päätyvät yhteen ja aristava elämänilo herää? Silloin kun mukaan sotketaan tunteet, perhesiteet ja pakottava himo, johonkin sattuu ja lujaa. Kuka uhrataan yhteisen hyvän vuoksi?”

Kirjan arvostelut:

”Aivan helvetin hyvä kirjoittaja.” – Juha Itkonen, Image

”Jestas, mikä kirja! Renbergiläisen hauska, mukaansatempaava ja vangitseva. Kerronta on täynnä lämpöä ja inhimillisyyttä, vaikka kirjan miljöö on lähes epäinhimillinen.” – Fædrelandsvennen

”Huomenna nähdään on vedetty varmalla kädellä isolle kankaalle. Käsissä on sellainen useaan suuntaan kurkottava

jättimaalaus, jota karmit eivät turhaan pidättele.”

– Helsingin Sanomat

Kirja alkaa luvulla ”Bensaa Gravarssiassa” kun lämpötila putosi ja yhtenä lokakuuisena päivänä oli syksy, ja taas saatiin länsirannikolla paella, kun kolea ilma nipisteli ihoa ja pilvet kiisivät Gandsfjordenin yli:

”Oli aika kietoa huivi kaulaan, oli aika kaivaa esiin edellistalvesta kellarin kaapissa roikkunut takki, se joka peitti reidet ja lämmitti niin mukavasti, ja Rikki ja Ben saivat tuta kylmyyden takamuksissaan, kun he istuutuivat maanantai-iltaa Gravarssian pikku metsikössä muovipullo välissään ja markeetin pussit sylissään ja imppasivat bensaa. Petrolin lämmittävää vaikutusta odotellessaan he katsoivat alas Maxin parkkipaikalle pystytettyä tivolia, joka valaisi pimeää Sandnesia kuin värikäs synttäririkku.”

Kesken imppaamisten ja veljekset kuulevat musiikkia tivolistista ja tajuavat yhtäkkiä kuin Marianne Faithfull eräässä laulussaan, ”että oli jo 37-vuotis eikä ollut vielä ajanut autolla Pariisiin läpi” etteivät olleet vielä koskaan elämässään käyneet tivolissa. Jo näistä tarinan ensitahdista lukija tajuaa miten pellolla keskivertonorjalaisesta unelmasta pojat ovat, tai oikeammin suoraan sen tummalta puolelta:

”This is my church, Rikki toisti, ja hänen leveä hymynsä ulottui miltei korvasta korvaan. Kirkkonsa kullakin, Rikki, Ben kuiskasi. Hän kääntyi jälleen kohti välkehtivää tivolia, joka miellytti hänen silmiään aivan kuin hänen katseensa olisi ollut lapsi ja alhaalta tuikkivat värit olisivat olleet helistin.”

Ensimmäisessä alkuperässään kieli on tehty merkintöjen järjestelmästä, jonka yksilöt valitsivat ensisijaisesti itseään varten. Tor Renbergin ”iskuja joka suunnasta”-romaanin kieli on juuri tätä, ja on yhtä paksu kuin Tom Wolfen menestysromaanit aikoinaan, mutta tyyliltään koruttomattomampi, ja dramaturgialtaan selvästi nykyajan elokuva- ja sarjakuvamaailman innoittamana selkeä ja raikas kuin suosittu iskelmärallatus jos-

sain jo parhaat päivänsä nähneessä kahvilassa pikkukaupungin unohdetulla sivukadulla. Romaania voisi lukea yhtä hyvin ison sanomalehden sunnuntailiitteen jatkokertomuksena tai sitä voisi luulla proosajournalistiseksi kirjoitukseksi Truman Capoten henkeen.

Mutta ei. Kyseessä on sittenkin selkeästi norjalaista dekkaria lähellä olevaa tarinankerrontaa, joka ponnistaa Ibsenistä ja jolla on selkeää sukulaisuutta mm. Shakespearen, Tsehovin, Georg Bernard Shawn, Luigi Pirandellon, Brehctin, Jean Anouhlin, Eugene Ionescon, Harold Printerin, Sam Sheperdin, Becketin ja kotimaisten Aleksin Kiven sekä Joel Lehtosen kanssa. Mutta ei mitään vaikeaa, ei haastavaa eikä missään nimessä lukijaa unettavaa, vaan päinvastoin, lukijaansa kouluttavaa, tapahtumallista ja kronologista kerrontaa unlmien toiselta, painaispuolen kuin norjalaisessa 115-osaisessa radion jännityssarjassa vuoron eri puolilla asuvista riitaista veljistä ja siitä kuka oli joskus vuonna nolla ja kuusi tappanut toisen vaimon ja nussinut lampaat vai oliko se toisinpäin?

Ensimmäinen luku esittelee tapahtumat ja henkilöt antaen heille tehtävän yli 450-sivua myöhemmin palata pohtimaan tivolin merkitystä tässä tarinassa ja heille aivan erityisesti. Suomalainen lukija, ja aivan erityisesti keskiluokkainen sellainen kirjallisuushemmo, kuten toimittajataustainen Juha Itkonen voi kirjaa lukiessaan nähdä siinä haluitessaan enemmän kuin mitä se on - ongelmana on se, että sanat harvoin vastaavat tekoja, siksi on tärkeää osata erottaa aiheet, mitkä ilmenevät puheista - antaen sille eksoottisen Norja-ihastelulisän lisäksi myös sellaista kirjallista arvoa mitä teoksella ei ole joko kohtelisuus- tai uteliaisuusyistä.

”Tore Renberg ei ryhdy väittämään vastaan, kun ylistän hänelle norjalaista kirjallisuutta. Hänen selityksensä menestykselle kiteytyy lopulta kolmeen pointtiin: perinne, itsetunto ja järjestelmä.

”Henrik Ibsenin ja Knut Hamsunin kaltaisilla vanhoilla

mestareilla on varmaan jotain osuutta nykytilanteeseenkin. Ja ehkä nimenomaan näiden varhaisten esimerkkien ansiosta juuri kirjallisuus on kukoistanut”, Renberg sanoo.”

Näin kirjoittaa siis Renbergin ”Iskuja joka suunnalta” - kirjaa Imagessa ylistänyt Apu-lehden entinen toimituspäällikkö ja kirjailija Juha Itkonen netissä vapaasti luettavissa otsikolla ”Stavanger: Juha Itkosen reportaasi satumaasta” olevassa jutussaan, joka on kokonaisuudessaan muuten ällöttävää (kaateellisen?) suomalaiskirjailijan nuoleskelua ja yltiöihastelua ”norjalaisen kirjallisuusihmeen” edessä unohtaen tai ollen täysin tietämätön norjalaisen kirjallisuuden kunniakaasta känkäränkkäperinteestä vastaan vallitseva mielipide ja mielistelijät sekä muut perseennuolijat - tai ehkä hän on vain liian selkokielineen ajatellen yksinkertaista lukijakuntaansa tai kiireinen perehtyäkseen norjalaisen kirjallisuuden yhä eturivin nykykirjailijoissa vallitsevaan ibseniläisen velvoittavaan perintöön näyttää paha kaikissa meissä:

”Ben oli haaveilija. Opettajat kommentoivat sitä samaan aikaan kun Melissa huomasi, että nuoremmissa pojassa oli jotain outoa. Aina joskus tuntui kuin hän ei olisi lainkaan läsnä, opettajat sanoivat. Aivan kuin hän olisi jossain muualla, he sanoivat. Frank Martin kielsi ongelman jyrkästi, ja kun Melissa ehdotti, että keskustelisivat asiasta Benin kanssa, hän kielsi vaimoa panemasta mitään hullutuksia pojan päähän. Ihmisestä tulee sellainen kuin hänestä tehdään, se on minun mottoni, Frank Martin sanoi.”

Televisiota katsomalla (paitsi Hercule Poirotilla) unohtuu usein, että järki on ollut aina paras työkalu murrettaessa kaikenlaisen sorron kahleita. Ibseniläinen perintö näkyy tässä vahvana. Benin porukat elävät omaa elämäänsä ja omassa kuplassaan. Asetelmat eivät ole valmiita ja selkeitä vaan jo heti ensimmäisestä luvusta lähtien sotaisan ristiriitaisia. Kyseessä on varjoisten kujien elämänvalhe ja sen paljastuminen, sillä koko maailma tuntuu olevan heitä vastaan heidän omasta

mielestään. Mutta silti heidän on jotenkin eletävä elämänsä ja selviydyttävä kuten kaikkien muidenkin – erässä näytelmässään tuhoon tuomittu roolihenkilö sanoo ”tuulten ja merivirtojen viemänä vajoavan yhä syvemmälle”: meille kaikille on aina edessä yhtä rankka havahtuminen siihen, ettei elämä ole mukavaa eikä sen tapahtumat tapahdu meidän ehdoilamme, eikä elämä voi olla onnellista ja siksikin, että kaiken tämän keskellä elämän sattumanvarainen oikullisuus vaanii meitä joka hetkessä, eikä sillä ole todistettavasti hyviä aikeita tai hymyileviä kasvoja.

Norjalainen Henrik Ibsen, jonka näytelmien pahuus ja ilkeys kiehtoo edelleenkin katsojia, (1828-1906) on kuvannut näitä samoja teemoja aiemmin mestarillisesti näytelmissään, joista osa pohjautuu norjalaisiin kasantaruihin ja legendoihin. Ehkä hän on siksi edelleenkin muualla maailmassa maailman ehkä yksi tunnetuimmista näytelmäkirjailijasta – tosin nyky-Suomessa lähes tyystin unohdettu - melkein heti Shakespearen jälkeen 26 näytelmällään ja yhdellä runokokoelmallaan. Ibsenin tavaramerkki oli kyseenalaistaa yhteiskunnassa 1800-luvulla vallinneita sen ajan konservatiivisia ja luutuneita käsityksiä julmasti tukkapöllyä sovinnaisille käsityksille ja niiden esittäjille teksteissään antaa ”kaiken, mikä muuttuu ja ylittää rajansa, olevan samalla sen kuolema, mikä sitä edelsi”. Ibsenin varhainen modernismi teki tietä camuslaiselle modernin ihmisen traagisuus-käsitteelle, minkä mukaan modernin ihmisten traagisuus piilee siinä, että tiedämme elämämme olevan vailla tarkoitusta.

Postibseniläisesti Knausgaardilla ja Renbergillä kysymystä jalostaen voimme kysyä, kenen etu on että ihmiset voivat pahoin ja kiusaavat kuoliaaksi toisiaan jättäen isot kalat lammen syvistä kohdista kalastamatta? No tietenkin niiden isojen kalojen ja niiden lasten. Heitä on vain muutama ja siksi he pitävät tiukasti yhtä ja yhtä tiukasti kiinni otteestaan sokeina rimpuileviin pikkukaloihin, sillä aina pieni erikoistunut

ryhmä, johon kuuluu alle prosentti kansasta, pitää valtaa ja kaappaa vallan aina tarvittaessa itselleen takaisin kulisseissa. Ja jos osaton ja onneton kansa onnistui tekemään vallankumouksen, kannattaa valtaapitävien olla aina heidän puolellaan ”ohjailemassa typeriä massoja näitä hämmentyneitä laumoja”, joiden funktio on toimia vain yleisönä, kohti maailmaa, jotka ne ovat liian hölmöjä itse ymmärtämään, jopa niin hölmöjä, että yrittäessään sotkeutua omien asioidensa hoitamiseen, aiheuttivat vain itselleen ja muille suunnattomia ongelmia.

Ohjailusta on kyse myös kirjallisuudesta siitä, valitaanko millainen aihe ja näkökulma mistä lukevalle kansanosalle, jotka kuuluvat usein itse isoihin kaloihin, halusivat kuulua tai oman asemansa takia joutuvat myötäilemään heitä ja ymmärtämään heidän ”legitimioimeja” etujaan säilyttääkseen omat asemansa. Siksi tämä ”hämmentynyt lauma” piti kesyttää eikä sen tullut antaa tuhota kaikkea raivoamisella ja ryntäilyllään. Logiikka on sama kuin siinä, ettei pidä antaa kolmivuotiaan juosta kadun yli. Sellaista vapautta ei kolmivuotiaalle sovi antaa, koska kolmivuotias ei tiedä mitä vapaudellaan tehdä. Siksi myös Itkosta hämmentää Tore Renberg ja hän melkein pitää jumalana Knausgaardia, jota arvosti myös suuresti edesmennyt humanistipolitikko Claes Andersson. Mutta älykköjen ongelma on ”tietynlainen salavuoteus” ja siitä nauttiminen rappioituneen vallan kanssa. Jo Dewey puhui ”intellektuaalisesta yhteisöstä” johtamassa ja johdattelemassa kansaa. Kaikki filosofit ajattelevat oikeasti Platonin tavoin, etteivät massat saaneet aikaan mitään muuta kuin suurta tuhoa.

Kuulostaako tutulta? Juuri tätä vastaan kirjoittavat Itkonen jutussaan mainitsevat nykynorjalaiskirjailijat kärkenään Knausgaard ja Renberg, vaikka Itkonen ei siitä sen enempää mainitse. Ibsenin näytelmien keskeiseksi teemaksi on tulkittu ihmisen aikuisuus eli vastuu itsestään ja tekemisistään. Tunnetun kirjallisuuskriitikko Harold Bloomin mukaan Ibsenin teosten yhteiskunnallisuus oli toisarvoista verrattuna pak-

komielteiseen ja demoniseen kiinnostukseen, jota kirjailija tunsu luonteeseen ja persoonallisuuteen. Tässä hän poikkeaa Knausgaardista ja Renbergistä. Ibseniläinen perintö kuitenkin näkyy esim. Knausgaardissa siinä, että hän kirjoittaa perheestään ja itsestään mitään säästämättä. Ihan samalla tavalla kirjoitti Ibsen näytelmässään Hedda Gabler (1890) niin, että kauhistuneet (pikkuporvarilliset teeskentelijät-) kriitikot kyseivät oliko näytelmässä kuvattu nainen lainkaan todellinen. Sopi kuvioon, sillä eihän siitäkään ollut kauan kun antiikin Ateenassa, samoin kun myös 1500 -luvun Euroopassa jotkut oppineet tuomitsivat epärationaalisenä sekasortona saman, mitä toiset ylistivät älylliseksi runsaudeksi.

Renbergin veljekset Rikki ja Ben näkevät harhoja kuin shamaanit ja puhuvat kauniisti kuin runoilijat antaen kokemuksilleen suuremman, kauniimman ja merkityksellisemmän merkityksen kuin mitä ne ovat. He istuvat kuilun reunalla katsellen maailmaa ympärillään, joka voisi olla heidän, jos he olisivat kunnollisia nykynorjalaisia, niitä Suomen Kuvalehden toimittajan edellisessä luvussa kuvaamia hyvinvointikakaroita astumassa kalliit talvimuotikampeet päällään Oslon keskustassa Holmenkollenille vievään metroon huutaen valkoiset hampaat välkkyen ”Norja on maailman paras maa ja täällä kaikki on SUPER!”, jos he vain olisivat syntyneet hieman parempiin olosuhteisiin ja hieman paremmilla geneeillä ja sosiaalisella statuksella varustettuna – toinen veljeksistä oli ihan ok:n:näköinen mutta herraparatkoon se toinen! - mutta kun eivät ole, eivätkä jaksa olla tästä unelmasta niin kiinnostuneita, että halusivat yrittää sen haltuunottoa muutenkin vain imppaamisen ja bensiinikännien aivoissa tuoman sekopäisen ihanuuden harhakuvitelma kumpuavien näkyjen ja niitä kuvastavien runollisten haikujen innoittamina. Rikkinäisen ihmisen voi tuskin sanoa elävän: hän on ”poissa, tosin läsnä”, kuten Herakleitoksen paradoksi kuuluu:

”Rikistä tuntui kuin jäinen nuoli olisi lävistänyt hänen ruu-

miinsa. Hän tiesi mistä se johtui. Sama oli toistunut aina, niin kauan kuin hän muisti. Jos pikkuveli merenvihreillä silmillään haaveisiinsa vaipuen, jos Benin iho alkoi hehkua, rikillä ei olisi vaihtoehtoja. Koska hän tiesi, että ilman pikkuveljeä hän ei ollut mitään, ilman pikkuveljeä hän vain makasi palavassa kuopassa liekkien syötävänä, eikä kukaan, edes hän itse, seissyt kuopan reunalla katsomassa. Joo, Ben, Rikki kuiskasi ja käveli Benin perässä tasanteen reunalle, messissä ollaan.”

On Itkosen jutussa jotain järkeäkin. Hän osuu tarkasti ytimeen siinä, missä Knausgaard-nimisessä norjalaisessa nykykirjallisuuden ilmiössä oikein on kysymys siitä huolimatta, että norjalaiset osaavat olla omahyväisiä siinä missä muutkin ihan missä tahansa kun heitä kehutaan, kuten Knausgaardin kaveri Renberg, joka ei toisin kuin Knausgaard, istu nykynorjalaiskirjallisuuden oksalla ylimmällä ja on kirjoituksissaan sen verran epäilyttävän rationaalinen aina dokusoap-tautiin asti kuin aikoinaan Anja Kauranen, joka käytti romaaniensa taustatietoihin valtavan määrän aikaa aina paljastuneisiin ilmiselviin plagiointeihin asti, ylittäen pyhänä kirjallisuudessa pidetyn ”intertekstuaalisuuden” soveliaisuusrajan, ihan kuin se olisi ollut muka oleellista mikä mutteri oli millainen kierroksiltaan millintarkasti.

Knausgaard taas muistuttaa ”vapaassa muistojen ja muistin liitelyissään huolettomana pilvettömällä taivaalla” enemmän Hannu Raittilaa, joka sai aikoinaan Finlandia-palkinnon Canal Grande-teoksestaan eikä ollut edes käynyt romaanissaan kuvaamassaan Venetsiassa. Itkonen ei laiskuutakaan ja oman kotimaisen naistenlehtimaineensa sokaisemana vaivaudu edes perehtymään näiden norjalaiskirjailijoiden taustalla vaikuttaneen Ibsenin ajatteluun ja merkitykseen heille sen kummemmin, kuin mainitsemalla hänet kerran ohimennen. Ibsen oli kuitenkin aikansa yksi tärkeimmistä radikaaleista ja esimodernistisena vapauden ja ihmisen subjektiivisuuden esitaistelijana modernin ihmisen esikuva ja toivo juuri sillä samalla tavalla,

kun mitä nykynorjalaiskirjailijat asettavat ibseniläisen tradition tavoin peilin niitä esittävien ja tulkitsevien maailmojen välille kirjoituksissaan kuten Renberg kirjan toisessa luvussa ”Sateenkaaren lapsi” tekee:

”Hän työnsi alahuulensa ylähuulen päälle ja väänsi suupie-
liä alaspäin tavoitellen maestroilmettä. Viime aikoina hän oli
ajatellut, että sellaisen vaikutelman luominen oli tärkeää. Hän
halusi antaa itsestään harkitsevan ja päättäväisen kuvan, näyt-
tää, että hän oli todellista johtaja-ainesta. Sillä suunnitelmat,
joita hän nyt kaavaili ja jotka hän oli aikeissa paljastaa Rudille
ja Cecilille, vaatisivat huikaisevaa mielenlujuuutta.”

Renberg kuvaa alaluokan kouluja käymättömien ja piilossa päivänvaloa useammin pysytteleviä tyyppejä, jotka puhuvat suoraan kuin teatteriohjaaja Janne Saarakkalan kuuluisa monologiteos ”Puhuva pää” ilman painolastia toisen miellyttämisestä ihan kuten Rudi ”Höpsiä nyt ummet lammet siitä mitä pitäisi tehdä. Blaadi daa ja diiba daaba, rouva Holmestrand, ai sinä siis toivot että m käsitellään sen senkkiä varovasti koska olet perinyt sen joltain pilluja nuoleskelevalta lillesandilaiselta isosedältä?”; surkeasta elämästään ja rikkinäisestä mielestään huolimatta heillä on ilman mitään köyhäilyn ja alaluokan puhtauden romantisoimista kyky kriittiseen ympäristönsä tarkasteluun sekä suorapuheiseen runoiluun, vaikka Renbergin teos tuntuukin tahallisesti hieman yli sen mitä sen pitäisi olla ”raflaava” elokuvan ”Ombyta rollerna - Vaihtokaupat” tapaan kuin suoraan amerikkalaisen unelmatehtaan psykologian oppikirjasta siitä, mitä tulee niistä onnettomista kurjista, jotka Breivikin tapaan eivät saa mistään rakkautta eivätkä hyväksyntää:

”Tästä on juteltu miljoona kertaa. Sinulla on ihan saatananmoinen määrä inhimillisiä huippukykyjä, voisit helposti olla professori, jos olisit saanut toisenlaisia kavereita kuin minä ja Tong ja muut rotat Rogalandin viemäriojista – mutta

se, että puhut kuin olisit kaikkia muita fiksumpi, se ei vaan toimi -”

Se mitä Renberg kuvaa joko tiedostamattaan tai alitajuisesti, on pehmeän despotian nykypäivää osattomien peergynthiläisten ihmisten arjessa, mistä pahat voimat ja taantumuksen kylmettävä henki eivät ole hävinneet mihinkään huolimatta niiden pehmeästä kuoresta, ja on lajissaan hyvin tyyppillinen ja ikävä paskanjauhamisen kaava, hienommin sanottuna, ”kun ajattelu luiskahtaa elementistään ja ehtyy, siitä tulee ”tekhné”, jolloin se korvaa elementtinsä menetyksen pätevyitymällä kasvatuksen instrumentiksi, osaksi koulutusta ja myöhemmin kulttuuria, jolloin myös ajattelusta ja puheesta muodostuu tekniikka sellaiselle selittämiselle, joka aloittaa perimmäisistä syistä eikä enää tosissaan ”ajattele”, vaan leikillään harrastaa”, juuri siinä tulenarjessa leikkauksessa hyvän ja pahan välillä, missä polttoaineena on viha, katkeruus ja kosto, nuo aina yhtä mainiot polttoaineet taitavien manipuloitsijoiden hallitsemien ääriliikkeiden aloittaa jonkun vähemmistön sortaminen ja yritykset heidän ihmisoikeuksiensa ja vapauksiensa kyseenalaistamiseksi, kuten HUOM: Norjassa edistyspuolue ja kristillisdemokraatit yhä tekevät anti-ibseniläisesti ilman että kukaan tuomitsisi heitä quislinkiläisiksi.

Valfrid Vasenius muistutti Ibsenin olleen 1800-luvun keskeisiä hahmoja, joka kuvasi ja samalla selitti koko sitä henkistä elämää, ”joka vallitsi tällä merkittävällä vuosisadalla”, aina siihen asti kun se todella alkoi herätä taantumuksen hengestä; esimerkiksi Peer Gynthistä hän kirjoitti meidän katselevan vastakkaisten sielunvoimien taistelua, joka käydään ihmisten sydämissä. Päämäärä oli Peer Gynthissä hänestä sama kuin Brand-näytelmässä vuodelta 1865, erona vain se, että mielikuvitus oli se sielunvoima, joka hallitsi sankaria:

”Sama vastakohtaisuus, joka esiintyy ”Nukkekodissa” selailten ihmisten välillä, jotka kysyvät, ja jotka eivät kysy, toisin sanoen sellaisten ihmisten välillä, jotka modernissa mielessä

elävät, menevät eteenpäin, ja jotka eivät elä, pysyvät paikoillaan, tämä sama vastakohtaisuus kulkee läpi koko Ibsenin tuotannon. Mutta kun ne, jotka eivät kysy, vetoavat perinteisiin lauseisiin ihmisen velvollisuuksista tässä tai tuossa suhteessa, niin on luonnollista, että kysyvien oppositio niitä vastaan, jotka heitä yrittävät hallita ja johtaa, esittäytyy oppositiona juuri näitä lauseita vastaan.”

Juuri mielikuvitus on se voima, joka hallitsee myös Renbergin veljeksiä. Nykynorjassa taistelu käydään ibseniläisittäin ”vastakkaisten sielunvoimien kesken ihmisten sydämissä”. Siksi Ibsenin analyysi ja tarkastelukulma ihmiseen ja hänen suurimpaan ongelmaansa, vapauden puuttumiseen tai sen rajoitusyrityksiin, ei ole vanhentunut, ja sopii kuvaamaan yhtä hyvin 1800-luvun loppua kuin tätä päivää 2020-luvun alkua (tai kirjassa 2010-luvun alkua), jolloin sen ääri-ilmiöinä itsekkyyks on saavuttanut nykyisenkaltaisen äärimmäisen huippunsa Breivikin tapaisten elämää ja yksilöllisyyttä tahallisesti väärinymmärtävien ja sitä tuhoaviin tarkoituksiinsa käyttävien häiriintyneiden syrjäytyneiden keskuudessa, ihan kuten Ibsenin näytelmä Borkmanista, josta kymmenen päivää näytelmän Suomen kantaesityksen jälkeen vuonna 1897 näytelmän kääntäjä Aatto Suppanen kirjoitti näytelmän jättäneen tyhjyyden tunteen ja päähenkilöstä puuttuneen, katsojassa joko sääliä tai herättävät tunteet.

Suppanen oli kuitenkin tavallaan väärässä. Ibsen kuvaa nimittäin raakarealistisesti häiriintyneen ihmismielen psykopatologiaa, ja se nosti varmasti tuon viktoriaanisen moraalin jähmettämän ajan ihmisten niskavillat pystyyn. Ibsen leijuu opportunistin ja ihanteellisuuden välissä kuvatessaan teksteissään sitä tuhoutumista, minkä saavat aikaan korkeiden ihanteiden tavoittelu sekä pyrkimystä ”elämänvalheen” voittamiseen että täydellisyys ja ehdottomuuden tavoittelu vajaisissa ja ahdistuneissa, kuten hänen varhaisessa aatenäytelmässään Brand, joka on runomuotoinen aatenäytelmä mart-

tyyriydestä ja sen tuhoavasta voimasta.

Hänen näytelmiensä todellisuudesta vieraantuneen demoniset ihmiset ovat vaaraksi muille ja itselleen. Nykyjään kun Hannibal Lecterin ja Amerikan Psykojen kaltaiset psykoottiset murhaajat ovat arkipäivää populaarikulttuurin avoimella tarjottimella, Borkmankin tuntuisi ikävältä mutta jotenkin siedettävältä, kuten Renbergin kirjan ”Iskuja joka suunnasta”- rikollishahmotkin ohimenevissä tokaisuissaan valmiina tappamaan ja kiusaamaan muita rahasta:

”En olekaan ikinä käynyt täällä. Hassua, että on asunut jossain yli neljäkymmentä vuotta, ja silti on vaikka kuinka monta katua, joista ei ole tiennytkään. Missä numerossa se tyyppi asuu? Söllesvik?”

Teatteritieteen professori Hanna Korsberg on tutkinut asiaa tarkemmin toimittamassa kirjassaan ”Ibsen Suomessa” (LIKE 2006). Kirjan koittajien analyysi ibsenistä on mielenkiintoinen ja lukemisen arvoinen kokemus – harvinaista herkkua Suomessa ja suomenkielellä. Yleisö joutui vastakkain Ibsenin yksilöllistyneen näkemyksen kanssa aikakautena, jolloin kansallinen kollektiivinen projekti oli vasta juuri käynnistynyt; yksilöllisyys vastaan yhteisöllisyys ja ne tummat varjot, jotka tässä välillä sumentavat näkökykyämme, nousivat silloin esille keskusteluun. Kuulostaako tutulta?

Jos siirrämme tämän ajattelun suoraan norjaan ja pidämme alkupistettä vuotta 1973, jolloin Norja löysi öljyn ja vuotta 1981, jolloin Gro Harlem Brundtland aloitti Norjan pakkomodernisoinnin myös henkisessä mielessä, löydämme enusteen tähän päivään ja Renbergin kirjassaan kuvaamaan ”toivottomuuteen” Borkmanin hahmossa, joka ei ollut valmis vaan ikään kuin piirretty utooppiseksi visioksi ehkä näitä breivikejä ja nykynorjalaisia kirjailijoita varten – korostaen tietenkin heidän kuuluvan eri sarjaan ja olevan eri ääripäiden tuotteita; voidaan puhua psykoottisista luonteista, joita aiemmin oli kuvannut perhehelvettejä ja kuspipäisiä luonteita mes-

tarillisesti kuvannut ruotsalainen August Strindberg kirjois-
saan sekä Ibsen-projektia omalla tavallaan jatkava Renberg:

”Nykyään on siistiä olla altavastaaja! Ymmärrä se! Loukkaat ihmisiä, kun kuvittelet että olet kaikkien yläpuolella. Ja on ihan okei, että oikeasti olet – ei haittaa yhtään, että olet helvetisti fiksumpi kuin me – mutta se haittaa, että brassaillet sillä.”

Renbergissä on jotain samaa kuin Ibsenin kuvauksessa ihmisloukkojen kylmäkiskoisuudesta ja manipuloinnista mm. Hedda Gablerissa egoismin yleistävänä tapana sekä siitä seuraavan nykyajan, meille tutun ihmisen tyhjiyttä varsinkin nyt, kun katseet ovat kääntyneet myös Norjassa – kiitos ”renbergiläisten kirjailijoiden” surkeutta ammatikseen tuottavaan näköalattomaan tyhjiyteen. Toimittaja ja sosiaalipsykologi Yrsa Stenius kirjoitti aikoinaan hämmentyneenä siitä, kun hän huomasi erästä oikeudenkäyntiään Tukholmassa seurattaessaan, ettei tuomiolla järkyttävistä rikoksista olleella silmissä loistanut muuta kuin röhkäisy, välinpitämättömyys, tyhjiys ja empatiakyvyttömyys ihan samoin kun Renbergin uhoavilla koviksillakin:

”Tiedätkö mitä mulle tuli mieleen? Yksi psykologi, jolle mut lähetettiin yläasteella sen jälkeen kun me oltiin Remin kanssa ryöstetty kahvio. Se kuspää puhui ihan kuin olisi tien-nyt minusta vaikka mitä paskaa. Kyseli, tuntuiko minusta että tarvitsin aikuista lähikontaktia? Lähikontaktia? Mä kysyin. Haluatko siis, että mä otan sulta suihin? Helvetti, mikä mulku. Hyvä etten vetänyt sitä homoa turpaan.”

Kysymys ylimielisyyden ja paskamaisuuden leviämisestä on kulttuurinen. Yhtä kaikki utooppinen visio yli-ihmisen synnystä on sekä perheyhteisölle että yhteiskunnalle tuhoava, koska individualistia johtaa elämässä egoismi, niin Renbergin luusereiden adhd-nuorisoriikollisuudessa kuin Breivikin tuho-
vimmassa ja norjalaishiihtäjien ”on pakko voittaa millä hinnalla hyvänsä” -piilofasistisessa Norja Superlatiivi-asenteena sekä myös rivien välistä luetavissa olevasta nykynorjalais-

kirjalijoiden hillittömässä itsekkyydessä, mikä on menestykseen naamioitua olemassaolevan status quon sekä retorisesti sanottuna ”oikeistovallan” vastaisuus itsekehuna omasta ja koko Norjan sisäisten vastavoimien ala Klassekampen ylivertauisuudesta samaan tapaan, kuin mitä Suomen Kuvalehden limbojuttu edellisessä luvussa Norjasta oli hyvinvointikakaroiden superlatiivisuilla kertovinaan. Kyseessä on siis egoismin monet historialliset norjalaiskasvot, kuten Ibsen oli puolustanut kirjeessään Georges Brandesille näytelmässään kuvaamaa egoismia vuonna 1873:

”Hänen mukaansa on hetkiä, jolloin maailmanhistoria muistuttaa uppoavaa laivaa, eikä silloin voi yrittää enää muuta kuin pelastaa itsensä. Tässä uppoavassa laivassa ymmärretyksi tuleminen on toivotonta, kuten Borkman sanoo Foldanille: ”Ei, se se on. Se on kirous, jota meidän muutamien, meidän valittujen ihmisten täytyy kantaa. Kansa ja joukko, - kaikki nuo keskeinkertaiset, - ne eivät ymmärrä meitä, Vilhelm.”

Renberg kertoo miten Rudi hekotteli muistellessaan lähes kymmenen vuoden takaista legendaarista iltapäivää, jolloin he olivat ”ennakkoselvityksessä (tässä on kääntäjällä tullut googlemainen lipsahdus)” saaneet tietoonsa yhden tunturihuvilan hälytyslaitteen koodin ja koko helahoidon ja voineet myöhemmin samana iltana marssia suoraan ovesta sisään ja hankkia mukavat vuositulot. Kertomus olisi toteavuudessaan banaali ellei se kuvastaisi samalla sitä hyvinvointi-Norjan kiirousta ja unelman kääntöpuolta hintoineen, mihin Ibsenin kuvaama itsekkyyds lopulta johtaa.

Renberg ei ole kiinnostunut henkilöidensä huonoudesta tai hyvydestä sinänsä Ibsenin tavoin, vaan kirjoittaa heidät ihmisinä kokevina ja tuntevina ajatuksella, mitä seurauksia heidän tekonsa herättävät niissä Juha Itkosen tapaisissa keskiluokan pumpulissa kasvaneissa ihmisissä, jotka uteliaisuuttaan ja omalla vastuullaan (turvallisesti) haluvat kurkistella hieman sosiaalipornopoliittisesti reunan yli jalkojaan kastelematta:

”Jan Inge ajoi Hiacen pihatielle kauhistellen mielessään parhaan ystävänsä vulgaaria käytöstä ja todeten, ettei niin kovasta puusta luultavasti saisi ihmistä tekemälläkään.”

Ibsen ei tarkasti ottaen kuvaakaan tunnekylmää ihmistä vaan sen aiheuttanutta ympäristöä ja sen reaktioita. Tässä kohden voi muistuttaa, että tämä oli juuri sitä miksi Hayden White arvosti kirjallisuuden ja erityisesti modernistien tapaa esittää mennyt. Ibsen onnistui tavoittamaan hänen mielestään kaunokirjallisilla töillään jotain hyvin olennaista menneestä aikakaudesta. Ibsen oli myös profeetallinen norjalaisuuteen suhteen varhaisessa modernismissaan.

Hän uskalsi nähdä kauemmaksi yli kansallisromanttisen puhtauden ja patrioottisen toukokuun 17-päivä-ilmion pakollisten kiillotusyritysten nähden valkoisessa sen muilta piiloon jääneet musta reunat – egoismipeikon, joka on synnyttänyt sekä pahaa että hyvää. Norjassa siitä ei ole nähty vielä kuin vasta jäävuorenhuippu. Renberg näyttää mitä se saa aikaan ihan fyysisestikin hyvinvointi-Norjan kiiltokuvaa häiritsevissä tummien varjojen poikkeusihmississä:

”Jan Inge näki miten Rudin niska suoristui aivan kuin selkärangan tilalle olisi työnnetty rautatanko. Hän näki miten hänen parhaan ystävänsä korvat näyttivät yhtäkkiä kasvavan, miten huulet turposivat ja miten verisuonet pullistuivat ihon alla.”

Ibsenin Borkman on henkisesti samanlainen kuin Jan Ingen Renbergin kirjassaan kuvaaman Rudi fyysinen vastenmielisyyt. Jotkut suomalaisarvostelijat näkivät Borkmanissa henkilön, jota ei ohjannut perinteinen itsekäs kunnianhimo, vaan virheellinen illuusio hänen mahdollisuuksistaan vapauttaa kullat vangitsemat henget. Norjalaisen Aftenpostenin arvostelija näki Borkmanissa hyvää tarkoittavan, pettyneen idealistin uuden vuosisadan jyrkäteellä. ”Sydämättömän piron” Borkmanin rikos oli rikos toista ihmistä kohtaan ja siksi tuomittavampi kuin rikos yhteiskuntaa vastaan.

Eikö juuri näin kuvitellut myös nurinkurisesti omassa kostonhimoisessa hulluudessaan Breivik ja kuvittelee omalla tavallaan negatiivisia yhteisestä onnesta, harmoniasta ja hyvistä tavoitteistaan, luodessaan itsestään omalla nyrjähtäneellä tavallaan Renbergin taparikolliset, sillä he ovat molemmat egoismin erilaisia, mutta myös omasta nurinkurisesta vapautetaan villiinnyttämiä ilkikurisia pahiksia vailla vastuuta muusta kuin omasta elämästään? Itkonen kysyy Renbergiltä yhden typeryttävän toissijaisen kohteliaisuuskysymyksen, ja jättää samalla ikävästi asioiden syväluotaamisen ja merkitysten peilaamisen muuhun käyttämättä:

”Lukijathan kysyvät usein, miten on mahdollista, että kirjoitat vaikkapa teinitytön tai eläkeläisrouvan äänellä. Kysymys on minusta aina ollut hassu. Jos en kirjoittaisi, en olisi kirjailija. Siihenhän koko homma perustuu. Taustatyö on varmasti ollut tärkeää, samoin kyky eläytyä.” Minuun suurimman vaikutuksen näissä kahdessa lukemassani Renbergin kirjassa tekee kuitenkin niiden irtonaisuus. Tulee olo, että kokenut ja lukenut kirjailija päästää itsensä irti, ylittää kenties joitakin aiemmin itselleen asettamiaan rajoja. Teksti kulkee rennosti, huumorin höystämänä mutta perimmäistä kipeyttä kadottamatta.” Itse kirjoittaminen oli Renbergin mukaan paikoitellen puhdasta iloa, etenkin ensimmäisen osan kohdalla. Jos julkaistujen teosten määrästä voi jotain päätellä, se ei tosin aikaisemminkaan ole ollut hänelle mitenkään tuskaista. ”Minulla on aina ollut kyky pitää kirjoittamistani. Se on eräänlainen lahja ja ehkä tuotteliaisuuteni salaisuus. Sitä paitsi olen kärsimätön. Pidän kirjoistani kirjoittaessani niitä, en enää välttämättä sen jälkeen kun ne on julkaistu. Sitten haluan tehdä taas jotain muuta.”

Itkonen mielistelee Avussa keskinkertaiselle lukijakunnalleen tyrkyttämänsä tunne- ja kaverijournalismin hengessä Tore Renbergi, jonka uutuuskirja on jotain dekkarin ja perinteisen proosan väliin sijoitettavaa tapahtumakirjallisuutta,

jonka suurin arvo on se negatiivi norjalaisuudesta, jonka hän onnistuu osuvasti ja ällistyttävän tarkkaan kuvaamaan ibseniläisissä raameissa nykypäivään surkeuden sinfoniaa toisin soitettuna ja ohjattuna kuin mitä historiallinen kaanoni on vuosisadan tehnyt. Kirjassa ja sen vetävässä kielessä on myös selvää uteliaan yleisön juorunnälän tyydyttämistä Oscar Wilden hengessä, joka sanoi osuvasti, ettei taide kiinnostanut yleisöä pennin vertaa, ellei siinä ollut jotain ”moraalitonta”.

Renberg itse sanoo pyrkinensä jonkinlaiseen kaksoisvalotukseen, periaatteessa realistiseen romaaniin, joka kuitenkin irtoaa realismin ahdistavimmista puitteista. Monia asia ja illuusio monen asian ympärillä romuttuu kun lukee tätä kirjaa kuten mm se, että ihmiset luulevat rakastuvansa siksi että rakastuvat, vaikka he tosiasiaissa rakastuvat vain koska ovat kuulleet ja lukeneet rakkaudesta, kuten se miten viaton olikaan Sokrates, kun ajatteli naiivisti, ettei kukaan tee pahaa tietoisesti.

Nietzschen mielestä hän yksinkertaisesti oli vain naiivi. Samalla voidaan hieman laajentaa ajatusta maailmassa, missä elämme, ei vain omissa maailmoissamme vaan yhtä paljon ellei enemminkin tilaksi, joka on kielestä, esteistä, etäisyyksistä ja esisopimuksista tehty myös mitä suuremmin sen kaikilla eri tasoilla kuin Danten helvetissä:

”Jos pääsee sille tasolle, pystyy tekemään mitä tahansa. Kieli vapautuu. Kaikki vapautuu. Homma alkaa todella kulkea. Tunsin myös kirjoittavani kirjaa, jollaista ei aiemmin ollut kirjoitettu. En tietenkään väitä keksineeni mitään kokonaan uutta. Näissä kirjoissa on vähän William Faulkneria. Vähän Fucking Åmålia. Vähän Coenin veljesten elokuvia. Elementit ovat tuttuja, mutta yhdistelmä uusi, ainakin minulle.”

Kirjaa on kuitenkin yllättävä muuten niin tasapaksun tarjonnan joukosta ja nautinnollista lukea sekä hyvin kirjoitettu että onneksi jotain muuta kuin kiiltokuva-Norjaa esittelevät ne kammotukset, joita maailmalle jatkuvasti Norja-mai-

noksina syötetään. Mutta ei kyse ole sentään mistään maailmankuulusta Maksin Gorkista, vaan ehkä enemmän läheltä liippaavasta muodikkaasta sosiaalipornosta, joka on kuin lisä John Nesbön tummapuhuviin dekkareihin, sillä juttu haisee tarkkaan luettuna ”liian rajulta” ulkopuolisen dramatisoimalta nyhkytarinalta.

Renbergin ja Knausgaardin, joka on onnistunut ystävänsä Renbergin sanojen mukaan kiteyttämään jotain oleellista ajatamme ja siksi häntä pidetään yhtenä aikakautemme äänistä, suuri arvo kuitenkin on siinä, että koska muu kirjallisuus on niin täynnä paskaa sekä egojen pönkitystä ja poseerausta, kuten Renberg itse sanoo Itkosen haastattelussa, aito älyllisesteeettinen ”ei yksinkertainen ja helposti nieltävä kioski-kirjallisuus” - heidän kirjojensa aito rehellisyys loistaa hyvin kirjoitetun älykkään tekstin lomassa keskinkertaiseen massapaskaan kyllästyneitä lukijoita hurmaten antaen yhden selkeän selityksen sille, miksi ei vielääkään oikein haluta ymmärtää, miten valhetta voitiin ja voidaan edelleenkin käyttää niin tehokkaasti ja tuloksellisesti ”keinotekoisien yhteisymmärryksen luomiseksi”, joiden tarkoitus oli saada kansa hyväksymään itsessään asioita, joita se ei todellisuudessa halunnut?

”Taisteluni-sarjan viides osa sijoittuu parinkymmenen vuoden takaiseen Bergeniin. Se on tietenkin henkilökohtainen tilinteko, taiteilijan omakuva nuoruusvuosilta, mutta kuvattaessaan ensimmäisiä haparoivia askeliaan norjalaisessa kirjallisuuskentässä Knausgård kuvaa samalla myös ajanjaksoa, jolloin mahdollisesti kylvettiin siemenet maan kirjallisuuden nykyiselle kultakaudelle.

Kun Helsingissä ennen Stavangerin-matkaani juttelin norjalaisen kirjallisuuden professorin Hadle Andersenin kanssa, hän nosti esiin saman aikakauden, 1990-luvun ja 2000-luvun alun. Työhuoneensa hyllyn pohjalta Andersen kaivoi esiin vanhoja Vagant-kirjallisuuslehtiä. Ne näyttivät enemmän sen aikojen NME:ltä tai Rumbalta kuin Parnassolta. Sisältö oli

kuitenkin tiukan korkeakirjallista, elitististäkin tavaraa. Vagantia fanittivat myös Renberg ja Knausgård, joille pääsy lehden avustajakuntaan oli ensimmäinen askel täydellisestä tuntemattomuudesta kirjallisen maailman toimijoiksi. Julkaisun 25-vuotisjuhlanumeroon kirjoittamassaan esseessä Knausgård sanoo löytäneensä oman äänensä juuri Vagantiin kirjoittaessaan. Renbergkin pitää lehteä merkityksellisenä, rajatusta lukijakunnasta huolimatta. Jälkikäteen hän sanoo tosin myös hiukan häpeävänsä sen aikaisia kirjoituksiaan. Asenne oli kristallinkirkas: jos kirja ei ollut vaikea, se ei voinut olla hyvä. Elokuvat saivat vielä olla suosittuja, bänditkin, mutta jos kirja oli menestynyt, siinä oli todennäköisesti jotain vikaa.”

Renbergin teorian mukaan menestys on vahvistanut sekä kirjailijoiden itsetuntoa että koko kansakunnan käsitystä kirjallisuuden merkityksestä. Koska kirjallisuutta on pidetty tärkeänä, on kehitetty sitä tukeva järjestelmä. Sen merkitystä ei voi Renbergin mielestä korostaa liikaa. Eivät norjalaisen kirjallisuuden runsaus ja laatu johdu siitä, että norjalaiset olisivat vain niin erinomaisia. Norjassa on luotu kukoistavalle kirjallisuudelle kulttuurille otollinen infrastruktuuri. Itkonen kertoo jutussaan, miten käytössä on kieltämättä kekseliäitä keinoja, esimerkiksi kirjastojen pakollinen sisäänostokäytäntö: tietyn kevyehkön laatukontrollin läpäistyään jokainen Norjassa julkaistu kaunokirja päätyy maan jokaisen kirjaston hyllylle:

”Taattu liki tuhannen kappaleen myynti tarkoittaa, että vähän myyvien kirjojenkin julkaiseminen on kustantajille lähes riskitöntä. Tuki suuntautuu siis suoraan kustantajille, ei kirjailijoille, mutta epäilemättä osin sen ansiosta Oslossa toimii yhä kymmenkunta ahkerasti myös käännöskirjallisuutta julkaisevaa kirjallisesti korkeatasoista kustantamo.”

Systeemi on Renberginkin mielestä aivan mahtava. Hän ei tiedä, olisiko mitään ilman sitä. Ensimmäiset hänen kirjansa eivät myyneet mitään. Silti niitä vain julkaistiin. Ei paineita, hänelle kuulemma viestittiin kustantamosta, kirjoita lisää.

Ensimmäinen kaupallinen menestys tuli vasta viidennellä kirjallani, kahdeksan vuotta debyytin jälkeen.

”Norjalaiset osasivat myydä kirjallisuuttaan. Tehdä siitä tärkeää. He ajattelivat kirjoittavansa koko maailmalle, eivät pelkästään kotimarkkinoille, ja ajatus oli realistinen, sillä pohjatyö oli tehty, tarvittavat rakenteet olivat olemassa, maine oli onnistuttu luomaan”, Itkonen kirjoittaa. Hän muistuttaa, ettei Renbergin kirjojen Stavanger ei tosin tähän astikaan ole ollut pelkästään periporvarillinen onnena. Renbergin suomeksi julkaistut kirjat ”Huomenna nähdään” ja ”Iskuja joka suunnasta” risteyttävät tavallaan hyvinvoivan keskiluokan ja alamaailman edustajat toisiinsa törmäyskurssille. Kyse on Itkosen mukaan eräänlaisista rikosromaaneista:

”Koko laaja maailma lähti versomaan muutaman liuskan tekstistä, jonka Renberg kirjoitti kymmenisen vuotta sitten umpirakastuneen teinitytön äänellä, hetkellisen inspiraation vallassa. Ensin se hävetti häntä. Se näytti nuortenkirjallisuudelta, ei vakavasti otettavalta. Ajattelin, etten varmasti voita tällä Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkintoa. Samaan aikaan olin innoissani. Tunsin olevani kosketuksissa johonkin todelliseen ja puhtaaseen – niihin syihin, joiden vuoksi alun perin lukijana innostuin kirjallisuudesta. Ääniä ilmaantui vähitellen lisää. Teinitytön umpimielinen, melkein pelottava poikaystävä. Pelivelkoihin ajautunut perheenisä. Lapsensa unohtanut uraäiti. Panoraaman hauskimpia mutta myös surullisimpia hahmoja ovat stavangerilaiset pikkurikolliset: elokuviin, roskaruokaan ja omalaatuiseen filosofointiin mieltyneen Jan Ingen johtama erikoinen perhekuunta, joka elää omaa elämäänsä järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella. Sen innoittajana toiminut myyttinen Tjensvollin jengi kylvi kauhua kaupungin kaduilla Renbergin nuoruusvuosina 1980-luvulla. ”Aiemmissa kirjoissani olin kirjoittanut enimmäkseen kaltaisistani ihmisistä, omasta yhteiskuntaluokastani. Se oli alkanut kalvaa minua. Halusin kuvitella tämän itselleni vieraan todel-

lisuuden. Millaista heidän elämänsä on, aivan arjen tasolla? Millaista on keski-ikäistyä rikollisena? Vaalia parisuhdetta, saada ehkä lapsia? Miten he päivänsä viettävät?”

Omakohhtaisen kokemuksen puutetta Renberg paikkasi tunnollisella taustatyöllä. Hän teki vierailukäyntejä vankilaan ja jutteli taparikollisten, heidän asianajajiensa ja poliisien kanssa. Kun yleistä tietoa ja pieniä yksityiskohtia oli riittävästi, hän tunsu pystyvänsä siihen mihin kirjailijana yleensäkin: eläytymään henkilöidensä elämään.”

Knausgaardin kirjallisen ystäväpiirin tehtävä Norjassa on toimia eräänlaisena moraalisena varoituksena siitä toisesta ruotsalaisesta ärsyttävästä piirteestä, mitä norjalaiset inhoavat yli kaiken eli teeskentelystä ja liiasta tuudittautumisesta katteettomaan itsetyytyväisyyteen, kuten Knausgaardin ja ruotsalaisen uskovaishomokirjailija Jonas Gardellin välinen tunnettu julkinen rähinä todistaa, nyt kun Norjankin valtamediat ovat pohjoismaiseen tapaan muuttuneet hampaattomiksi ja sokeiksi silloin kun kyse on asioista, joita ei haluta nähdä sellaisina kuin ne ovat vaan sellaisina kun ne on opittu tuntemaan ja opetettu tylsiksi ja kyllästyttäväiksi kliseiksi asti.

Mitä sitten norjalaisuus oikein on? Se on vaikea yhtälö mutta kirjallisuudella on tarjottavana sille yksi kurkistusluuku ibseniläisittäin vailla totuuden vaatimusta ajatuksella, että jokaisella on oma totuutensa ja mielikuvituksensa. Professori Timo Airaksinen viittasi tähän esipuheessaan. Norjalaisuus on käsite, jonka pitäisi kertoa kokemisen historiasta eli sitä, miten erilaisten käsitteiden keksijät ja käyttäjät ovat yhdessä tulleet määritelleeksi sen joskus aikoinaan ja miksi: Miten he ovat itse käsittäneet norjalaisuuden ja mitä sulkeneet sen ulkopuolelle ja miksi? Näin voitaisiin selittää myös se, miten he ovat kokeneet oman olemisensa ja toimintansa, mutta ei sitä mikä jää sen ulkopuolelle eli suuri osa maan hiljaisista, jotka ovat kokeneet kaiken ihan varmasti jollain muulla tavalla kaiken aikaa siitä huolimatta ettei siitä kukaan tiedä mitään.

Teeskentelyn ”pääoppilaitoksena” on Norjassa kansan keskuudessa pidetty sekä ruotsalaisia hienostelijoita että ankaraa ja hallitsijoiden puolelle kaikessa pahassa asettautunutta kristillistä kirkkoa, josta en tässä sen enempää puhu muuta (siitä on Harald Hirmuisten tarinat-luvussa Olav Haraldsenin eli Olavi Pyhän tarina miten viikingit saatiin hylkäämään oma uskonsa ja ottamaan pakolla tilalle edelleenkin syvien kansanrivien keskuudessa epäsuositettu mutta nykynorjalaiseen kulttuuriin ja hallitsemiseen liittyen pakollinen kristinusko) kuin totean vain teeskentelyn vastaparina olleen ja olevan edelleenkin norjalainen luonnonlapsi ja se älyllisesteettinen ajattelu, mikä juontaa juurensa renessanssijasta sellaisena sadan vuoden älyllisluovana myllerryksenä ihmisten maailmankuvassa, kuin se nykyisin tunnetaan myös Norjassa kiitos paljolti Ibsenin.

Kansallinen näkökulma oli 1800-luvulla vielä Ibsenin aikaan myös Norjassa se ainoa ja varmin tapa jäsentää yhteistä menneisyyttä käsitettäväksi ja kansaan vetoavaksi tarinaksi. Silti Ibsenin tarjoama kaunokirjallinen syväasukellus ja näkökulma ihmisten sielunmaisemaan on ihan toinen kun tunnetun saksalaisen Lepold Ranken, joka tiivistä käsityksensä nykyisyyden ja menneisyyden yhteydestä tunnettuun lauseeseensa mitä poliitikot ja kouluhistorioitsijat toistavat: ”Menneisyyden tuntemus on epätäydellistä ilman nykyisyyden tuntemusta; nykyisyyttä ei voi ymmärtää menneisyyttä tuntematta”. Tai englantilaisen Thomas Babington Macaulayn, joka katsoi historian osoittavan, että Englannin kansasta oli tullut suurin ja sivistynein kansa, mitä maailmassa oli ollut ja että Englannin historia oli huomattavassa määrin edistyksen historiaa, mitä se tavallaan onkin jos siihen lisää sanat englantilainen empirismi ja common sense sekä valistuksen ajan skottifilosofi, Edinburghin yliopiston David Hume ystävineen.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ibseniläisen draaman

henkilöitä on arvioitava heidän sanojensa ja tekojensa, eikä asiayhteydestään irrotetussa näkökulmassa kuten historiassa usein tehdään – katsotaan sokeasti sisällön ohi pelkkää muotoa tutkittaessa - kun yleistetään. Hedda Gabler ei ole petomainen ja pelottava hysteerikko, murhanhimoinen huora, vaarallinen itsemurhaaja, turhautunut feministi vaan enemmänkin laskelmoiva kylmäpää, kuten häntä on moitittu, vaan enemmänkin ”täydellinen Saden filosofian ruumillistuma”, joka menisi nykyisin täydestä tyyppillisenä itsekkään sukupolvensa edustajana kenenkään kohisematta asiasta sen enempää; pitää muistaa että 1800-luvun lopun aika oli kovaa taistelua valon ja hämärän kesken Ibsenin löytäessä tarkan tavan tutkia ihmishahmojensa demonista puolta.

Tutkijat pitävät Ibsenin realismia ja varhaista psykoanalyysia sukulaissieluisina molempien edustaessa eräänlaista tiedon teatteria, olihan Ibsen Darwinin ja Dostojevskin aikalainen. Tätä taustaa vasten myöskään Nukkekodin Nora ei ole mikään jonninjoutava hupakko, kuten hänestä voisi luulla ensisilmäyksellä, vaan ihminen joka toimii niin kuin toimii sisäisestä pakosta. Ibsenille ihminen ei ollut hyvässä eikä pahassa virheetön, vaan olento, joka taisteli – ennen kaikkea itsensä kanssa, kuten maailman ensimmäisen Ibsen-väitöskirjan tehnyt Vasenius totesi.

Ibsen oli siinä mielessä realististi Vaseniuksen mukaan, ettei hän ollut lahjottavissa vaan pureutui kiusallistenkin ilmiöiden sisimpään olemukseen ja ideaan. Vasenius muistuttaa, että nuoremmat lukijat eivät ehkä ymmärrä asiaa samalla tavalla kuin Ibsen ja hänen aikalaisensa, jotka joutuivat myrskyn silmässä aikalaistodistajina itse taistelemaan edustamiensa radikaalien arvojen puolesta, sillä se kaikki mitä meillä on nykyisin kaikkina niinä vapauksina, joista saamme nauttia, ei olisi ollut mahdollista ilman varhaismodernismia, ja ennen kaikkea varhaishumanismia, jonka ansiosta epäilyn lahjaa ympäristöilleen viljelleet atomistit, skeptikot, ja jossain mielessä

myös stoalaiset ja platonistit tulivat osaksi sitä laajempaa ja avatavampaa keskustelua, joka oli saanut alkunsa modernin etiikan syntyminen aikoihin 1300-luvulla individualistisen ja voluntaristisen ajattelun perustalta 1900-luvulle saakka.

On kumma ettei kukaan julkisessa keskustelussa muista tätä jakolinjaa myöskään Norjassa, mikä on enemmän kuin ilmeinen. Eino Leino kysyi kuka on Peer Gynth? Mielikuvako, kansantaruko, norjalainen talonpoikaistolvanako vai filosofinen oppilausekko yksilöllisyyden rajallisuudesta ja rajattomuuden pyrkimyksestä? Leinin mieltä se oli Henrik Ibsen itse, sillä se on hän jokaiseen sormenpäähänsä saakka, neron kuva nerosta, kummunnut kaikki tämä hänen sisäisistä kokemuksistaan, tinkimättömästi ankaruudestaan sekä oikeudentunnostaan.

Ehkä syynä on se, että Norja oli tuohon aikaan ulkopuolella eurooppalaisesta sivistyksestä. Euroopassa kristillinen kirkko ja nimenomaan sen papit sekä heidän kanssaan liitossa olleet hallitsijat olivat onnistuneet pitämään suurelta yleisöltä piilossa yli tuhat vuotta, vuoteen 1417 saakka tärkeää Lucretiuksen eeposta ”De rerum natura”, johon Cicero oli usein viitannut ja joka oli käännekohta eurooppalaisessa ajattelussa, koska sen sisältö vahvisti käsitystä atomistisen tieteen ja luonnontieteiden erottamisesta teologiasta, tarjoten iduillaan olleen vaihtoehtoisen materialistisen selitysmallin ajattelun vapaudesta silloin kirkon toimesta vallassa olleille Raamatun ja Aristoteleen ahdistaville ja huonoiksi yksilönvapauden kwehittymiselle koetuille maailmanselityksille.

Näistä asioista on alettu puhua ummehtunneessa nurkkapatriottisessa ahtaan kristillisen moraalikäsitteiden vaivaamassa Norjassakin kunnolla vasta 1960-luvun lopulta lähtien, ja lähdetty toteuttamaan konkreettisesti vasta vuonna 1981 Gro Harlem Brundtlandin valtiofeministisessä ohjelmassa. Ibsen saa Leinolta kehuja Kummittelijoita-näytelmänsä ansiosta, jota Leino piti Ibsenin parhaimpana siksi, että ”se on mui-

naishelleenisen kohtalodraaman myöhäsyntyinen jälkeläinen:

”Kuningas Oidipuksen kalpaveli. Mutta vielä rikkaampi ja monipuolisempi inhimillisyys muistuttaa meille, että niiden välillä on yli 2000-vuotinen ajanjakso inhimillistä elämää, pyrkimystä, tuskaa ja pettymystä. Kohtalo on saanut toisen muodon: se asuu nykyään ihmissydämissä.”

Leino ymmärsi kreikalaisen draaman ja teatterin päälle ja miten Lucretius vaikutti Galileihin, Spinozaan ja Liebnitziin mutta aivan erityisesti Michel de Montaigneen, jonka lempikirjailija hän oli. Esseissä on yli sata suoraa lainausta Lucretiukselta, joista mainion on ”*Nam quodcunque suis mutatum finibus exit, Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante* (Lucretius, II.753-754) – Kaikki mikä muuttuu ja ylittää rajansa, on samalla sen kuolema, mikä sitä edelsi”. Se voisi olla myös Ibsenin sekä hänen elämänvalheen paljastamismetodiaan hyväksi käyttävien nykynorjalaiskirjailijoiden motto, sillä Lucretius tuli laskeneeksi samalla pohjan myös Thomas Hobbesin ja markiisi de Saden ajatuksille kaikkien sodasta kaikkia vastaan.

Montaigne ymmärsi, että näin ajatellessa tuli mieleen, ettei tässä suhteessa luonto poikennut mitenkään yleisistä periaatteistaan, sillä luonnontutkijat väittivät jokaisen asian synnyn, kasvun ja kehityksen olevan samalla myös toisen vahinko ja tuho – ihan samoin kuin draamassa ja kaunokirjallisuudessa uskalletaan unohtaa valmiiksi annetut lähtökohdat sekä korkeat moraaliset ohjeet ja annetaan elämän itsensä puhua siitä huolimatta että se on sitä mitä se on; yhtä syömistä ja naimista koko elämä niin ihmisillä kuin eläimillä ja kasveillakin.

Parhaiten luonnonlapset vastaan teeskentelijät linjalla ovat nämä Norjan nykykirjailijat Knausgaard ja Renberg, jotka kantavat eri meiltä olemisen ja vastakulttuurin vastaisen liikehdinnän lippua avoimesti kaikkea sillä sohimaansa ärhäkkäästi haastaen. Juha Itkonen osui ainakin kerran kirjoituksessaan oikeaan, todetessaan norjalaisen kirjallisuuden jyräävän harvinaisen leveällä rintamalla: kaupan on kaikkea

Per Pettersonin hienovireisesti latautuneesta taideproosasta Jo Nesbön lentokenttäkelpoisiin dekkareihin.

Kyllä kai dekkareille jokin arvo on annettava, vaikka minusta ne eivät kuulu kirjallisuuteen eikä niissä ole siitä huolimatta, että ne olisivat hyvin tehtyjä ja kuvaisivat oivallisesti yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta, mätää hallintoa tai ahnetta ihmismieltä, mitään puolustettavaa miksi murhia ja pahuutta ykistyiskohtaisesti kuvaavia kirjoja ja niistä tehtyjä elokuvia pitäisi ammatikseen tuijottaa, ja niistä puhua ihailevaan sävyyn, kun voi puhua jostain muusta enemmän inhimillisestä ja siksi tärkeästä sekä kauniista Renbergin tavoin:

”On ihan sairaan siistiä”, Rikki sanoi ja otti puomista kiinni sen jälkeen kun valvoja oli mennyt, tarttui siihen ja rynkytti sitä varmistukseksi, että se pysyi paikallaan, ”on mielettömän siistiä, että me pystytään tekemään tällaisia asioita. Ei kaikki veljekset pysty. Mieti vaikka Rudia ja faijaa. Niiden paskoja välejä, sen täytyi olla yhtä helvettiä. Mistä vetoa, ettei ne ikinä käynyt tivolissa eikä impannut eikä ajellu maailmanpyörällä.”

Kirjan lopussa rakenteet natisivat maailmanpyörän vain jatkaessa pyörimistään. Iskuja on jo otettu ja saatu monesta eri suunnasta ja on taas aika jatkaa matkaa, sopia ja elää. Kun he laskeutuivat alas, Ben katseli kohti etelää. Kohti Sandnesiä. Nousukasta, uuden, kiimaisen rahan pesää. Hän käänsi katseensa Stavangeriin ja näki laivat Vågenin satamassa.

Hän näki myös Skagen-rahoitusyhtiön rakennukset ja öljynporauslautat. Maailman rikkaimman kaupungin. Se levittäytyi hänen silmiensä alla kuin säihkyvä tarjotin. Lamppujen ja ikkunoiden valot kirkastuivat pimeässä, niitä tuli aina vain lisää, ne jakautuivat, niitä oli tuhansia ja miljoonia. Ben tunsu maun kielellään. Iskuja joka suunnasta; ehkä Ben muisti, miten Jan Inge oli astunut aikaisemmin muutaman askeleen eteenpäin ja laskenut kätensä hänen olalleen. Ben oli nostanut sen pois kohteliaasti ja sanonut: ”En kaipaa lohdutusta!”

Juuri näiden loppurepliikkien takia Ibseniä voi ja pitkääkin

tulkita nykypäivänä Renbergin romaanin ”Iskuja joka suunnasta” kautta ja avulla päinvastaiseksi kuin aiemmin uudella raikkaalla tavalla ottaen huomioon surkeuden suhteellisyyden, sillä yksi tärkeä muuttuva tekijä Y ei ole enää entisensä. Tämä muuttuva Y on lukeva minä. Se on nykyisin osa tiedostavaa minää ja kaikkialla missä se ei ennen ollut naljailevan ja vitsailevan kansan suussa.

Mutta kun kieli on parhaimmillaan omaa, se on vapaa mittaamattomista mielistelystä ja nöyryyttävistä pökkuroinneista kurinpitäjäjasäilyttäjäjärjen yhteiskunnallista pakkolässytysmytifiointia vastaan, omaten salaliittolaisen luonteen suhteessa elämän ymmärtämiseen lahjaksi, missä ajatuksenvapaus on aina myös todellisuudessa totuuden itseisarvon väistämätön seuraus. Silloin se ei voi olla säännön poikkeus tai yritys ymmärtää mahdotonta tai pistää kirjojen ja kansien väliin sääntöjä pilkuilla erottaakseen sen sen elävästä merkityksestä, mennä toisesta korvasta sisään ja tulla toisesta ulos yhtä liukkaasti kuin on sinne menny.

Ja vaikka tiedosta on tullut arkista, kaukana ovat ajat, jolloin valistusfilosofi Voltaire korosti oppimista ja aikansa valistumista siitä, että ne ovat tärkeän ”lukevan minän” aikaansaannosta. Voltaire totesi hyödyllisimpien kirjojen olevan puoliksi lukijoittensa tekemiä, kuten Renberginkin kirja tavallaan odotustensa mukaisesti on. Voltarie tajusi kuitenkin ettei kansa, ”tuo säädytön joukko”, lue eikä voi siksi koskaan tuntea tutkittua tietoa omakseen. Voltairen mielestä oman aikansa (meidän kaikkien yhteisen ajan) ”tartuntatauteihin” kuten fanatismiin, taikauskoon ja suvaitsemattomuuteen ei ole muuta lääkettä kuin juuri se filosofinen asenne, joka vihaa lietsovilta näyttää puuttuvan omassa fanatississaan, taikauskaisessa maailmanparannuksessaan sekä muita ihmisiä hyvän ja pahan-taistelun nimissä jakavassa sekä luokittelevassa suvaitsemattomuudessaan.

Voltaire on elementissään kirjansa ”Filosofinen sanakirja eli

järki aakkosissa” (Vastapaino 2013) artikkelissa ”Aistimisessa” minkä lopuksi hän kysyy lukijalta: ”Mitä tästä kaikesta tulisi päätellä? Te, jotka luette ja ajattelette, päätelkää itse.” Esipuheessaan hän ei pelkää vihjaa kirjan olevan tarkoitettu ihmisille, joka osaa ja uskaltaa ajatella toisin kuin ryhmäpäineistetut massasielut julkisesti ilonsa ja surunsa kansakunnan yhteiseen muistiin laulaen yhdessä käsi kädessä kokemista janoten, vaan sanoo suoraan: tämä kirja on tarkoitettu vain valistuneille esipuheen mukaan:

”He kehrittelevät ajatusta, joka teoksessa on idullaan, korjaavat sitä, mikä näyttää virheelliseltä, sekä pohdinnoillaan vahvistavat sitä, mikä vaikuttaa heikolta. Voltaire sijoittaa Bol-dimindin, dialogin toisen osapuolen, suuhun repliikin, joka päättyy Kantin sittemmin kuuluisaksi tekemään valistuksen credoan: Teidän täytyy oppia ajattelemaan. Teillä on järki jo syntyessänne. Te olette lintu inkvisition häkissä, tuo laitos on leikannut teiltä siivet, mutta ne voivat kasvaa takaisin. Joka ei osaa geometriaa voi oppia sitä. Jokainen voi kehittää itseään.--Uskaltakaa ajatella itse.”

Juuri näin tekevät voltairelaisesti ymmärtäen” renbergeniläiset” hahmotkin, ja kurjuus on jotain muuta kuin Ibsenin ajan tukahduttava henkinen ja sosiaalinen kurjuus. Mutta valitettavasti tämäkin kirja on Voltairen huudahduksen tavoin varattu todellisuudessa vain valistuneille Itkosen tapaisille laajasydämisille ja empatiakykyisille lukijoille, joita aihe kiinnostaa etäisesti eksoottisena ja Norja-kirjallisuusbuumin yhtenä osana eikä siksi, että köyhyys (ja sen ikävät vastaparit: rumuus, matalamielisyys, halpamaisuus, väkivalta, pakottaminen) vetoaisivat erityisemmin, tai sen eri tarinat sinällään kiinnostaisi itkos-lukijoita enää sen jälkeen kun he ovat jo kirjan laskeneet käsistään – valitettavasti.

Uusibseniläisyyttä sensijaan tarvisimme tarkentamaan kipukohtien havainnot silmämääräisesti, sillä ihminen ei ole muuttunut mihinkään Ibsenin ajoista, jossa Brand-näytelmän

hahmoista Vilhelm Foldal oli mitään elämässään näennäisen tyytyväinen siihen. Tämä on Brandin tärkein opetus meille tänään; elämämme kärsii edelleenkin todellisten vaihtoehtojen puutteesta ja yhtä usein myös paikoilleen jämähtämisestä sekä muutoksen mahdottomuudesta.

Professori Timo Airaksinen kirjoitti ketunhätä kainalossa esipuheessaan ”Norjasta, Norjalle, Norjassa”, ettei Haraldin uusi kirja ei vastaa kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin, joita Pohjolan karuissa oloissa saattaa ihmispolon mieleen nousta. Hyvä niin sillä se ei ollut tarkoituskaan. Tarkoitus oli tuoda kriittinen lisä Norjasta suomeksi kertovaan kirjallisuuteen ja valaista Norjasta kertovia tarinoita linjalla ”oleellinen – epäoleellinen” kyynisesti Bertrand Russellin kuvaamien kyyniköiden tapaan, ilmaisten ajan epätoivoa olematta itse avoimen epätoivoinen.

Nykynorjalaiset vallitsevien valheiden kriitikot ajattelevat, koska eivät voi olla ajattelematta; filosofoivat vaikka olivat kyllästyneitä filosofiseen hiustenhalkomiseen. Se on vähän sama asia kuin hyvinvointiyhteiskunnan suhde sosiaalidemokratiaan: kaikki ajattelevat ja toimivat kuin sosiaalidemokraatit mutta kukaan ei halua olla itse sellainen. Mutta muuten Norjalaisesseitit-kirjani vastaa Airaksisen mukaan moniin kysymyksiin, esimerkiksi mikä Norja on ja miksi Norja on. Mikä jää vastaamatta, on kysymys Norjan paikasta ensin maailmankaikkeudessa ja sitten Telluksella. Lähellä mutta samalla kauempana kuin luulisimme Suomea se Norja on, jonka hän tiesi jo ennakkolta, muuten tietämättä Norjasta juuri mitään. Airaksinen ei myöskään oikein saanut kunnolla selvää, miksi Norjan pitäisi olla. Olen kuitenkin yrittänyt jatkaa monivuotista montaignelaista tutkimusprojektiani ja sen mooraali- ja ideologiakriittistä linjaa, jossa tyhjien korulauseiden, tehtailtujen ideologioiden sekä ahneiden henkilökohtaisten vaikuttimien takaa etsitään ja paljastetaan hallintokeiston väkivalta-mekanismit. Juuri tätä vastaan Norjassa toimii sanarintamalla

nykynorjalaiskirjalijoiden kapinoiva ibseniläinen vastakulttuurien linja, jota tässä luvussa yritän heiman selvittää.

Nyky-Norjassa kiehuu pinnan alla. Vaarallisimmat ja myrkyllisimmät kuplat on lopulta kristillisen äärioikeiston populismin kaapuun puettu populaarin kyynisyyden linja, joka on kyllä eurooppalaisten veljessairauksiensa esimerkkien tapaan syntynyt apatiasta, syrjäytyneisyydestä ja epäluulosta eliittiä sekä vääristyneitä ja hyväosaisia edelleenkin (ilmeisesti aina?) suosivia valtarakenteita kohtaan, mutta jonka väkivaltaisesti irvistävät kasvot toimivat juuri niiden piikkiin, joita heidän pitäisi vastustaa niin, että sotamiehinä tässä sodassa toimiva pahnanhohjimmainen kansan vähäisin osa toimii itseään vastaan ampumalla näin tietämättään jalkoihinsa, sillä tämä porukka edustaa vanhan vallan (ancien regime) vastarenessanssia eli vastustaa kaikkia niitä uudistuksia ja vapauksia, joista parhaillaan täysin sieluin nautimme – myös sananvapautta – oikeastaan kaikkea sitä, mitä nykyihminen on saanut edeltävien sukupolvien veristen taistelujen tuloksena suurella vaivalla aikaan.

Kirjoitin jo aiemmin historismia vastaan modernistien ja nykynorjalaisten kirjailijoiden puolesta nähdä suoraan ytimiin pelotta ja tarkemmin kuin historioitsijoita, nuo kamreerihenkiset tilastojat, joiden on aina pakko kirjoittaa uudelleen historia jonkun uuden teorian ilmestyessä näköpiiriin. Heidän primääri kokemuksensa on voinut syntyä siitä nöyryyttävästä kokemuksesta, että oli käynyt toisin kuin mitä he olivat ennustaneet ja odottaneet siitä huolimatta, että heitä pidettiin omana aikanaan aikakautensa häikäisevinä valopilkkuina sen ajan kulturellisen ja henkisen maailman tähtikartastossa.

Ehkä siksi he juuri kirjoittavat kaiken uudelleen ja vastaavat takuulla laajemmin ja paremmin Airaksisen kinkkiseen kysymykseen ”Miksi Norjan pitäisi olla” kuin minä, sillä minä norjansukuisena näen kysymyksen pikemminkin niin ”Miksi kaikki ajattelevat tuntevansa Norjan vaikka eivät tunne nii-

den kertomusten perusteella, mitä medioissa esitetään samalla kun toinen puoli norjalaisuudesta, se tärkein – metalitettit ja niiden synty - jää kuin kuu ikuiseksi toiselta puoleltaan pimentoon?”

”Mitäpä me voisimmekaan etukäteen tietää historian kuluista, joka määräytyy joidenkin logiikan ulottumattomissa olevien lakien mukaan, jota ohjaavat ja jonka suuntaa muuttavat ratkaisevalla hetkellä usein ennalta arvaamattomat pikkuseikat, jokin tuskin havaittava ilmavirta, maahan putoava lehti tai väkijoukossa vaihdettu katse”, kirjoittaa W.G. Sebald kirjassaan ”Merkintöjä Korsikasta” (Tammi 2016). Tästä samasta olen puhunut tässä kirjassa aiemmin ”sattumanvaraisen oikullisuus”-käsitteen sekä Montaignen yhteydessä (Montaigne esitti teorian, että klassinen skeptisismi oli aino lääke naurun ohella mikä tepsii ummenhtuneeseen, ihmisvihamieliseen ja kylmään dogmatismiin, joka näki asiat matemaattisen tarkkoina faktoina ja oli modernismin agendan myötä länsimaihin levinnyt harhakuva ”varmuudesta”).

Sebaldin mukaan tarkoinkaan menneisyudentutkimus ei yltänyt yhtään lähemmäs meidän ulottumattomissamme olevaa totuutta, kuin vaikkapa se mieletön väite, jonka hänelle kerran esitti Belgian pääkaupungissa asuva ja vuosikymmenet Napoleon-tutkimusta harrastanut mies nimeltä Alfonse Huyghens: hän väitti, että kaikki Ranskan keisarin Euroopan maissa ja valtakunnissa aikaansaamat mullistukset johtuivat pelkästään värisokeudesta – keisari ei näet hänen mukaansa erottanut punaista vihreästä. Mitä enemmän verta valui taistelulentille, niin sanoi tämä heppu Sebaldin mukaan, sitä tuoreemman vihreältä ruoho oli näyttänyt Napoleonin silmissä.

Modernismin agenda on se meitä vääriin juoksuttanut ohjelma, joka oli epäonnistunut jo alkuunsa, koska se perustui vääriinlaisen varmuuden etsintään, matemaattiseen eksaktiivien pehmeiden arvojen, epäilyn sekä kokeilun kustannuksella, tehtävänäan maallistaa ja sulattaa perinteiset lojalisuu-

det, totutut oikeudet ja velvollisuudet, mitkä lamaannuttivat yritteliäisyyden, eli yhdentekevästä velvollisuuksista, joita oli kasaantunut rationaalisten seuraamusten kartoittamisen tielle, niin että tuo kohtalokas käänne onnistuessaan raivasi tien Max Weberin käsittein ”instrumentaalisen rationaalisuuden (yhtä hyvin voisi sanoa sen olevan kehittämäni prosaajournalistisen termin mukaisesti: yhtä tyhjän kanssa olevaa ”mukatodellisuuden hölynpölyn byrokratiaa”) voittokululle ja valta-asemalle, tai kuten Karl Marx sanoisi, talouden määräävälle roolille.

Marxia lisää lainatakseni 1848 tappiollisen vallankumouksen pöyhiminen jälkikäteen synnytti vallankumouksen oikeutuksen ihmisten sydämissä elää muutoksenkipinä samunneessa nuotiossakin niin että lyödyt, hävinneet ja ahtaalle ajetut tajusivat tappion kuuluvan tämän taistelun luonteeseen, ja sen olevan vain väliaikaista, ja ymmärrettävää, kun ymmärsi että koko sen ajan hallinto- ja turvakoneisto kävi armottomasti hampaisiin aseistettuna puolustamaan harvainvallan laajoja etuoikeuksia ja sitä turvaavaa silmitöntä mielivaltaa. Juuri siksi nämä kouluhistorioitsijat tuntevat tarvetta selittää, miksi oli käynyt toisin, tänään, kuin he olivat aiempien teorioiden pohjalta uskoneet käyvän. Tästä on myös aiemmin tässä kirjassa mainnut: kokemuksia ilmentävät käsitteet sisältyvät myös siihen kieleen, joka käsitteiden tavoin sekä ilmaisee että luo todellisuutta.

Professori Timo Airaksinen taas tutkii vapautta kiinnostavammin ja selväsanaisemmin filosofisena käsitteenä yksilön näkökulmasta, ja kertoo oman motiivinsa asian tutkimiseen olleen se vanha ja tylsä ajatus emansipaatiosta, joka muka seuraa asioiden ymmärtämisestä. Hänen sukupolvensa opetettiin ajattelemaan vapauden olevan välttämättömyyden ymmärtämistä. Toinen totuus oli, että ahdistus lakkaa, kun asian ymmärtää. Valistus vapauttaa. Valistus on terapiaa. Tuskin asia on näin yksinkertainen. Ehkä on vain mukava nähdä kaikki

asiat eri tavalla kuin tavallista, Airaksinen toteaa jälkikäteen, sillä kaikki uusia vanhan tylsyyden seassa virkistää:

”Uudet kuvitelmat ovat huvittelua, mitään ne eivät muuta. Sitten on olemassa vanha filosofinen pahe, kriittisyys ja halu kyynisyyteen. Tyhjiä tynnyreitä on mukava potkia.”

Kieli on edelleenkin avainasemassa taistelussa ihmisten mielistä, ihan kuten Sokrateen aikanakin tai Airaksisen parhaillaan johtamassa ”Suomalaiset arvot kriisissä – kirja ja tutkimusprojektissa. Oikeudenmukaisuuden esikuva Sokrates ei antanut periksi kuolemankaan hetkellä periaatteistaan, vaan Platonin mukaan kertoi tuomarille, että olet väärässä, jos sinun mielestäsi ihminen saa välittää hengenvaarasta. Jos mies on mistään kotoisin, hän ajattelee toimiessaan vain sitä, että tekeekö hän oikein vain väärin, hyvänkö vai huononko miehen töitä. Nyt se vaan on vaikeuksissa hetkellisesti totuudenjälkeisen ajas lopussa Trumpin kourissa.

Mutta ei aatemaailmasta kiinnostuneen Knausgaardin mielissä. Ja sillä on jotain väliä, sillä hän on lumonnut pohjoismaiset lukijansa yhdistelemällä kirjassaan portugalilaisnobelisti Saramagon tavoin ikuisia ajatuksia omiin epäilyksiinsä kuten ”Taisteluni toinen kirja” (LIKE 2012). Knausgaard ostaa Hölderlinin kirjan antikvariaatista ja alkaa pohtia, että jos hän olisi ollut nuori 1950-luvulla, hän olisi ehkä omaksunut kulttuuriradikalismien käsityksiä ja teorioita, elleivät sen vastakohtat, hitaasti kuolevan kulttuurikonservatismien voimat, olisi tarttuneet häneen ensin. Mutta hän ei ollut 1920 - tai 1950-luvun nuori – sen hän tunnustaa - hän oli 1970-luvun alun nuori, ja niinpä hän liittyi marxilais-leninistiseen AKP-puolueeseen ja ryhtyi proletaariksi.

Knausgaard ei ole mitään muuta kuin tekopyhyyden ja sovinnaisuuden maailmoja ikuisesti irvaileva ja ilkikurinen Robin Hood käyttäen polttoaineenaan hierarkkisen valtasysteemin huolto- ja terapiatoimia Francois Villonin esimerkkiä noudattaen zenbuddhalaisen homorunoilijamunkki

Ikkykuun manttelinperijänä hieman Che Guevaralla lisätynä; ikuinen kapinallinen, köyhien ja osattomien puolella taisteleva humanistiälykkö, joka osaa nähdä kaikenlaisen sorron humanismin vastaisena epäoikeudenmukaisuutena sekä ihmisarvoa alentavana ja siksi jyrkästi tuomittavana. Knausgaardilla on omaatuntoa ja omanarvontuntoa, joka kuuluu hänen mielestään kaikille muillekin ihmisolennoille jakamattomana arvona tässä taistelussa ihmisyyden puolesta epäinhimillisyyttä vastaan.

Mutta se ei vielä selitä hänen valtavaa suosiotaan pohjoismaisessa kulttuuri-ilmapiirissä. Mikä sitten? Monet hänestä innostuneet lukijat ovat Claes Anderssonin tapaan joko itse Anderssonin kaltaisia sukupuuttoon kuolevia vasemmistointellektuelleja, tai 60-lukulaisen radikaalisen nostalgisia muistelijoita suomenruotsalaisen kirjailija Monica Fagerholmin tapaan.

Tuleeko Knausgaardista Suomessa uusi Volter Kilpi? Tunnettu tosiasiahan on, että meihin vaikuttavat usein kirjailijat, joita emme ole koskaan lukeneet tai tule lukemaan. Harva on lukenut Kilven Alastaron salissa mutta kaikki jotka haluavat olla ”kulttuuripiirien yläkerroksissa” jotain, puhuvat lakkaamatta siitä kuin henkisen aatelisarvonsa sinettinä alempiarvoisilleen taviksille.

Samoin Knausgaardista, joka ei muuten ole vaikea vaan hyvä kirjailija, ei siksi että olisi kulttuuriperse, vaan nimenoman siksi ettei sitä ole vaan tavallinen, omasta halustaan työläispoika, joka on hieman viitsinyt Aku Ankkaa enemmän lukea eikä vain ryyptä ja nussia, asiat, mitkä sinänsä ovat arvokkaita ja tärkeitä, varsinkin kun on vielä nuori ja viriili, ja jaksaa kulkea sekä tehdä oman päänsä eikä muiden antamien ohjeiden mukaan elämäntarkoituksia kuin Douglas Adamsin kirjassaan ”Käsikirja linnunradanliftarelle” esittämä elämäntarkoitus: 42, mikä sinänsä ei ole yhtään sen hassumpi tai totuudenvastaisempi kuin mitä on Monthy Pythonin Brianin

humoristinen elämä mahdollisesta historiallisesta Jeesuksesta sattumanvaraisen oikullisuuden tuloksena.

Esimerkkinä Knausgaardista tähän sopii jo vähän liian ylistäväksi yltynyt voivottelu sinänsä hyvän kirjailijan, Monica Fagerholmin taitavasta kynästä. Hänen mielestään Knausgaardin omaelämäkerrallinen romaanisarja tulee muuttamaan maailmaa. Mutta mihin suuntaan? Sitä hän ei onneksi kerro. Ehkä hän muisti elävästi vieläkin muutaman vuoden takaisen Helsinki Lit-keskustelun mielikuvituksen mestari, tanskalaiskirjailija Peter Hoegin kanssa. Hoeg kertoi improvisoiden ihmeellisten sattumien täyttämää juttua, joka oli kuin satua ja mitä Fagerholm ihasteli, kunnes selvisi että se olikin satua ja Fagerholm, jolle totuus on suomalaisittain tuttu, turvallinen ja ehkä suomenruotsalaisena korkeintaan ”topeliaanisen uskalias” ulottuen tavanomaisuudessaan.

Fagerholm häpesi hiljaa sitä, että oli antanut Hoegin villin mielin hedelmänä syntyneen harhakuvan vietellä häntä, sillä Hoegille totuus oli jotenkin huvittava ja häilyvä käsite, ja mieluummin ”ehkä” tai ehdottomasti ”aina vähän muuta kuin mitä sen oletetaan olevan ja millaiseksi sen toivotaan tulevan”, se yhdisti häntä ja Paavo Väyrystä, joka yhden yön aikana unissaan kahlasi omien sanojen mukaan läpi koko vaativan Dostojevskin tuotannon, vaikkei herätessään muistanut siitä juuri muuta kuin edellisellä viikolla päähän pönttäämässä ja avustajiensa etsimät arvostelut selkokielellä yksitavuisina ohjeina, kuin puhekortit mistä papattaa kun tarve tulee. Ja minkä hetkien? Tai millaisten hetkien minkä? Juuri kaikkien sellaisten odottamattomien ja saavuttamattomien hetkien, minkä välimaastossa leijuvan yllätyksellisyydestä Hoeg kirjoittaa ”Norsunhoitajien lapset” (Tammi 2011)-kirjassaan:

”Sitten ovi avautuu ja sisään astuu Rickardt Kolme Leijonaa arkkiluuttuineen, ja hän tepastelee huoneen halki ja istahtaa isomummun syliin. Tätä emme ole osanneet odottaa, ei edes Tilte. Ja myönnän rehellisesti, että menee hetki ennen

kuin toivumme ja saamme takaisin luontaisen kohteliaisuutemme ja pystymme nielemään sellaisessa tilanteessa luonnollisesti kielenkärjellä pyörivät kysymykset, joista ensimmäinen ja tärkein on, tuleeko isomummosta nyt aatelinen. Koko maailman ikään kuin häilyessä kahden vaiheilla minä katson Tilteen ja näen, että hänellä on jonkin verran työstettävää tässä uudessa tilanteessa, sillä paikka isomummon sylissä on aina ollut varattu hänelle, niin kauan kuin muisti kantaa.”

Sebaldille lähetti joku vanhan mustavalkopiirroksen portista ja häntä pyydettiin ystävällisesti, että hän kirjoittaisi siitä jotain, mutta kuva jäikin viikkokaupalla lojumaan hänen kirjoituspöydälleen, ja mitä pidempänä se siinä oli ja mitä useammin hän sitä katseli, sitä sulkeutuneemmalta ja salaperäisemmältä se hänestä vaikutti. Ja yhtäkkiä Sebaldille aiemmin tuskin mainitsemisen arvoinen tehtävä alkoi tuntua aivan ylivoimaiselta. Miksi? Mitä hän näki siinä mitä hän ei nähnyt kuin juuri sen mitä siinä ei ollut. Se oli hänestä enemmän kuin pelottavaa. Hän näki läpi harmaan ja suttuisen kuvan mitäänsanomattoman tyhjyyden, joka häntä vaivasi. Kuva palasi hänelle yllättäen, ja kirjeenkirjoittaja kertoi sen esittäneen Porto Vecchion vanhan koulun pihaa, ja sitä koulua mitä hän oli itse käynyt kolmikymmenluvulla:

”Porto Vecchio oli, kuten Mme Aquaviva kirjeessään kertoi, ollut noihin aikoihin malarian piinaama, puolikuollut kaupunki, jota ympäröivät suolaniityt, suot ja läpätunkematotat pensaikot. Korkeintaan kerran kuussa saapui Livornosta ruosteinen rahtilaiva, johon laskettiin tammilankkuja. Muutoin ei tapahtunut yhtään mitään, kaikki vain rapistui...”

Hetkinen. Mistä Sebald oikeastaan kertoo ”kun kaikki vain ränsistyi niin kuin ennenkin, jo vuosisatojen ajan ja kужilla vallitsee outo hiljaisuus”? Pelkäsi hän kuvaa siksi, että koki sen kokemuksena jonka oli jo kokenut, joko hän tai joku muu ennen häntä? Vai siksi, että piirros oli kuin omakuva,

jonka joku muu oli hänen tyhyydestään tehnyt häntä varten ikään kuin muistutukseksi kuinka turhaa kaikki oli sittenkin – ja kuinka väkinäistä onkaan yrittää kuvata sitä juuri niin kuin se meille näyttytyy, koska se ei ole sitä miltä se näyttää?

Sebaldin kirjeenkirjoittaja ei tiennyt paremmasta. He vain olivat ja elivät tietämättä miksi eivätkä he siksi tajunnet kaikkea. Knausgaard antaa ymmärtää ajattelevansa samoin ja painaa siksi pisteen keskustelulle muistoista, muistista, kuka niin saa tehdä, ja tekee minkä nimissä sekä antaa samalla tärkeän tavallisten ihmisten ajattelulle synonyyminä merkityksen kirjailijan muistelmille. Se on historismin vastainen ja elävän ihmisen vilkkaan mielikuvituksen puolesta vahvasti kantaaottava kanonista dogmaattisuutta – kaikkea jyrkkää ja kylmää ihmiskielteisyyttä- vastaan tähdätty muistelmien muotoon puettu irtioton oivalluksen manifesti, sillä mitä muuta me olemme kuin Sebaldin sanoin, käden käänteessä korvattavissa ja oikeastaan jo syntymästään saakka ylimääräinen, liikaa:

”On päästävä eroon turhasta painolastista, kaikesta mitä voisi muistella, on tyystin unohdettava nuoruus, lapsuus, syntyperä, esi-isät ja sukulaiset.”

Olen täysin samaa mieltä, vaikken voikaan unohtaa Norjaa. Minulla ei ole näet enää norjalaisuudesta jäljellä mitään muuta kuin mielikuvitus Knausgaardin ”Taisteluni – kolmas kirja”(LIKE 2013) lopun tavoin:

”Kun muuttokuorma oli lähtenyt ja äiti, isä ja minä menimme autoon ja ajoimme mäkeä alas ja sillan yli, ajattelin suunnattoman helpottuneena että en enää koskaan tulisi takaisin ja että näin kaiken tämän viimeistä kertaa. Että talot ja paikat, jotka katosivat taakseni, katosivat myös elämästäni, lopullisesti. Enhän voinut aavistaa että jokainen tämän maiseman yksityiskohta, jokainen siinä asunut ihminen, oli lopullisesti painunut mieleeni, täsmällisesti ja tarkkaan, kuin jonkinlaisen muistin absoluuttisen sävelkorvan avulla.”

Lähteet

NRK:n televisio- ja radio-ohjelmat vuonna 2019.

Aftenposten-lehdet vuonna 2019.

Einar Gerhardsen ”Kamrater i krig och fred - Minnen 1940-45” (Tiden 1971) , ”Samarbete och strid – Minnen 1945-55” (Tiden 1972) ”I medgång och motgång – Minnen 1955-65” (Tiden 1973).

Tor Renberg ”Iskuja joka suunnasta”(LIKE 2017).

Leena Kaukiainen ”Avoin ja suljettu raja - Suomen ja Norjan suhteet 1918-1940” (SHS 1997).

Hvordan går Nord-Norge - tidsbilder fra en landsdel i forandring” (Orkana Akademisk 2011).

Farvel Norge - valferdsstatens fremtidige kolpasboken.

”Et fritt liv” (Cappelen Damm As 2018).

”Advarsel svenske tilstander i Norge” (Kagge Forlag As 2018).

Terje Tvedt “Det internasjonale gjennombruddet” (Dryers Forlag 2017).

Seierstad Åsne ”Yksi meistä: kertomus Norjasta” (WSOY 2014).

”Kringla Heimsins – Norjan kuningassaagat I-III” (WSOY 1961).

Petter Stordalen ”Salaisuuteni” (FYM 2016).

Kari Immonen ”Ryssästä saa puhua” (Otava 1987).

Kari Salen ”Genevestä Tukholmaan – Suomi turvallisuuspoliittista linjaa hakemassa 1930-luvulla” (Otava 1974).

Jorma Kallenautio ”Suomi katsoi eteensä” (Tammi 1985).

Seppo Hentilä, Christian Krötzl ja Panu Pulma ”Pohjoismaiden historia”(Edita Helsinki 2002).

W. Söderhjelm ”Norjan kansaneduskunta - muutamia

muistiinpanoja” (Helios 1906).

Lars Björne ”Tanskan ja Norjan yhteiskunta- ja oikeushistorian pääpiirteet” (Turun yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja sarja A No: 28 vuodelta 1981).

W.Söderhjelm ”Norjan eduskunta” (Kustannusosekeyhtiö Helios 1906).

Bård Wormdal: Spionbasen ”Den ukjente historien om CIA og NSA i Norge” (Pax forlag 2015).

Mika Waltari ”Neuvostovakoilu Suomessa” (Otava 1994).

Vakoojatarina Arne Treholtista Wikipedian mukaan.

Tim Werner ”CIA -Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelun historia” (Otava 2010).

Tapio Tamminen ”Kansankodin pimeämpi puoli” (Atena 2015).

Jukka Seppinen ”Itsenäinen Suomi vakoilun maailmassa 1917-1945” (Docendo 2017).

Cay Sundström ”Pohjola sodanvaaran edessä ja kollektiivinen vastuu” (Akateeminen sosialistiseura 1938).

Markku Hyrkkänen ”Aatehistorian mieli” (Vastapaino 2002).

Toimittanut Olavi Vanttinen: ”Itsenäinen Suomi – Puolueeton Pohjola – poimintoja lehdistökeskustelusta Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa” (ALEA-kirja Oy).

Iivari Leiviskä ”Poliittinen maantiede” (Kauppalehden kirjapaino 1938).

Hannu Soikkanen ”Tiennäyttäjät 3” (Tammi 1968).

Aki Aukusti Lehtinen ”Maantiede, tila ja luontopolitiikka” (Joensuu University Press 2005).

Markku Reimaa ”Pohjoismaisia yhteyksiä – Saksan vallan varjossa 1940-1944” (Docendo 2015).

Jussi Nuortevan & Päivi Happonen & John Strömbergin toimittama ”Pro Finlandia – näkökulmia Tanska, Islanti, Ruotsi ja Norja” (Kansallisarkisto 2016).

Pekka Huhtaniemi ”Suomen liittyminen Osloon sopimuk-

seen 1933” (Helsingin yliopisto poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1972).

Mikko Majander ”Pohjoismaat vai kansandemokratia” (SKS 2004).

Christopher Andrew ja Oleg Gordievski ”KGB” (Otava 1991).

Poliittinen historia: Helsingin ja Turun yliopistot ”Ajankohta 1997” (Karhu-Kopio Oy 1997).

Pekka Rehumäen väitöskirja: ”Tasa-arvo tanssilattialla – käsityöväen sivistysseurat 1840-luvulta 1870-luvulle” (Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta).

Jorma Ahvenainen ”Enso-Gutzeit OY 1872-1992” (Gummerus 1992).

Professori Martti Turtola ”Luopumisen tuska – Suomen presidentit ja vallasta luopumisen vaikeus” (Tammi 2018).

Erkki Nordberg ”Suomi, Eu, Nato ja Venäjä” (Art House 2004).

Helsingin yliopisto Historian laitos Suomen ja Pohjoismaiden historia Pro gradu –tutkielma 26.10.2003. Tekijä Merja Bertling.

Timo Airaksinen ”Minuuden rakentajat” (Otava 1999).

Enso Gutzeitin arkistot Elinkeinoelämän keskusarkistossa (ELKA) Mikkelissä.

Hanna Korsberg (toim.) ”Ibsen Suomessa” (LIKE 2006).

Karl Owe Knausgaard ”Taisteluni – toinen kirja” (LIKE 2012).

Karl Owe Knausgaard ”Taisteluni – kolmas kirja” (LIKE 2013).

Viktor Hoving ”Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872-1958” (Helsinki 1961).

Erkki Pihkala ”Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU -Suomeen” (SKS 2001).

Pirkko Koski ”Kaikessa mukana - Hella Wuolijoki ja hänen näytelmänsä (Otava 2000).

Mitä muuta me tiedämme Norjasta kuin että se on vuoden 1973 pohjanmerestä löydetyn öljylöydön jälkeen maailman yksi rikkaimmista valtioista ja että vuoden 2008 Nobelin rauhanpalkinnon saaja, presidentti Martti Ahtisaari (vuoteen 1880 Olausen) kuuluu kotkannorjalaisiin sukuihin? Gutzeitia perustamaan Kotkaan tulleiden norjalaisten jälkeläinen, toimittaja ja kirjailija Harald Olausen on toiminut kirjeenvaihtajana suomalaismedioille Norjan kansainvälisessä lehdistökeskuksessa (NIPS) Oslossa ja kirjoittanut paljon Norjasta ja norjalaisista suomalaismedioille.

Herakleitos todisti maailman olevan täynnä vastakohtaisuuksia; sekä hyvällä että pahalla oli välttämätön paikkansa maailmassa. Jokainen toimittaja on siinä mielessä etuoikeutetussa asemassa, että tietää tämän tosiasian ja osaa toimia sen mukaisesti.

Norjalaisseet – mistä nykynorjalaiset puhuvat ja mitä he ajattelevat?, on kauniista kielestään ja poikkeuksellisen suorasta tavastaan nähdä yli totutun perinnäistavan porautuen tiiviisti suoraan asioiden ytimiin kiitellyn Olausenin viides esseekokoelma, missä hän syväluotaa norjalaista mieltä taiteen, tieteen ja historian keinoin tähän päivään ja nostaa valokeilaan norjalaisen mielen kysymällä tärkeän

kysymyksen: mihin suuntaan viikinkien jälkeläiset katsovat ja millä silmin huomenna yhä epävarmemmaksi muuttuvassa maailmassa?

ISBN 978-952-6668-46-8

9 789526 668468 >